

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár (PÉA)

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

PROHÁSZKA-DOLGOZATOK ÉLETRAJZI ADATTÁR (PÉA) 1–5. FÜZET

**Szemináriumi műhelymunka
Szövegelemzések
Előtanulmányok**

**Székesfehérvár
Prohászka Baráti Kör**

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár (PÉA)

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című öt füzet együttes, elektronikus változata. A füzetek 1996–1998 években jelentek meg Székesfehérvárott. Mivel a Prohászka-kutatás szempontjából igen fontosak, és nincsenek már forgalomban, itt hasonmás kiadásban közreadjuk (tehát nem szöveges, hanem képi formában, ámbar a fájl kereshető). Mivel ez hasonmás kiadás, mindegyik füzet oldalszámozása 1-től 40-ig terjed. Ugyanezen okokból a Tartalomjegyzékről nem lehet a fejezetekre ugrani, hanem a pdf fájl könyvjelzőit kell használni.

Az elektronikus változat a füzetek szerkesztője/írója, Barlay Ö. Szabolcs, engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerző tulajdonában marad.

A füzetek szintén megtalálhatók az OSZK állományában az ISBN 978-963-89658-4-4 azonosító alatt.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Tájékoztató.....	5
1. FÜZET	
Tájékoztató.....	1
Prohászka levelezése szüleivel, 1873–1882	4
1. Levélváltás Ottokár hivatásáról	5
2. Levelek a római utazás körülményeiről	7
3. Levelek a család életéről	8
Prohászka Ottokár szüleinek levelei	11
Prohászka naplójának szövegelemzéseiről és azok funkcióiról	13
Útkeresés Sion hegyén, 1883–1893	20
I. Tíz év tapasztalatgyűjtése a szeminárium életéről – Benyomások a naplók alapján	23
II. Az adoráló	28
Orate fratres – Gondolatok Prohászka millenniumi írásából	40
2. FÜZET	
Tájékoztató.....	1
Néhány tisztázásra váró kérdés a „Prohászka Ottokár Naplójegyzetek” című kötetről	2
Prohászka nevelői és tanárai Rómában, 1875–1882.....	4
Útkeresés Sion hegyén.....	6
III. Prohászka Ottokár és a Magyar Sion folyóirat	6
Prohászka Ottokár értekezései, cikkei az Új Magyar Sionban, illetve a Magyar Sionban, 1882–1892.....	15
Prohászka Ottokár recenziói az Új Magyar Sion című folyóiratban, 1882–1886	16
Prohászka Ottokár recenziói a Magyar Sion című folyóiratban, 1887–1892	17
Prohászka első értekezései	19
Prohászka értekezése a teológiai tanulmányok reformjáról – Magyar Sion, 1887.....	23
Kemény arcélek a Prohászka portrén – Tallózás a Magyar Sionban megjelent írásaiban	29
The Jewish Question in Hungary by Bishop Ottokar Prohászka – címloldal	34
Prohászka Ottokár hírneve külföldön	35
Függelék: Az édesanya és papfia	38
3. FÜZET	
Tájékoztató.....	1
Prohászka levele Rómába, rektorának (1882. okt. 12.)	3
Útkeresés Sion hegyén.....	5
IV. Korproblémák	5
A társadalmi válság (önképzőkori dolgozat)	6
Prohászka tanulmányozza Marx Das Kapital című művét	13
Prohászka értekezései a Magyar Sionban, 1893–1905 (folytatás).....	17
Prohászka Ottokár recenziói a Magyar Sion című folyóiratban, 1893–1904 (folytatás)....	18
Prohászka Ottokár aláírása és betűjelei.....	20
Prohászka Ottokár hírneve külföldön és egyéb idegennyelvű írások	21
Méditations (L’avent, Noël, L’enfance Du Christ), az Elmélkedések francia kiadása címloldal.....	25
A. D. Sertillanges O. P. bevezetője az Elmélkedések francia kiadásához	26
Adatok Prohászka Ottokár franciaországi hírnevének témájához	28

Laczkó Gábor: Prohászka Ottokár pályája és szellemisége magán-könyvtára tükrében.

A székesfehérvári Prohászka-gyűjtemény	29
Prohászka és az Eucharisztia – „Isten mit csinálsz?” (Barlay Ö. Szabolcs előadása)	30
Prohászka püspök utolsó szentbeszéde, 1927. ápr. 1.	35
Szószeiken – Reményik Sándor verse	37
Prohászka – Emlékkiállítás Székesfehérvárott (1997. április 2–15.)	38
Függelék.....	39
Egy ismeretlen Prohászka vers 1895-ből	39
Beszámoló egy dobogókői kirándulásról.....	40

4. FÜZET

Tájékoztató.....	1
A magyar bibliafordítás Pázmány koráig – Prohászka Ottokár előadása a római magyar	
Szent Imre Körben	2
Prohászka németül írt leveleiből	6
Prohászka papnevelői utasításai, 1904. április 3.	8
Prohászka és a politika – Háttér elemzés (1892–1900), I. rész	14
Függelék.....	26
Religio, 1892. 51. évf. jan. 6. – Schopper György rozsnyói püspök körlevele a kath.	
egyház helyzetéről hazánkban, tekintettel a közelgő képviselő-választásokra.....	26
Prohászka Ottokár tanulmányai, cikkei az Esztergom című hetilapban	30
Levelek.....	36

5. FÜZET

Tájékoztató.....	1
Prohászka németül írt leveleiből	2
Prohászkanak a Magyar Sionban megjelent cikkeiből	9
Harc a félszegségek ellen (1892, 481–502. o.)	9
Mi az a szociális kérdés? (1894, 3–25. o.)	12
A papság föladata a szociális kérdések körül (1894, 161–176. o.).....	17
Samassa érsek beszédének filozófiája (1894, 732–746. o.).....	21
Prohászka és a politika – Háttér elemzés (1892–1900), II. rész	24
Bibliográfia	39
Prohászka egy politikai töltetű levele Rómába (1892. ápr. 11.)	40

Tájékoztató

Ezt a kiadványt a *Prohászka Baráti Kör* keretében működő kutatócsoport adja közre. Műhelymunkánk során a zömében még feltáratlan, vagy még nem publikált dokumentumokat elemeztük, fordítottuk és havonta tartott összejöveteleinken kiértékeljük. Szemináriumunk szellemi műhelynek tekinthető.

Így jöttek létre a *Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár (PÉA)* címen közreadott füzetek. Mivel az elmúlt években több kutató hivatkozott is a PÉA-ban közreadott adatokra, dolgozatokra, szükségessé vált az öt füzetet egy kötetben és ISBN számmal ellátva megjelentetni.

Külön felhívom a figyelmet Prohászka előadásainak szövegére, melyeket a római Germanicum–Hungaricum kollégiumának Szent Imre Körében mondott el. Valamint arra a tíz németül írt levélre, melyeket Prohászka Esztergomból küldött a római kollégium rektorának és egykori tanárainak. A gót betűkkel írt és nehezen olvasható kéziratok anyagát szemináriumunk két munkatársa fejtette meg. A Prohászka-kutatók nevében itt köszönöm meg Kiss Józsefné és Skripecz Erika tanárnőknek önzetlen munkáját.

Székesfehérvár, 2013. Advent

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár. (PÉA)

Szemináriumi műhelymunka

Szövegelemzések

-

Előtanulmányok

Tájékoztató

Jogosan kérdezheti bárki, hogy kitől ered és milyen célt szolgál ez a kiadvány-sorozat?

1994-ben P. Szabó Ferenc SJ., a Távlatok szerkesztője felkért, hogy vegyek részt az "újra beindított" Prohászka Ottokár püspök szellemi hagyatékának feltárásában. Azért "újra beindított", mert ez már a harmadik kísérlet, hogy közkinccsé tegyünk a századforduló magyar kereszténységének legnagyobb értékét. Eddig ugyanis egyedül a Schütz Antal piarista teológus professzor 25 kötetes összkiadásából ismerhette meg a keresztény olvasóközönség azt az egyéniséget, akit Gárdonyi Géza "napbaöltözött embernek" nevezett. Az elmúlt évtizedekben szinte "tabu" volt a Prohászka névnek, életének, szellemi-erkölcsi hagyatékának akárcsak megemlézése is. A megdöbbentő tények közé tartozik az is, hogy a tilalom nemcsak állami, pártpolitikai, kommunista ideológiai szinten tette lehetetlenné a kutatást, de még egyházi vonalon sem történt a már elődázhatatlannak ítélt rehabilitáció. Az állam-apparátus ügyesen kihasználta ezt az áldatlan állapotot, és így történhetett meg, hogy Serédi Jusztinián bíboros éppúgy el-lenszenvvel viseltetett Prohászka szellemi örökségének felelevenítése iránt, mint az Államegyházi Hivatal parancsát tudomásul vevő Lékai László bíboros. - 1990 óta összeomlott minden mesterségesen kitatált, vélt és valós akadály -, és most már valóban tőlünk függ, hogy mit kezdünk ezzel az óriási és mindmáig fel sem mért lelki, kegyelmi, jellegzetesen magyar "kinccsbányával".

Hogy az első években mit tettünk, a "Prohászka ébresztése" című kötetünk érzékelteti. Az idén megjelent könyv, mely az első tudományos konferencián elhangzott új kutatási eredményeket közölte (Budapest, 1996. 304 l. Távlatok kiadványa), csupán ízelítőt nyújt a megkezdett és igen sokrétű munkáról.

A munkaközösség tagjaként két feladatot vállaltam:

- 1./ Egy év alatt kiadásra készen összeállítom a három kötetre tervezett Soliloquia első részét, vagyis az 1877-1919 éveket felölelő naplót.
- 2./ Hozzákezdek egy új Prohászka életrajz megírásához.

Míg az első feladatot időben teljesíteni tudtam, a második sokkal bonyolultabb, semhogy maradéktalanul meg tudnám oldani.

Magyarázként felsorolom a tényeket:

- a./ Eleve úgy vállaltam az életrajz elkészítését, hogy mint történész előbb szakmai kutatásokat végzek. Vagyis előbb "oknyomozói" munkálatokat kell

tenni, hogy a lehetőségekhez képest a tényeket, a pontos adatokra épülő valóságot közöljem mindenegyes témával kapcsolatban. A szakmai precizitás minden esetben, de a Prohászka körüli éles és mesterségesen szított ellenséges atmoszféra esetében fokozott mértékben kötelez. A már életében meghurcolt és mindmáig tudatosan félremagyarázott, sőt meghazudtolt Prohászka püspököt egyedül a tények feltárásával tudom bemutatni olyannak, ami és aki volt. Kevés olyan történelmi személyiséget ismerek, aki nem szorul rá arra, hogy vele kapcsolatban bármit "szépítsünk", "retusáljunk", elhallgassunk vagy utólagos magyarázatot fűzzünk tevékenységéhez, de még legbensőbb gondolataihoz sem. Prohászkat ugyanis a tények igazolják, - a történész életrajzírót pedig a "noblesse oblige" szelleme kötelezi.

b./ Aki csak némi betekintéssel rendelkezik is Prohászka életművébe, tudnia kell, hogy eddig - a fent említett okok miatt - még senki nem végzett precíz adatgyűjtést életének számos felderítetlen kérdésében. Előbb tehát levéltárakban kell kutatást végezni, majd az adatokat ellenőrizni, az összefüggések hálózatában elhelyezni stb. Mindez türelmet és igen sok időt igényel.

c./ Ehhez fűződik saját sorsom, illetve állapotom rövid ismertetése. Közeledvén a 80. esztendőhöz, az amúgyis rokkant szervezet határokat szab munkám elvégzésében. Éppen ezért már kezdetben igyekeztem meggyőzni kollegáimat, hogy legfeljebb Prohászka püspöki kinevezéséig terjedő életszakaszt tudom feldolgozni, de ezt is mindig a "DEO VOLENTE" megszorítással, vagyis: minden erőmmel azon leszek, hogy az 1905-ig terjedő évtizedeket feltárjam, amennyiben a Gondviselő Isten ezt megengedi.

Nos, épp itt keresendő annak magyarázata, hogy miért adom közre, legalább ilyen nyomtatott kéziratban azokat az előtanulmányokat, melyek nélkül nem lehet és nem szabad hozzálátni az új életrajz megírásához. A szövegelemzések, előtanulmányok legtöbbje elhangzott az általam szervezett ún. Prohászka-szeminárium havonta tartott összejövetelein. Mivel sok részletkérdésre is sor került, érthető, hogy ezek a "mozaikok" nem kerülnek majd ilyen terjedelemben az életrajz végső megfogalmazásába, de utalni rájuk mindenképpen kell a megbízhatóság miatt.

Technikailag ez a kézirat-sorozat szervesen kapcsolódik az általam szerkesztett **"Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár"** című munkámhoz.

Épp azért jelentetem meg nyomtatásban, sokszorosított eljárással, hogy a későbbi kutatóknak is rendelkezésére álljon. Tapasztalatból tudjuk ugyanis, hogy igen sokszor végzünk felesleges munkát, mert közben kiderül, hogy

előttünk mások már feltárták a keresett anyagot, sőt tökéletesen fel is dolgozták.

Úgy gondolom, hogy a saját költségemen előállított kiadvány-sorozattal sikerül előmozdítanom a valóban tudományos alapokra fektetett Prohászka kutatást. Ezen a téren is legyen jelszavunk Prohászka híres óhaja: DUM SPIRO, SPERO.

1996. Pütkösd

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka levelezése szüleivel 1873 - 1882

A rendelkezésre álló törzsanyag:

A Székesfehérvári Prohászka Archívum (SzPA) őrzi az eredeti **német** levelezés anyagát, melyet maga Prohászka gondosan egy csomagban tartott. Ebből 37 levelet magyarra fordított Dr. Beicz Gyula kanonok, - saját kutatásaim révén még 12 levél került elő. Bizonyára ez a szám sem végleges, de elegendő ahhoz, hogy történeti kútfőként kezeljük, és elemzésnek vessük alá. Ennek összefoglaló értékelését kívánom most ebben a dolgozatban elvégezni.

Előljáróban fontos megjegyezni, hogy a levélcsomagban **csak a szülők levelei** találhatók. Az elemzés azért nélkülözhetetlen, mert a szülők leveleiből közvetve rekonstruálni lehet azokat a témákat, eseményeket, melyekről a kalocsai gimnazista, az esztergomi kisszeminarista, illetve a római kollegista írt haza közel tíz éven át. Tudomásom szerint egyetlen levél sem található azok közül, melyeket Prohászka maga írt Feldkirchbe.

Pontosan megfogalmazva dolgozatom értelmét és értékét: - egyrészt összefoglalom azokat a **reflexiókat**, melyekkel a szülők reagáltak tanuló sorban lévő gyermekük leveleire, - másrészt közlök néhány olyan adatot, melyek teljesebbé teszik Prohászka életrajzának ezt a szakaszát.

Kik a levélírók?

Az első 28 levelet édesapja írta, hármat a két szülő, a többi 18 levelet az özvegy édesanya. Feltűnő, hogy édesanyja csak többszöri kérésre szánta rá magát, hogy tollat fogjon. Egyik levelében megírja Ottokárnak az okot: Igaz ugyan, hogy megígérte fiának, hogy írni fog neki, és már egy évnél is több idő telt el azóta... de "tudod, hogy nem vagyok barátja az írásnak, és nem nagyon tudok a tollal bántani". Zavarta, hogy esetleg férje, a jótollú Domonkos, egy-egy helyesírási hibát is találna leveleiben. Bár az apa az Ottokárnak írt egyik levelében ezt kedvesen így kommentárta: "Isten a szívre néz, nem a helyesíráásra"... (vö.: 1877.jan.25. - 1878.okt.8.).

A levelek csoportosítása:

A csoportosítás eleve adódik abból, hogy a szülők három városba címezték postájukat: Kalocsa, Esztergom, Róma. Tehát arra a három helyre küldték leveleiket, ahol Prohászka Ottokár 1873 és 1882 között élt.

A levelezés átnézése és elemzése éppen azért fontos, mert az eddigi

életrajzírók ezzel a korszakkal igen hézagosan foglalkoztak. Ha a három kategóriát vesszük alapul, a következő képet kapjuk: Kalocsára kétszer írtak, Esztergomba kilenc levelet küldtek, a többit (38) Rómába címezték. Természetesen lehet más csoportosítást is alkalmazni, például a levelekben található adatok újdonsága, az életrajz szempontjából "fajsúlyosabb" jellege alapján. Ezt alapul véve, két kategóriába osztható a 49 levél: van kb 5 olyan, mely nélkül torz képet festenénk a fiatal Ottokár tanuló éveiről, fejlődéséről, családi hátteréről. A legtöbb levél inkább Ottokárnak a szülei házhoz, testvéreivel való kapcsolatához nyújtanak biztos tájékoztatást, ami egyáltalán nem lekirályos tény. Feltűnő ugyanis, hogy ugyanebből az időből fennmaradt naplóiban egyetlen mondatot sem találunk családi kapcsolatáról. Ha a szülők 49 levelét nem ismerjük, torz képet alkotnánk magunknak érzelmi világáról. A levéltári anyagban ugyanis annyi kedves, melegszívű reflexiót találunk, melyből indirekt úton ugyan, de hiteles képet nyerhetünk a 15-25 éves korig terjedő időszakról. Éppen ezért elsőként azoknak a leveleknek adatait elemzem, melyek nélkülözhetetlenek a Prohászka életrajz egésze és hitelessége szempontjából.

1. Levélváltás Ottokár hivatásáról.

1873. júl. 9-én Ottokár elérkezettnek látta az időt, hogy szüleinek megírja elhatározását papi hivatására vonatkozóan. Gyerekkora óta sokszor foglalkozott ezzel a gondolattal. Ezt Irma húgától tudjuk: elemista korában gyakran oltárt készített, "misézett" és váltig mondta, hogy pap lesz (vö.: Élet, 1918. okt.).

Húga határozottan emlékszik arra, hogy édesapjuk Ottokárból állami tisztviselőt szeretett volna nevelni, és nem örült annak, hogy legnagyobb fia papnak készül. Hogy ennek mi volt az igazi oka, egyedül a Kalocsára és Esztergomba küldött levelekből tudhatjuk meg. Nem ellenszenvről van szó, hiszen Domonkos apa hívő katolikus volt, és családjuknál gyakori volt a papi hivatás: testvérek, nagybácsik, unokabátyok plébánosok, sőt főpapok lettek!

Ottokár levelére postafordultával válaszoltak szülei. Bár a levelet édesapja írta, de annak tartalmát feleségével együtt fogalmazta meg. 1873. júl. 16-án a következőket válaszolta Prohászka Domonkos a kalocsai jezsuiták gimnáziumának hatodik osztályát befejező fiának, aki elmúlt 14 éves, és 3 hónap múlva lesz csak 15 éves. (Nb: az életrajzírók tévesen közlik a levélváltás idején elért kort.) A szülőket meglepte nem annyira a hír, hanem kamaszkorú gyerekük határozott hangvétele. Ebből arra lehet következtetni, hogy Ottokár többször is az **elhatározás** kifejezést használta!

"Ebben a korban ilyen **egész életre döntő kihatású elhatározásokat** ember nem tesz!.../ Leveled meglepetést hozott számunkra". De van ebben a szülői válaszeleveníben egyéb fontos momentum is. Ti. szülei félreérthetetlenül kinyilvánították szándékukat két dologgal kapcsolatban: Ne folyamodjék most még Esztergomba a felvételre a (kis)szemináriumba, másrészt évzáró után amúgyis otthon tölti majd a szünidőt, és akkor "meghallgatjuk előszóban elhatározásod indítóókait". A két kérésből Ottokár csak az utóbbit teljesítette, az elsőnek épp az ellenkezőjét tette. Adataink vannak ugyanis arról, hogy néhány nap múlva megírta kérvényét az esztergomi főhatóságához, és felvételét kérte a kisszemináriumba.

Nem tudjuk, hogy ez a szülői szándékkal homlokegyenest ellenkező lépés mit váltott ki édesapjából, mert a levelezésben ennek semmi nyoma sincs. Neheztelésről nem lehetett szó, mert a nyári szünidő után írt levelekből teljes harmónia és béke árad a kisszeminarista felé! Az édesapa egyre jobban megbarátkozott Ottokár eltökélt, szilárd elhatározásával, és mint 1875. jan. 24-én keltezett leveléből kiderült, a kezdeti negatív hozzáállásnak is nem a papi hivatás iránti ellenszenv volt az oka, hanem feleségének és családjának a jövője iránt érzett jogos aggodalma. Erről abban a levélben ír megható őszinteséggel nagyfiának, melyben megköszöni Ottokárnak gyermeki ragaszkodását és 58. születésnapjára írt jókívánságait. Az 1875. jan. 24-i levél szó szerint idézi fiának egyik mondatát, mely egyrészt igen jól esett a sokat töprengő apának, másrészt jellemző Ottokár mélyen érző lelkiületére. Az édesapa reflexiója és Ottokár mondata így hangzik: "...die so wahren schönen Worte: **Die Dankbarkeit schaut in die Vergangenheit, die Liebe blickt in die Zukunft**". A mondat első részében apja iránti háláját igyekezett megfogalmazni, a második rész viszont édesapja tépelődésére adott választ, és tegyük hozzá, akaratlanul. Aligha gondolta ugyanis, hogy az idősebb apa épp ezt a mondatot ragadja meg, hogy beavassa nagyfiát legkínzóbb gondoljaiba. Die Liebe blickt in die Zukunft. Igen, a jövő miatt aggódik, és ezért köti lelkére Ottokárnak: "Most, amikor a jövőbe tekintesz, irányítsa a jó Isten tekintettedet édesanyádra, kinek te leszel egykori támasza... Édesanyád és húgod egyedül a te támogatásodra lesznek ráutalva. Ezt azonban csak akkor tudod nyújtani nekik, **ha világi pap leszel, és nem lépsz kolostorba, amint eredetileg tervezted**".

A következő mondatból kiderül, hogy a témát maga Ottokár vetette fel: "atyai kötelességemnek tartottam ezeket lelkedre kötni, mert **közeledik az idő - mint írod - amikor döntened kell**". Ez az első írásos dokumentum Prohászka Ottokár eredeti hivatását tekintve. Kalocsáról legszívesebben a Jézus Társaságába lépett volna, és tudjuk, hogy élete végéig

foglalkozott ezzel a gondolattal. A jelekből arra következtetek, hogy egyedül a ránehezedő és édesapjától is rátestált felelősség tartotta vissza eredeti tervének megvalósításától. Prohászka Domonkos jól látta a jövőt, hiszen négy évvel e levél elküldése után, 62 évesen (1879 tavaszán) elhunyt, és családjának Ottokár maradt egyedüli támasza, úgy ahogy ezt szó szerint ebben a levélben megfogalmazta. Özvegy édesanyját hamar elvesztette, de két testvéréről, családjukról élete végéig gondoskodott. Irma húga még püspök korában is vele lakott Székesfehérvárott.

2. Levelek a római utazás körülményeiről

Az életrajzok elég bizonytalanul tárgyalják a Collegium Germanico-Hungaricumba költözésének előzményeit, különösen a jelentős anyagi terhekkel kapcsolatban vannak egymásnak ellentmondó kijelentések. Egyesek még azt is tudni vélik, hogy a kezdeti költségeket csak úgy tudták előteremteni, hogy Ottokár az esztergomi kanonokokat járta végig, magyarán így koldulta össze a római úthoz és kollégiumi jelentkezéshez szükséges összeget. Az SzPA-ban őrzött levelek segítségével több fontos adattal tudjuk rekonstruálni a körülményeket.

Prohászka Domonkos igen lelkiismeretesen kezelte családja kiadásait, és mint pénzügyi szakember figyelemmel kísérte Ottokár tanulmányi költségeit. Ezzel kapcsolatban dokumentum értékűek az Esztergomba küldött levelei, melyekben a kalocsai gimnáziumban kapott ösztöndíj nyugtáitól kezdve a pénzügyminisztérium új rendelkezéséig pontos utalásokat találunk. Ezeknek tükrében megállapítható, hogy Ottokár 1873-tól rendszeresen kapott ösztöndíjat kiváló tanulmányi eredményeiért. 1874. jún. 18-i levél szerint a nyitrai nagybácsinál, Rezsónél van tartalékolva az egyre növekvő összeg. Közvetlen a római út előtti hónapokban kedvező hírt közöl fiával: 100 forint-ról 150-re emelte az ösztöndíj összegét a Pénzügyminisztérium. Az apa még a rendelet számát is megírja fiának (9590 sz.), hogy tudjon hivatkozni rá az esztergomi adóhivatalnál (1875. máj. 16.). Ha összecszerüen nem is tudjuk kimutatni a hároméven át összegyűjtött ösztöndíj nagyságát, annyit ebből az adatból mindenképpen bizonyosnak vehetünk, hogy a római utazáshoz szükséges összeget a kiváló előmenetelű Ottokár és a szülők elő tudták teremteni.

Ugyancsak ezekből a levelekből tudhatunk meg néhány olyan adatot, melyek az útírányt, az első benyomásokat, valamint az ott töltött hét esztendő néhány családra vonatkozó eseményét örökítik meg. Az elutazás napja, a búcsúzás mély nyomokat hagyott a család minden tagjában, hiszen tudta Ottokár is, a szülők is, hogy hosszú éveken át nem láthatják egymást.

Erre utal, hogy még egy évvel később is az okt. 26-i dátumot megünnepelte Feldkirchben a család. Ebből az adatból is tudható Prohászka utazásának pontos időpontja: 1875. okt. 26. Mivel megérkezése után (okt. 30.) egy héttel beszámolót küldött szüleinek, ezért ennek segítségével is meg tudhatunk néhány epizódot: jó társaságban utazott Innsbrucktól, szó van útiköltségről Münchentől, majd az apai levélben található reflexiókból következtetve részletes beszámoló következett a várva várt Örök Városban szerzett első benyomásokról, a szent helyekről, az első pápai áldásról, a kollégiumi elhelyezésről, sőt édesanyja megnyugtatója miatt az étkezésről is (vö.: 1875. dec. 6.). A sorok közt olvasva megfigyelhetjük, hogy mivel kedveskedett, miről számolt be az otthoniaknak: Húga irigyli, hogy Rómában még télen is virítanak a rózsák. Ezt a kis jelentéktelen híradást azonnal felhasználják szülei, és mivel már az első hónapban "tökéletes megelégedettség tükröződött leveleiből", így reflektálnak: **"Édesanyád meg én azt kívánjuk, hogy rózsák koszorúzzák egész életutadat"** (vö.: 1875. dec. 26.).

Ottokár minden alkalmat megragad, hogy az átutazók vagy hazatérők útján üzenetet, kis ajándékot, keresztet, rózsafüzért, szentképet, fényképet juttasson az otthoniaknak (vö.: 1876.okt.1. - 1879.okt.5. - 1882.jan.2.).

3. Levelek a család életéről

Egy alkalommal Prohászka azt mondta, hogy édesapjától a férfiasságot, édesanyjától a meleg szeretetet örökölte (vö.: Élet, 1918. okt.). Mivel szüleit korán elvesztette, aránylag keveset tudunk velük való kapcsolatáról. Éppen ezért ebből a szempontból is felbecsülhetetlen értéket jelent a kutatás számára a 49 darabból álló levélcsomag. Bizonyára ezért is őrizte ily nagy gonddal életén keresztül.

Néhány apró megfigyelést, adatot, epizódot emelek ki a család belső, intim életéből, mely Ottokárral van kapcsolatban. Többször történik említés zsebpénzről. 1874 februárjában két hónapra szánt pénzt egyösszegben küldik, hogy farsangi fánkot vehessen magának. "Gyakran élcélődnek egymással, - Esztergomból egy fényképet küldött haza, mely a gyerekek-nél nagy derűtséget váltott ki, és Irma kérdezteti: vajon ez házvezetődnek a fényképe?"

Külön téma Gusztáv, a kisebbik fiú. Vele állandóan baj van, nyugtalan természet, nem akar inaskodni a nyitrai nagybácsinál, állandóan pénzt kér. Szülei gyakran kérik Ottokárt, hogy ő is írjon, és próbálja jobb belátásra bírni. Ha másként nem tudott pénzt kicsikarni szüleitől, akkor cselhez folyamodott, pl. számlát küldött a cipésztől három talpalásról... (Gusztáv

testvére egész életében problémát jelentett, püspök korában is (1875. júl. 13.).

A szülők gyakorta írnak olyan dolgokról, tárgyakról, melyek Ottokár számára is emlékeztetéseket. Többször esik szó Sipszi kutyájukról, a tájról, melyet a tél fehér ruhába öltöztetett, "ahogy Te mindig óhajtottad" (1875. dec. 6.). A levelek kedvesen említik, hogyan tanul kishúga főzni, zongorázni, táncolni. A rokonságról minden új hírt megírnak Rómába: esküvők, temetések, papi rokonok kinevezése...

Az utolsó húsz levél tele van aggodalommal édesapjuk súlyos betegsége, majd halála miatt. Sem az apa, sem a fia nem gondolt a római út előtt arra, hogy többé nem látják egymást. A 62 éves tisztviselő munkájának végzése közben, minusz 16 fokban, az erdőben megfázott, és hónapok múltán sem tért vissza ereje. Ágynak dőlt, és az orvos nem tudta tüdőgyulladásából kigyógyítani. Plébánosuk is naponta felkereste őket, ellátta szentségekkel. Amikor édesanyja minderről értesítette Ottokárt, megható leveleket írt haza. Az utolsó hír róla 1879. ápr. 25: "Felolvastuk neki leveledet, mely oly nagy örömet szerzett neki, még mosolygott is és **azt mondta: te már egész hitszónok vagy.**" Özvegyen maradt édesanyja egyre több és hosszabb leveleket írt Rómába. A levelekből kivehető, hogy Ottokár most még nagyobb szeretettel küldte leveleit, tanácsait. Édesanyja pedig egyetlen biztos támaszát látta fiában. Már számolta a hónapokat, mikor szentelik pappá, mikor ölelheti magához hat éve nem látott fiát. És akkor újabb szomorúság érte, Ottokár ugyanis úgy döntött (vagy talán elöljárói akarták úgy?), hogy még egy évet tölt Rómában.

Eleinte azt látták helyesnek, ha Feldkirchben maradnak, de az anyagiak miatt egyre nehezebben tudott megélni édesanya és lánya. A kisebbik fiú pedig inkább gondot jelentett, mint támaszt. Többször fájalta, hogy sem a nyitrai testvérek, sem a szepesi püspök-rokon nem segítik úgy, ahogy elvárták volna. De később kiderült, hogy inkább túl érzékeny volt az egyre jobban magába fordult, emberkerülővé vált özvegy édesanya.

Legnagyobb boldogsága az volt, amikor Rómából jött valaki Ottokár baráti köréből, és akkor órák hosszat beszélhetett fiáról. Az utolsó hónapokban Feldkirchből Rómába utazott egy fiatal ember és belépett a kollégium lakói közé. Ezt az alkalmat ragadta meg édesanyja, hogy elküldje fiának férje kedvenc tárgyait, pénztárcáját.

Az utolsó két levél már Nyitrán lett feladva: elköltöztek Feldkirchből, és a rokonság adott otthont nekik (1881. okt. 27. - 1882. jan. 2.). Néhány hónap és hét évi távollét után Nyitrán ölelhetik meg egymást újra...

Összegezve mindazt, amit a 49 darabból álló levélcsomag jelent az életrajzíró számára, a következő megállapításra jutottam:

1. Az árnyaltabb életrajz elkészítéséhez nélkülözhetetlen ez a levelezés, még akkor is, ha szükségképpen "egyoldalúnak" kell minősítenünk. Az elemzés alá vett levelek ugyanis nem Prohászka Ottokártól, hanem szüleitől származnak. Indirekte viszont számos adat, kifejezés, szó szerinti idézet ezekben a levelekben maradt fent a tanulmányait végző Ottokártól.

2. A levelek egyrészt a családi háttér elemzése miatt szintén nélkülözhetetlenek, másrészt hűen tükrözik Ottokár érzelmi világának korai állapotát. Megdől az a vélemény, hogy túlzottan magabazárkodzott, sőt "baráttalan" egyéniség volt. Ellenkezőleg: ritkán találkozik a pedagógus ilyen kamaszkori fiú-apa kapcsolattal. Az pedig világosan kitűnik, hogy már húszévesen képes volt "mély vizekből" kivezetni sokat szenvedő, olykor magábaroskadt édesanyját. Már itt megmutatkozik körvonalaiban a későbbi lelkiprovokáló arcéle: a férfi és női psziché problémáinak avatott ismerője és orvosa!

Prohászka Ottokár szüleinek levelei

A törzsanyag időrendi felsorolása

I. KALOCSÁRA

1. 1873. VII. 16. - Még ne döntsön papi hivatásáról, majd a szünetben megbeszélük.
2. 1873. VIII. 3. - Pontos utasítás, tanács, hogyan utazzon Kalocsáról Nyitrára, onné haza Forarlbergbe, Feldkirchbe.

II. ESZTERGOMBA

3. 1874. II. 14. - Küldik a zsebpénzt farsangra. Új lakásba költöznek. Örülnek a bizonyítványának. - Nagy családi kirándulás szánkóval. - Ovidiust recitáltak...
4. 1874. II. 21. - Rövid híradás egy nagybácsi haláláról.
5. 1874. V. 5. - Az otthoni nagy hidegben rá gondolnak, bizonyára meleg kályha van
6. 1874. VI. 18. - Gusztávval sok baj van, most bélyeget gyűjt és csere-berél. Ottokár is küldjön neki bélyeget. Tartsa vele a kapcsolatot, és legyen rá jó hatással. - Család hírek: lemond polgármesterségéről a nyitrai nagybácsi. - Császka püspök Rómába utazott a primással. - Kalocsáról megérkezett az ösztöndíj!
7. 1875. I. 24. - Az apa megköszöni 58. születésnapjára írt Ottokár jókívánságait. Ebbe található a mélyenszántó német mondat a halálról és a jövőről. Édesapja Ottokárra bízta a családot, különösen anyját, húgát. - Szilveszterkor kutyájukkal otthon volt.
8. 1875. III. 4. - Válasz Ottokár vidám farsangi levelére. Otthon a házban öngyilkosság
9. 1875. V. 11. - "Leveleink a szeretet hírnökei", családi hírek. "Hűséges édesatyád."
10. 1875. V. 16. - Új törvénycikk szerint emelik az ösztöndíjat, ő is érdeklődjék az esztergomi adóhivatalnál.
11. 1875. VII. 13. - Érettségiről, - várják haza, - Gusztáv után érdeklődjék Nyitrán.

III. RÓMÁBA

12. 1875. XII. 6. - Megköszönik az első beszámolót a hosszú útról, első benyomásokról. Kéri napirendjét, hogy figyelemmel tudják otthon is kísérni életét.
13. 1875. XII. 26. - "Tökéletes meglegedettség tükröződik leveleidből". Római rózsák Húga "irigyl". - Karácsonyi ajándékok felsorolása.
14. 1876. IV. 23. - Újságból tudják, hogy Rómában tifusz veszély van. Aggódnak!
15. 1876. VIII. 27. - Édesanyja hetek óta ágyban. Irma főz. - Vigyázzon az olasz cenzúrára.
16. 1876. X. 1. - Egy újmás látogatta meg őket Rómából. Átadta Ottokár rózsafüzéreit.
17. 1876. X. 31. - Szolgálo már 3 volt, anyja nem viseli el őket. A X. 26. fontos dátuma a családnak. - Hír Pestről a "törökbarát diákokról".
18. 1877. I. 25. - Első levél édesanyjától. Beszámol farsangi hangversenyről. Apa kedves megjegyzése felesége félénkségére: "Isten a szívre néz..."
19. 1877. IV. 8. - Egyházi és családi hírek: Csáky gr., Simor primás. Katonai behívás Ottokárra is vonatkozhat, beszéljék ezt meg Rómában a primással.
20. 1877. VII. 3. - Kérnek fényképet a vörös reverendás kollegistáról. Otthon nagy jezsuita ünnepség, tűzijáték stb. - Testvérei táncolni tanulnak. Anyja névnapján nagy családi kirándulás lesz VII. 26-án.
21. 1877. IX. 3. - Megérkeztek a fényképek. Ottokár sovány! Édesanyja majd kedvenc ételét főzi, ha sorozáskor hazajön!? - Kassán is érdeklődnek a sorozás miatt.

22. 1877. X. 7. - Ottokár 19. születésnapjára írják levelüket. - Gusztáv miatt tele van a levél panasszal. - A primás közel egy hetet töltött rokonuknál, a szepesi püspöknél.
23. 1878. I. 3. - Az anyai ág magyarosította nevét. - Új hír a katonai behívóról.
24. 1878. IV. 22. - Osztrák újságokból szerzik értesülésüket Rómáról.
25. 1878. VII. 13. - Jókívánságaikat írják meg a filozófiai doktorátus miatt.
26. 1878. IX. 1. - Tényleg 3 év múlva lesz szentelése?
27. 1878. X. 8. - Édesanyja levele. Az első jelzés, hogy édesapja egyre nehezebben tudja ellátni munkáját. Tervezetnek: majd Pozsonyba költöznek át, nyugdíj után...
28. 1878. XII. 1. - Az apa is panaszkodik: nehéz a szolgálat már.
29. 1879. I. 24. - Édesapja beszámol saját betegségéről. - Gusztáv megint gondot okoz. - Ehhez ír édesanyja: apjuk -16 fokban szolgálat közben megfázott, beteg.
30. 1879. II. 28. - Megjött a nyugdíjazás: 1.200 frt/év. - Családi hírek. - Pozsonyban nagy az ellentét magyarok és németek között, ezért inkább Linzre gondolnak.
31. 1879. III. 4. - Ez Prohászka Domonkos utolsó levele. Folyik a karnevál, de most már inkább a "por" jár az eszébe (Memento homo...)
32. **1879. III. 10. - Ettől kezdve már csak édesanyjától érkeznek levelek!** "Csak itt lenni". Tüdőgyulladás lépett fel. Sokat szenved. "Csókol mélyen szomorú Anyád".
33. 1879. IV. 2. - Irma felolvasta Ottokár levelét. Édesapjuk papot kért, kenetet megkapta.
34. 1879. IV. 25. - Ottokár levelének felolvasása után még mosolygott, nagy hitszónoknak nevezte fiát...
35. 1879. V. 21. - Temetés után írt levél. A koporsót 40 pénzügyőr kísérte...
36. 1879. VIII. 4. - Még kb. két évig Feldkirchben maradnának.
37. 1879. VIII. 11. - Rómából megérkezett Müller az ajándékokkal. Az egyik szobát bérbe adták. Nagyon várja Ottokárt, addig itt marad.
38. 1879. X. 5. - Római vendégek jöttek, hosszú beszámolás Ottokár életéről. - Ottokár könyveket kért. - Közeledik Halottak napja, addigra lesz fehér márvány síremlék.
39. 1879. X. 12. - Egy Rómába utazó fiatalembernek édesanyja átadta apja tárcáját, fényképét stb. - Irma nem tudott elhelyezkedni a postán.
40. 1879. XII. 24. - Édesanyja köszöni, hogy annyi szeretettel készítette fel novemberre.
41. 1880. II. 15. - A rokonok nem is érdeklődnek irántuk.
42. 1880. IV. 18. - Édesanyja "emberiszonyban szenved", még a jezsuitákhoz sem képes elmenni Ottokár számára segélyért...
43. 1880. VII. 21. - A jezsuitáktól 50 frankot kapott. - Nyitrai rokonok hívják őket.
44. 1880. IX. 5. - Most Magyarországon vannak, Gusztávot is meglátogatták. - Római vendégek eddig nem jöttek.
45. 1881. I. 4. - Szepesen is jártak. A püspök rokon szívesen látná őket, lakás lenne. Szívesen venné magához Ottokárt, de a primás ebbe nem egyezik bele. Örül Ottokár hírének, hogy 5 hónap múlva otthon lesz...
46. 1881. IV. 11. - Szentelés előtti időszak. Szomorú, hogy még egy évet kell várniok. Mikor lesz a szentelés időpontja? Ők is ugyanabban az órában mennek szentmisére.
47. 1881. VI. 29. - "Én lennék a legboldogabb, ha Rómában lehetnék".
- Indulnak Nyitára.
48. 1881. X. 27. - Köszöni a beszámolót a primáciáról. Lélekben együtt vagyunk!
49. 1882. I. 2. - Nyitrán vannak, ez az utolsó levél. "Látom, hogy nagyon boldog vagy".

Prohászka naplójának szövegelemzéseiről és azok funkciójáról

A három kötetben közreadásra kerülő - és most már nyomdakész állapotban lévő - Prohászka-naplók igen sok kérdést vetnek fel. Itt most nem is a minduntalan jogosnak tűnő "morális" problémára gondolok, hogy ti. "dignum et justum est" a nagyközönség asztalára letenni egy olyan írást, mely végül is egy személy legbensőbb várkastélyának titkos folyosóit tárja fel? Ebben a Schütz által Soliloquiának nevezett napló-anyagban ugyanis Prohászka saját (és olykor mások) lelki vívódásairól is megrendítő oldalakat ír, és minden bizonnyal önmaga számára vetette papírra, nem pedig másoknak, különösen nem olyanoknak, akikről Jézus Urunk félreérettetlenül így nyilatkozott: "ne dobjátok a drágagyöngyöket a disznók elé" Éppen ezért vannak - nem is kevesen -, akik megkérdőjelezik az összes eredeti szöveg közreadását a személyiség jogvédelmének nevében. Hogy ez milyen komoly és összetett probléma, maga Schütz Antal, az első közrebocsátó is érezte. Ezt a dilemmát úgy igyekezett feloldani, hogy saját lelkiismeretének és imponáló ízlésének szűrőjén megrósta, sőt kihagyta a kényes oldalakat. Ő tehát elvetette a "mindent vagy semmit" hangoztató elvet, és egy közbülső megoldást választott. Ez viszont - mint épp ebben a tanulmányban látjuk - azt eredményezte, hogy számos lényegbevágó adattól, összefüggéstől fosztotta meg a Prohászka életmű összességét.

Akárhogy is vizsgáljuk ezt a kérdést, lényegét tekintve sok komoly pro és kontra érvet lehet felsorakoztatni mindkét álláspont mellett és ellen. A kérdés most már inkább "akadémikus", hiszen a nyomdakész naplók szövege hamarosan kiadásra kerül. Azt azonban elengedhetetlennek vélem, hogy épp a személyiségi jogok sérthetlensége, "szentsége" miatt megszólaljanak a szakemberek, mindenekelőtt a szerkesztők. Ennek teszek eleget lelkiismeretem parancsára, hiszen az első kötet negyven évet felölelő anyagának sajtó alá rendezője és szerkesztője személy szerint én vagyok. Tanulmányomban nemcsak az imént említett kérdést érintem, hanem arra is rá kívánok mutatni, hogy milyen funkciókat tölt be a kihagyások nélkül közreadott, csonkítás nélküli napló.

A Naplók kategorizálása

A fejezetcím eleve jelzi, hogy a legelső feladat az lenne, hogy a Soliloquiát előbb az őt megillető kategóriába helyezzük el. Ti. nem mindegy, hogy milyen elvárással vesszük kezünkbe Prohászka naplóit. Ha a századforduló, az első világháború vagy a magyar egyház történetének naprakész

eseményeit kutatnánk bennük, nagyot csalódnánk. Az első észrevétel épp ezzel van kapcsolatban!

A Soliloquia nem eseménynapló. Az ember azt gondolná, hogy a naplóíró Prohászka, az őt annyira jellemző precízítással legalább a sorsát, életútját alapjaiban érintő eseményekről ír néhány sort. Másoktól vagy későbbi visszaemlékezéseiből tudjuk például, hogy milyen szoros kapcsolatot tartott fenn szüleivel, hogy mennyire megrendítette édesapja betegsége és váratlan halála, ennek ellenére római naplójában egyetlen mondatot sem találunk erről. Vagy, ugyancsak a római évek alatt milyen lázba hozta magyar kollegista társait a Szent Imre "önképzőkörben" tartott előadásai és szavatai révén, vagy mennyire meghatotta a világban barangoló magyar gyógyszerészt, az éhesen is új perspektívákön álmodó Csontváry Kosztká Tivadart, amikor szeretettel fogadta és még egy tányér levessel is megkínálta... Elgondolkodtató, hogy minderről nem ő, hanem Csontváry emlékezik meg életrajzi vázlatában.

Különösen fiataalkori naplóira érvényes a fenti megállapítás. Ez azt is jelenti, hogy életrajzi adatokat csak a legritkább esetben fedezhetünk fel a naplókban. Pedig Prohászka igen érzékenyen reagált minden külső eseményre is. Megdöbbentő, hogy ezekről még akkor sem ír, ha éveken át foglalkoztatták.

A megszámlálhatatlan példa közül itt most csupán egyre mutatok rá részletesen. Előbb szószерint idézem római éveinek utolsó kirándulásáról írt hat sorát:

"1882. máj. 23. Albanóban voltunk P. rektor, spirituális és P. Schneider kíséretében. Mily fönséges nap, oly forró, mint a marmói bor, oly kellemes, mint a sötétkék tó tekintete, oly vidám, mint a lebegő pacsirta éneke. **Ott a tó fölött van egy kis keresztút, háttal a tóhoz, ott ültünk és gondoltunk az örök szépségre, és érte elhagyjuk ezt a sok szépséget is, és még szebbet.**"

Csak a beavatottak és az összefüggéseket nagyon ismerők vették észre, hogy mindaz, amit Albanóban a padon, "háttal a tóhoz" átélt, meg sincs említve a naplóban. Arra az ismeretségre gondolok, mely a hitetlenkedő porosz báró Roederrel van kapcsolatban. És soha nem tudnánk kettejük barátságáról, ha egy évtizeddel később nem írja meg első remekművét, a "Zinka halhatatlan" című esszéjét (ÖM 8.1-8).

Éppen itt és az ehhez hasonló eseményekkel kapcsolatban lehet tetten érni Prohászka naplóinak bizonyos értelemben vett hiányosságait. Hiszen

nem tesz említést még arról sem, hogy a római előkelőségek szemében radikális szocialistának, sőt nihilistának nevezett Roeder báró különös előszeretettel melléje ült a Collegium Romanum filozófiai óráin mint világi hallgató már 1876-ban, és nem említette később sem, hogy az "angyali szépségű" apáca növendék, a dán Zinka hatására még is elfogadta a lélek halhatatlanságának igazságát néhány éves házasságuk után. Mindezt nem naplóból tudjuk, hanem későbbi reflexióiból. De nemcsak ilyen "világi" híreket, de még filozófiai, teológiai vizsgatételeit, másoktól agyondicsért disputáinak témáit sem találjuk meg naplójegyzeteiben.

Ha tehát a Soliloquia nem sorolható be az "eseménynaplók" kategóriájába, vajon hova tartozik?

A Soliloquia Prohászka lelkiéletének leghitelesebb dokumentuma. Ezt a megállapítást több oldalról kell megvilágítani, mert magának a lelkiéletnek fogalma is összetett.

Mellőzve minden általánosítást, szűkítsük le a kérdést Prohászka személyére. Kezünkben tartva az immár három kötetet kitevő naplókat, egyértelműen megállapítható, hogy 1877-től 1927-ig, tehát kereken ötven éven át rendszeresen írt saját legbensőbb lelki, szellemi, kegyelmi, aszketikus, misztikus élményeiről, önmagáról és a világról, papokról, közéleti személyiségekről, hívőkről, hitetlenekről, egyházának és hazájának szeretetéről és bírálatáról és mindenről, aminek örült és ami fájdalmat okozott rendkívül finom húrozatú lelkének. Ennek ellenére, vagyis a széles skála dacára a Soliloquia Prohászka lelkiéletének intim világába vezet minket. Ennek legfőbb oka minden bizonnyal abban rejlik, hogy naplóiban mindenek előtt Istennel folytat párbeszédet, még akkor is, ha nem Hozzá intézi gondolatait, hanem rögzít egy látszólag "külső" eseményt, vagy történelmi tényt. Az ezekhez fűzött reflexiói ugyanis olyanok, hogy érződik rajtuk az előzetes "konzultáció" azzal az Úr Jézussal, akivel naponta órák hosszat személyes kapcsolatot teremtett. Ez a magyarázata annak, hogy a Soliloquiát **lelkiolvasmánynak** lehet minősíteni, hiszen mindent, még az evilági dolgokat is a természetfeletti világ atmoszférájába emel, és bár saját személyes álláspontját rögzíti, de azt előbb az Istennel folytatott párbeszédben mérlegeli, és a körülményekhez mérten hitelesíti. De még ennél is mélyebbre hatolhatunk, ha nemcsak átlapozzuk, hanem vallomásait elemezzük is.

Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy nincs a magyar egyházi irodalomnak ehhez hasonló műfajú lelkikönyve. A Soliloquia legtöbb része ugyanis hűen tükrözi a seminarista lelkiéletének belső vívódásaitól és megható istenélményétől kezdve a férfi küzdelmein keresztül az idős főpap szellemi

és kegyelmi világának csúcsáig mindazt, amit egy Istennek szentelt élet jelent. Prohászka naplóit már ezért is helyes volt közkinccsé tenni. Egy lélek belső történetének megrázó világába nézhet bele az olvasó, és közben észrevétlenül is imádkozni kezd... És nem is akármilyen imáról van szó. Az imának azzal a ritka fajtájával találkozunk itt, amelyet lelkünk legmélyén mindannyian szeretnénk ismerni és "használni" = párbeszédet óhajtunk, óhajtanánk folytatni a Jó Istennel, és életünk **minden** eseményéről úgy szeretnénk beszámolni Neki, ahogyan azt épp Prohászka teszi.

A legtöbb lelkikönyv előre megszerkesztett és témák szerint tagolt alkotás. A Soliloquia a szemünk láttára "készül", soha nem tudni, mi következik, hogyan alakulnak a külső és belső történések, mint szól az Isten és hogyan reflektál rá az Isten szavára mindig nyitott, akaratát mindig készségesen elfogadó ember: Prohászka Ottokár. És van még egy észrevétel: végre egy lelkiolvasmány, mely együtt mutatja be az aszkézist és a misztikát. A Napló legmegrázóbb élménye épp abban van, hogy írója az első laptól az utolsóig kertelés nélkül kijelenti és bemutatja, hogy mennyit kell küzdenie egy emberi lénynek, ha azt szeretné, hogy szóba álljon vele az Isten.

*

Az eddig említetteken kívül van még egy speciális témakör, mely különösen nélkülözhetetlennek ítéli a közreadott naplókat. Igaz, hogy ez részben szakmai kérdés, és csak áttételesen érinti az olvasót. Mint Prohászka-kutató és életrajzának készítésén fáradozó, egyenesen "ösforrásnak", vagyis olyan dokumentumnak, "törzsanyagnak" ítélem, mely nélkül teljesen más képet alkotnánk Prohászkaról. Nem véletlen, hogy mindmáig azt az életrajzot tartjuk a leghitelesebbnek, melynek írója elsőként adta közre a naplókat. Schütz Antal 150 oldalas kitévő Prohászka pályája című remek alkotására gondolok, melynek értéke és hitele nemcsak abban rejlik, hogy írója személyesen ismerte és konzseniális szellemi tanítványa, sőt bizonyos értelemben "partnere" is volt, hanem különösen azért, mert ő maga is forrásként kezelte a naplókat. Elsőként ő mutatott rá, hogy a Soliloquia nemcsak kiegészíti, de igen gyakran megmagyarázza az ország apostolának és tanítójának életművét. Mivel ennek tudatában végzem Prohászka életrajzával kapcsolatos kutatásaimat, nincs értelme, hogy példák százait sorakoztassam fel álláspontom igazolására. Elegendőnek vélem, ha utalok az eddig elkészített évtizedek életrajzi vázlatára, az 1858-82 éveket felölelő szakaszra. Ebből máris azt a következtetést vonhatom le, hogy Prohászka életének első harminc évét lehetetlenség lett volna naplóinak szakszerű ismerete, olykor betű szerinti elemzése nélkül

összeállítanom. Az ok számomra teljesen világos! Ha valaki ugyanis életének minden belső és külső vonzatát oly mértékben Isten akaratával akarja és tudja egyeztetni, mint Prohászka Ottokár, akkor az őt megérteni akaró számára nincs más megoldás, mint ezt tudomásul venni, és a lehetőségek szerint teljes mértékben azonosulni vele. Őt ugyanis sem papi, sem apostoli, de még közéleti tevékenységében is megérteni és hitelesen megmagyarázni a permanens istenélményének ismerete nélkül nemcsak képtelenség, de eleve hibás. Ha ez az állítás igaznak bizonyul, akkor ebből két következtetést lehet levonni és megszívelni.

Az egyik: tudomásul kell vennünk, hogy Prohászka Ottokár kezdettől fogva, tehát gimnazista korától tudatosan törekedett az életszentségre, és életének minden cselekedetét, szándékát Isten szolgálatára és dicsőségére kívánta fordítani. Saját szavai szerint: szent akart lenni. Éppen ezért életének bármelyik szakaszát és azon belül működését, megnyilatkozásait ennek fényében lehet csak megközelíteni és torzítás nélkül ábrázolni. Ezért olyan felelősségteljes Prohászkról hitelesen írni, különösen pedig életének egészét bemutatni.

A másik következtetés: mivel Prohászka nem tudott és nem akart mást, mint Istent tehetségének, talentumainak minden rezdülésével szolgálni, érthető, hogy azok, akik ezt nem akarják vagy képtelenek elfogadni, legfeljebb csak "kívülről" szemlélhetik életművét. Sőt! Mint ahogy ezt a múltban és a jelenben is láthatjuk, érthetetlenül állnak vele szemben, és inkább irritálja őket. Ezen nincs mit csodálkozni! A természetfeletti világot és annak jelenségeit pusztán természetes úton és a természet evilági eszközeivel megérteni nem lehet. Ezt Prohászka is tudta, és nem is csodálkozott, ha "kívülről" érte támadás vagy értetlenség. Annál jobban elszomorította, ha a frontvonalon innét alázták meg.

A kérdést azért említem meg, mert még a jószándékú kutatók, írók, történészek is meg-megtorpannak vagy helytelen következtetéseket vonnak le Prohászka életművének néhány kritikus eseményével, megnyilatkozásával kapcsolatban. Ezek mindegyikénél tetten érhető a fenti megállapítás. Vagyis nem ismerik Prohászka "külső", a világban realizálódó, konkrét tevékenységének kegyelmi gyökerzetét, természetfeletti indítékait, motivációit. A végkövetkeztetés csak torzó lehet, mert a szillogizmus praemisszái eleve tévesen voltak felállítva.

A készülő életrajznak egyik feladata épp az lenne, hogy ezekre az "elágazásokra" rámutasson. Ha erre nem hívjuk fel a figyelmet, esetleg többet ártunk, mintha hallgatnánk.

Az itt tárgyalt kérdéssel kapcsolatban két példát említek.

Az egyik Gergely Jenő történész Prohászka-ról nemrég megjelent könyvében található néhány félígazságra vonatkozik. Közismert, hogy az ELTE történészprofesszora két évtizede foglalkozik Prohászka-val. Imponáló anyagismerettel és őszinte igazságszeretettel, objektív szemléleti móddal tárgyal az általa is nagyrabecsült püspökről. Ő ugyan ismeri és felhasználja a Soliloquiában található adatokat, történelmi hivatkozásokat, de ezek természetfeletti összefüggéseivel nem bíbelődik: "nem az ő asztala". És éppen ez az oka annak, hogy több következtetése téves, sőt épp az ellenkezője igaz. Ime néhány a sok közül (G.J.: Prohászka Ottokár. Bp., Gondolat K., 1994.). Idézi 1881. okt. 18-i elhatározását: "...szent akarok lenni **mindenáron**... Ehhez ezt a megjegyzést fűzi: "Ha a **mindenáron** kitétel bizonyára túlzás is..." (32.1). A professzor épp azt minősíti túlzásnak, amit Prohászka egész életében, szinte hetenként megígért és szívós következetességgel de facto gyakorolt. Aki otthonos a lelkiélet kegyelmi világának igazságrendszerében és Prohászka lelki feljegyzéseinek őszinteségét ismeri, annak épp a "mindenáron" kifejezést - hogy úgy mondjam - történelmi dokumentumként kell kezelnie. Ha ugyanis ezt csupán egy ifjú hevület szenteskedő kifejezésének tekinti valaki, akkor Prohászka későbbi, például politikai tevékenységét is legfeljebb jóakarató, de meggondolatlan, szerencsétlen, sőt hozzá nem méltó akciónak fogja tekinteni. Ugyancsak a Soliloquia belső összefüggéseinek nem-ismerésére vall a 33. lapon olvasható megállapítás: "**Prohászka barátok nélkül, személyes emberi szeretetet nélkülözve élte le a hét évet az Örök Városban...**" Nos, ennek épp az ellenkezője felel meg a valóságnak: olyan szoros barátság fűzte társaihoz, hogy még évek múltán is leveleztek és meglátogatták egymást. Névnapijára leveleket küldenek neki. Egyik postájuknak annyira örült, hogy ezeket a meleg szavakat írta naplójába: "Isten veletek, **kedves öcsém!**" (1882. nov. 22.) Ezek természetesen "apróságok" csupán, mégis rontják az összkép hitelességét. Bárhogy viszonyuljon is valaki a hithez, a vallásossághoz, Prohászka-t történeti hűséggel csak az képes "megérteni", megközelíteni és tárgyilagosan ábrázolni, aki maximális készséggel iparkodik beleélni magát a Soliloquia lapjain olvasható istenélményébe, sőt a misztika nyelvén megfogalmazott kegyelmi eksztázisaiba.

A másik példa az ellentét oldaláról való. Szándékosan emelem ki a sorból azt az Illyés Gyulát, akit élete utolsó tíz esztendejében közelről is megismerhettem, Budapesten és Tihanyban is, az Egyetemi Színpadi műsoraimon is volt alkalmam őszinte istenkeresését figyelni. Még ez a valóban európai gondolkodó és minden magyar értéket megbecsülő

gondolkodó is mennyire félreismerte a francia műveltségű Prohászka a harmincas években. Ezt írja róla 1933-ban, tehát Prohászka halála után hat esztendővel: "Pázmány óta igazi nagy egyházatya nincs, főleg olyan nincs, aki az irodalom és a művészetek területén is méltó fegyverzettel állt síkra. **Prohászka minden olvasottsága ellenére is amatőr**, hisz épp az amatőrre és a **félműveltre** jellemző, hogy rengeteget olvas, rengeteget kommentál, de minél többet beszél és minél magasabbról, annál jobban **el-árulja közepszerűségét**. Prohászka nem az a varázsló, aki vizet fakaszt a sziklából. Gondolatai egyenetlenek, lelkülete ingadozó, proféciái és kato-licizmusa nem mentes a türelmetlenségtől és **demagógiától**. Kételyei, bíralatai nem ráznak meg, őszintesége inkább kárára van, filozófiájában is szónok".

Mint említettem, ezt a megdöbbenő és a valóságot teljesen eltorzító idézetet nem Illyés Gyula hitbeli megbélyegzésének szándékával hozom elő, ahogy azt a székesfehérvári konferencián mondott előadásom bírálataként Keresztes Sándor félremagyarázta. A példát figyelmeztető jelzésként mutattam be, hogy szükségszerűen félreismeri - múltban, jövőben egyaránt - Prohászka személyiségét, stílusát, egyházi, közéleti szereplését mindaz, aki kiszakítja őt a Soliloquiában megörökített természetfeletti "közegből", vagyis abból a gyökérszövegéből, mely élteti, táplálja életművének egészét és minden egyes ágát, "rügyét", virágát. Az evangéliumi példabeszéd elementáris erővel érzékelteti, hogy mi történik akkor, ha a szőlővesszőt elválasztják, letörik, levágják a töről. Prohászka "gyökere" nemcsak a szeminárium gyónatószekében, nemcsak az Egyetemi Templom szószékén, de a magyar Parlamentben is az Isten ügyének "**mindenáron**" és minden lehetséges eszközzel való szolgálata és ha kell, minden áldozatot vállaló hősiessége. Ha ettől a "gyökértől", szőlőtőtől elkülönítve vizsgáljuk működését, minden bizonnyal demagóg, izgága, állandóan szereplő, sőt Illyés szavait idézve "félművelt", "közepszerű" amatőr figurává degradálható. De ha a "külsőt" a "belső" tartalomból, krisztusi elkötelezettségből vezetjük le, akkor némileg megközelítő képet kapunk Prohászka igazi életéről, lenyűgöző műveltségéről, Bergsont és Marxot országos és egyházi szinten elsőként ismerő olvasottságáról, szellemi nyitottságáról, írói, művészi kvalitásairól. Mind ezt azonban a most teljesen új anyagokkal bővített háromkötetes Soliloquia nélkül megtenni képtelenség. Előbb nekünk kell felnőnünk Prohászkaéhoz, hogy egyáltalában megértsük őt és írni tudjunk róla zengzetes szavak helyett tényeket, dicsőhimnuszok helyett a lenyűgöző, giccs nélküli valóságot!

Útkeresés Sion hegyén.

1883 - 1893

"Nehéz kórók közt pálmának lenni"

A jelen tanulmány Prohászka Ottokár életének olyan szakaszát kísérli elemezni, melyről eddig érthető okokból csak nagy vonalakban írtak. A mi korunkban a források nem álltak rendelkezésre, a régebbi életrajzírók pedig szándékosan nem mélyedtek bele Prohászka vívódásainak elemzésébe. Tették ezt azért, mert még éltek annak a generációnak tagjai, és nem tartották ildomosnak, hogy a századforduló magyar egyházának lelki, szellemi elesettségét épp Prohászka kemény, de igaz kritikájának modorában tárják fel.

Az említett okok ma már részben nem léteznek. Egyrészt azért, mert megvan a történelmi távlat, másrészt azért, mert a közeljövőben kiadásra kerülő Soliloquia kötetekben az eddig kihagyott vagy szándékosan félretett feljegyzések amúgyis olvashatók lesznek. Talán éppen azzal teszünk jó szolgálatot, ha előzetesként mi magunk tárjuk fel azt a lelki miliőt, melyben Prohászka élt, vívódott, de szívós munkával átalakított és megszentelt.

*

Nem véletlenül adtam a tanulmány címéül az Útkeresés megnevezést. Schütz Antal ugyanis már ezeket az első keserves esztendőket is a Sion hegyén című fejezetben tárgyalja, sommázza, de nem elemzi. Már pedig a minden részletet feltárni szándékozó életrajzíró olyan lényegbevágó feljegyzéseket talál a kiadatlan naplórészekben, hogy ezek elemzése nélkül aligha lehetne megérteni az életpálya következő szakaszát. Prohászka, de maga az esztergomi aula is ekkor még az útkeresés fázisában él. Folytatva a jelképes beszédet: még messze van a hegytől, és épp azt kutatja, hogyan tudna feljutni Sion hegyére, méghozzá úgy, hogy a rábízottakat is felvihesse a hegy gerincén álló kilátóhoz. Ez a vívódás annyira jellemző Prohászka számára, hogy ennek a tíz évnek feltárása és bemutatása nélkül csonka lenne életpályájának egésze. Más szóval: a capolavoro egyik legfontosabb remeklése hiányoznék!

*

Úgy tűnik, hogy Simor János hercegprímás számára sem volt könnyű eldönteni, milyen feladattal bízza meg fiatal presbiterét. Ma már nem

tudjuk kibogozni, hogy mi lehetett az igazi oka annak az egymásnak ellenmondani látszó döntésnek, mely az 1882. júl. 21-i és a szept. 2-i dispozió megírására készítette a primást. Az első Rómában kapta kézhez Prohászka, és ennek engedelmeskedve jelentkezett egykori szeminárista társának plébániáján aug. 17-én, Esztergomban. Gróf Csáky Károlytól bizonyára hónapokkal előbb értesült erről a dispoziációs tervről, hiszen többször találkoztak Rómában, és tudta, hogy Csáky személyesen kérte az érseket, nevezze ki barátját belvárosi plébániájára káplánnak.

Ha végig olvassuk Prohászka aug. 18 és szept. 1 között írt naplóját, meggyőződhetünk arról, hogy a tőle szokásos lelkiismeretességgel teljesen átadta magát a lelkipásztorkodásnak. Meghatódottan számol be minden egyes tevékenységéről: első miséjéről, gyóntatásáról, prédikációjáról, beteglátogatásáról, keresztteléről. Semmi jel nem mutat arra, hogy egyéb tervek foglalkoztatták volna. Sőt megvalósult az, amiről Rómában többször is írt: egyszerű pap, szerény káplán szeretne lenni, semmi más!

Éppen ezért váratlanul érte, hogy csupán 15 napig tartott ez a pasztoriációs megbízatás. Szept. 10-én mindössze egy mondattal érinti főpásztorának új döntését: **"Itt vagyok az esztergomi szemináriumban"**. Jellemző fegyelmezett magatartására, hogy egyetlen szóval sem érinti a váratlan dispoziációt, nem kérdez, nem vár magyarázatot. Amilyen lélekkel foglalta el kápláni posztját, ugyanolyan lelkiülettel lát munkához abban a szemináriumban, melynek 1873 szeptemberétől két évig ő is lakója volt.

Ha a naplóban nincsenek is kérdőjelek a dispozicióval kapcsolatban, annál több van bennünk! Nemcsak a szokatlan gyors áthelyezés miatt, de méginkább az új feladatkör aránytalansága miatt. Mert ha a két doktorátussal rendelkező káplánnak azért kellett volna beköltözni a főszemináriumba, mert az egyik katedrára helyezte volna ki a főpásztor, érthetőbbé tenné a döntést, csak hogy a summa cum laude kvalifikált doktort nem a filozófia és nem a teológia egyik tantárgyának oktatásával bízta meg Símor érsek, hanem a **kisszeminárium** gimnazistáinak görög-latin tanításával! A kérdőjelek azért is jogosak, mert a jó emberismerő primás nagyra értékelte Prohászka, és tisztában volt azzal, hogy kit hívott be a szemináriumba. Ezt maguk az aulisták jegyezték fel, amikor ugyanis hosszabb beszélgetést folytatott vele, távoztakor ezt mondta Csernoch Jánosnak, a későbbi esztergomi érseknek: Meglátjátok, ebből a fiatal emberből nagy ember lesz! (25,32) Egyelőre nem kap más feladatot, mint amit egy nyelvtanárnak kell tennie: felkészíteni az évvégi vizsgára és az érettségire azokat a kisszeminaristákat, akik a bencés atyák gimnáziumában tesznek ún. különbözetest latin-görög nyelvből. Annyi bizonyos, hogy ezt a feladatot

senki sem tudta volna úgy megoldani, mint az a Prohászka Ottokár, aki kilenc évvel ezelőtt valósággal ámulatba ejtette a bizottságot az elnöklő prímással az élén a bizonyos görög memoriterrel a szemináriumi felvételinél. És bár ezekről a görög-latin órákról semmilyen feljegyzés vagy megemlékezés sem maradt fent, elképzelhető, hogy a klasszikus auktorok művein kívül hogyan számolt be tanítványainak saját római élményeiről...

*

A szemináriumi tanárság első tíz esztendejének külső és belső történeteit többféle szempont alapján elemzem. A kérdés oly sokrétű, hogy jogos az egyes szempontokat különválasztani, és csak a végén megkísérelni a szintézist.

Ami a külső keretet illeti, érdemes megjegyezni néhány évszámot. 1882. szept. 2. - kisszemináriumi tanárság, 1884. aug. 26. - kinevezik a morális és a pasztorális tanszékére, 1888. júl. 10. - dogma professzor, 1891 őszétől a szeminárium lelkipapja és gyóntatója. Tehát tíz esztendőnek kellett elteltetni ahhoz, hogy most már hivatalosan, a kinevezés által biztosított felhatalmazás és tekintély alapján is hozzákezdhesen a papnevelés várva várt reformjához.

A tíz év témái más-más megközelítésben:

- I. Tapasztalatgyűjtés a szeminárium életéről.
- II. A "küzdve Érted, bírva Téged" esztergomi folytatása. Az adoráló.
- III. "Van itt egy folyóirat". A Magyar Sion szellemi irányítója.
- IV. "Természettudománnyal foglalkozom Jézus szíve dicsőségére", korproblémák.

I.

Tíz év tapasztalatgyűjtése a szeminárium életéről. - Benyomások a naplók alapján -

Jó hangsúlyozni, hogy Prohászka mindvégig igyekszik tárgyilagos lenni, és örül minden jó és szép kezdeményezésnek, észreveszi a pozitívumokat. De tény, hogy a római kollégium mércéjével mért mindent, és ezért óriási szakadékot látott a római eszmény és az esztergomi, hazai valóság között.

Az első napokban optimista hangot üt meg, és ezeket írja: "Látok itt is, ott is jó példákat, tegyek szerintök mély meggyőződéssel és buzgósággal" (1882. szept. 17.). De amint jobban belelát az előjárók és a növendékek viszonyába, lelki-szellemi életfelfogásába, szomorúan jegyzi meg, hogy hiába törekszenek a jóra, mert a lelkük törpe... "Nincs itt erő az ellenségnek ellentállni, észreveszem azt a beszédben, mikor oly kérdésre kerül sor, akkor oly sovány és legfőljebb holmi jámbor foháskodás jobb idők után". Miben ítéli őket törpének? Mert "nem emelkednek vagy nem lebegnek oly magasan, mint azt az Egyház fönsége és a nagy világharc megkívánná" (szept. 21.).

Néhány hónap múlva hosszan töpreng és keresi a bajok gyökerét. Pontos diagnózist készít: "Itt nincs silentium, ami elkerülhetetlenül szükséges a lelkiélet kezdeményezése és gyarapodása miatt. Gyónás és áldozat igen ritka s a lelkiismeretvizsgálat nem helyes naponként, mert kevés és nem értenek hozzá s azért a gyónási előkészület nehéz és sok időbe kerül. A hálaadás nem rendezett, mindegyik megy, amikor akar. A meditáció nem az, aminek mondatik. Lectio spirituális nincs. Rózsafüzér egyszer - szombat - , az adoratio gyakoribb lehetne, ha nem törvényből, de szokásból. Aszketikus műveltség nincs, honnan is? A példa nem indítja, mert nincs sem adoratióra, sem gratiarum actiora" (1883. január 6.).

Ezzel magyarázható az a keserű hangon leírt eset is, melyet pár nappal előbb jegyzett fel naplójába: "A papok előtt is idegen a vallásos élet, a természetfölötti erény, a hitből való élet. Itt beteg Zlatényi úr, de nem mernek neki beszélni halálról, Istenről. Mily szomorú látvány... A spirituális hivatala olyan, melyet mások magokhoz tartozónak nem gondolnak, pedig ez nem egyéb, mint a buzgó papi szellem működése, és ezen szempontból mindnyájunknak spirituálisoknak kell lennünk" (jan. 1.).

Természetesen, hogy nem áll meg a diagnózis elkészítésével, hanem állandóan megjegyzéseket tesz, mit lehetne és mit kell tennie. Olykor magát

hibáztatja, mert nem szól még akkor sem, amikor lehetne. Túl óvatos, még nem találja meg a megfelelő hangot. "A kifejezés hiányos!" A fő ok inkább mégis az, hogy "nincs tekintélyem". Elvégre akkor, amikor ezeket a sorokat írja, csupán görög-latin tanár az alsósoknál. "Pedig én akarok sokat és nagyot" (jan. 6.).

Amerre néz, szellemtelen lapályt talál. "Életerő, kiható lendület hiányzik, minden ellapul. Ami szent, az oly íztelen és oktan dolog lesz, hogy az ember beleún". Ha most mást nem tehet, legalább saját lelkét erősítse: "Azt veszem észre, hogy nekem nagy erőre és erőteljes föllépésre van szükségem, mert látom, hogy az embereken ez fog, a többi semmit sem ér velők szemben". És ezt az erőt egyedül a kegyelmi élet, a minduntalan hangoztatott meditáció nyújtja (1883. ápr. 29.).

Ez év őszén, az új tanév kezdetén fordulat állott be, mert maga a rektor fordult Prohászka-hoz a szeminárium elégtelen szelleme miatt. Most először ír arról, hogy ügyesen szeretné a rektor tudtára adni, hogy mit lehetne a római kollégiumból áttüntetni az esztergomi szemináriumba (szept. 14.). Rá egy hétre már így fogalmaz: "Isten akar valamit tőlem, bár tudnám, hogy mit". Mindenre kész: "paratum cor meum!" (szept. 21.).

A helyzet lényegét tekintve akkor sem változott, amikor a bíboros érsek a kisszemináriumból áthelyezte a nagyszemináriumba, hogy ott az egyik legfontosabb tantárgyat, az erkölcsant tanítsa. Ez még nem tette lehetővé, hogy beleszólhasson a kispapok lelkiéletének formálásába. Ezért fakad ki: "nem ez az, amire lelked hivatva van". Úgy érzi magát, mint akiben játékot űz a mély vágy a célját elérni nem tudó ténnyel (1884. okt. 31.).

Az év utolsó napjaiban minduntalan azon töpreng, hogy mit tudna tenni a szeminárium érdekében. Most először fogalmazza meg, hogy mi lenne a programja, ha spirituális lehetne: "Programom, ha spirituális lennék: meditáció, szilencium, direkció" (dec. 29.). De hát arra még közel 10 évet kell várnia. És ez a tehetetlenség olykor nagy feszültséget okoz benne, és még adorációi közben is felkiált lelkében: "mit akarsz, Uram". "Tehetetlenségének rongyairól" ír, és úgy érzi, hogy földön kúszik, pedig sasszárnyakon keringhetne a magasban... (1885. febr. 2.).

Ennek a helyzetnek illusztrálására érdemes egymás mellé tenni a Szilveszter napi harangzúgáskor írt eksztatikus sorait és a néhány héttel később megfogalmazottakat. Az előbbi élmény az esztergomi bazilika oszlopcsarnokában ragadta el: "...ezüstfelhők köz úszott a hold... Sokszor föltekintettem az égre, úgy látszott, mintha az erőteljes, impozáns oszlopsor az egekbe nyúlna. Azután megszólalt a harang és békét és nyugalmat

imádkozott le a földre". Ez az évezáró Te Deumos légkör feltépte alkotni vágyó férfi lelkének zárait és tavaszi zsongásként kitört belőle a kérdés: "Ki állhat ellent a benső, alakító, teremtő erőknek? Mindent szétfeszítenek, mindent megrepesztenek". Titáni erőről ír, mely képes új állapotokat teremteni, képes nélkülözni barátot, társaságot, és egyesíteni embereket... De az esti séta után, mint mindig, most is le kell szállnia az élet szürke, könyörtelen valóságába. Mások a vágyak és mások a tények. Harangzúgás helyett emberi gyarlóságok nyögései, jaj-kiáltásai. Ezt élte át az egyik este, amikor lehangelő vita szenvedő alanya volt. Bizonyára kollegái, a teológiai tanárok köz robbant ki valami vita. "Lelkemet elborítja bánat, ha oly disputációkat kell végighallgatnom, mint ma este..." Ilyenkor még nagyobb léptekkel siet a kápolnába, hogy lelke megnyugodjon. "Lelkem kiderült, mint a nap a megtisztult, üde égen" (1884. dec. 31. és 1885. febr. 26.).

Úgy látszik, nem elegendő az, hogy taníthatja az erkölcsant és a pasztorálist, különben nem írna ilyen sorokat: "erőtlenséget vettem észre magamon, mintha a fa törzsét fűrésznélék" (1885. szept. 15.).

Különösen az hangolja le mindig szárnyalni akaró lelkét, hogy még a seminaristák, de még a papok többsége sem fordít hátat az evilágias szellemnek. Sőt, "a kertben trágár dalokat énekelnek"... Sokat szenved az epikuroszi életszemlélet láttán, melyet "szellemi hasalásnak" nevez (1885. máj. 7-10.). Minél jobban és mélyebben látja a sebeket, annál eltökéltebb a szándéka, hogy nem hagyja magára kispapjait. **"Csak ne engedj! Nem én(...) Itt őrt állok. Vigyázz!! Isten élesítse tekintetemet, hogy jól különböztessék (máj. 22.).**

Bár még nem nevezték ki a seminaristák spirituálisának, egyre többen keresték fel szobájában, és többen gyóntak is nála. Naplójában visszatérő téma lesz ezentúl a fiatal klerikusok lelki erősítése. A jeremiádok helyett egyre inkább a pozitív feladatok vállalása szerepel a feljegyzések között az "ahogy lehet" szellemében. "Ma ismét egy értelmes intést vettem arra nézve, miképp kell a fiatal kedélyekkel bánnom. Sok nehézségekkel küszködnek ezen kifejejtlen fiatal lelkek(...) Mit akarok én rájuk nyomni: nem mást, mint őket szerető, nemes és lelkes ember képét (1885. máj. 24.). Órákat imádkozik értük, és szeretné alkalmassá tenni magát, hogy igazi támaszuk lehessen. "Keresem a bölcsek követ. Szeretném leköszörölni lelkem szögleit, kellenen éleit, s egyszersmind mások lelkébe nyúlni hatásosan. **Nagy mesterkedés szállja meg s járja körül néha lelkemet, - kívánám kitudni a módját, hogy kell a lélekbe markolni.** Mindig önmagamban találom az akadályt..." (máj. 27.).

1886 első hetében 140 papnövendékkel együtt adorált fehér alaban az Eucharisztia előtt. Bizonyára nem mindennapi esemény volt ez a szeminárium életében, mert szükségesnek érezte feljegyezni: "éreztem szemrehányásképp, hogy tán bizony az az óra is soknak látszanék az Oltáriszentség előtt? Ha hideg is volna?" (jan. 7.). Mivel rendíthetetlenül haladt a maga útján, sokszor ellenállásba ütközött, megjegyzéseket kellett elviselnie. De most már egyre edzettebbnek érezte magát: "Nem hagyom magam lenyomni, szívem világát elhomályosíttatni, színeit s életét elfojtani az **ifjak vagy mások közönye, érzéketlensége, mosolya s talán egészen elütő világa által**" (febr. 2.).

A kétkedő, gúnyos, "hitehámított" embereket egyedül a belülről feltörő lelki erő képes leszerelni.

Olykor eltűnődik a klerikusok közömbösségén, nem vesz észre rajtuk javulást. Nem tudja, hogy "milyen gyúrmányok". Összehasonlítást tesz a saját klerikusi élményeivel és életszemléletével. "Magamra e tekintetben emlékszem, **mennyire hálás lettem volna az iránt, ki engem úgy fogna föl, mint én néhányat itt és most!** Vagy talán nem markolok eléggé szívükbe?(...) Vagy tán mutatják, tán nem tudják mutatni... No de ismétlem, **az a hév, az a lelkes, epedő, pihegő, dobogó kebel hol van?**" (1886. febr. 27.).

Olykor robbanásig duzzad benne a tenni- és segíteni akarás. "Istenem, ma este megint forr s fő bennem, s mint repeszítő gőz tágitja mellemet a vágy, hogy bár lennék hatalmas, Istenben erős!(...) De nagyon törekeny és silány az én lelkem, hamar összeroskad, ha éleszti is darabig valami eszme, nemsokára lehül. Mindegy, föl nem hagyhatok" (márc. 17.). Ezt valóban nem teheti, hiszen egyre jobban látja, hogy a magyar egyházi életet sorvasztja valami. Meg lehetne számolni ujjaikon a valóban hitüket gyakorló katolikusokat, "catholiques pratiquants", a praktikánsokat. Ennek oka: **"a magyar egyházi élet az indifferenzizmus és a vallási letargia karjaiban fekszik"**. Nincs "lelkes teológia", melyben nemcsak bibliai citátumok és zsinati dekrétumok szoronganak, "hanem melyből szellem is csordul, sokszorosítva lép be az ifjúság iskoláiba a papi tanároknak s különösen a hitoktatóknak."

Mindebből világosan kitűnik, hogy Prohászka sokkal messzebbre tekintett, és nem csupán az esztergomi szeminárium reformjáért küzdött. Ez csak egy láncszem volt az egyház reformjának egészében. "Fölkelteni, fölkelteni a mámorból ezt a papságot, megmutatni neki: Ime árván állsz, **fej vagy test nélkül, vezér sereg nélkül**. Fölkelteni az egyházas öntudatot, mely nem lapul(...) Kiöntöm lelkem apostoli szikráját, telítem és lövelem,

újra telítem! Amim van, Istennek ajánlom" (szept. 19. és 20.). Ehhez azonban egyelőre nincs más terület, "kísérleti bázis", mint az esztergomi szeminárium. Éppen ezért ide kell összepontosítania erejét! Teszi is teljes buzgósággal. "Minden áldozásom új föléledés(...) Azt suttogta ma: **légy buzgó és tüzes főleg az ifjak iránt.** Ne engedj, ne csüggedj!" (1887. márc. 2.).

Mindent megtesz, hogy kispapjait felkészítse és elmélyítse bennük az egyházas szellemet. "Mi a pap? Igazi sacramentale. Argumentuma a válás isteniesedésének. Benedictio! S milyen óriási hatása. Vonz magához mint a mágnes. A kegyelem van vele... Ó, először a papi szívben kell az igazságnak életté s érzelmmé változnia" (máj. 12.). Ezt igyekszik lelkükbe oltani, hogy igényük legyen. "**Ma az a gondolatom jött: ó, karolnám föl jobban gyónó fiaimat...** Az egyik gyónás után hozzám jött, s tanácsot kért. Mondtam, hogy olvasva elmélkedjék Kempis Tamás megrendítő fejzetein, kellett volna ajánlanom: a szentséglátogatást, a gratiarum actiót, az önmegtagadást" (nov. 10.).

Nagy meglátások, "titáni erők" és gyakori zuhanások, elkeseredések váltják egymást még hat évvel is Róma után. "Ismét egy keserves nap! Az elkeseredés mások fölött többet árt nekem, s nem használ senkinek" (1888. febr. 6.). ..."**A fiúk fel nem melegednek, ha nálam gyónnak is.** Látom ezt némelyikén, ki már a szemináriumot elhagyta s kinn a legprimitívabb pigra massa... Öntevékenység kell a meditációban, imában, lelkiolvasásban stb. az pedig nincs s így nem fejlődik ki bennük a lélek" (márc. 7.). Szeretné minden klerikusát megtanítani imádkozni: "Magyarországban nincs élet, mert keveset imádkoznak" (jún. 17.). És addig nem lesz változás, míg nem utálják a bűnt. "Ez a gondatlanság tért foglal a papok között is, hányszor vesznek tréfába valamit, amin sírni kellene(...) Exerziciumokat ajánlani papjainknak. Ó, szegény papok, mennyit kell értük imádkoznunk" (aug. 1.).

Többször találunk feljegyzéseiben megrendítő mondatokat. "Ó, mi sokszor sírtam kápolnáinkban este! Hogyne sírnék(...) Bújdokolni kell az Isten szellemének, hogy az emberi bárgyúság ne rontsa, se ne piszkítsa" (1889. júl. 25.). Talán ez volt számára a legelviselhetetlenebb: a piszok, vagyis a lélek szennye. "Ó, csak gyűjthatnék szent tisztaság szerelmére itt, a szemináriumban lelkeket" (1889. márc. 3.). Mindent élesen megfigyel, segít, ahol tud. Látja a hibákat, és tudna is határozottan fellépni, de ehhez még nincs felhatalmazása. Így most csak konstatálja, hogy "a szemináriumban is sok semmirevaló van(...) panaszaik által ne üssön belénk is a hideg vilám, mely rémít, de nem gyújt" (1891. aug. 9.).

Egyelőre mást nem tehet, mint saját lelkét, jellemét alakítja, formálja és minden erejét összeszedi, hogy ne engedjen eredeti elhatározásaiból. Érti, hogy környezetének evilágias szelleme lehúzná őt is. "Hogy felelj e támadásokra? Pattantsd vissza a csapást, parirozz! Vagy tán támolyogsz, görnyedsz, roskadsz? Akkor hát jól találtak. Ez roppant fontos megjegyzés: Krisztussal tartok, utam tehát az önmegtagadás, a szenvedés, az alázat, a megvetés... Még nem értem jól" (1887. aug. 21.). Vagyis van még neki is sok tennivalója...

II. Az adoráló

"Lelkem és szívem forrása az Oltáriszentség"

Milyen lehetőségek nyílnak a szemináriumba disponált fiatal teológiai tanár számára? Erre a kérdésre Prohászka késcdelem nélkül ezt a választ adta: "Szent pap! Uram, az akarok lenni, a szó teljes értelmében" (1883. júl. 7.).

Vagyis mindazt, amit Rómában elkezdett a "küzdve érted, bírva téged" szellemében, töretlen szándékkal és lelkesedéssel itt is folytatni akarja. Ezen a téren tehát nincs semmi változás! Mintahogy Rómában a filozófiai és a teológiai doktorátus elnyerése is alá volt rendelve az elsődleges célnak, az önszentelésnek!

A kérdéssel azért kell külön és mindjárt az esztergomi időszak elején foglalkoznunk, mert egyáltalában nem magától értetődik, hogy mindenki ugyanezt az utat, ezt a megoldást választotta volna. Ha választ akarunk találni a tíz évvel későbbi spirituális tevékenységének és egész életét átható adorációs lelkiségének titkára, akkor ide, az esztergomi szeminárium kápolnájába kell betérnünk, és megfigyelnünk azt a támaszkodás nélkül, órák hosszat adoráló fiatal papot, akit Prohászka Ottokárnak hívnak.

Már Rómába indulása előtt is, most még tudatosabban felmérte a szeminárium szellemi-kegyelmi szintjét. Erről az előbbi fejezet részleteket közölt. Mivel semmi esélye sem volt, hogy akár legescsekélyebb változtatást is eszközöljön, ezért minden energiáját a Rómában megalapozott önszentelés folytatására, elmélyítésére fordította. Azt ugyanis környezetének életfelfogásán lemérhette, hogy ellenkező esetben menthetetlenül elszürkül. "A szoba kényelme s a megrakott asztal lecsendesíti a pezsgő buzgalmat. Él néhány hónapig ily körben s már nem érzesz hevesebb, nemes indulatokat". A jólét elveszi a szellemiekre való fogékonyságot. Éppen ezért a

súlypontot áthelyezi tudatosan a lelkiéletbe. "Az ember ereje önmagában van az isteni kegyelemmel. A súlypont belül fekszik, ha kihajlik, elvesz az. **A súlypont a megfontolás, a jellem, a meditáció, az ima szellemében fekszik.** Ez mind a szív bensejében van. Ott keresd s őrizd, addig jól állsz, különben bukol". Tehát semmi világi hivatást. Egyedül az erény szuverén! (vö.: 1883. ápr. 29. - júl. és aug. 10. - 1888. nov. 23.).

Hogy ki is az az adoráló fiatal pap a szeminárium kápolnájában? Nos, ezt nem nekünk kell megfogalmaznunk, mert megteszi ő saját maga. Az első nyári szünidőben ugyanis Kalocsán végezte évi lelkigyakorlatát, és ennek utolsó előtti napján következőképpen mutatkozik be: ki ez a Prohászka Ottokár? - "Isten gyermeke, annyi kiváló jótéteménynek és a gondviselés különös szeretetteljes vezetése által kitüntetett, jezsuitáknál neveltetett, Rómában képeztetett, templomaiban felszenteltetett, a szentek sírjain áldozatát bemutató, nagyvilágra szóló férfiak körében szívesen látott, sok kitűnő pappal összeköttetésben élő, **főnkelt, nemes, nagylelkű gondolkozásra és érzésre törő, szűk korlátokat, alacsony nézeteket, törpe fogalmakat, sovány tekinteteket ignorálni törekvő, áldozatkész és fáradhatatlan, önmagát megvető, Isten dicsőségét mindjobban előmozdító szolgája Krisztusnak.**" (1883. júl. 8.).

Aki így és ilyennek ismeri önmagát, természetesen keresi az eszközöket, hogy "főnkelt, nemes" gondolatait a legmegfelelőbb módon meg tudja valósítani. Ezeket az éveket ebből a szempontból nézve is "útkereső" éveknél kell minősítenünk. Prohászka ugyanis meglepő következetességgel felvet magában egy másik megoldást is, vagyis, saját kifejezésével élve az önszentelésnek, "istenülésnek" azt az útját is nagyon közelállónak érzi, mely a szerzetes hivatásban testesül meg.

Az itt tárgyalt, közel tíz esztendő feljegyzései jelzik, hogy mennyire viaskodott magában emiatt. A téma oly mértékben foglalkoztatta, hogy legfőbb előljárója, Simor bíboros vette rá a maradásra. Érdemes az időpontokra figyelni, és az új megfogalmazásokra:

- 1882. okt. 17. "Ma a fundamentumról elmélkedtem. Én szívemben olt-hatatlan vágyat érzek életemet Istennek szentelni(...) minden perc veszte-ség, ha nem az övé. Csakis Istenért, nincs, amit érte nem tennék(...). **Kész vagyok minden percben belépni Jézus-társaságába,** mert lelkemet a tö-kéletességre akarom vezetni bármilyen áron, de ha ez most nem történik, ak-kor legalább följajánlom Istennek e jó vágyamat..."

- 1883. ápr. 18. "...levelet kaptam Rómából. Olvastam, hogy Hilgers je-zsuíta lesz(...) De én is testvéred szeretnék lenni, csak hogy visszatart az

a nagy nyomor, melyet itt látok, s melyre valami írt adni bíztat az isteni gondviselés. De jó és buzgó akarok lenni, hogy halljam Isten szavát és **menjek tán utánad**".

- 1883. júl. 14. Újabb hír érkezik, hogy négyen léptek be a jezsuita rendbe egykori római kollegista társai közül, úgy látja, hogy neki is könnyebb lenne a helyzete, ha követné őket. "Segély nélkül mily nehéz(...) Siessünk, minek oda későn érkezni, hol majd sok nagyot és szépet tehetünk."

- 1883. dec. 31. "Nagy vágyat érzek egy szigorú rendbe lépni, hol Istennek ajánlhatom fel erőimet".

- 1885. márc. "Ma ismét sírva vágyódtam oda, hova szívem vonz".

- 1886. júl. 12. "Jézus ügyének szentelni minden erőimet: ez tiszta, világosan felfogott célom. **Ezért leszek jezsuita, ha Jézusnak úgy tetszik.** Addig úgy dolgozom és résztveszek mindenben, **mint idegen, aki tudja, hogy holnap elutazik,** még mindent megjár, felmegy erre a lejtőre, benéz abba a házba, szorít kezét barátságosan mindenkivel. **Ez a gondolat, hogy talán ez az utolsó év, buzdítson**".

- 1887. aug. Lainzban tartja szokásos évi lelkigyakorlatát. A cella magánya, a végtelen csend újból előhossa régi vágyát: "Lám, itt ez íróasztal mellett, ezzel a tollal kezemben, mellyel kiírhatom, hogy nekem nem kell semmi, csak az Isten(...) e négy fal között, hol nincs bársony, selyem, szőnyeg, garnitúra, komfort, érzem az erény fönségét, mely belém önti szeretetét. Aug. 22: Bárcsak élhetnék a szent engedelmesség és az elvonultság csendes falai mögött. **Szeretem az egészen Istennek felajánlott életet(...)** Vagy Esztergomba maradjak-e? Máshol mégis csak többet tehetek. **Ha tőlem függne, egyet gondolnék s mennék jezsuitának...**"

- 1890. július első hetében az exercicium harmadik napján, "délután, szombat, **3 óra 36 perc!** nagy elhatározással kész vagyok a Jézus-társaságába lépni és mindenről lemondani(...) Bennem megvan ez a forró vágy: tönkre silányítani "én"-emet az Isten nagyobb dicséretére(...) Az Istenhez legközelebb hoz az alázatos szeretet, mert ez a legtisztább és leglánglebb, ezt keresem, s mivel ezt a Jézus-társaságában meghozni remélem **Istennek, azért akarok belépni(...)** Tégy velem, mint jószággal szokás, rendelkezéssel, használj, mint tetszik, csak add meg azt a kegyelmet, hogy neked teljes kimerültségig szolgálni tudjak(...) Ámen.

- 1890. júl. 7. Elhatározására jellemző ez a mondata: "el vagyok szánva még a vasba is harapni, s valamennyi fogamat benne hagyni s teljesen célra vezetni föltételeimet... kívánok nem csüggedni, nem elbátortalanodni".

Ezeket a sorokat akkor írta, amikor P. Dengel jezsuitával hosszan tárgyalt esetlegesen rendbe lépéséről. "Rendkívül érdekes nap! Ma examináltak hivatásomról! P. Dengel keményen ostromolt(...) A kérdés mindent dönt: mi az Isten akarata?(...) Honnan tudjam? **Mindenre a föld hátán kész vagyok**, szeretnék tűzoszlop lenni az Isten szeretetében, gondolom, hogy a Jézus-társaságában elértem ezt(...) Quid ergo? **Gondolom, hogy lelkes jezsuita lennék.**"

A mérleg nyelve mindég az volt, hogy vajon Isten szándékával összeegyeztethető-e, hogy magára hagyja a reformra szoruló szemináriumot. Belépési szándéka mindig feltételes volt, és rendszerint Simor bíborosérsek határozott kérésére nem is valósult meg. Még évekkel később, 1895-ben is - tehát spirituális működése idején - az új primás korszakában sem mondott le szándékáról, sőt levelet írt Vaszary Kolos hercegprimásnak, melyben arra kérte, hogy elhagyhassa egyházmegyéjét és belépessen a Jézus-társaságába. Szándékáról ezúttal is le tudták beszélni. Ezt abból az iratból lehet kikövetkeztetni, melyen a primási irodaigazgató mondata olvasható: "Intézkedést nem igényel, **ad acta**" (vö.: Gergely J. i. m. 41.1.).

Az időpontok szerinti felsorolás jól mutatja, hogy Prohászka lelke legmélyén már 15 éves kora óta jezsuitának tudta, érezte magát, független attól, hogy ténylegesen a rend tagjai közé lépett-e. Valóban jezsuita alkat volt, és ez is egyik oka volt annak, hogy az ún. "világi", vagyis egyházmegyés papok legtöbbször idegenkedett és tartott tőle. Talán úgy lehetne legjobban rávilágítani a problémára, hogy nem a jozefinista szellemben nevelkedett papok zárták ki maguk közül, hanem az életszentségre törekvő szerzetesi magatartása révén önmaga különült el a többitől. Ezért érezte magát annyira magányosnak! Ahhoz, hogy legalább körvonalaiban megrajzolhassuk Prohászka esztergomi működésének első tíz esztendejét és beleláthassunk az adoráló fiatal pap lelki struktúrájába, feltétlenül szükséges összegyűjteni a magánnyal kapcsolatban írt naplójegyzeteit.

Íme néhány ezekből az évekből:

- 1883. jan. 30. Róma után félévvel: "**Ó, ha volna barátom, ki támaszom lenne.** Ha társalgok, azt veszem észre néha, hogy hülök vagy semmi sarkalást nem találok(...) Mit tegyek, hogy el ne veszítsem ezt a főséges eszmét (ti. a római évek szellemiségét)? Hol találok tápot e fényes eredetnek, hol erőt minden hátrány leküzdésére? Ki tanít majd? Ki vezet és igazgat? Egyedül Isten és a hit szelleme, a buzgóság, ez őrzi meg a szent tüzet!"

- 1884. okt. 31. A következő hónapokban még drámaibban fogalmaz, - ti. aki ily mértékben érzi magát elszigeteltnek, quasi "kitaszítottnak", az szükségképpen otthontalannak is tartja magát"... e körben az észak cserjéje vagyok, törpe és fejletlen, ki tehet róla?" Lényegében ezt azért nevezhetjük mélypontnak, mert épp ellenkezője annak, amit majd szintén szomorúan, de más előjellel ír ("nehéz kórók közt pálmának lenni"). 1884. októberében, vagyis huszonhat évesen önmagát érzi törpének, lombtalan, virágtalan "északi cserjének", nem pedig pálmának! Hosszan medítál erről: "Lelkemben a legszebb virány, a legragyogóbb szín, a legderültebb fény, egy csendes és mély vágy, egy célját elérni nem tudó megnyugvás üzik játékukat. Mind azt mondja: **nem ez az, amire lelked hivatva van, ne szunnyadj, ne töpörödjél!** Ó, bár lelkem életté és erővé válnék!(...) **Nem vagyok otthon, szeretnék haza menni, ahol úgy éreznek és szeretnek, mint én, ahonnan e meleget hoztam, melyet féltékenyen szívemben rejték, s járok vele hideg és közönyös emberek között. Néha szúr, néha éget a szív eme kincse..."**

- 1885. ápr. 19. Óbudán járt egy primicián, és ekkor írja e "morális tűnődést" (Prohászka kifejezése): **"...magamra hagyatva egészen idegen emberek közt és azon tudatban, hogy rokonérzésre nem találok..."**

- 1885. szept. 15. Németországi útjáról hazatérve újból felméri helyzetét, és elszigeteltségét így magyarázza: "Ez érzet oka úgy látszik azon körülmény, hogy **félretőlva mint utolsó hallgatok s cselekvés és működés nélkül veszteglek.** Ezek az eddig észlelt érzelmi ingások".

- 1886. febr. 2. Újból visszatér a kivágott fa szomorú analógiájához, és megjelenik szeme előtt a duzzadó életétől megfosztott tölgy, melyből "holmi finom arabeszkeket faragtak, **életével elvették erejét s idegen mesterséges alakokká dermesztették deli törzset**". Ezzel a hasonlattal igyekszik megmagyarázni, mitől retteg! Látja ugyanis maga körül azokat az egyházi személyeket, akik éppen a körülmények miatt nem voltak képesek kibontakozni: "üreges, kivájt, mosott, kitaposott lesz a lélek a világ hiú szelleme folytán".

(- Vészjóslóan hasonlít "a holmi finom arabeszkeket faragó" analógia az Ember tragédiájában a széklábakat faragó Michelangelo víziójához! -)

*

Az eddigiekből érthető, hogy egyre többet foglalkozik a Rómában töltött hét esztendővel, az ott szerzett szellemi, kegyelmi tapasztalatokkal, életének legmaradandóbb élményével.

Hangsúlyozni kell a fenti összefüggések tükrében, hogy itt nem holmi "nosztalgiázásról" van szó, hanem - visszatérve az esetleg kivágásra ítélt tölgy-hasonlathoz - **a viharral, orkánnal, ítéletidővel dacoló fatörzs titkáról: a talaj mélységeibe hatoló gyökérről!** Prohászka ugyanis éppen a jezsuiták római kollégiumában kapta meg az életszentségre való kegyelmi indíttatást. Ez az ő "ősforrása", tölgykarakterének gyökérzete.

*

Az eddigiekből világosan látható, hogy Prohászka számára egyetlen út maradt: folytatni az önmegszentelés ("istenülés") elkezdett útját. Hiszen nem tudott és nem akart elszűrődni, ugyanakkor nem valósíthatta meg a jezsuiták rendjébe való belépésének tervét sem. Így elemi erővel adta át magát az Úr Jézusnak, hogy egyre nehezebben elviselhető magányát az ő barátságában oldja fel. A Soliloquia segítségével figyelemmel kísérhető az esztergomi első tíz évnek belső ívelése. Természetesen azt nem állítom, hogy feljegyzései minden esetben azonosak adorációinak témáival, de reflexiói gyakran tanúskodnak mindarról, ami foglalkoztatta. A naplókban feltűnően sokszor találkozunk olyan intim beszélgetéssel, mely nem más, mint párbeszéd az Úr Jézus és Prohászka között. Ezek ösztönösége vallo-más számba megy.

Alig telt el néhány hét a szeptemberi dispozió óta (1882), és íme szentelésének első évfordulóján ezeket a kérdéseket teszi fel Mesterének, akitől az alábbi válaszokat kapja:

"Mit tegyek? - Ó, dolgozzál! -- Miképp Jézusom? - Biztosan és bátran! -- De fogy a szellem. - Fiam, ott a szentmise! -- De lehangolt vagyok vagy törpe szellemem. - Fiam, de ott az erő és kincsek tára. -- De soká kell várnom. - Fiam, hiszen sietsz. -- De mit tegyek? - Fiam emlékezzél meg, hol voltál hét évig, mit várnak tőled, scimus qua simus origine nati! -- Nem vagyok-e büszke? - Légy méltóságod érzetében! -- Nem vagyok-e törpe? - Ne fogjon rajtad üres gondolat és szó" (1882. okt. 29.).

Kezdetben gyakori a "mit tegyek" féle kérdés. A válasz soha nem marad el, sőt a Szentlélek egyértelműen tudatja vele a feladatokat: "Isten tudatja velem, hogy érezzem a papi szellemet, mely a tökéletességre tör, hogy fogékony legyek a gyengéd áhítat és a szorgos törekvés gyakorlatai és érzetei iránt! (...) Az Úr tudatja, figyelmeztet erre és én szívembe veszem a figyelmeztetést, jól van, Uram, máskor is" (1882. okt. 12.). A papi szellem iránti fogékony-ság témája azért foglalkoztatja, mert épp ennek hiányát kell tapasztalnia minduntalan, mindenhol, még a szemináriumban is!

Ahhoz, hogy ezt képviselni tudja, előbb neki kell elsajátítani, méghozzá hősies fokon. Íme az ön maga számára kitűzött feladat: megérteni és átélni az önmegtagadás, a szerénység, az áhítatgyakorlatok, a röpimák, az Isteni Szent Szívnek való kedveskedés fontosságát és a buzgóságot, "mely mindig forr, mely nem hideg, mely minden után kap, hogy Istent szolgálja, mi a kezdők szép szokása..." (uo).

A párbeszéd legtöbbször egészen gyakorlati kérdéseket vet fel. Ezért nem elvont, nem fárasztó a Soliloquia olvasása: "nem tan, hanem élet,... a tan é r z é k e s í t v e" (1883. febr. 27.). Ez a magyarázata annak, hogy a napló igen sok segítséget nyújt a lelkiélet mestereinek éppúgy, mint a kezdőknek. Állandó kontrollba ütközünk: "Én mindig valami erős, lelkes, **kritikus ember akarok lenni**", vagyis nem elégszik meg a szép szavak ájtatos ismételtetésével. "A keresztény erény ugyanis a férfiasság iskolája, (...)az érzelem rendezője, a világ taposója". A virtus emberévé kell válnia, aki "Istent igazán szereti, és érte szenved, **kinek lelke tűz, akarata érc, szava hajlítható, erős és gyengéd**" (1883. febr. 22.).

Adorációi közben kezdi megérteni, hogy "csak az nagy, ki magában nagy, nem ki mások véleménye, állása, szerencséje által az" (1883. márc. 18.). Ez az oka annak, hogy soha nem igényelte a külsőségeket, sőt megvetette a címkørságot, vagy ahogy ő fejezte ki magát: soha nem kapaszkodott az uborkafára. Nem akart más lenni, mint egyszerű pap. "Valaki gondolhatná, hogy ha nagy hivatalra tesz szert, többet fog tehetni Isten dicsőségére. Úgy látszik, hogy ez nem isteni gondolat" (1887. aug. 18.).

Érdemes megjegyezni, hogy mindezt már Rómában is így látta: temperanter sed independenter. Függetlenné válni a külső hatásokról, ez azt jelenti, hogy ne aszerint döntsünk, hogy más mit mond és mit tesz. "Sokszor miattok ítéletünket hamisítjuk, gondoljuk, jó lesz, mert ők teszik. Ez a gyöngeség szellemi fattyúja" (1884. dec. 27.). Számára nem az a lényeges, hogy ki mondja, hanem, hogy mit mond. "Nem tartok mindent jónak, amit tesznek, csak azért, mert reverenda borítja csontjaikat" (1884. dec. 28.). "Örülök, hogy alacsony állásban vagyok! (...)Futni a kitüntetésektől és dicséretektől" (1889. ápr. 30.).

Azt az értékrendet, melyről ily meggyőződéssel tud beszélni, ezekben az években állítja fel és építi ki a maga számára. Ennek az értékrendnek központja az Isten és az ő mindenekfeletti szolgálata, - éltető energiája és motorja az Eucharisztia. Azért adorál naponta többször és hosszan, mert az Oltáriszentségből merít erőt, belső erőt, mely hathatósabban működik minden földi, külső erőnél, hatalmi tényezőnél, a főpapi stallum felsőbbrendűségének hangoztatásánál. Azt ugyanis Prohászka nagyon jól látja,

hogy emberekre, különösen papokra, szeminaristákra hatni csak az tud, akiből isteni erő árad. Hiába ölt magára valaki prelátusi, püspöki vagy akár bíborosi talárt, a stallum tekintélye önmagában nem elegendő az apostolkodáshoz. Ahhoz átistenült karakter kell, melyből krisztusi kegyelem és tősgyökeres, erőteljes, valóigaz, félreérthetetlen természetesség árad! (1888. ápr. 2.) A kettő együtt - vagyis a gratia supponit et perficit naturam érvényesülése - a leghathatósabb apostoli erő. Ez Prohászka Ottokár lenyűgöző karakterének titka, apostoli sikereinek záloga. **"Oly kicsiny körülöttem a világ, ó, én nem akarok, nem, soha kicsiny lenni! Az Isten is nagygyá, lelkesse teremtett (...)**Az ilyen ember nem ismer kíméletet! Nem sinli, nem bánja, ha nincs nyugalma! Csak az eszmét érezze kezei alatt testet ölteni, akkor mindenütt feltalálja magát (...)**Ez az élet: csak ami mélyen belülről jön, az érdemli meg ezt a nevet"** (1886. márc. 17. és ápr. 1.).

Aki képes ily lelki nagyságot megcélozni és a kegyelem segítségével akaratának teljes latbavetésével meg is valósítani, valóságos forradalmár! Prohászka Ottokár ezen a síkon forradalmár volt. Ne gondolja senki, hogy ez csupán a rajongók szóvirága. Tudniillik saját maga mondta ezt önmagáról. Íme egy 1886 tavaszán írt naplórészlet: **"Bakunin katekizmusában olvasni: A forradalmár szent. Nincs semmije, ami személyes birtoka lenne, nincs érdeke, nincs érzelme, neve sincs. Benne mindent elnyel egy tárgy, egy gondolat, egy szenvedély - a forradalom! (...)**Kérdezem magam: ugyan hát nem termettél te az ilyen érzületre? Minden odakészítet, hogy igen (...)**Csak hogy nem a forradalomra alkalmazom, hanem az igaz, a való, az égbe nyúló és igazán szent törekvésre"** (márc. 17.).

Világos, hogy ez nem valósítható meg csak igen kemény, következetes aszkézis árán. Ehhez nem elég "fizetett zsoldosnak, katonának" lenni, ide lovagi karakterre van szükség. A lovagnak vezére van, aki zászlót emel magasba és bajvívásra szólítja önként jelentkező bajtársait. A Szent Ignációtól vett hasonlat Prohászka számára megtestesült valóság. Ő valóban lovagként viselkedett, hogy forradalmi célkitűzését, vagyis a belső lelki nagyság kialakítását elérje. Ha kellett, kíméletlen harcra is képes volt önmagában, máskor pedig ellentámadásra lendült: **"Pattantsd vissza a csapást, parirozz..."** (1887. aug. 21.).

Rendkívül fontos behatolni Prohászkanak eme "lovagi lelkületébe", mert itt van elrejtve az a kulcs, mellyel kinyithatjuk későbbi éveinek, apostoli diadalútjának, spirituális hatásának zárát. A 26 éves "esztergomi lovag" ezeket írja naplójába: **"Jézus táborából való vagyok. Az alázat, a megvetés, a szegénység háromszínű lobogója... A legnagyobb revolúció és a**

leggyőztesebb mozgalom e trikolor alatt indult meg." A most következő sorok egyedülállóak a magyar lelki irodalomban: Jézust ugyanis "vezérőrnagynak", "tábornoknak=generálisnak" nevezi: **"Dux generalis Christus Dominus!"** Amíg ezt a tábor Jézus, a Dux generalis vezeti, a másik oldalon Belial a vezér: a pénz, a hatalom, a gög. "Hic Christus, hic Belial(...)" Csak azt add Jézusom nekem, hogy e két tábor rettenetes, elkerülhetetlen, kiolthatatlan, mindenütt egymásra bukkanó ellentétét fölfogjam(...) **Csak Krisztus erejében győzünk.** Krisztus ereje a szegénység, a megvetés, az alázat, anélkül nincs értelem. Próbáld meg és tapasztalod. **A többi fuse-rozás!** (1884. júl. 9.)

Ahogy haladunk előre kilencvenes évek felé, egyre gyakrabban találkozunk a naplókban a teljes odaadás tényével és annak velejárójával: a nehézségekkel, szenvedéssel, a "forradalmár" magányosságával. A "lovag" Prohászka nem áll meg félúton, mindent és mindenét Jézusnak, a Duxnak rendelkezésére akarja bocsátani: "Semmit sem találok, amit Istennek adni vonakodnék", gyűlöli a kislelkűséget, borzad a tunya, lemondó lelkülettől. "Csak egy van, ami előtt meghajlom: ez az Isten és az Istenért dolgozó emberi lélek(...)" Mindent megvetek, semmi sem méltó hozzám, csak Isten és Istenért!" (1884. júl. 9.) Ennek szellemében élni annyi, mint vállalni a maximalistákra jellemző keménységet, kérlelhetetlen szigort: "Kifeszítettem mellemet, ropogott a csontom bele, úgy kíváncsoztam az örökkévalóságba. Áztattam Krisztus vérében idegeim gyökereit, hogy egy új virágzás fejlődjék ki rajtuk..." (1890. jan. 10.) "El vagyok szánva még a vasba is harapni s valamennyi fogamat benne hagyni s teljesen célra vezetni föltételeimet Isten segítségével..." -- "Uram, látod, csupa seb vagyok" (1890. júl. 7. és 1891. aug. 8.).

Az a Prohászka, aki 1884-ben csak "törpe cserjéket" látott lelkében, 1890 nyarán már pálmaként áll egymagában a cserjék között: "Ugye nehéz kórók közt pálmának lenni? Valóban nehéz. Csak az istenes férfiú teheti! (1890. júl. 3.)

Mindaz, amit eddig mondtam, lényegbevágó ugyan, de még mindig nem a teljes valóság. Reflexiói, meditációi ugyanis mélyebb gyökerűek! **És ez a gyökér az Eucharisztia.**

Már bővebben tárgyaltunk az Oltáriszentségben köztünk élő Krisztushoz való különösen mély vonzódásáról a római korszak elemzésekor. Ez a kapcsolat egyre mélyültebbé vált az esztergomi évek idején. Az eddig elmondottak hitelessége épp a kápolnában végzett több órás adorációiban rejlik. A Tabernákulum előtt térdelő Prohászka olykor leírta adorációinak témáit, jegyzeteiben rögzített néhány gondolatot. Ezekből a megrendítő

sorokból emelek ki most néhányat, megjegyezve ezeknek stílusáról, hangvételéről azt, amit Schütz Antal mindig szükségesnek vélt hangsúlyozni: ne ütközzék meg az olvasó e szokatlan kifejezéseken, stíluson, merész megszólításokon. Legtöbben túlfűtöttek, érzelgősnek, szentimentálisnak minősítik ezeket a megnyilvánulásait, még Bangha Béla is "ömlengésnek" minősítette az eksztatikus szavakat! Magam részéről Schütz professzor véleményét teljes egészében elfogadva azt hangsúlyozom, hogy a naplók eme legintimebb és csakis saját maga számára megörökített sorai a hazai misztikus irodalom gyöngyszemei! Tehát nem megütközni kellene, hanem inkább örülni, hogy az egyetemes egyház nagy misztikusainak kórusában végre nem néma többé a "vox hungarica" sem! (vö.: 23. VIII. Bevezetés)

"Kedves Jézusom, (...)Bár minél mélyebben behatolnék Jézus érzelmeiben, én nem tudok tőle elválni, mindig erre gondolok. Mily mély és titkos és csodás minden! Ha valamit hozhatnék Jézusnak, ha életemet föl-áldoznám neki, ha valami csekély vigaszt nyújthatnék neki!" (1883. febr. 16.) - "Elimádkoznám este órahosszat is az oltár előtt(...) ó, idő, örök-kévalóság bölcsője..." (febr. 22.).

"De mennyire szeretem én az Urat!(...) ő oly közel van, hogy bennem van, hogy átkarolom, szívemhez csatolom, szeretem, csókolom, keblén pihenek oly édesen, oly kedvesen, hogy ő úgy szeret, hogy én őt szolgálhatom, hogy mi oly egyek vagyunk! Bár lennék nálad, kedvesem! Minek csalogatod szívemet, minek kínzod szerelmemet? (1883. ápr. 1.)

Nagyon és nagyot tévednénk, ha valamiféle enerváltságot, feminin el-lágyulást éreznénk ki ezekből a vallomásokból. Épp ellenkezőleg! Néhány sorral később ezeket találjuk a naplóban: "**nekem nagy erőre és erőteljes fellépésre van szükségem**(...) De erő nincs igazán szellemi és lelki meditáció nélkül(...) Ahol nincs meditáció, ott nincs telj és erő, ott párolog a folyadék ereje" (ápr. 29.).

"Ma az Úristen megvigasztalt az elmélkedésben. **Én az elmélkedést az erő és üdeség forrásának tartom**". Bár az Úr Jézus az Eucharishtiában nem érezheti a fizikai bánatot, keserűséget, de "érzi a morális Krisztus! (...)Ki ne akarna többet szenvedni, ha az anyyi, mint Jézushoz közelebb állni. Veni Domine Jesu! (1884. febr. 24.) "**Lelkem és szívem forrása az Oltáriszentség. Ott tanulok, ott okulok, éppen ezért, mert nincs más tanítóm** (febr. 28.).

Prohászka kezdettől fogva vonzódott a szemlélődő imához. Az esztendő első tíz év külső és belső körülményei miatt ez a vonzódás kiteljesült. Egyre jobban átéli, hogy az istenfiúság milyen lelki, erkölcsi energiákat

szabadít fel lelkéből. **"A szabadság óriásokat nevel, sablonokat gyűlöl(...)** eszménye az Úr Jézus, iskolája az emberek és nyílt természet(...) **magadat is az életben állva képezd rajta, teljes és nagylelkű férfiú lesz belőled. Így kell meditálni! Az evangélium kontempláció (1884. júl. 10.).** Minél elmélyültebb lelkülettel végzi adorációit, annál több tenniakarás és energia halmozódik fel lelkében. 1884 utolsó napján, az esztergomi bazilika oszlopcsarnokában harangzúgás közben azt érzi, hogy eddig ismeretlen életerő tör fel lelkéből. **"Ki állhat ellent a benső, alakító, teremtetőknek?"** Mintha végtelenbe repítenék ezek a vágyak, titáni erővel emelnék a magasba, karjai mintegy mindenhatók (dec. 31.).

Adorációinak leírt tanúsága szerint három év elegendő volt ahhoz, hogy a mostoha külső körülmények ellenére lelki erejének teljes birtokában le tudja küzdeni a lapos, szürke mindennapok bénító közönyét. Teljes lelki harmónia alakul ki közte és az eucharisztias Úr Jézus között. Titkos, titokzatos pecséttel hitelesíti ezt a barátságot 1885 első heteiben:

"Mit írjak, Kedvesem, mint hogy szeretlek téged! Lelkemet öntöm ki előtted: mint a polip ezer szemölccsel kapaszkodom beléd. Ó ki fog elválasztani tőled(...) mennék hozzád közel, minél közelebb! Magamra húzom tehetetlenségem rongyait, hogy ki ne repüljön a szív melege..." (jan. 7.) **"S ezt éreztem: vízszontszeretet akar az Úr, az Oltáriszentség és a kereszt ugyanazt követeli".** Ezekben a hónapokban egyre gyakrabban szerepel a compassio, a szenvedés élményének megfogalmazása... **"Sokat szenvedek"** (máj. 10.). **"Eddig nem éreztem részvétet a szenvedő Jézussal, ma igen(...)** fáradalomból és szenvedésből építi ki az isteni gondviselés terveit(...) **épp annyit teszesz, ha dolgozol, mintha szenvedsz, a dolog nyújtja az anyagot, a szenvedés az összeforrasztást!"** (márc. 15.) Kapcsolata a Tabernákulum Jézusával térben és időben állandósulni szeretne, vagyis ha távoznia kell is a kápolnából, szíve, lelke ott marad: **"Kilépek a szacellumból, bezárom az ajtót s egy forró csókot nyomok rá, pecsétül, benn hagyom szívemet és szeretetemet, örül hagyom ott a csókot, ezt a pecsétet nem törli meg hatalom"** (febr. 26.). **"Minden porcikám az Istené"** (máj. 27.)... **"Lám mi a szeretet eszköze: a szenvedés, a megtörődés, a szeretet szenvedésre tör. Miért? Azért, mert a szenvedés a szeretet könnye, s megenyhíti"** (1886. febr. 25.).

Prohászka Ottokár még csupán 27 éves, és egyre magasabbra hág a misztika meredek útjain: **"Ó, végtelen szeretet, jöjj, eméssz föl engem. Az Úr Jézus kitépi szívemet mellemből(...)** Értem, hogy vannak nemes lelkek, kik szenvedni akarnak, mert Krisztus szenvedett(...) **Jézusom, ó add e tüzes érzelmet belém, szenvedhetni veled, szenvedhetni érted. Ó, én csak**

Krisztusnak élek, mást nem ismerek...!" (1885. júl. 7.)

Ahogy haladunk előre az időben, a kifejezések is egyre mélyültebb istenélményre utalnak: "Szeretnék Krisztusért föláldoztatni". - "Azért kell mindenkit ahhoz szoktatni, hogy Krisztus keresztjét saját szenvedésében megszeresse" (1888. febr. 6. - febr. 23). Ez a kapcsolat több mint barátság: **"Buzgóság, benső tűz, áhítat, gyengéd szerelem, jegyesi figyelem(...) Jézus, szívem szerelme, ne szakadj el tőlem!"** (1888. jan. 29.)

Az intim párbeszéd visszatérő témája a teljes önátadás vágya: "Folyton a szentáldozásról elmélkedem(...) gyakorlati mély hódolatot mutatni az Oltáriszentség iránt ...minél többet adorálni ...Szeretlek, Szerelmem!" (1889.jan. 9.)

És mindez az Eucharisztia jelenlétében tör felszínre lelkéből, mert "Jézus az Oltáriszentségben régi szerelmem legédesebb tárgya" (1886. febr. 25.) "Édes Jézusom, ismét veled vagyok egymagamban, közel vagy hozzám(...) Én mindig szerettelek, de ha Oltáriszentség nem volna, nagyon, nagyon félnék tőled... így azonban nem!" (1888. aug. 1.).

*

Bizonyára meggyőződhattünk arról, hogy Prohászka a legjobb utat választotta, amikor szemináriumi tanárságának éveit az önmegszentelés, a befeléfordulás, az aszkézis és a misztika felé irányította. Ez a közel tíz esztendő alapja, feltétele és fedezete volt mindannak, ami ezután következett. Nem véletlenül érezte: **"millió lélek vár rám"** (1890. júl. 2.).

Orate fratres

Gondolatok Prohászka milleneumi írásából.

A magyar nemzet is áldott gondolata az Úr Istennek; története ez isteni gondolatnak kiépítése. Lehetetlen hívő tekintettel végigtekinteni e történeten, s el nem ámulni az óriás munkán, melyet a magyar nemzet végzett. Törzsekből egységes nemzetté vált: pogányból kereszténnyé: portyázó hadakból az európai állami és egyházi rend megbízható és erős védőbástyájává. Legyőzte vagy magába olvasztotta régi vetélytársait: kiheverte a tatár- és törökpusztítást; kiheverte a nemzeti letargia mély, zsibbasztó álmait, s nagy szabadságharcok s hosszú szenvedések árán lépett a 19. század polgári világrendjébe; megreformálta alkotmányát; fölébresztette nemzeti érzését; s íme, a 19. század alkonyán kilencszáz éves hosszú élet után föl akarja szítani ősi életerejét, fönnállásának, boldogulásának, kitartásának lelkét, a szent kereszténységet – hitével, erkölcsével, erényeivel, halhatatlan eszményeivel. Ünnepet ül; kilenc évszázad rendületlen hitének, lelkesülésének s hálájának sugallatából. Hálás emlékezettel száll vissza megtérésének s ezzel nemzeti fennállásának kilencszáz év előtti kiinduláshoz; életet akar szívni annak szívéből, aki őt szülte, aki az ő édesanyja, a Krisztus Jézus Egyháza; meg akar mosakodni azokban a vizekben, melyekben újjászületett, s emberré, nemzetté lett; le akarja mosni szemeiről a hitetlenség hályogát Siloe tavában, hogy lássa nagy szentjeinek s a hívő századoknak örök világosságát. Ellépteti szemei előtt kilencszáz év kegyelmeit s jótéteményeit, fontolóra akarja venni bűneit, hogy engesztelje a hosszútűrő Istent...

Föl tehát! "Orate fratres", imádkozzatok testvérek! Ünnepeljünk úgy, hogy megújulunk! (...) A század alkonyán az égő pír nem éjt, hanem hajnalt jelez, a keresztény Magyarország új, crőteljesebb ébredésének hajnalát." (ÖM 12.47-48)

**Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár.
(PÉA)**

Szemináriumi műhelymunka

Szövegelemzések

Előtanulmányok

második füzet

Tájékoztató

A hiteles életrajz elkészítésének feltételei vannak: minél több **igazolható** adat és minél megbízhatóbb dokumentáció, vagyis a források megjelenésével együtt összeállított **adattár**.

Minél gazdagabb, termékenyebb, sokoldalúbb és szerteágazóbb egy élet, annál nélkülözhetetlenebb az imént említett **"oknyomozói kutatómunka"**. Prohászka élete ilyen volt. E kutatómunkának jegyében készült a PÉA második füzete is. A tanulmányok túlnyomórészt továbbra is Prohászka esztergomi tartózkodásának első tíz évével foglalkoznak, de egyebet is nyújtanak: szemünk láttára alakul életének rajza, mert őt magát szólaltatjuk meg. Tanúi lehetünk annak a szemképráztató folyamatnak, amint tágítja érdeklődési körének horizontját. Minden érdeklő! Mintha Pál apostol szavait akarná megvalósítani: "minden a tiétek, ti pedig Krisztuséi vagytok..." (1 Kor. 3.23.).

Az első két oldalon a közeljövőben megjelenő **Naplójegyzetek** első kötete számára írt bevezető olvasható. Ezt követően visszatekintünk Prohászka római éveire, és tantárgyak szerinti csoportosításban **nevelőinek, tanárainak névsorát** közöljük. Erre azért is nagy szükség van, mert különösen ezekben az években gyakran hivatkozik nemzetközi hírnek örvendő tanáira. A füzet leghosszabb tanulmánya és dokumentációja az "Útkeresés Sion hegyén" c. dolgozatomnak itt közölt harmadik fejezete: **Prohászka Ottokár és a Magyar Sion folyóirat**. (Az első két fejezetet a PÉA első füzete közli: 20-39.1.) Az országos hírű egyházi folyóiratnak eleinte csak munkatársa, később szerkesztője és "spiritus rectora" lett. Cikkeiről, könyvismertetéseiről készített bibliográfia és néhány elemző észrevétel bizonyára a későbbi kutatás segítségére lesz. Végül felhívom a figyelmet arra a néhány oldalra, mely Prohászka külföldön megjelent műveinek bibliográfiájába nyújt betekintést.

Itt mondok köszönetet a Prohászka-szeminárium új segítőtársának **dr. Busa Margitnak**, az OSzK tudományos főmunkatársának, aki a bibliográfiák összeállításában és számos forrás felkutatásában nélkülözhetetlen segítőm volt.

Kelt Székesfehérvárt, 1997 Vízkereszt Ünnepe

Barlay Ö. Szabolcs

Néhány tisztázásra váró kérdés a "Prohászka Ottokár Naplójegyzetek" című kötetről.

Mit vesz kezébe az olvasó?

A három kötet mindegyikére, de különösen az elsőre érvényes az a megállapítás, hogy Prohászka naplója **nem eseménynapló**. Ha valaki a századforduló magyar egyháztörténetének naprakész eseményeit keresné benne, csalódással tenné le a kötetet, hisz Prohászka még saját életének legfontosabb "külső" történéseit sem írta le a Soliloquiának is nevezett naplójába. Ezzel szemben egy igen ritka élményt nyújt ez a könyv: kibontakozik szemünk láttára egy "pályakezdő" fiatalember legbensőbb világa! Olyan fiatalemberé, aki már serdülő korától kezdve megdöbbenő elszántsággal, minden tehetségével Istennek akarja odaadni életét. Ennek az odaadásnak nehézségeiről és örömeiről, hegycsúcsairól és szakadékaikról, belső vívódásairól és eksztatikus ujjongásairól ad hiteles beszámolót ez a Napló. Mondható úgy is, hogy az, amit most az olvasó kezébe vesz, Prohászka lelkiéletének leghitelesebb dokumentuma. 1877-től 1927-ig, tehát kereken ötven éven át rendszeresen írt saját legbensőbb, legintimebb lelki, szellemi, kegyelmi élményeiről, önmagáról és a világról, papokról, hívőkről, közéleti személyiségekről, egyházának és hazájának szeretetéről és bírálatáról és mindenről, aminek örült és ami fájdalmat okozott rendkívül finom húrozatú lelkének.

De túl az eddig elmondottakon, megkockáztatom még azt is, hogy úgy vegyük kezünkbe ezt a könyvet, ahogy annak idején az imakönyvünket. Néhány oldal elolvasása után mindenki maga is ráérez arra, hogy olyan kincset tart a kezében, amire lelke mélyén már régen várt: különös párbeszédekkel, intim megszólításokkal, kérdésekkel és felkiáltásokkal megírt lelkiolvasmány ez a napló. Hiszen Prohászka - akár római teológus, akár esztergomi lelkivezető, akár országot járó apostol volt - mindent a természetfeletti világ atmoszférájába emelt. És bár saját álláspontját rögzíti, de azt előbb az Istennel folytatott párbeszédben mérlegeli, és a körülményekhez mértén hitelesíti. Lényegében épp így válik lehetségessé, hogy mi is beléphetünk ebbe a "Belső várkastélyba", és közben mi magunk is imádkozni kezdünk! Méghozzá az imának azzal a ritka fajtájával találkozunk itt, melyet mindannyian annyira szeretnénk elsajátítani: az Istennel folytatott párbeszédet.

A legtöbb lelkikönyv előre megszerkesztett és témák szerint tagolt alkotás. Prohászka naplója = lelkiolvasmánya szemünk láttára "készül": soha nem tudni, hogy mi következik.

És van még egy észrevétel: végre egy olyan lelkikönyvet adhatunk olvasóink kezébe, mely együtt tárja fel az askézist és a misztikát; vagyis az Isten birtoklásáért folytatott kemény harcot és az átölelt Isten szavakba alig foglalható örömét.

Az **első kötet** időben 39 esztendőt ível át. Az első római feljegyzések időpontja 1877, Prohászka ekkor 19 éves. A kötet utolsó dátuma 1916. dec. 9. A római teológus ekkor már székesfehérvári püspök, és 58 éves. A két "hídfő" térben és időben is a kezdetnek és a teljesen kibontakozott életműnek szemképráztató ívelését hordozza. Ez a magyarázata annak, hogy az olvasó bizonyára ezt az első kötetet fogja a legszívesebbnek érezni, hiszen itt a szívárvány minden színében gyönyörködhet. Az önmegszentelődés első próbálkozásától kezdve az aggályos, majd egyre harmónikusabb lelkiség színárnyalatán át a napi több órás adorálás égi színpompájáig fel-táru-l előttünk egy szent férfi lelki fejlődésének minden mozzanata! Miközben tanúi lehetünk a szívárványt eltüntető viharfelhők, villámok és mennydörgések félelmetes robajlásainak is, amint végigviharzik az akkori "nagy" Magyarország minden táján, hogy szóval, írással, lelkigyakorlatokkal rázza fel az Egyház és az Ország népét, püspökeit, papjait egyaránt. Az itt élénk táruló 40 esztendő - épp a bizonytalankodó kezdet, a kibugygyanó forrás és a hegyipatakból óriás sodrású folyam-má alakulás miatt - érthetően sok végletet tartalmaz. Legalább annyit és akkorát, mint a gabona harmatos felbukkanása és az érett búzatábla szemlélésekor tapasztalunk. De a Mag egy és ugyanaz! Akárcsak a forrás és a tenger deltájába ömlő folyam esetében, - a kettő elválaszthatatlan egymástól: folyam nincs forrás nélkül. Az utánunk következő kutatók számára egyszerűen nélkülözhetetlen lesz mindegyik kötet. De különösen az első negyven évet felölelő Napló nyújtja majd a legtöbb feladatot! Legyen szabad felhívni a figyelmet arra, hogy Prohászka életművének "gyökerét", "hátterét" ezekben a feljegyzésekben lehet megtalálni. Nem ismerek egyetlen olyan témát, melynek "magjait", problémafelvetését, kritikáját, vajúdását, megoldását, bukását vagy győzelmét ne hordoznák a Naplójegyzetek lapjai. A tárgyilagos kutatásnak éppen ezért minden témánál itt kell kezdődnie. Az eddigi bántó vagy tudatosan rosszidulatú félreértések éppen abból keletkeztek, hogy az írók vagy nem ismerték, vagy nem akarták megismerni Prohászka legbelsőbb világát, a Tabernákulum előtt adoráló, Istennel folytatott megdöbbenő párbeszédeit. Lesz mit kutatni, hiszen az első kötet önmagában 2000-nél több sort tartalmaz, mely itt jelenik meg először!

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka nevelői és tanárai Rómában 1875 - 1882

Az alábbi összefoglalás célja az, hogy némi eligazítást nyújtson Prohászka Ottokár római tanulmányéveinek értékeléséhez. Az még a későbbi kutatásokra vár, hogy pontosítani lehessen, kik, mikor, milyen tantárgyakra tanították a filozófia és teológia doktorátusára készülő germanikust. Itt most egyelőre be kell érünk azzal, hogy felsoroljuk annak a tanári kar-nak professzorait, akik Prohászka római tartózkodásának éveiben, tehát 1875-1882 között a Gregoriánán tanítottak. (vö.: L'Università Gregoriana del Collegio Romano nel primo secolo dalla restituzione. 1553-1824-1924. Roma. 131-144.)

Schütz Antal a leghíresebb professzorokat említi ugyan Prohászka élet-pályájának vázlatában, de részletekbe természetesen nem bocsátkozott. A rektorok, prefektusok, professzorok névsorának összeállítása azért nélkülözhetetlen, mert ennek segítségével legalább körvonalaiban megközelíthető az a szellemi légkör, melyben az igazságokra szomjas fiatal Prohászka élt hét esztendőn át. És hogy milyen benyomások, ösztönzések érték a filozófiától kezdve a teológián keresztül a csillagászatig, mutatja, hogy mi-helyt visszatért Esztergomba, ezek az impulzusok kielemezhetők, hiszen sorra jelentek meg olyan írásai (cikkek, értekezések, ismertetések), me-lyekben nagynevű tanárainak neve szerepel.

Rektorok:

P. Pietro Ragazzini 1876
P. Ugo Molza 1876
P. Francesco Vannutelli 1880

Prefektusok

(Prefetti degli Studi):

P. Giovanni Perrone 1855-76
P. Giuseppe Dmowski 1877-78
P. Giuseppe Kleutgen 1879
P. Camillo Mazzella 1880-86

Dogmatika tanszék:

G. B. Franzelin 1858-76
Domenico Palmieri 1869-79
Pio Margarucci 1870-75
L. Stefano Villani 1876-87
Filippo Canestrelli 1877
Giovanni Egidi 1878
Camillo Mazzella 1879-86
Valentino Casajoana 1880-84

Morális tanszék:	Antonio Ballerini 1856-81 Alvise Querini 1882-84
Szentírás (Sacra Scrittura):	Francesco Quarella 1874-75 Alessandro Zampieri 1876-79 Rodolfo Cornely 1880-89
Egyháztörténelem:	Enrico Valle 1870-92
Keresztény régiségtan:	Francesco Tongiorgi 1863-86
Egyházjog:	Lorenzo Lugari 1874-76, 1877-82 Luigi Caterini 1877-78 Sebastiano Sanguineti 1879-85 Pietro Baldi 1877-80 Alvise Querini 1881
Igehirdetés (Sacra Eloquenza):	Antonio Angelini 1874-92
Keleti nyelvek:	Giovanni Bollig 1875-86
Héber nyelv:	Francesco Sav. Patrizi 1831-81

Filozófia

Logica. Metafisica. I-II. Anno	Federigo de Melis 1874-79 Giovanni Urraburu 1879 Michele De Maria 1880
III. Anno:	Tommaso Ghetti 1879 Federico de Melis 1880 Giovanni Urruburu 1881
Etika:	Alessandro Caretti 1871-72, 1879 Tommaso Ghetti 1873-78, 1880
Matematika:	Elementare = Cesare De Angelis 1871-88 Superiore = Giacomo Foglini 1879-1904
Fizika, Mechanika, Kémia:	Giacomo Foglini 1858-88
Astronomia:	Angelo Secchi 1851-78 Gaspare Ferrari 1879-94

Útkeresés Sion hegyén.

III.

Prohászka Ottokár és a Magyar Sion folyóirat

Prohászka néhány hete van csak Esztergomban. Mindössze egy hónapig volt káplán, és főpásztor a kisszeminaristák tanárává nevezte ki. Volt alkalmunk elemezni a naplójegyzetek segítségével azt a lelkiállapotot, ami-
ben a fiatal neopresbiter élt. "Útkeresésnek" neveztük ezt a közel 8-10 évet felölelő időszakot. Láttuk, hogy mennyire elégedetlen volt az itthoni, különösen az esztergomi szeminárium életével, lelkiségének sívárságával (vö.: PÉA I. füzet 23-28.1), és megjegyeztük, hogy mindenekeelőtt saját lelkét, személyiségét kívánta felajánlani és megszentelni napi elmélkedéseivel, aszketikus gyakorlataival és az Eucharisztia előtt végzett adorációival (vö.: PÉA I.28-39.1).

Az "Útkeresés Sion hegyén" című tanulmány harmadik fejezetében Prohászkát, mint a Magyar Sion folyóirat cikkíróját kívánom bemutatni. Előljáróban hangsúlyozni szeretném, hogy bár sokan írtak erről a témáról, de a kérdést a maga egészében és részleteiben, bibliográfiai adatközléssel is kiegészítve, még nem dolgozta fel senki. Ezt az elemzést azonban megkerülni nem lehet, e nélkül nagyon hiányos lenne Prohászka első tíz évéről alkotott képünk Esztergomban.

*

"Van itt egy folyóirat..." Ezekkel a szavakkal kezdi 1882. szept. 21-én naplójának azt a részét, mely jelzi, hogy a 24 éves teológiai tanár mindent megfigyel, és keresi, kutatja, hol tudná hasznosítani magát. A mondat folytatásából kitűnik, hogy az Esztergomban szerkesztett egyházi folyóirattal sincs egészen megelégedve, és látja azt is, hogy mi lenne az igazi cél. **("Van itt egy folyóirat), azzal először tudni kellene valamit elérni, az legyen szerve egy közös érzelem és gondolatnak, - míg nincs papi élet, nincs magas gondolat!"** Látni fogjuk, hogy Prohászka kezdettől fogva ezért lett munkatársa, sőt később szerkesztője ennek a nagy tekintélyű folyóiratnak.

*

Előzmények

A Magyar Sion folyóiratnak három szakasza van. Az első hét évfolyamot a neves egyháztörténész, **Knauz Nándor** szerkesztette 1863-tól 1869-ig. Amikor Simor János bíboros érsek Knauzt a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis köteteinek szerkesztésével bízta meg, új szerkesztők vették át a folyóirat irányítását: **Zádori János és Frankl (később Fraknói) Vilmos**. Mindketten a szeminárium professzorai voltak. 1870-1887-ig előbb ők ketten, majd Frankl új beosztása miatt, 1873-tól egyedül Zádori szerkesztette az új névvel ellátott folyóiratot az: **ÚJ MAGYAR SION**-t. Az első hét és az azt követő tizenhét évfolyam számai különösen egyháztörténeti témákkal hívták fel magukra a figyelmet. Hazai viszonylatban páratlan sikernek örvendett mind a Magyar Sion, mind az Új Magyar Sion, hiszen kezdetben 850 előfizetőjük volt.

Prohászka már gimnazista, illetve küsszeminarista korában ismerte ezt a folyóiratot, és jól ismerte a szerkesztői gárdát, különösen Zádori Jánost, akinek a küsszemináriumban tanítványa is volt (1873-1875). Ismerte a folyóirat célkitűzéseit, tartalmát, beosztását: Értekezések, életrajzok, monográfiák, tárcák, recenziók, okiratok, személyi hírek a magyar egyházmegegyéből. Az új néven megjelent folyóirat szerkesztői kiszélesítették a horizontot, és az egyháztörténelem mellett új témák és új rovatok is szerepeltek: Lelkészlet és tanoda; Irodalom és művészet; Apológia; Költemények stb. Minderről a szerkesztők a "Föladataink" című cikkben számolnak be (1871. 938 l.).

A Rómából hazatérő Prohászka 1882 szeptemberében tehát ezzel az Új Magyar Sionnal találkozott, élén azzal a lelkes és izig-vérig patrióta fő-szerkesztővel, Zádorival, akinek felajánlotta szolgálatát. A szoros és baráti viszony mindvégig megmaradt közöttük. 1886-ban egészségi okok miatt Zádori abbahagyta a szerkesztést, és egy új gárdának adta át! A négy tagból álló szerkesztőség egyik tagja Prohászka Ottokár volt. 1887-től újból Magyar Sion néven jelent meg a folyóirat, ettől kezdődik a harmadik szakasz. Ennek a korszaknak története szorosan összefonódik Prohászkaéval, hiszen püspöki kinevezéséig ő volt a lelke, motorja a Magyar Sionnak (1887-1904).

*

Hogy mi történt az első találkozáskor, és hogy miért nem találjuk a cikkírók között Prohászka nevét, arról kedves humorával gyakran beszélt. Még hatvan éves korában is pontosan emlékezett minden szóra. Ime:

"Első komolyabb írásom Asszisi Szent Ferencről szóló tanulmányom volt. Ezt elvittem Zádori János prelátus kanonokhoz, aki abban az időben a Magyar Sion-t szerkesztette. Az öreg úr, aki derék magyar ember volt, elolvasta írásomat, és így szólott: A cikk jó és azt közölni fogom, hanem a nevet nem lehet aláírni. Prohászka Ottokár! Ezt a nevet nem lehet ki-nyomtatni az én lapomban. Majd én keresek valami jó magyar nevet."

A lap legközelebbi számában azután nagy érdeklődéssel olvastam, hogy az én cikkemet "Pethő Rudolf" írta. Ezen a néven írtam sokáig a Magyar Sionban." Ezt a jóízű beszámolót az Élet című folyóirat ünnepi számában közölte a hatvanadik születésnapján készült interjúból (Élet, 1918.960 1.).

Tény, hogy a Poverello-ról írt cikkével kezdődik Prohászka írói életének minden elképzelést felülmúló ívelése. Az idős Zádori prelátus és a fiatal Prohászka között pedig egyre mélyült a tanár-tanítványra jellemző szívélyes kapcsolat. Ezt is tőle tudjuk az említett interjúból.

"Zádori Jánostól kaptam az első honoráriumot. **Cikkeim nagyon tetszettek az öregúrnak.** Egyszer fölkeresett a lakásomon és ünnepélyes arccal egy borítékot tett az asztalra. - "Itt a jutalom", mondta. A borítékban 100 forint volt." - Különben a Szent Ferencről szóló cikket, nemcsak a Magyar Sionban lehet megtalálni (Emléksorok Assisi Szent Ferenc születésének hétszázados évfordulójára. 1882. 721-739), hanem a Schütz A.: Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái ÖM 12.k.ben is: Ünnepnepok (125-138) hasábjain.

*

Köztudott, hogy Prohászka az írásnak - hogy úgy mondjam - megszállottja volt. Híres, egyszerű deszkából készített ún. pulpitusa előtt állva írt naponta 5-10 órát. A seminaristák - saját bevallásuk szerint - minden alkalommal tollal a kezében találták szobájában.

Fellapozva naplójegyzeteit, tanulságos lesz egy-egy mondatát erre vonatkozóan elemezni. Mint említettük, Prohászka minden tevékenységének "háttereként" a naplók adnak magyarázatot, írásművészetének titkára is itt derül fény.

Ime néhány mondat a sok száz közül:

"Csak hitből és hitért ...írni, olvasni, cikkezni... S elveket honnan? Onnan! Nem önzést, nem hajlamokat, nem érzéket; **lelket és életet!** Buzgón. Tudva, hogy jó papokat akarunk, s az nagy dolog(...) Gyönge, nem érvényesülő egyediségem akadályul szolgál. **De nem engedek. Be kell folynom! Mozgatnom, irányt adnom** (1898. aug.7.).

- **"Ó, ha volna tollam, éles mint a kard, hegyes mint a tű, ropogós és tápláló. (...)Fölkelteni, fölkelteni a mámból ezt a papságot... fölkelteni az egyházas öntudatot, mely nem lapul (...)Kiöntöm lelkem apostoli szikráját; telítem és lövelem; újra telítem! Amim van, Istennek ajánlom! (1886. szept. 19.).**

"Szeretnék úgy írni, amint érzek. Vastollal sziklalapra; oly erővel, oly mély vonással. (...)A bűnt utálni, gyűlölni oly mélyen, hogy a gyűlölet gyökerét ki ne szakíthassa orkán, mely a Tátrát is kidönthetné! És tenni, tenni, mindenütt tépni, mindenütt irtani! (...)Megegyeztetni a gerlice bűgását az oroszán törtető, méltóságos hatalmával..." (1887. aug. 19.).

Már országos hírvíró, amikor rámutat írói vénájának, szünni nem akaró írói ösztönének, a lelke legmélyén forrongó, már-már kényszerhez hasonlítható írói szenvedélyének titkára az alábbi mondatban: **"Írni, írni! ... ez vetítőtükre a gondolatnak!"** (1914. jún. 18.). Ezt a kijelentést az író Prohászka egyik leglényegesebb mondatának tekinthetjük! Miért "kell" írnia állandóan, miért kell cikkeket, recenziókat, tanulmányokat, tárcákat, novellákat, esszéket, ismeretterjesztő könyveket, akadémiai székfoglalókat írni kisszeminarista korától kezdve élete utolsó percéig? Azért, mert szeleme, zseniális intellektusa olyan, mint a föld mély rétegeiből feltörő gejzír: gondolat gondolat után ezernyi színben, variációban "játszik", teremti, alkot, formát keres! És mindezt "tükörben" vetíti maga elé és olvasói elé. Tehát lényegét tekintve önönmagát = gondolatait önti formába, amikor tollal a kezében engedelmeskedik művészi talentumának. És hogy ezt nemcsak megint a szuperlatívuszokat hajhászó kortársak látták így, íme hallgassuk meg ezt a sok mindent megmagyarázó mondatát, melyet 1886. júl. 11-én írt naplójába: "A művésznek márványa van, eseményei, történetei vannak, ezekben rejlenek az eszmék, melyeknek ő kifejezést ad; a mi márványunk a szó, a nyelv; a természetben, az eseményekben, a történetekben föl kell keresnünk a gondolatot, az eszmét és **plasztikus közvetlenséggel kell azt kifejeznünk.**" Plasztikus közvetlenséggel: olykor a "gerlice bűgását", olykor az "oroszán hatalmát" segítségül hívva, ha kell "éles karddal", "hegyes tüvel", "vastollal sziklalapra", "orkánként, mely még a Tátrát is kidönthetné", máskor meg oly szelíden, hogy a legkeményebb férfi is elsírja magát, mint a szép fiatal Zinka férje, Roeder báró (ÖM 8,8).

"A mi márványunk a szó, a nyelv" az eddig elmondottak alapján tehát azt jelenti, hogy Prohászka, mint író - bármit is írjon - "szobrászként" veszi kezébe a tollat, hogy belső világát, Szent Lélektől ihletett gondolatait formába öntse, méghozzá "plasztikus közvetlenséggel".

Mint minden művészetet, az övét is, lehet szeretni, lehet elragadtatással szemlélni, lehet idegenkedve elfordulni tőle, de azt, hogy szent hivatásának tartotta az írást, és gondolatait mindig művészként akarta formába önteni, senki nem tagadhatja!

*

Aki tudományos szakértelemmel elemzi a Magyar Sion, illetve az Új Magyar Sion évfolyamait, nemcsak azt veszi észre, hogy egyre több cikk jelenik meg az úgynevezett "Pethő Rudolf", alias Prohászka Ottokár nevével, hanem azt is, hogy megváltozott a hangnem és egyre erőteljesebben fogalmazódnak meg azok a célkitűzések, melyekről Prohászka minduntalan ír a naplókban. Amilyen mértékben idősödik a mester, vagyis egy egész írógárdát felnevelő Zádori János főszerkesztő, olyan mértékben jut szóhoz Prohászka.

A határátkelő 1886. év volt, amikor Zádori János lemondott az Új Magyar Sion szerkesztéséről, és nyugodt lélekkel átadta tanítványainak a folyóiratot. A zökkenőmentes átvételnek volt azonban egy feltűnő külső jele is: megváltozott a fejléc: újból MAGYAR SION néven jelent meg az esztergomi folyóirat, és nem egy, hanem négy szerkesztő neve volt feltüntetve az 1887. évfolyam beköszöntő számában: Horváth Ferenc, Kereszty Géza, Prohászka Ottokár, Walter Gyula.

Minden bizonnyal komoly munkát végzett mindegyikük, de ettől az évtől kezdve "Pethő Rudolf" = Prohászka Ottokár volt a motorja a lapnak. Ezt mindjárt a "Programmunk" című nyitócikkből is egyértelműen látni lehetett, mert a januári szám első nyolc oldalának szövege sokszor szó szerint megegyezik Prohászka naplójegyzeteivel. (Érdemes pl. összevetni a bevezető cikk negyedik oldalának szövegét a Soliloquia 1886. szept. 20-i soraival: ugyanaz a szöveg!) A "szerkesztő bizottság" tehát Prohászkat kérte fel a program megfogalmazására. A terjedelmes, nyolc oldalnyi szöveg egészét itt most nincs módunkban közzétenni, de kihagyásokkal és összevont szerkesztésben a mondatokat szó szerint közöljük. Ennél jobban ugyanis aligha tudnám bemutatni a feladatát, hivatását egyre jobban megtaláló, mindenre azonnal reagáló harmincéves Prohászkat. Ime a Programmunk című cikk legfontosabb gondolatai:

"A katolikus hit Magyarországon az indifferentizmus és a vallási lethargia karjaiban fekszik. Midőn ezt a mondatot e lapra írjuk, teljesen átértettük jelentését és átérezzük keserűségét. Bátran fölhívhatunk bárkit, nézzon szét akár szűk, akár tágas körben s számítsa

el ujjain a katolikusokat, - értem a praktikánsokat -, "catholiques practiquants"! kik a hitben élnek, kiknek fogalmuk és érzékük van azon természetfölötti testület áldásai, ereje, jogai iránt, kiknek szívük van fájdalmai s örömei iránt. Az ujjakon való elszámolás után is néholcsak törtszámok jelentkeznek. Szomorú jelenség ez szemben a katolikus öntudat ébredésével Német-, Angol-, Francia-, Olaszországban.

Egy tekintet a **magyar országgyűlésre** fényesen igazolja e szomorú expozét. - **A tudományról** ha szólok -, csak arra reflektálok: találta-e már valaki lehetségesnek, sikeres és kecsegtető megpendítését annak, hogy p. o. a világi egyetemi ifjúság közt a vallásos és erkölcsös nemesbülés céljából egyletek támasztassanak? Ha az **iskolaügyre** tekintünk, még papok is találkoznak, akik korlátoltságukban a közös iskola szekere elé foghatók. Maga ez a lehetőség legalkalmasabb Fóliája az éretlen, bábszerű öntudatnak. - Az **irodalomra** nem kell se szót, se tintát fogyasztani. Termékeiről csak úgy trombitál a blasirt, kereszténységet levedlett gondolat: s **irodalomtörténetben** is rendesen nem szerepel a valláserkölcsei tekintet. Egy oly irodalomtörténet, mely a valláserkölcsei tekintetet vagy ignorálja vagy mellékesnek tekinti, szükségképp a vallási indifferentismust dajkálja, s dédelgeti s melengeti mindazon tévedéseket és bűnöket, melyeket meg nem ró. S végül mi a **magyar egyház kihatása a társadalom azon rétegeire, melyek forronganak** s a jövő kornak alkot s jeleget adni hivatnak. Tudjuk, hogy annak az egyháznak, mely annyi viadalban annyi támadást tört meg, elszédítésére, bénítására, mondjuk kadaverrá tételére az indifferentizmus opiumos serlegét nyújtja a múlt század filozófiája. **Az indifferentizmus rettenetes lélekírtása meghalad minden fogalmat.** Csak szemünket kellene fölnyitnunk - s remegnünk! Kábító indifferentizmusban lézengünk, azért nincs az egyháznak hazánkban egészsége, nincs alkotó ereje. Azonban elég legyen! Némely tisztelt olvasó azt fogja kérdezni, mit akar ez általános panasz az egyházas élet tehetetlenségéről a "Sion" programjában. Mindjárt megmondjuk. A katolikus öntudat sehol sem ébredhet föl korunkban katolikus tudomány nélkül. Az öntudat erejének, a hit meleg, alkotó erejének egyik forrása a tudományos képzettség, vagy legalább az érdeklődés a hitet, az egyházat illető és érdeklő tudományos törekvések iránt. Tehát fogjunk a munkához! Nincs köztünk eddig olyan, aki tüzzel ír, de ha a jó erők összeállnak, a szikrából majd tüzet is lobbanthatnak.

Föladatunk a következő: az alapos és kimerítő hittudományi dolgozatoknak, akár thetikus, akár polemikus irányban előnyt adni, a különféle profán tudományok folyton nyitnak új meg új nézőpontokat

s késztetnek a hit magyarázása(ra) és megvédésére. Ne gondolja senki, hogy ezáltal a theória szürke mezébe burkolózunk! Az újkori orvosok(...) a pappal s a hittel szemben a szellemi fölény csodálatra méltó önérzetével telnek el. Kell a mai világ folyásában ehhez is érteni. Legalább némi tájékozást szerezni a tudomány értékéről s valódi haladásáról. ...Azért a természettudománytól a "Magyar Sion" el nem tekinthet.

Azonban a teológiának és általában az egyházi tudománynak az életben megtestesülései vannak. Maga az egyház élete, törekvései, küzdelmei, vágyai a múltban s a jelenben - történeti teológiának mondatnak.

Az egyháznak érdekei vannak az emberi élet egész vonalán; a tudományban, a művészetben, a művelődésben praktice szerepel. Ezen praktikus irány elől a "Sion" el nem zárkozhatik. **Tehát nem lehet s nem is akar lenni kizárólagosan teológiai folyóirat**, - s az ismertetések közé is nemcsak a merően tudományos műveket veszi föl, hanem azokat is, melyek az egyházi élettel változatos érintkezésben állnak.

A "Magyar Sion" tehát a keresztény elvek, törekvések, az egyházi kérdések és tervek, szóval a tudomány és időszerű kereszténység fölelevenítésére nyit tért, s legfőbb célja, hogy eziránt sokoldalú, meleg érdeklődést keltsen. Az irodalmi ismertetések hasonló irányban haladnak, s ezeken kívül az egyházi tudósításokban a keresztény tudományos és hívő világnak életerét akarjuk dobogtatni egyes beszökőbb nyilvánulásaiban.

Végül kérjük a tisztelt közönséget, hogy szűkenmért pártolás által ne vonja meg a Magyar Sion-tól a jogot az existenciára. Ami meg nem élhet, annak joga sincs az élethez. A jövő fejűnkre diktálja majd vagy az egyik vagy a másik ítéletet. A kedvezőt a jó ügy érdekében örömmel, a kedvezőtlen megadással viseljük.

Dr. Horváth Ferenc,

Dr. Kereszty Géza,

Dr. Prohászka Ottokár,

Dr. Walter Gyula"

A "Programm" tüzetesebb tanulmányozása érdekében össze kell vetni az imént olvasottakat Prohászka 1882-1890 közti egyéb megnyilatkozásaival. A szövegelemzések egyértelművé teszik, hogy teljesen tisztában volt a század végén már harciassá vált és semmiféle eszköztől nem riadó egyházellenesség szellemével, méretével. A Rómában töltött hét esztendő alatt németországi teológus társaitól közvetlenül értesülhetett a porosz egyház-üldözés részleteiről. Felejthetetlen élményt jelentett számára az üldözött,

száműzött német főpapokkal való találkozás 1875-ben. "Minket főleg Martin Konrád érdekelt, ki nem sokkal azelőtt Weserből megszökött, egészen civil ruhában járt. (...)Híre járt, hogy az olaszok nem idegenkednek kiadatásától." Hogy milyen "testközelen" éltek és érezték át a német kispapokkal együtt az Európán végigsöprő nyílt egyházüldözést, mutatja az a párbeszéd, mely a magyar hercegprímás, Simor János és egy német kispap között zajlott le: "A bíbornok kérdésére, hogy mi lesz magából, majd ha haza megy, a megszólított német sans gene azt felelte: majd bezárnak" (ÖM 16,235).

Különösen a Rómából hazatért germanikusokra várt nehéz sors! Mind ezt azért érintettem legalább körvonalaiban, hogy megértsük a Magyar Sion bevezető "Programm"-jának első két oldalát. Itt ugyanis Prohászka már arról az ellentámadásról tesz említést, mely végül is megálljt parancsolt a Kulturkampf néven ismert üldözésnek. Josef Görres neve azért szerepel a 3-4. oldalon, mert a németországi katolikus restaurációnak ő volt a vezéralakja. "Görresről írta Menzel Wolfgang, hogy nem tintával, de tűzzel írt, azért égette ki a szellemi tespedés fekélyeit(...) nyaka közé csapott a "német közönynek", fölrázta s talpra állította nemzetét" (vö.: Magyar Sion 1887. Programmunk 4.1). Így lesz érthető az a mondata is, melyet szó szerint idéztünk: "Nincs köztünk eddig olyan, aki tűzzel ír", - vagyis nincs még a magyar egyháznak Görreshez hasonló vezéralakja, aki "nyaka közé csapna" az itthoni közönynek! Senki nem gondolta, legkevésbé ő maga, hogy a Gondviselés épp a Program megfogalmazóját, vagyis Prohászka Ottokárt szemelte ki arra, hogy az ország keresztényeit, elsősorban a hierarchiát, a papságot és a hiveket felrázza és a katolikus restauráció élharcosa legyen. "E történeti küldetést ekkor még senki nem olvasta le (Prohászka) homlokáról, melyet pedig a Gondviselés titkos jegye ekkor már ráírt" (vö.: ÖM 25,35). - Egyelőre meg kellett elégednie azzal, hogy **"ha a jó erők összeállnak, a szikrából majd tüzet is lobbanthatnak"** (Programm 8.1). Profécia volt ez a javából: a szikra ő maga volt! Hiszen ő írta naplójába néhány héttel e szöveg megfogalmazása előtt: "Kiöntöm lelkem apostoli szikráját; telítem és lövelem; újra telítem..." (1886. szept. 19.).

Ezek után nincs más feladatunk, mint tényszerűen bemutatni, mit írt, hogyan akarta felrázni a magyar egyházat a Magyar Sion folyóiraton keresztül. A szerkesztés átfutásából kiderül, hogy több volt ez mint "szikra"!

*

Felhasznált források:

- Prohászka Naplói 1882-1890;
- A XIX. század egyházellenességéről fontos részleteket ír: **Egyház és pápa** (in ÖM 12,88-95);
- J. Görresről gyakran ír, többek között ÖM 12, 91, 154, 262;
- J. Görresről és fiáról, valamint a német kat. restaurációra vonatkozó munkáikról vö.: Bangha B. SJ: Katolikus Lexikon II. 215-216.
- Kereszty Viktor: Három évtized. 1863-1893 in Magyar Sion, 1893. 3-15.

Javaslat:

A székesfehérvári Prohászka hagyatéknak van egy eddig még feltáratlan "kincse": Prohászka könyvtára. A későbbi kutatás számára nélkülözhetetlen ennek átnézése, regisztrálása, katalogizálása. Mivel J. Görres (+1849) műveit Prohászka ismerte, idézeteket közöl tőle, valószínű, hogy könyvtárában megtalálhatók. Szabó F. SJ. utal pl. Ed. Le Roy Dogme et critique című művére, melyet Prohászka aláhúzásokkal, széljegyzetekkel látott el. A könyvet Szabó F. találta meg a püspök egykori magánkönyvtárában vö.: Prohászka Ébresztése 73.1. P. és a modernizmus).

Prohászka Ottokár értekezései, cikkei az Új Magyar Sionban, illetve a Magyar Sionban (1882 - 1892)

- 1882 Emléksorok Assisi Szent Ferenc születésének hétszázados évfordulójára. 721-739.
- 1883 A Collégium Romanum háromszázados évfordulójára. 32-37.
Az oltáriszentség és a bölcsészet. 641-655, 801-814, 890-905.
A Luther ünnepélyhez. 814-836.
- 1884 Horror causae finalis. 420-441, 491-500, 575, 659-675, 753-762.
A műveltség-történet tövisei. 840-850, 912-923.
- 1885 Sibyllák. 500-517
- 1886 Útívázlatok Németországból. 36-52, 136-150, 204-217, 289-303, 530-545.
Lehet-e két órákor délután a matutinumot és a laudest anticipálni? 801-814.
- 1887 A theologiai tanulmányok reformjáról szemináriumainkban. 11-24. 81-100.
A Collégium Germanico-Hungaricumban. 45-61, 81-100, 272-283, 596-608, 682-695, 743-759, 840-852, 914-930.
A szajkók. 444-452
Mit hirdet a Pétertéri obelisz? 882-897.
- 1888 Kicsoda Krisztus az ember fia? 3-17, 321-336, 415-433, 481-494.
Protestáns szerénység. 224-230.
A Collégium Germanico-Hungaricumban (folytatás 1887. évtől) **353-372**, 603-609, 925-941.
Magyar hittani újdonság. 442-447.
- 1889 Afrikába ...! 4-19, 113-124.
Ázsiai tünetek-Fiumében. 659-665.
Nendtwich Károly úrnak. 739-748.
Boldog újévet a magyar theológiának! 891-897.
- 1890 Apró pénzre váltott theológia. 3-21, 81-96.
Nem tagadják, hogy halhatatlanok vagyunk. 41-53, 103-113.
Isten létének érvei. Theismus és Atheismus. 265-270.
Modern természettudomány magyar attilában. 729-752, 838-855.
Adhat-e Isten esőt az imádkozónak? 171-193, 332-359, 503-524, **581-594**, 663-693, 759-768.
- 1891 A Darwinizmus. 42-62, 114-136.
Szent Alajos. 401-417.
Gibbon Ede és a kereszténység gyors terjedésének okai. 761-770, 855-864.
Schmitt Jenő Krisztus istenségéről. 405-423.
Harc a félszekségek ellen. 481-502.

Prohászka Ottokár recenziói az Új Magyar Sion című folyóiratban. 1882 - 1886

- 1882 Camillo Mazzella: De Deo creante. 693.
Joh. Janssen: An meine Kritiker. 857.
Camillo Mazzella: De virtutibus infusis. 927.
- 1883 Septem motiva contra Thomam de Kempis. Ed. Coel. Wolfsgruber. 1882.
52-58.
Atzberger: Die Unsündlichkeit Christi. München, 1883. 64-66.
Fioretti di San Francesco.-Guigoni. 138.
Dalgairns: Die heilige Communion, ihre Philosophie, Theologie und Praxis 302.
Zánkay Gy.: Fel a szívekket. 314.
P. Raffaele Garucci: Storia della arte christiana nei primi otto secoli della Chiesa.
379-386.
Joh. Janssen: Ein zweites Wort an meine Kritiker. 690-694.
Dilgkron: Leben d. ehrw. Gerard Majella. 779.
- 1884 Evers: Martin Luther. 62.
Bellesheim: Geschichte der. kath. Kirche in Schottland. I-II. 1883. 140-145.
A. Stöckl: Geschichte der neueren Philosophie von Baco und Cartesius bis zur
Gegenwart. 1883. I-II. 224-229.
E. Fischer: Über den Princip der Organisation und die Planzenwelt. 1884. 228.
L. Dressel SJ.: Der belebte und unbelebte Stoff. Herder. 1883. 381-388.
Pesch Tillmann SJ.: Die grossen Welträthsel. 1883. Herder. Philosophie der Natur.
616-623.
Celano-Amoni: Vita prima e vita seconda di S. Francesco d'Assisi. 710.
Scheicher: Der Clerus und die sociale Frage. 854-857.
- 1885 Manning-E. W. Schmitz: Das ewige Priesterthum. 1884. 147.
Kereszty Géza: Haladás és kereszténység. Esztergom, 1885. 220-222.
J. Scheicher: Allgemeine Moralthologie. Regensburg, 1885. 223-225.
Emilio Berardi: Praxis confessoriorum. I-IV. 225-227.
J. Schwane: Allgemeine Moralthologie. 304.
Alban Stolz: Legende oder der christliche Sternhimmel. Freiburg, Herder. 791.
Rütter Arnold: Die besten Altarblumen in Topf. 792.
S. Anselmi: Mariale. Desclée, Tournay, Belgique. 936.
- 1886 Majunke: Geschichte des Kulturkampfes in Preussen-Deutschland. 230-235.
F. Gregorovius: A pápák síremlékei. Olcsó Könyvtár (Gyulai Pál) 204. sz. 235-237.
Kiss János és Palmer: Bölseleti folyóirat. 311.
Ch. de Smedt: De devoirs des écrivains catholiques dans les controverses
contemporaines. 383-386.
Heckner: Praktisches Handbuch der kirchlicher Baukunst. 546-550. 105 ábra
P. V.: Casus conscientiae. 550-553.
Dosenbach SJ. - Udvardy I.: Szent József 554.
Diefenbach: Der Hexenwahn vor und nach der Glaubensspaltung in Deutschland.
625-628.
C. Pesch SJ.: Der Gottesbegriff in den heidnischen Religionen des Altrthums.
Freiburg, Herder. 708-710.
J. Bautz: Weltgericht und Weltende. Mainz, 1886. 711-712.

Prohászka Ottokár recenziói a Magyar Sion című folyóiratban 1887 - 1892

- 1887** M. Howitt: Friedrich Overbeck, Sein Leben und Schaffen. I-II. Freiburg, Herder. 68-69.
A. de Waal: Roms Katakomben und Pastor Rönneke. Berlin, 1886. 69.
Fr. T. Leikes OP.: Rosa Aurea. 1886. 70.
F. Morgott: Der Spender der heiligen Sacramente nach der Lehre des hl. Thomas v. Aquin. Freiburg, Herder. 1886. 150-155.
J. Mach: Die Willensfreiheit des Menschen. 1887. 213-216.
Gabriel Jogand Pagé (=Taxil Leo): Die Drei-Puncte-Brüder (Szabadkőm.) 217.
P. Franco SJ.: Die Geister des Finsterniss. (Spiritismus) Augsburg, 1886. 217.
P. J. Schneider: Manuale Sacerdotum. 218-219.
A. Werfer: Edelreben im Weinberge der Kirche (Szentekről. A recenzióban az agg Kossuth kritikája is!) 468-470.
M. Meschler: Die Gabe des heiligen Pfingstfestes. Freiburg, Herder. 1887. 537-540.
de Waal: Römische Quartalschrift (ősegyházi régészet). 546.
J. Janssen: L'Allemagne a la fin du moyen age. Paris. 1887. 547.
Csernoch J.: A Halottégetésről. 1887. 708.
Taxil-Csápori Gyula: T. L. volt szabadkőműves önvallomásai. 709-711.
Breviarium romanum: 789.
Füßy T.: XIII. Leó pápa élete. 944.
- 1888** Ratzinger György: Az egyházi szegényápolás története. II. k. Budapesti Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája munkái. 47-52.
Sándorffy Nándor: Gondolkodástan. 1887. 61-64.
Csernik Alajos: Anyagrendszer erők nélkül. 230-234.
Stöhr August: Handbuch der Pastoralmedizin. 390-392.
Fischer Lajos: Lelkiyakorlatok kézikönyve. 392-393.
K. A.: Öt boldog angol vértanú Jézus-Társaságából. Kalocsai Kollégium, ford. németből. 544-545.
P. Hattler SJ.: Jézus szentséges szíve tiszteletének története, mivolta és áldásai. Ford. Bányik Ignác SJ. Kalocsa. 544-545.
Doctor Romanus: A mi dekatholizált egyetemünk. 631-633.
A. M. Weiss: Apologie des Christenthums vom Standpunkte der Sitte und Cultur. Freiburg, Herder. 873-876.
- 1889** P. Einig: Tractatus de SS. Eucharistiae Mysterio. 56-57.
Új katolikus folyóirataink. - Egyházi Közlöny, a magyar kath. papság részére. I. évf., Magyar Szemle. Katolikus társadalmi és irodalmi folyóirat. 151-153.
Babik: A Szenvedő Jézus győzelemjelvényei. Miskolc. 234.
Kalocsai jezsuiták havi folyóiratai: 1. Jézus Szentséges Szívének Hírnöke. 2. Szűz Mária virágos kertje. 3. Hitvédelmi folyóirat. 309-312.
Kánter Károly: A budapesti katolikus Kör és társadalmi jelentősége. 387-388.
Kiss János: Bölseleti folyóirat. IV. évf. I. 391-392.
Freppel Károly: Az 1789. francia forradalom százados évfordulója. Ford. Csápori Gyula. 392-395.
Duilhé de Saint Projet: Apologie des Christenthums auf dem Boden der empirischen Forschung. 714-717.
Appendix ad officia votiva. 875-876.
G. Heser SJ.: Vitae D. N. Jesu Christi Monotessaron evangelicum. 876-877.

- 1890 Camille Flammarion: Uranie. Paris, 1889. 63-66.
 Beugny Haguierre: Egy jezsuita regénye. Ford.: Rada István. Veszprém. I-II. 68-69.
 P. F. Hattler: Der blutige Vergissmeinnicht oder der heiliger Kreuzweg des Herrn. 140-143.
 Sándorffy Nándor: Istentan. 226-227.
 Hittudományi Folyóirat: Kiss János (szerk.) I. K. 307.
 E. Bougaud: Szent Mónika élete. (ford. Rischek Antal) 307-308.1.
 Stolz Alban-Lepsényi Miklós: A Mi Atyánk. 308-309.
 P. Abt: Keresztúti ájtatosság. Ford. Brucker Jakab. Nemes Antal (P. Hajnal Mátyás SJ. 1629): A Jézus szent Szíve ájtatosság. 776-779.
 Francisco Egger: Enchiridion theologiae dogmaticae Specialist. 937-939.
 Horváth Z.: Ekuador Vértanúja. Ifjúsági színmű. Nagykőrös. 939-940. 1.
- 1891 P. Friedrich Dahlmann SJ.: Die Sprachkunde und die Missionen. 310-312.
 A. M. Weiss: Apologie des Christenthums. III. kötet. 690-695.
 Kempis Tamás - Nogáll János: Krisztus követése. 695-696.
 Meinhard Hausherr SJ.: Compendium Ceremoniarum. Herder. 870.
 Pámer László SJ.: A Jézus-Társasági szentek és boldogok tisztelete. 939-940.
- 1892 Theophilus Klinda: Vademecum Liturgicum.. 56-59.
 P. Oswald: Knizmica Katehetska.137. Gih: Das heilige Messopfer... 311-312
 M. Meschler SJ.: Die Gabe des heiligen Pfingstfestes. 385-387.
 Kraffszky József: A kisdédová és Fröbel kisdédnevelési rendszere. 776-782.
 A. M. Weiss: Apologie des Christenthums... IV. kötet. 785-788.
 Vercruysse Bruno - Tóth Mike SJ.: Elmélkedések a mi Urunk Jézus Krisztus életéből az év minden napjára. 788-789.
 Dosenbach SJ. - Lessenyey Ferenc: November hava a tisztítóhelyen szenvedő lelkek emlékének szentelve. 789-790.
 K. Racke: Die Verwaltung des Predigtamtes. Freiburg, Herder. 931-932. 1.

Prohászka első értekezései

Tanulmányomnak ebben a fejezetében is arra keresek választ, hogy milyen úton-módon kísérelte meg a Rómából hazatérő fiatal, alkotni vágyó Prohászka hasznosítani önmagát. Szerette volna átadni mindazt, amit eddig kapott. Elsősorban a papságnak, melyet nem látott a helyzet magaslatán. **"Fölkelteni, fölkelteni a mámorból ezt a papságot, megmutatni neki: Ime árván állsz; fej vagy test nélkül, vezér sereg nélkül. Fölkelteni az egyházas öntudatot..."** (1886. szept. 19.).

A kiválóan szerkesztett, jóhírű Új Magyar Siont is azért szemelte ki magának, hogy "kipróbálja": mire képes? Annyi önismerete volt, hogy érezte: írásaival nem hoz szégyent nevére. Diák éveiben is forgatta már tollát; "Kalocsán írtam verseket, szépirodalmi kísérleteket, de azok nem jelentek meg nyomtatásban..." (vö.: Élet, 1918. 961.).

Amikor látta, hogy Zádori prelátus, a lap szerkesztője örömmel közölte le első írását Assisi Szent Ferencről, elhatározta, hogy rendszeresen fog cikkeket írni. A bibliográfiai adattár jól mutatja, hogy tervét valóra váltotta. Itt most néhány dolgozatára hívom fel a figyelmet, melyekből ki lehet "hámozni", elemezni a kezdő író célkitűzéseit, témakörét, kifejező-készségét. A jelek arra engednek következtetni, hogy voltak kidolgozott tanulmányai, melyeket Rómában írt, bizonyára fel is olvasott a kollégium magyar önképzőkörében. Jóllehet **A Sibyllák** című tanulmányát csak 1885-ben közölte le az Új Magyar Sion-ban (500-517), nincs kizárva, hogy annak eredeti megfogalmazása 5-8 évvel korábban történt. A végső formábaöntés oly figyelemre méltó, hogy Schütz Antal újból megjelentette Összegyűjtött Munkái (ÖM) Hit és ész című kötetében (15,35-48).

Valóban sok szempontból érdemes foglalkozni ezzel a "szemináriumi dolgozattal" (vö.: ÖM 15,293). Az izgatja titkokat feszegető intellektusát, hogy milyen szellemi erők állnak az ókori pogány Sibyllák mögött, milyen értelemben hasonlíthatók a bibliai prófétákhoz, és miért nem foglalkoznak velük érdemben az újkori filozófusok, illetve teológusok?! Ugyancsak elgondolkoztató, hogy a Gregorián egyetem filozófia és teológia doktora, Prohászka Ottokár mekkora tudományos felkészültséggel nyúl e nem-mindegyik témához.

"Méltán kérdezzük magunkat: nem volt-e a pogányságban is valami hasonló intézmény a hit föllevenítésére, mint voltak a próféták a zsidónépben: annál is inkább, mert nagyobb szüksége volt reá a pogánynak tévedéseiben, mint a zsidónak..." (ÖM 15,35).

A témával többen foglalkoztak és Prohászka ezeket a pro és kontra állításokat sorakoztatja fel. Különösen szimpatizál azok véleményével, akik szerint tagadhatatlan, hogy az Üdvözítőbe vetett hit egyetemesen élt a világ népeiben a bűnbeesés óta. "A zsidónép csak később lépett föl Ábráhámmal(...). A zsidónépen kívül is létezett Krisztus egyháza, azokban, akik az Üdvözítőt várták. **Ilyen volt Jób, ki nem volt zsidó!** (...)Jób pedig valódi látnok volt."

E téziséből megfogalmazható az a reflexió, hogy a pogányságban is szerepeltek próféták, ezen férfiak tradicionális küldetésével. Mégis óriási a különbség: míg a Sibyllák a bálványimádók látnokai voltak, addig Jób hívő. Bonyolítja a kérdést Bálaám esete: ő ugyanis pogány léte ellenére Isten ihlette szavakat jövendölt. A zsidók tudták azt, amit Bálaám akaratlanul mondott nekik, illetve róluk és újból megerősítette őket. Tekintetbe kell vennünk, hogy Bálaám, mivel a zsidónép történetének keretén belül van, inkább a zsidó népe, mint magáé vagy nemzetéé.

Prohászka ezután az ókori pogány klasszikus írók körében kutat a Sibyllák léte, híre és szerepe után. Varro, Cicero kortársa és Lactantius több (kb. 10) jósnőt sorol fel, kik látják azt, amit a halandó nem lát. Idézi Cicero De divinatione című könyvének a jóslásra vonatkozó magyarázatát és azt a részt, mely megemlékezik a királyról, kinek a jóslatok szerint jönnie kell (ÖM 15,40). Idézi Vergilius negyedik eclogájának azon sorait, melyek egy nemsokára megszülető gyermek "aranykoráról" beszélnek... Lényeg: a Sibyllákra hivatkoztak az ókor írói. A téma egyre terebélyesedik, és elemezni kezdi, hogy mi volt a szentatyák véleménye a Sibyllákról? Szerintük hitelre méltók a jóslataik, különösen a pogányokra nézve, miután kebelükből származtak. Egymásután sorolja fel azokat, akiknek mindmáig nagy tekintélyük van: Josephus Flavius, Szt. Jusztin, Hermas, Alexandriai Kelemen, Origenes stb.

Tehát bizonyítható, hogy az egyházatyák előszeretettel hivatkoztak a Sibyllákra és a keresztények előtt ismertek voltak könyveik. Megemlíti azt is, hogy az egyházüldözések idejében a jóslatok olvasása is bűncselekménynek számított, éppen azért, mert a Sibyllák nyíltan szóltak egy új kor eljövételéről. Következőleg tekintélyük volt nemcsak a pogányoknál, hanem az egyházatyáknál is. Ez a "szimpatia" a középkorig tetten érhető nemcsak a teológusok körében, de a művészetben is, még a reneszánsz művészetben is. A Sixtina falain egymást váltják a Sibyllák és a próféták. "Ülnek és meredve tekintenek az őket környékező vak éjbe és **mégis látnak.**" A szentélyen kívül kapnak helyet, a próféták a szentélyben, közel az oltárhoz. Ezt a felfogást, "hangulatot" nyilvánítja a Dies irae, melyet sequentiaként

elfogadott és beépített liturgiájába az Egyház: - "Ama végső harag napja a világot tűznek adja, **Dávid így s Sibylla hagyja** (teste David cum Sibylla)!

Mindenképpen megalapozottnak véli a tanulmány írója, hogy a jósdákban valami fensőbb, az emberi tudást meghaladó elem ismerhető fel. **"Az ily dolgokat egyszerűen tagadásba venni, vétség a történettudomány alapja és elvei ellen"** (46.l.). Ez jellemző épp arra az újkori szemléletre, mely annyira szereti hangsúlyozni a ratió fensőbbiségét. A Sibyllák hitele a későbbi korokban tűnőfélben van, "míg végre az újkor kriticismusa végleg elsöpörte". Az tehát nem kétséges, hogy a Sibyllák nyilatkoztak az Üdvözítőről, az azonban más kérdés, hogy mily forrásból merítették a jósnők? Ha egyértelmű választ nem is lehet adni, Prohászka inkább Szent Ágoston véleményéhez csatlakozik, aki szerint meglehet, hogy az isteni Gondviselés felhasználta és kényszerítette a Sátánt, hogy a próféták által hirdetett jövőndöléseket a Sibyllák révén ismerje meg a pogány világ! Így közvetve a jósnők is hirdetői lettek az őskinyilatkoztatásnak és a próféták által a zsidóknak hirdetett jövőndöléseknek. Mindez a pogányok segélyezését célozta.

* * *

Az első tanulmányok, - vagy ahogy az Új Magyar Sion nevezte ezt a műfajt-értekezések - még magukon viselik a Rómából hozott szellemi vértet. Bővebben nem kívánok foglalkozni az 1883-ban közzétett **"Az Ol-táriszentség és a bölcsészet"** című tanulmánnyal, Prohászka egyik legrégebbi dolgozatával, "az 'oroszlánkörmök' kiáltó és rendkívül tanulságos nyomaival" (ÖM 15.293), de arra felhívom a kutatók figyelmét, amit neves római tanárainak hatására írt ebben a cikkében. Már máshol említettük, hogy Prohászkanak a világhírű **P. Secchi csillagász** volt egyik tanára. Hogy mennyire ismerte, tanulmányozta tudományos eredményeit, mutatják jelen cikkének idézetei, például: "Halljuk P. Secchi L'astronomie à Rome sous le Pontificat de Pie IX. című művének szavait: "Galilei korszakának vége felé a jezsuiták a római kollégiumban tanainak bizonyításával foglalkoztak, és ezen tanároknak köszönhető, hogy az egyházi hatóságok a híres florenci csillagász állításainak igazságairól meggyőződtek..." stb. Ugyanez a Secchi 1858-ban (P. O. születésének évében!) a fizikai erők viszonyairól egy híres előadást tartott a "Természeti erők egységéről" = L'unità delle forze fisiche. Secchi ebben már a modern tudomány legradikálisabb tanait is elfogadja: az anyag végső elemeinek egyszerűségét és abszolút oszthatatlanságát stb... "E tanulmányában a felsorolt

tételek világosan feltűntetik, hogy nem a peripatetikus iskolának hive.” Prohászka ebben a cikkében tanújelét adja, hogy szinte ”naprakészen” együtt halad a külföldi irodalom aktuális eredményeivel, idézi e téma szakirodalmát (Tricht SJ: Ananalyse in Literarische Rundschau, 1883! Nro 2). Érzékelteti, hogy római éve alatt tudományos izgalommal vett részt a nagy szellemi, teológiai párviadalban: ”De a tudományos hadjárat Secchi előnyére dőlt el” (ÖM 15,31). Utal cikkében, hogy Secchi nagy vihart felvert tanulmányának lényegéhez csatlakozott az a P. Franzelin, aki a kenyér és bor színét ugyancsak Leibniz szerint magyarázta, jóllehet nem tőle vette át nézetét... Ha nem vette is át tőle, az viszont egyértelmű, hogy a jezsuiták nagyhírű professzora azon iskolák befolyása alatt gondolkodott, melyek Leibniz alap gondolatát képviselték. ”Ez volt a Collegium Romanum tudományos álláspontja” (i.m. 32).

De csak volt! ”Zur Stunde, da wir schreiben...”, vagyis 1883 októberében minden megváltozott, mert XIII. Leo a Szent Tamás-i, illetve a peripatetikus iskola irányelveinek érvényesítését írta elő. Prohászka még jól emlékezett tanulmánya megírásakor arra a hangulatra, mely komorrá változtatta Franzelin bíbornokot az Acterni Patris közzétételekor (: ”ez a római kollégium élet letőri, mert kosznak nézik e rendszereket vívó harcokban”, írta annak idején római naplójában, 1878. aug. 18.).

Érthető, hogy az Új Magyar Sion olvasói felfigyeltek Pethő Rudolf = Prohászka teológiai vitákat és indulatokat felkavaró írásaira. Új hang volt ez az egyházi folyóiratban. Nem nehéz meghallani a szárazabb értekezések logikus okfejtéseiben is a prohászkaei géniusz szárnyacsattogásait, írja Schütz a Hit és ész című kötet bevezetésében. A legnehezebb témát is drámai elevenségben tárja elénk, rámutatva a nagy igazságra: a teológia nem száraz tudomány, hanem drámai feszültségeket, vitákat produkáló eleven élet. Elvárásokat fogalmaz meg! ”Ki tudja, mily befolyást szerez magának a középkori bölcsészet, ha a természettudományok fölfedezéseit hatalmába keríti és a nagy anyagot feldolgozza” (i.m. 33). Nem holt tengerre viszi olvasóit, hanem feltárja az egymásnak ütköző véleményeket, azok képviselőit, eredményeit, párviadalát, győzelmét vagy kudarcát. ”Faltörő kosznak” analógiáját említi már ezekben az években az új, merész eszmék képviselőiről. Három évtized múlva majd ő vállalja ezt a szerepet. Most még csak beszámol a vitákról, leméri erejét, keresi stílusát. Most még másoknak, egykori tanárainak harcmodorát mutatja be, de néhány év múlva saját kutatásait és meglátásait önti formába... Ezért nevezzük ezeket az éveket az **útkeresés korszakának**.

Prohászka értekezése a teológiai tanulmányok reformjáról - Magyar Sion 1887

Aligha nevezhető véletlennek, hogy Prohászka mihelyt a Magyar Sion szerkesztésében központi szerephez jutott, már az első számban közzétette a hazai szemináriumokban kialakult teológiai oktatás szomorú állapotáról írt kritikáját.

Ez a két részre tagolt, egymást követő számokban folytatásként közölt értekezés több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt fontos információkat nyújt a múlt század papképzésére vonatkozólag, másrészt kielemezhető belőle mindaz, amiért Prohászka oly szívósan harcolt hazaérkezésének első percétől kezdve. Mondható úgy is, hogy ez a tanulmány Prohászka vallomása arról, mit szeretne meghonosítani a római éveiben elsajátított filozófiai és teológiai élményvilágából. És külön hangsúlyoznom kell, hogy Schütz A. ezt a tanulmányt nem közli az ÖM-ben. Pedig, mint látni fogjuk, nélkülözhetetlen az "útkereső" Prohászka hiteles bemutatásához. Mindenekelőtt feltárja az oktatási szisztéma elavult állapotát, rámutatva a fő bajra: nemcsak a minket lenézők, de saját táborunkban sem tekintik igazi tudománynak a teológiát. "A tudomány és Múzsá testvérek hamupipókéjének tartják" (14.1). Ez az oka annak, hogy a teológiát és vele együtt a szemináriumot, a négy évi tanulást, nem tartják szaktudományos kiképzetésnek, elmaradhatatlan szükségletnek, mint a jogi tanulmányokat a jogászra, az orvosi stúdiumot az orvosra nézve. Magyarán: a szemináriumi oktatás nivótlansága miatt nem érzik a teológiát oly nélkülözhetetlennek, mint például a műegyetemet a mérnök számára.

Így alakulhatott ki az a rosszindulatú vélemény, hogy "a theológiához ész nem kell" (16.1). Még az egyháziak közt is sokszor hallani: a szemináriumban elég lenne a katekizmus és az exegízisre sem lenne szükség, (...)a jus canonicum és a pastorális ügyis megtanulható a felszentelés után az életben. Elvégre milyen tudomány kell ahhoz, hogy a lenézett stúdium apródjai misét bemutatni, vagy pláne énekelni és keresztelni megtanuljanak?(...) "A praxis minden, a theoria semmi. (...)Mi az egyházi szellem theológikus képzettség nélkül? (...)Az egyházi szellem tudatlansággal meg nem fér, a tudatlanság szellemtelenség" (17.1).

Prohászka írásaiban gyakran esik szó a hazai oktatásban eluralkodó ún. "emlézés" bírálatáról. A kalocsai jezsuiták neveltje, majd a Gregoriana studense ennek a módszernek épp az ellenkezőjét sajátította el: **megtanftották értelmesen gondolkodni!** Erről oldalakat írt visszaemlékezéseiben (vö.: Prohászka ébresztése című tanulmánykötetben a "P. O. tanulmányévei"

fejezetet, melyben külön kitérek erre: 57-58 1.) Míg Rómában nem ismerik a kikérdezésen alapuló módszert, és minden studens saját magát kontrollálja, addig a legtöbb gimnáziumban és egyetemen, főiskolán az **"észírtó emlézéssel"** teszik tönkre a fiatalság agyát (ÖM 16,190-206). Erről a kérdésről ebben az 1887-ben írt értekezésében is kemény hangon ír: "Legtöbb helyen a teológia tanulása csak a **gymnáziumi "biflázásnak"** folytatása: (...)lelketlen, szellemtelen emlézés, **folytonos nyelés értelmi megemésztés nélkül**. Kinek vehetnők rossz néven, hogyha az emésztetlen **tömegetől csömört kap?** (15.1) Ez a módszer azért veszélyes, mert nincs tekintettel az önálló gondolkodásra, reflexióra, "behatolásra". Így terjedő félben van az a megalázó hiedelem, hogy "a buta deák még kitűnő theológus lehet", elvégre a memoriterhez, a biflázáshoz csak jó emlékezőtehetség kell. A többi szaktudomány ezért néz oly ferde szemmel a teológiára.

A kérdés elemzését tovább mélyíti, és saját tapasztalata alapján ezeket írja: "Mily gyerekes s emberileg is szólva mily elégtelen és gyötre fogalmat alkotnak maguknak theológusaink, kik a pozitív teológiának citatíóival elégtetnek ki, midőn az Isten lénye, szükséges volta, mérhetetlensége, örökkévalósága, változhatatlansága, hármasszemélye forog szóban.

"Probatur ex scriptura et etiam s. Augustinus dicit hoc et illud! s vége van! De mindenesetre nem mondott volna Sz. Ágoston ilyesmit, ha oly könnyedén bánt volna el a tárggyal s hozzátehetjük, hogy aki ily könnyedén bánik el a tárggyal, az nem érti meg Sz. Ágostont, ha be is tanulja". **Más utat kell tehát választani! A gondolkozás, a filozófia útját!** Ezen a téren gondolkozás, spekuláció nélkül semmit sem érünk el. Filozófia nélkül a teológia csak a katekizmus dióhéjain rágódik, és annak magyarázatával éri be ott is, hol a kifejtett gondolkozás alkalmasabb módszerrel kínálkozik (21.1).

A teológia reformjáról írt tanulmánynak most következik a legfontosabb fejezete. A következőkben ugyanis Prohászka nem kisebb követelménnyel áll elő, mint a teológia-tudománynak élettellel, élménnyel való szükségszerű megtöltésével. Okfejtése világos és logikus. Már az értekezés elején is rámutat arra, hogy a teológiatanítás reformja szó szerinti értelemben **létkérdés**. Papnak lenni ugyanis annyit jelent, mint folytonos érintkezésben lenni az élettellel, az élet minden kihívására ad hoc megfelelő, értelmes, igaz választ adni. **"A teológus képzettség mindig praktikus érdekeket érint!"** (12.1) A pap szünni nem tudó tevékenységének minden perc az ad nyomatékot, hogy a hozzá forduló számára **az a momentum** az örök üdvösséggel van kapcsolatban: "momentum, a quo pendet aeternitas".

Ilyen az egyház (és az egyháziak élete), mindennel érintkezésben van: állam, társadalom, család, iskola, nevelés, nyomor, inség, szociális jótékonyosság, erkölcsnemesítés, tökéletesedés, haladás, tudomány, irodalom, művészet. "Minden a tiétek", mondja Pál apostol (1 Kor. 3.23). Mennyi feladat minden irányban! "Mindenikükben van feladata annak a vallás-erkölcsös hatalomnak, melynek neve egyház" (13.1). Éppen ezért az egyháziaknak (papoknak, teológusoknak) nagyon felkészülteknek kell lenniök, csakis tudományos alapon, a teológiában való világos ismeret által lehet e fokra eljutni.

Szembefordul azzal a hibás beidegződéssel, hogy a teológiai képzettség azonos lenne csupán a biblikummal, egyházjoggal vagy egyháztörténelemmel. Épp azért jutott a szemináriumi oktatás a mostani szintre, mert részekre tagolódik, ahelyett, hogy szintézisre törekednék (13.1). Prohászka ezután oldalakon keresztül nem tesz mást, mint leírja saját studens-kori tapasztalatát, teológiai tanulmányainak élményét. Ime néhány jellegzetesen Prohászka-i megfogalmazás, eksztatikus kifejezés: Vegyük be a spekulatív elemet, nyújtsunk az ifjúságnak alkalmat, hogy **saját értelmének természetes erejével hatoljon be a hit jelentésébe, - észrevenni s érezni az Istennek s műveinek nagyságát -, megeleveníteni a lélekben a száraz fogalmakat az Istenről, Krisztusról s az egyházzal.** Igaz, hogy a hit elveit észből bebizonyítani nem lehet, de ésszerű átgondolással, magyarázattal, érvekkel megvilágítani és egyiket a másikból levezetni lehet. Vagyis a szeminárium akkor lesz igazi otthona a teológiának, ha **megindítja az önalkotást!** (18.1) "Égbe meredő magaslatokon szédítő ívekről" beszél az a Prohászka Ottokár, aki ekkor már mindezt gyakorolja is az esztergomi szemináriumban tartott óráin.

Mindaz, amit értekezésében leírt, vallomás saját magáról és tanítási elveiről: belőlünk nőjjön ki, sugározzék ki belőlünk az átélt teológia. "Ahol a tanulásból, a tudásból élet fogamzik, csak ott nőhet föl erőteljesen és áldásosan." ... "A nagy szónokok mind kitűnő theológusok voltak, kezeik közt a hit és a természet, a tudomány és az élet töröl metszett eredetiségben a szónoklat műremekeivé nőtt ki" ... (22.1). De azt nem szabad elfelejteni, hogy **"a tanulás és a tudás csak saját értelmi munkánk, gondolkodásunk, okoskodásunk folytán válik bennünk léletté"** (23.1).

Érdemes külön is megjegyezni, hogy Prohászka olyan kifejezéseket használ, melyek ismeretlenek voltak addig, különösen a teológiai oktatásra vonatkozóan: öngondolkodás, önalkotás. Az értekezés első részét ugyanis ezzel a gondolattal zárja: **"az értelem, az öngondolkodás, az önalkotás leköti a lelket, befolyásolja az érzelmet, gyújt lelkesülést, alkot**

szellemet" (24.1).

Ime a hön óhajtott Prohászka-i elvárás a szemináriumi nevelésben és oktatásban: lelkesíteni, élettél, szellemmel megtölteni a papságra készülöket! Óriási elvárás a jozefinista légkörben: **alkotni új szellemet!**

*

A második, folytatásos részben (81-100 l.) hosszasan tárgyal a teológia nyelvéről, **a latinról**. Sokan ugyanis azt állítják, hogy többek között a nehéz latin is oka annak, hogy ilyen nehézkesen, kelletlenül tanulják a szeminaristák a teológiai tantárgyakat.

Mivel ebben a tanulmányomban csak a leglényegesebb és az "összkép" szempontjából nélkülözhetetlen mozaik-darabkákra van alkalmam kitérni, ezért csupán egy olyan tételt emelek ki, mely éppen a mai "sok nyelvű" teologizálás hátrányára is rámutat. Prohászka ezen a téren is zseniális megfigyelésekkel lep meg minket. Ime:

1.) Aki latinul nem tud, ott hagyja a Főliókat, melyeket Szent Ágoston, Szent Jeromos, Szent Tamás stb. írt. Aki ezeket nem olvassa, elszakad a gyökértől.

2.) A latin kifejezései precízek, félreérthetetlen logikával íródtak. "Amit a változatlan latinságba hosszú századok dialektikája kivésett, azt mi egy változó nyelv bizonytalan és törékeny anyagában akarjuk ideiglenes kifejezésre hozni?" (83.1) Az igazi tudomány ne bújék el a nemzeti válfalak deszkái mögé. Az egyes nemzeti nyelveken íródott teológiai értekezéseket csak az illető nyelvterület tudósai, olvasói értik meg: **nem válhat közkinccsé!**

3.) A jeles Ballerini - Prohászka híres római professzora - hivatkozott arra, hogyha a német tudósok nem németül - olykor érthetetlenül -, hanem latinul írtak volna, könnyebb lett volna tévelyeiknek gátat vetni. **Van-nak új gondolatok, új fogalmak, melyeket holt nyelven kifejezni nem lehet!** Ezzel kettős szellemi munkát tettek az ifjúság nyakára: először, hogy a latint lélekben németre fordítsa, aztán, hogy a németre fordított gondolatban magát föltalálja. Aki latinul tanulja a teológiát, latinul gondolkozik is és nem magyarul. Ne fordítsuk fel a dolgok rendjét!

A fejezet második részében összefoglaló képet kapunk magáról a teológiáról. Leszögezi, hogy mit ért az igazi teológián; az nem azonos az egyes tudományágakkal (jog, történelem, archeológia, héber nyelv, biblika), ezek ugyanis a teológia ún. segédtudományai.

Az igazi teológia: "az Isten által kinyilatkoztatott igazságok tudományos ismerete s minél mélyebb felfogása". Ahol ezt nem tanítják, és nem így tanítják, ott nem tanítanak teológiát! **Mindennek az alapja a dogmatika!** Az utóbbi évszázadokban, vagyis a XVI. század óta bármilyen szaktudós volt is egy teológus, sokoldalúságának gyökere hatalmas dogmatikus képzettsége volt (89.1). Ezt a szellemet kezdte ki, sőt törte össze a XVIII. században a Jansenismus, Gallikanismus és más egyéb torz szellemiség. A Josefinismus tudta, hogy mit csinál. Ismerte, tudta, hogy az egyház gyökere a dogmatikában van. "Szent igaz, hogy ezt gyűlölte" (91.1). Sajnos épp ezekben az évtizedekben, mely időt az egyház gyászos korszakának nevezzi, a régi iskola, a skolasztika "megvetett rongy volt".

Érthető, hogy aki a teológia reformját igényli, nem tehet mást, mint a gyökerekig kíván visszamenni: "vérző ujjakkal kaparják ki a szemétből még most is a régi iskolát". De különben is, az egyház, a szentszék döntött. Igaz ugyan, hogy az I. Vatikáni Zsinat csak elkezdte, de be nem tudta fejezni a teológiai oktatás reformjáról szóló tervezetet, mégis igen fontos megállapításokat tett: rámutatott azokra a veszélyekre, melyek ellen az egyháznak mindenképpen fel kell lépnie. Három "izmusról" beszél, mindhárom napjainkban is a legnagyobb ellenfél: **a racionalizmus, a naturalizmus, a liberalizmus.**

Prohászka éppen azért követeli a teológia-tanítás reformját, mert ezeket a papság minden tagjának nemcsak ismernie kell, de fel kell vennie ellenük a harcot is. Hangsúlyozza, hogy mi a különbség a régi korok és a mi korunk herezisei között: "a régi eretnekségek tévtanok voltak, az új eretnekségek az ész haerezisei!" (96.1). Filozófia nélkül képtelenség felvenni a harcot az újkori "agyrémek" ellen. XIII. Leó ezért szorgalmazza, hogy a teológiában minél nagyobb teret kapjon a spekulatív irány, melynek szellemi kincsünké kell válnia. És nem elegendő, hogy csupán a papságot képezzük ki, a világiak számára ez épp oly fontos!. **A Jezsuiták feldkirchi kollégiumában bölcseleti tanfolyamot nyitottak jövődjő jogászok, orvosok, tanárok, hivatalnokok részére abból a szempontból, hogy válaszolni tudjanak a kor eretnekségeire.** "Az efféle képzettség hordozóiuul a német parlament világi centrum képviselőit tiszteljük". Érthető az író kérdése: lehet-e nélkülözniök a papoknak azt, amivel a világi katolikusoknak bírniok kell, hogy "önálló, maguknak és másoknak számot adó, elveikkel tisztában levő férfiakká képződjenek"?

A tanulmány befejezéséül egy német teológusnak, dr. Alzognak tanmeneti tervét közli a teológia megkezdése előtti ún. bölcseleti évről, melyben szerepel lélektan, logika, metafizika, görög-római bölcselet története,

valamely egyházi író magyarázata, bibliai archeológia és hermeneutika átmenetül a szigorúan tudományos exegézisre.

Mindezt azért említi, mert hallott ugyan a teológia tantárgyakkal kapcsolatban egy rendezési tervről, de arról nem, hogy önálló évet adnának a filozófiának. "Márpedig minden reformnak elengedhetetlen prelúdiuma a bölcséleti tanfolyam föllállítása. Anélkül a reform semmit sem ér."

Kemény arcélek a Prohászka portrén

- Tallózás a Magyar Sionban megjelent írásaiban -

Az 1882 esztendőt követő korszakkal azért kell behatóan és részletesen foglalkozni, mert a Prohászka-kutatásban ez fehér foltnak tűnik. Annyira magasívelésű, oly "napbaöltözött" az 1890 év utáni időszak, hogy az azt megelőző évtizeddel csak általánosságban foglalkoztak.

Mint az első és a mostani füzetben is hangsúlyozom, a Róma utáni évtized igen kemény elhatározásokat követelt az energiáktól fűtött fiatal paptól. Van azonban egy másik szempont is, ami miatt hosszabban időzöm ennél a tíz évnél. Tudniillik a **köztudatban nem az igazi, "törőlmetszett" Prohászka-portré él.** Az Apostol, a Tanító, a Spirituális, a Szónok, az Író (a Szó Mestere), a Művész, a Tudós, az Akadémikus... Ezek a legismertebb arcvonásai Prohászkanak, de majdhogynem ismeretlen a "tollhegygel", íróniával, villámmal és mennydörgéssel hadakozó Prohászka: a szerkesztő, cikkíró, ismeretéseket az igazság mérlegére tevő, kérlelhetetlen kritikus Prohászka.

Számomra valósággal revelációként hatott az Új Magyar Sionban, illetve a Magyar Sionban (1887-től) megjelent értekezéseinek és ismertetéseinek hangneme. Mintha nem ugyanaz a Prohászka írná ezeket a cikkeket, aki éjjeleket tölt térdelve, imádkozva, adorálva az Eucharisztia szentsége, jósága és meleg Szíve előtt.

De ezt csak az rója fel neki, és csak az ütközik meg ezen, aki nem merül el Naplóiban. Nem véletlenül tartom nélkülözhetetlennek a **teljes** Napló kiadását. Aki ugyanis végigelemzi és Prohászka gondolatait szó szerint értelmezi, és ha mindazt, amit a bűnről, az egyházellenességről húsz éves kora óta írt, ha komolyan veszi azokat a kijelentéseit, hogy Jézusért **mindenre** kész, ha kell, azonnal életét, vérént ontja, tűzbe megy érte, és képes az ellenséggel a legádázabb harcot vívni, nos, akkor nem fog csodálkozni az iróniába mártott tollú írásain, a tévedések, félígazságok, szándékosan torzított, hazug könyvek, írások kegyetlennek tűnő kritikáján. Ne feledjük, hogy hét évig abban a kollégiumban élt, melynek lakói között számtalan "üldözött" volt, és annak a Szentszéknek közvetlen közelében élt, mely az egyetemes támadás célpontja volt a századfordulón. Prohászka "harcias" lelkülettel tért haza, és nagyon jól ismerte a liberális-szabadkőműves-materialista támadásnak kitett egyház siralmas helyzetét. Aki tehát azt gondolja, hogy a Magyar Sion hasábjain egy csendes, ájtatos tollú Prohászkaival fog találkozni, nagyon téved. Nem kell mást tennünk, mint például figyelmesen végigolvasni **az 1885 nyarán átélt és leírt**

németországi beszámolóját. Ha nem ismernénk a mély lelkiéletet élő Krisztus-követőt, azt gondolhatnánk, hogy azzal az ún. "hecc-káplánnal" van dolgunk, aki szeret mindent és mindenkit kioktatni, kritizálni, ha kell, gúnyosan megleckéztetni. Itt akár oldalakat lehetne idézni mindarról, amit kipellengérez: levitézlett exisztenciák, nyitrai svihákok (ÖM 16,3), Lutz miniszterrel paktáló püspökök (16,8), a püspöki templomban látott-hallott lélektelen két pap kántálása, miközben sziesztázik a káptalan (10), - az Ungarisches Mehl felirat, mely valamelyik ügyeskedő magyar zsidó műve (10), - a Walhalla keltette gerjedelmek (15), - a nürnbergi kocsissal való vitája, mert nem papi civilben, hanem reverendában akart felszállni (18), - Szent Lőrinc templomot "ellopták" a protestánsok, a "végzetteljes reformáció" (20) "a főpapi kézen cuppanós csók" (45), - szellemes gúny a frakkról és cilinderről, - Wenckheim gróf, aki vörös frakkban temettette el magát (51) stb, stb.

Mindenesetre ez az arcél is Prohászka-hoz tartozik! És óhatatlanul elgondolkodik az ember: mi lett volna, ha nem tért volna vissza az esztergomi szeminárium falai közé, ahol a benne dúló feszültségeket, óhatatlan disszonanciákat harmóniává és alkotóerővé formálta át a kegyelem. Az alább közölt "tallózás" szándékosan hozza a keményebb, támadóbb hangvételű sorokat, hogy kirajzolódhassék bennünk Prohászka Ottokárnak **ez az arcéle** is. Különösen a recenzió néven ismert könyvismertetéseire hívom fel a figyelmet; egyrészt azért, mert szinte elképedve kell tudomásul vennünk, hogy időazonosságban, teljes szinkronban volt a külföldön megjelent teológiai és természettudományi és közgazdaságtani sajtótermékek ismeretével, másrészt azok itthoni ismertetésével milyen óriási feladatot vállalt a hazai közvélemény formálásában!

1883. Prohászka már Rómában tájékozódott a német, francia, olasz egyházra nagy befolyást gyakorló egyházi személyek, írók, tudósok működése felől. Érthető, hogy hazatérte után rögtön velük akarta megismertetni az itthoni közvéleményt, különösen a papságét. Többször találkoztunk **J. Janssen** német egyházi író nevével, írásainak ismertetésével. "Ein zweites Wort an meine Kritiker" című válasz jó alkalmat nyújtott Prohászkanak, hogy bemutassa azt a minősíthetetlen hangnemet, ádáz gyűlöletet, melyet a német protestáns sajtó tanúsít a katolikus egyház bármilyen megnyilatkozása vagy sajtóterméke ellen. "Nagy lépésekkel halad a tudományos vita (is) a vallási különbségek elmérgesedése felé": sértő, megvető, utcai kifejezések megdöbbennek a recenzort. "Nincs itt már szó arról, hogy megértsük egymást(...) dúlnak és dühöngenek". Különösen felháborítja a lutheranus Ebrard nyilatkozata: "Der Papst ist der rechte Antichrist", és hogy

a sötétségnek nincs más létalapja, mint a pápaság és a hierarchia. Mi-
helyt a coelabitus kérdésére kerül a sor, "az Ebrard féle urak elvesztik az
egyensúlyt és **az aljasra vetemednek**", szerintük az iszap és a szemét ma-
ga alá temette Péter székét" (vö.: 690- 694.1).

1884. Prohászka már kollegista korától kezdve "szociális forradalmárt"
látott a Poverelloban, és élete végéig harcolt a szociális igazságtalanságok
ellen. Minden alkalmat megragadott, hogy legalább a papokat bírja jobb
belátásra. "*Der Klerus und die sociale Frage*" című könyv ismertetésére
külön felhívom a figyelmet!" A teológusok nem lehetnek meg nemzetgaz-
dasági ismeretek nélkül. A morálisnak letörhetetlen érintkezési pontjai
vannak a szociális állapotokkal. **"A szegénység (nyomor) nem az erkölcs
dajkája."** Merészen fogalmaz az író, Joseph Scheivher, de a magyar re-
cenzor, Pethő = Prohászka is, amikor egyenlőségi jelet tesz az elszegénye-
dés és az erkölcstelenség közé. Nem elég a karitás, ide jog kell. De nem
a mostani, a munkásokat, parasztokat kizsákmányoló liberális, kapitalista
jog! **"Igazán lágyvelejű és bornirt ellenvetés volna a papság részéről,**
ha a főnálló s jogérvénnyel bíró viszonyokat a társadalmi rend egyedüli
jogos formájának tekintené". **Ne heverjen a papság "a szociális políti-
kában főnálló jogviszonyok cseréplábas trónja előtt."** Létesítsen refor-
mot vagy legalább fáradozzék annak létesítésén. **"Mert Reform vagy
Revolutio a vajúdasok megoldása"**. Ha utóbbi beüt, a papság mindene-
setre rosszabbul fog járni, mint a múlt század végén! És közben gondol-
junk arra, hogyan olvasta ezeket a sorokat a sok tízezer holddal és óriási
vagyonnal rendelkező magyar hierarchia legtöbb tagja!? ...Kezd egyre vi-
lágosabbá válni, miért vágja oda Prohászkanak, a távoli rokonnak tíz év
múlva Samassa érsek: vigyázzon öcsém, mert ki fogom közösiíteni! A "vi-
harfelhőket" Prohászka maga hozza létre ezekkel a merész cikkekkkel, is-
mertetésekkel. De Jézusért teszi, ezt éjjeli adorációiban minduntalan
tisztázza magában! Ad maiorem Dei gloriam, a lovagiasság szellemében!
(vö.: 854-857.1)

1885. Prohászka tudott lelkesedni, nemcsak keményen bíráltni. A né-
met egyház szentéletű főpapjának, Manning bíborosnak nagy tisztelője volt.
"Das ewige Priesterthum von Cardinal Manning" címen megjelent könyv-
ről néhány hónapon belül már ismertetést írt. Természetesen mind a húsz
fejezetről nem írhatott, de az igehirdetésről szóló alapelvek legfontosabb-
ját külön kiemelte, hogy elgondolkoztassa a szócséplő prédikátorokat. "A
távoli előkészület s nem a közvetlen a legszükségesebb. Az embernek kell
előkészülnie, s nem a prédikációt kell előkészítenie. **Az ember prédikál
és nem a prédikáció; a prédikáció olyan amilyen az ember.**" Hogy ezt

Prohászka milyen mértékben és mélységben valósította meg, életműve adja meg a feleletet (vö.: 147-151.1).

1886. Az alábbiakban két nevet említek, egy német politikusét és egy magyar tudósét. Egyházellenességük miatt Prohászka igen neheztelt mindkettőjükre. A németről a **"Geschichte des Kulturkampfes in Preussen-Deutschland"** című mű recenziójában így nyilatkozik: "Publicista és parlamentáris állásánál fogva betekintést szerzett magának a nagyravágyás, színlelés, fosztogatás, elnyomás azon óraművébe, melyet porosz politikának hívunk". A Germania szerkesztőjeként hirhetté vált "kulturkampf vezért" dr. Majunke-nak hívják. Ha valaki kételkednék abban, hogy milyen méretű volt az egyházüldözés a múlt század derekán a poroszoknál, akkor érdemes elolvasnia Prohászka ismertetését (230-235.1). De bizonyára nem véletlen, hogy ugyanabban a számban, sőt rögtön dr. Majunke könyvének recenziója után a **Gyulai Pál** által szerkesztett Olcsó könyvtár 204 számon megjelent és a Franklin Társulat nevével fémjelzett könyv ismertetésére fordítja olvasói figyelmét. A mindössze 30 krajcárért árusított írás címe: A pápák síremléke. A németből magyarra fordított mű szerzője az a Gregorovius Ferdinánd, aki nagy történeti művében is minősíthetetlen módon és stílusban írt a pápaságról. Mivel Prohászkanak különben is szent volt a római egyház minden emléke, érthető, hogy pellengérre állította ezt a fércmunkát, és ahol csak lehetett vágott, szúrt az írón, a fordításon és végelemzésekppen a nagy liberális írón és kritikuson, Gyulai Pálon. "El fog jönni az idő, jövendőli Gregorovius, amikor a pápák síremlékei oly fontosságot nyernek, mint a mai nap a római császárok mellképei és szobrai. **Akkor már nem lesz többé pápa. A vallás új, előttünk ismeretlen alakot fog öltetni...**" Elég ennyi, - írja Prohászka. De nem elégszik meg ennyivel, hanem előveszi Luther Márton ún. "asztali beszédeit" és kikeresi a Gregoroviushoz hasonló pápa-ellenes kirohanásait, többek között a krétával ágya fölé írt latin átok-mondatot: "Pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa". Ami pedig a San Pietroban és másutt található pápai sírfeliratokra vonatkozó megjegyzéseket és útbaigazításokat illeti, az "oly kvalifikálhatatlan lé, melytől az olvasó gyomra fölfordul" (vö.: 236.1)

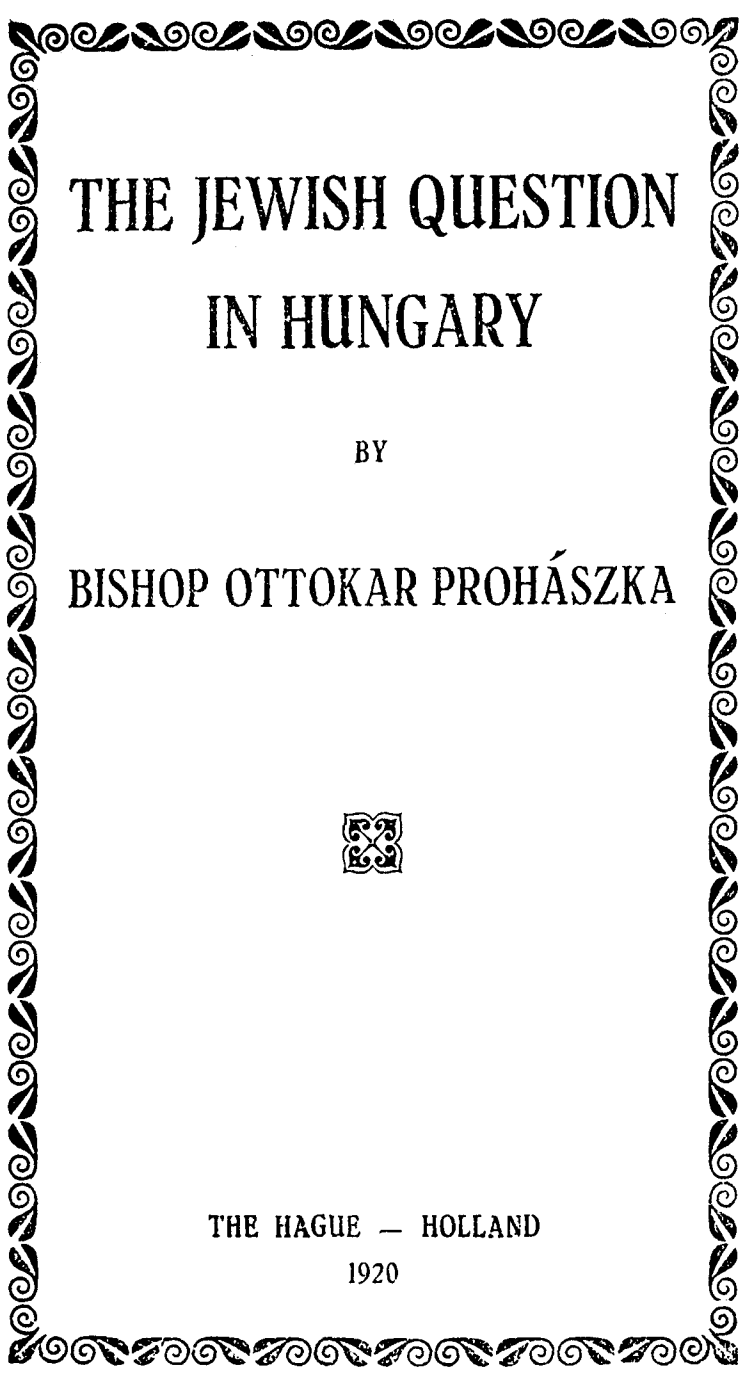
1887. Prohászka és a szabadkőművesség! Kevesen láttak bele korunk mozgó eszméibe és a kereszténységet alapjaiban támadó titkos társaságok aknamunkáiba, mint ő. Ezért találunk recenziói között is oly sok ilyen témájú írást. Erre okot adott annak a francia szabadkőművesnek leleplező önvallomása, aki kilépett a társaságból, és Les frères Trois Pointes című művében minden lényeges titkukat leírta. Öt hónap alatt 220.000 példány kelt el. Két alkalommal is ír Gabriel Jogand Pagé köteteiről, hogy

fölrázza olvasóit és elhitesse velük, mily veszélyt jelent **"az a dögletes lyuk, melyből az egyház-, a pápa- és a klérus-ellenes szölamok, viccek előbújnak."** Pagé nemcsak céljaikról rántja le a leplet, de erkölcsiek-ről is. "Íme a mű az egyházellenes perfidia albumának egy fotografiája", fejezi be ismertetését Prohászka, akit a hazai szabadkőművesség legnagyobb ellenségének tartottak. (vö.: 216-217 és 709-711).

1888. A "tallózás" végén említtem meg a **Doktor Romanus** - bizonyára álnéven - írt rendkívül fontos könyvének recenzióját: **A mi dekadholizált egyetemünk** című 170 lapból álló írásról. Három egyetemi karról: az orvosi, jogi, bölcsészetről szól az adatokkal pontosított, lesújtó kritika: íme a kereszténység helyzete a budapesti egyetemen. Legterjedelmesebben a filozófiai kar tantestületéről kapunk információkat. Az utolsó fejezet megírásához kellett a legnagyobb körültekintés, mert a tanárok vallási statisztikáját is tartalmazza. Erről Prohászka szó szerint ezt írja: "no lám, ez aztán igazi statisztika vagy talán statika, midőn egész a keresztékig vagy a késig (circumcisio) kell fölfelé kutatni, hogy megtudjuk, zsidó-e a tanár úr vagy keresztény, s ha keresztény, katolikus-e vagy kálvinista avagy lutheránus(...) A könyv nem heccel, nem sért; meglehet, hogy sért tartalmával, de a tartalmát nem magának adta, azt kapta; az anyagot összehordták azok, akik mindent elkövettek s mindent megtagadtak, hogy fönt kényük kedvük szerint nyújtózkodhassanak."

*

Mindez valóban csupán "tallózás", vagyis némi ízelítő Prohászka szerkesztői és írói tevékenységéről, kritikai érzékéről és stílusáról. Annyi bizonyos, hogy szerte az országban felfigyeltek erre az új hangra, mely még 100 év elmúltával is elevenbe vág, érdekfeszítő és mélyen keresztény.

THE JEWISH QUESTION IN HUNGARY

BY

BISHOP OTTOKAR PROHÁSZKA

THE HAGUE — HOLLAND

1920

Prohászka Ottokár hírneve külföldön

Bécs

- 1960

Naplójegyzetek. (Soliloquia - szemelvények.) Függelék, Schütz Antal: Prohászka pályája. Opus Mystici Corporis. XV. 439. (Válogatott munkái 1.)

Buenos Aires

- 1960

Maróthy - Meizler Károly: Prohászka a napbaöltözött forradalmár. 1. köt. Új Magyarországot! P. O. eszmevilága, értékelése. Szemelvények összegyűjtött munkái (1)-25. kötetéből. Pannonia (ny.) 400 1., 3 t.

- 1961

2. köt. Új embert. P. O. eszmevilága... Szemelvények... 383.

- 1962

3. köt. P. lelke. P. O. eszmevilága... Szemelvények... 374. Illusztrált.

Cleveland

- 1935

A diadalmas világnézet. - Függelék, Harc a félszedségek ellen. (1975.) Kárpát (ny.) 3,280. - (A Budapesti Szent István Társulat kiadásában - 1935 - megjelent mű fotótechnikai utány nyomása.)

(Haga) Hague

- 1920

The Jewish question in Hungary. 8. By Bishop Ottokar Prohászka.

Kempton

- 1910

Die Liebe bis an's Ende. Kösel (ny.) 4,IV,124.

- 1913

Die Mutter der schönen Liebe. Gedanken über Unsere Liebe Frau. Kösel. VIII,176. + címkép

-1916

Ergreifet das ewige Leben! Ein Krieger. Hirtenbrief. Kösel. 50.

-1918

Auferstehung. Ein Hirtenbrief. 77.

Kempton - München

- 1911

Der König dem alle leben. Allerscelengedanken. 121 p. Übers. von Baronin Rosa von der Wense.

- 1912

Geist und Feuer. Pfingstgedanken Übers. von Baronin Rosa von der Wense.

- 1912

(I) Betrachtungen über das Evangelium. (Elmélkedések az evangéliumról.) - 2. Bd. Das öffentliche Leben unseren Herrn Jesu Christi. Kösel (ny.) XIII. 567 1. - 3. Bd. Leiden und Verherrlichung unseres Herrn Jesu Christi. Übers. Rosa von der Wense. VIII. 342. 1 t.

(II) Betrachtungen über das Evangelium... 1919. (1) T. Das öffentliche Leben Jesu bis zur wunderbaren Brotvermehrung. (2) T. Das öffentliche Leben Jesu von der wunderbaren Brotvermehrung bis zum letzten Österfest. 4. Aufl. Kösel. 1.: 286. 1 t.; 2.: IX, 281, 1 t

(III) Betrachtungen über das Evangelium... - 3. Bd. 1919. Leiden und Verherrlichung unseres Herrn Jesu Christi. Kösel. VIII. 342., 1 t.

- 1916

Die Quelle lebendigen Wassers. (Élő vizek forrása.) Gedanken über göttliche Herz Jesu. Übers. von Baronin Rosa von der Wense. 8-9. Tausend. Kösel. VIII. 180.

- 1918

Geist und Feuer. Pfingstgedanken von -. 10-11. Tausend. Übers. Baronin Rosa von der Wense. Kösel. 151. Illusztrált.

- 1941

Geist und Feuer. Pfingstgedanken von Dr. Bischof von Stuhl-weinenburg. Kösel. VIII. 151.

Klagenfurt

- 1964

Pázmány Péter lelkesége. Szemelvények összes munkái című sorozatból. - Prohászka Ottokár, Sfk Sándor stb. tanulmányával. Összeáll. Öry Miklós. Carinthia (ny.) 111. - 2. kiadás ua. 1975. 112

- 1981

Öry Miklós: Prohászka - előadás. Prohászka halálának 50. évfordulójára. Ny.n. 20. Sokszorosítás.

Kolozsvár - Cluj

- 1907

Apostolie moderna. (Modern catholicizmus.) Trad. de Elie Danianu. Cluj. 1907. (1908) Tip. "Carmen" 52.

(Krakko) Krakow

- 1932

Sowa zywota. (Élet igéi.) Tumačzy Eugenjusz Machay i Robert Olear. 4, XIII. 269,3. (Prohászka Ottokár: Dzieła. 1.)

London

-1931

Meditations on the Goepels. (Elmékedések az evangéliumról.) Trans. by Margaret de Pál. Bev. by Ada Lane. Foreword. by C.C. Martin-dale. Sheed-Ward. XIV. 248,2. 1 t.

-1979

Meditations on the Goepels. Transl. Margaret de Pál. Sheed-Ward. - Vol. 1. The nativity and infancy 229. - Vol. 2. The public ministry. IX, 322. - Vol. 3. The passion death and resurrection. 280. 1.

Madrid

- 1944

Cartas sociales. (Missziós körlevelei.) Trad. Antonio Sancha. Ed. Studium de Cultura. 184. 1 t.

- 1944

Meditaciones sobre el evangelio. Tom. 4. Pentecostés y festividades. Ed. Studium de Cultura. 159.

- 1945

Anno liturgico. Trad. Antonio Sancho. Ed. Studium de Cultura - Tom. 1. 240. - Tom. 2. 246.

- 1945

Camino hacia Cristo. Trad. Antonio Sancho. Ed. Studium de Cultura. 245. - (A Dominus Jesus és az Élet igéi című mű első kötetében közölt katolikus nagygyűlési beszédek egy részének fordítása.)

- 1945

Concepcion triunfal del mundo. (A diadalmas világnézet.) Trad. Antonio Sancho. Ed. Studium de Cultura. 369.

- 1945

Pan de vida. Meditaciones sobre la Eucaristia. (Élet kenyere.) Trad. Antonio Sancho. Ed. Studium de Cultura. 214.

- 1945

Recuerdos de adolescenti. (A Collegium Germanico-Hungaricumban.) Soete anos con los Jesuitas. Trad. Antonio Sancho. Ed. Studium de Cultura. 166. - (A mű eredetije a Magyar Szion 1887-1888. évében jelent meg.)

(Nagyszombat) Trnava

- 1941

V spojeni s prirodom. Clanky. Poslov. Jan Klimo. Vydai Spolok. Sv. Vojtech. 64,4

Paderborn

- 1980

Adriányi Gabriel: Der Erneuerer des modernen ungarischen Katholizismus. Bischof Ottokar Prohászka. Sein Briefwechsel mit dem Collegium Germanicum et Hungaricum in Rom. (1882-1907). Schöning (ny.) 911-931. - (Klny. Reformatio ecclesiae. Róma.)

Paris (Paris - Tournai?)

- 1936

Meditations pour l'année liturgique. Trad. par Marie Bacsá et Marie Genthon. Préf. de A. D. Sertielanges. Tom. 1. Casterman.

- 1937

Bremond, André: La prière d'un évêque. Mgr. Prohászka pasteur et poète. - Klny. Etudes. Revue Catholique d'Intérêt Général.

Róma

- 1932

Elmélkedések az evangéliumról. Kiadó, ny. Anonymus. 765. (7. kiadás)

(Verbasz) Vrbas

- 1967

Tower Vilmos: Van Krisztusunk! - Függelék, Élmény és vallomás Krisztusról. Szemelvények költők, apostolok, szentek írásaiból. - Prohászka Ottokár elmélkedései. 3. kiadás. Rimokatólick: zupni urod. 64. (A hitélet kiskönyvtára 1.)

FÜGGELÉK

Az édesanya és papfia

Prohászka levelezése szüleivel című dolgozatomban (PÉA I. füzet 4-12.1) megemlítettem, hogy édesapja betegsége, majd halála után milyen bensőséges kapcsolat alakult ki az édesanya és papfia között. Eleinte csak apja írt, később pár sor érkezett anyjától is, majd végül egymás között leveleztek. Anna asszony egyedül Ottokár fiát érezte támaszának, vele beszélte meg özvegy életének problémáit, a család sorsának további alakulását.

A Naplójegyzetekben elszórtan találtam néhány mondatot, melyből kirajzolódik a papfiú bensőséges viszonya édesanyja iránt. Az alábbiakban ezeket fűzöm egy csokorba.

Minden édesanya szeretne jelenlenni papfia szentelésén és primiciáján. Sajnos ez nem történhetett meg: 1881. október 30-án csak lélekben lehetett Ottokárral. "Én lennék legboldogabb, ha Rómában lehetnék", írta Anna asszony. Édesanyja nehezen viselte el, hogy a tervek ellenére Ottokár még egy évet töltött Rómában, és csak 1882 nyarán érkezett haza. Erről egy későbbi, 1891. aug. 12-i mondatából tudunk meg egy megható reflexiót. Elmélkedésében azon gondolkodik, hogy milyen fontos pillanatok és belső rezzenések zajlanak le akkor, amikor két barát egymásra talál. Ilyen volt az a pillanat, amikor a feltámadt Jézus találkozott először övéivel, Édesanyjával, Mária Magdolnával, Péterrel, Jánossal és a többi apostollal: **..."S az a feltámadt Jézus. Az az első tekintet, az az első érzet ...S a Szent Szűznél hogyan?"** Ezután, szinte egyből eszébe jut a következő megrázó élmény: pontosan tudja a napot, az órát. Hazaérkezik a hetekig tartó utazásból: Róma-Észak Itália-Alpok-Feldkirchi temető édesapja sírjánál, majd Nyitra. Keresi édesanyját, húgát. Kint vannak a szőlőhegyen, ott laktak. Tíz évvel az első találkozás után még pontosan emlékezik édesanyja arcára, de még színére is. Ime a megható mondat: "Mikor én Rómából júl. 30-án délután 5-6 óra közt a szőlőbe jöttem, anyám nem volt honn, érte mentek ...vörös lett, halvány lett, úgy örült. Kevésre van szüksége a szívnek, hogy örüljön." Ez a pár sor nemcsak azért fontos, mert ebből tudjuk meg a hazaérkezés pontos időpontját, de számomra különösen becses az a szavakba alig foglalható lelki élmény, ahogy a hét év után édesanya és papfia egymást megtalálja és egymásra néz. Ottokár nézi és elmerül édesanyja arcának színében. Felejthetetlen találkozás! És mindez azzal kapcsolatban jut eszébe - tíz évvel a találkozás után - ahogy

a Feltámadt Jézus találkozott a Szent Szűzzel, Édesanyjával. **"Az az első tekintet, az az első érzet"...**

*

A családi levelezésből tudjuk, hogy szüleinek név- és születésnapjára mindig küldött megemlékező sorokat. Egyik elmélkedése közben ez jut eszébe, és ehhez hasonlítja Jézus utáni vágyódását. **"Vágyódnom kell e végtelenül jó barátom, Megváltóm után, mint szoktam volt atyám, anyám után; nézzem meg a naptárban, mint van azon ünnepek sora ...eszerint vágyakozzam utána, melyeken (ti. napokon) őt magamhoz vehetem."**

Ezzel az analógiával tudja legjobban érzékeltetni, hogy milyen érzelmekkel igyekszik közeledni Jézushoz: ahogy a gyermek szalad anyjához, és ahogy készül az atyai-anyai születésnapra, úgy készüljön már előre és ajándékkal a kezében (lelkében) úgy kedveskedjék Jézusnak (1879. okt. 19.).

*

Váratlanul érte **Édesanyja halálhíre**. 1888. aug. 13-án a következő sorokat találjuk naplójában: **"Édesanyám meghalt aug. 2-án, csütörtök éjjel 11-kor.** Dörgött, rengett az ég, iszonyú zivatar tombolt az országon végig, nagyon félt, utolsó szavai voltak: "ich ergebe mich in den Willen Gottes mit Leib und Seele." (Testemmel, lelkemmel Isten akaratának adom át magam.) Azután meghalt. Nővérem kérdezte: "Hogy megy föl a lélek vilámok, zengések, sötét felhők közt az égbe? Nem történik baja?" Ó nem! nem! nem éri semmi, nem fér hozzá semmi, hisz lélek. Többször akartam sírni, de visszafojtottam, csak mikor szombaton, aug. 4-én, boldog atyám névnapján a nyitrai temető kápolnájában, hol ki volt terítve, a fekete zsámolyon letérdeltem, s a hamvas selyem szemfedőt félrehajtottam, ó, akkor igen, igen zokogtam. Megcsókoltam kezét. Lám itt van élted fája, melynek érett gyümölcse te vagy, itt van szíved vérének forrása, innen csergedezett élted kis patakja. De azután imádkoztam, s többé jóformán nem sírtam. Amikor este magányosan voltam a kihalt, csendes szőlőben, szinte sírni kezdtem, de fölnéztem az égre, s oly szendén, oly kedvesen mosolygott rám az esti csillag, mintha édesanyám nézett volna le belőle. Kételkedni sem tudok, hogy ő a boldogok sorában van, annyi bizalommal tölt el, hogy oly szépen szólt utoljára." Ennek a naplótöredéknek most következő utolsó mondata külön megjegyzést kíván. A szöveg megértéséhez tudni kell, hogy Prohászka seminarista korától kezdve minden csütörtökön éjjel 11 és 12

óra között az Eucharisztia előtt adorált. Naplójában külön megemlíti, hogy édesanyja épp azon a csütörtöki éjszakán és épp 11-kor halt meg: "Ha pedig arra gondolkodom, hogy **az első péntek előestéjén, éjjel, a virrasztási szent óra körül halt meg**, eszembe jön: no talán e jó halál kiérdemléséhez te is hozzájárultál, s akkor fölkiáltok: "es ist eine Lust zu leben", annyit érhetünk el még mások számára is, annyit! - magát az örök életet!"

*

Befejezésül itt említem meg azt a szavakba alig foglalható tiszta vonzódást, amit a nők iránt általában érzett. Ezt saját maga is tudta, és írt is róla. 1914. jún. 9-én magyarázatot is fűz a témához: "Es gibt keine Glückseligkeiten, die im Widerspruche steht mit dem Seelenadel." Ezt tartom, s nem is lehetséges, hogy másképp érezzek. Minden viszonyaimban a szépet, jót, nemeset igyekszem szemmel tartani, s lelkiismeretemet ez irányban úgy eligazítani, hogy minden szeretetemben azt vallhassam: szent az a szeretet, mely hevít! - Ezután következik az a mondat, melynek alapgondolata szervesen kapcsolódik az édesanyai szeretethez. "**Rólam el lehet mondani** - írja a jún. 9-i feljegyzésében - **hogy nagyon szeretem a nőt, de mindig úgy nézem, mint szent titkot, mint misztikus berket, mint tiszta forrást...**" - Minden férfi életében fontos, életének későbbi alakulása szempontjából pedig valósággal meghatározó, hogy milyen bensőséges viszony van közte és édesanyja között. Ez még fokozottabb mértékben állítható a papok esetében. Prohászkanál pedig azért említem meg ebben az összefüggésben, mert egy alkalommal saját maga vallott erről (vö.: Élet című folyóirat, 1918. 966.1).

Az imént idézett - 1914. jún. 9. - naplórészlet ezekkel a mondatokkal zárul: "Ah, akik örökké szeretni akartok, ne ereszkedjete le, legyen szeretetetek mindig lelki, akkor is, mikor testet szeret! Ezt csak az érti meg, aki teszi, a többi olyan, mint az ökör, lelegeli a himes rétet!"

**Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár.
(PÉA)**

**Szemináriumi műhelymunka
Szövegelemzések**

Előtanulmányok

harmadik füzet

Tájékoztató

A harmadik füzet is sokrétű, hiszen egyrészt folytatom az Útkeresés Sion hegyén tanulmányt (IV. rész: Korproblémák), másrészt több olyan dokumentumot is közlünk, melyeket új munkatársak közreműködése tett lehetővé.

Hogy valami rendet teremtsünk a sokféleségben, legalkalmasabbnak tűnik ha az időbeliség nyújtotta kategorizálást tartjuk szem előtt. Ez a magyarázata annak, hogy melyik cikk, melyik tanulmány vagy dokumentum miért ott található, ahol de facto van. Természetesen ezt az elvet csak nagyvonalúan lehet alkalmazni, és lehet róla vitatkozni; de így mégis áttekinthetőbb kutató munkánk legújabb "anyaga".

A sor élén annak a levélkötegnak egyik darabja áll, mely eddig a kutatás számára a legtöbb gondot okozta. Prohászka Ottokár ugyanis éveken keresztül gót betűkkel írta német leveleit, melyeket ma már igen kevesen tudnak elolvasni. Már-már reménytelennek tűnt e fontos dokumentum megfejtése, hiszen még született németek sem boldogultak vele. A Prohászka szeminárium valóban szellemi műhelynek tekinthető, hiszen munkatársunk, **Skripecz Erika** tanárnő nemcsak megbirkózott a feladattal, de magyarra is fordította azt a levelet, melyet Prohászka egykori rektorának írt az esztergomi szemináriumba történő áthelyezésének első napjaiban: 1882. okt. 12-én. - Ugyancsak eddig kiadatlan dokumentum található tanulmányom új fejezetében, mely azt igyekszik felderíteni, hogy Prohászka mikor kezdett tervszerűen korának legégetőbb problémáival foglalkozni. A kutatók eddig is tudtak a római Kollégium önképzőkörében elmondott beszédeiről, de ezek szövegét eddig senki nem olvasta, nem tanulmányozta. A Kollégium levéltárában megtalált első tanulmányokról készült másolat birtokában, a PÉA munkatársa, **Kiss Józsefné** - kérésemre - A társadalmi válság című dolgozatot tanulmányozta és gépelte le. A korproblémákról szóló fejezetet ezzel a remek kis értekezéssel kezdem, jelezvén, hogy Prohászka már Rómában hozzálátott a szociális kérdések tanulmányozásához. Ennek a kérdésnek valósággal rabja lett, és nem elégedett meg a felszínes általánosításokkal, hanem mindennek a végére akart járni. Az országban alighanem elsőként végig olvasta, elemezte és a Magyar Sion hasábjain ismertette Karl Marx *Das Kapital* című művét. Minderről részletesen beszámolok tanulmányomban, melyet a következő PÉA füzetekben folytatni szeretnék.

Busa Margit közreműködésével nyolc oldalon keresztül a bibliográfiai adatok százait közöljük, biztosítva ezzel a további tudományos kutatás feltételeit. Külön felhívom a figyelmet Prohászka franciaországi recepciójára és a francia akadémikusnak, a dominikánus Sertillanges-nak előszavára, illetve annak magyar fordítására, melyet **Sulyok Ignác** zirci perjelúrnak és püspöki levéltárosnak köszönhetünk. Ezt követi **Laczkó Gábor** szakdolgozatának ismertetése.

Szándékosan ezen tanulmányok után sorolom be Prohászka és az Eucharisztia című dolgozatomat, melyet az Országos Papi Otthon igazgatójának, **dr. Szappanyos Bélának** felkérésére olvastam fel az Atyák májusi rekollekcióján az egykori szeminárium kápolnájában, ahol Prohászka püspök annyiszor imádkozott.

Két cikkel csatlakozik a PÉA munkaközössége Prohászka Ottokár halálának hetvenedik évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésekhez. Egyrészt közöljük egy szemtanúnak, **dr. Csapodi István** orvosprofesszornak írását Prohászka püspök utolsó szentbeszéde 1927. ápr. 1. címmel, - másrészt **Mózessy Gergelytől**, a Prohászka- emlékkiállítás szervezőjétől olvashatunk beszámolót a Székesfehérvárott április 2-15 között bemutatott relikviákról, a kiállítás céljáról. És egyúttal itt mondok köszönetet kollegámnak, aki egyúttal püspöki levéltárosként kutatásaimban készséges segítőm és munkatársam.

A Függelékben egy eddig ismeretlen Prohászka-versre hívom fel a figyelmet. Végül az esztergomi szeminaristákkal rendezett dobogókői kirándulásról számol be hitelesen egy szemtanú.

Kelt Székesfehérvárt, 1997 Pünkösöd Ünnepe

Barlay Ö. Szabolcs

Főtisztelendő Rektor Atya,

Jelen soraimat Krammer úrral küldöm Főtisztelendő Atyának, és kérem ajándékozni meg őt azzal a szeretettel és figyelmességgel, amelyre jómagamat méltatlannak ítélem. Sok mindent kellett neki elmondanom, és alig győztem válaszolni a sok kérdésre, melyekkel ostromolt. Bár közelebbről nem ismerem ezt az urat, nekem tetszik az a lelkeség, mellyel a kollégiumba lép. Számára elviselhetetlen, ahogy itt a szemináriumokban a dolgok folynak. Viszont a lehető legjobb véleménye van a Kollégiumról, mely bizonyára valóságos kincseket hullajt majd az ölébe.

Főtisztelendőséged bizonyára értesült arról, hogy engem az itteni nagyszemináriumba helyeztek. Igen kevés, vagy inkább semmi az, amit közvetlen el tudok érni, de marad a jó példaadás és a buzgó, körültekintő, mindig előre tartó magánélet. Abból semmi baj nem származhat, ha nyitva tartjuk a szemünket és egy kitűzött cél felé törekszünk. Ezt közbülső foknak tekinthetjük valami jobbra.

Nagy kitüntetésnek számít ilyen fiatalon a szemináriumba kerülni. Van, akinek ez csak évek múltával adatik meg, - bizonyára tudja Főtisztelendőséged, hogy mennyien ácsingóznak erre. Az én plébánosom (gr. Csáky) igen elszomorodott ennek az égből pottyant, váratlan hírnek hallatán, én sem örültem neki. Még sok mindenről tudnék beszámolni.

A legkíválóbb kanonokok egyike kifejtette nekem, miként vélekednek a magyarországi germanistákról. Mivel kevesen vagyunk, vagy nagyon jó, vagy nagyon rossz vélemény alakult ki. A lényegét abban lehetne összefoglalni, hogy Rómából testileg-lelkileg megviselten és munkára eléggé alkalmatlan állapotban érkeznek meg a mieink. Fel is sorolta ezek nevét, és valóban e kifogások egyike másika igaznak bizonyult. Állítólag ez volt az oka annak, amit egy püspök mondott: A jezsuiták csak elrontják a mi embereinket. Sokan emlegetik nekem Káplár urat, aki - szerintem is - exaltált lélek, és ítélőképessége nincs.

Mi germanisták látjuk ugyan ezeket a hiányosságokat, rendezetlenségeket, de sokuk képtelen a dolgok figyelembevételére, vagy nem képesek jóakarukat érvényesíteni. Nem lenne szabad együttütni az árral, - hanem óvatosan, nem feltűnő módon, nem keményen és a csekély dolgokban is nem mindent felborítva kellene véghezvinni.

Az általános vád, hogy a germanisták nem ismerik fel a lényegét. Elismerem Főtisztelendő Uram, hogy nem tudatosan hoznak rólunk ilyen ítéleteket. Sokan például önféjünek ítélik azt, aki nem kártyázik, nem kocsmázik és a lehetőségekhez képest ragaszkodik napirendjéhez. Ezért én nem sokat adok az efféle ítéletekre, ha csak nem győződöm meg az ellenkezőjéről, mint a fentebb említett esetről is.

Dr. Franz úr is utalt a higgadt, átgondolt eljárások hiányára. Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy nem lehet minden jószándékú tervünket azonnal megvalósítani. Jól emlékeztetünkbe kell vésnünk és tisztáznunk magunkban az apostolkodásnak ezeket a szabályait. Ebben semmiképpen nem szabad engednünk, hanem bátran ragaszkodnunk kell elveinkhez.

Arról is be kell számolnom, hogy az ellátás semmiféle kívánni valót nemhagy maga után. A mi rektorunkat egészen megtérítettem, meg is ígérte nekem, hogy megmondja a primásnak, milyen kitűnően gondoskodnak ott az emberekről. Szrichy úrról eddig még semmit sem hallottam.

Főtisztelendőségnek most bizonyára megint sok öröme telik az újonnan felszentelt papok nagy számában, szívesen lennék jelen a St. Pastoréban tartott lelkigyakorlatokon.

Ha Főtisztelendő Úrnak bármiben szolgálatára lehetek, mindenben mindig rendelkezésére állok.

Remélem, hogy Rómában jobb az időjárás, mint itt nálunk, máskülönben ugyancsak szomorkás lehetett a vakációjuk. Szívből köszöntöm a Főtisztelendő Atyákat. Főtisztelendőségedtől pedig egy mementót kérek a szentmisében, Jézus és Mária szentséges szívében maradok hálás szolgája

Prohászka Ottokár

A gót betűkkel írt, igen nehezen olvasható, német eredeti szöveget Skripecz Erika tanárnő fordította magyarra. A szöveg itt jelenik meg először! A Prohászka-szeminárium munkatársának külön köszönjük fáradozását (Szerk.)

Útkeresés Sion hegyén

IV.

Korproblémák

A PÉA első és második füzetében három oldalról kíséreltem megközelíteni Prohászka Ottokár esztergomi életének első évtizedét. Ezt az időszakot **útkeresésnek** nevezem, mert egyre jobban kiderül, hogy igen kemény és küzdelmekkel teli évek voltak ezek. Összefoglalva az eddig érintett témák lényegét, az első fejezetben **tapasztalatgyűjtés a szeminárium életében** címen azokra az adatokra mutattam rá, melyek olykor megdöbbenették a fiatal szemináriumi tanárt. A Naplók alapján bemutatott benyomások arra készítették, hogy mindenekelőtt lelki életében folytassa és tökéletesítse a Rómában megkezdett önmegszentelődést ("istenülést"). Az Adoráló fejezet erről nyújtott összefoglaló képet (Vö.: PÉA I. 23-39). A második füzetben már az útkereső Prohászka aktivitását kezdtem elemezni, különösen a **Magyar Sion** című folyóiratban megjelent értekezései és könyvismertetései alapján (Vö.: PÉA II. 6-14). A megkezdett téma oly óriási anyagot ölel fel, hogy továbbra is folytatom Prohászka útkeresésének újabb állomásait. A Magyar Sion-ban megjelent írásai jelzik, hogy egyre nyitottabb lett, és nemcsak teológiai kérdésekkel foglalkozott, hanem **minden** olyan problémával, mely századának emberét érdekelte: szociológia, természettudomány, politikai-világnézeti állásfoglalások... Mindezzel nem öncélúan, nem önmagáért foglalkozott, hanem kihívásnak vette, és azt kívánta bizonyítani, hogy egyetlen egy téma sem távolítja el Krisztustól az igazságot kereső embert.

Kutatásaim közben igen fontos megállapításra jutottam! Eddig ugyanis úgy tudtuk, hogy második, harmadik esztergomi éveiben határozta el, hogy behatóan foglalkozik a közélet problémáival, különösen az egyház szociális feladataival. A nemrég kezemhez juttatott (1880 körüli?) római dolgozata azonban minden kétséget eloszlatott, és meggyőzött, hogy már germanikus korában behatóan elemezte a társadalmi válság filozófiai és gyakorlati okait. Az 1875-1882-ből származó életrajzi adatokból tudtuk ugyan, hogy a Germanikum ún. Szent Imre önképzőkörének jegyzője és elnöke volt, sőt verseket szavalt és előadásokat tartott; még ezeknek címét is ismertük, de eddig senki nem olvasta, és nem elemezte ezeket a dolgozatokat. Nos, a PÉA harmadik füzetének egyik legfontosabb dokumentuma Prohászka e három dolgozata egyikének A társadalmi válság címűnek közlése.

A szöveg közlésével kettős célom van: - egyrészt mindenki számára olvashatóvá válik a Rómában írt dolgozat, - másrészt módosítanunk kell az ún. Útkeresés időpontját. Prohászka ugyanis nem 1883 után, hanem már római szeminarista korában behatóan foglalkozott korának legégetőbb problémáival.

A társadalmi válság

Nem kell megütközniök, hogy rég hallott s elkopott harangot verek félre; nagyon is megszokott s tán semmitmondó lett a név, a szocializmus neve, de annyi tény, hogy értelme nincs megismerve. Hallunk mi sokat szocializmusról, tudunk is valamit, hogy mit akar a szó mondani, de mindez mit sem ér, - többet gondolunk oda sajátunkból, mint a tárgy valósága szerint, s azért semmiképp sem elégedhetünk meg zavaros fogalmakkal. - Azért megkísérlem röviden föltüntetni, miben áll a szociális kérdés és annak okait hatásukban megismertetni, gondolom hogy a S. k. terhére nem válom.

A szociális kérdés, melynek megoldása napjainknak mind égetőbb szüksége, nem valami részletes körre szorítkozik, nem akar az annyit mondani, mint "iskolai kérdés", "munkáskérdés" s ha még van másféle kérdés, melyekkel a szociális kérdés összezavartatik, mindezek nem érnek föl jelentőségével, s ha mondanak valami igazat, úgy legfőljebb a szociális kérdés részét jelzik. A szociális kérdés elsöben is megfelel nevének, az egész társadalomra kiterjeszkedik, a társadalom van kérdésben; a szociális kérdés a társadalom fennállása, megdöntése átalakulása elé tüzi a nagy kérdőjelt, mely kérdőjelt a történet lapján sok pont követ időt engedve a meggondolásra, sejtetve majd a jövő századok olvasójával, hogy a kétséges hézag után romokat és pusztitást éppúgy várhat, mint a fönnállónak további menetét. - A szociális kérdés t.i. a régi társadalom életkérdése; a valóságban pedig - jelenünk történetében - a társadalom kiemelkedése kerékvágásából. - A társadalom most új viszonyokat, új helyzeteket lát előállni önkeblében, melyek a régiekkel össze nem egyezhetők; új utat, új medret vág tehát magának, melyen tovább haladhat. Eddig fejlődünk, haladtunk legalább a gyakorlati vívmányokat véve szemügyre, de e fejlődés, e haladás nem fér meg az eddig fönnálló társadalom határaiban, bővebb térre van szüksége, melyen szabadon fejtheti ki erejét. A múltnak intézményei, szokásai, viszonyai a különböző társadalmi rétegek közt most hasonlóképp a férfiú gyermekruháihoz, melyek egykor földték és teljesen takarták, most azonban a kinőtt tagokra csak gennylepelként alkalmazhatók. Ez a felnőtt társadalom tehát, melynek a múlttal, mint elégtelennel szakítania kell, jövevényként néz maga köré vagy inkább idegennek tekinti magát azon körben, melyben bölcsőjét, tűzhelyét, játékpiaclát látja; öntudatában van törekvésével, feladatával, szóval helyzetével, és mert élni akar és élnie kell, hozzáfog a munkához, ledönti az atyai házat, melynek szűk falai közt nem űzhetné nagy lendületnek indult mesterségét; állít új intézményeket, melyek új szükségeinek megfelelnek, létesít és szab új viszonyokat, melyek élete változott irányát hathatósan előmozdítsák. Mi tehát tulajdonképp a szociális kérdés? A kérdés, mely új társadalmi rendszer után kérdezősködik, mely kérdezi, hol az út, melyen haladhatok, miután ösvényem, melyen eddig vonultam megszakadt? Ha pedig tovább kérdezek: miért szakítasz a múlttal, miért kívánsz új rendet teremteni?

Teljes feleletül nyerem: nem szakítok a múlttal, nem akarom kényem-kedvem szerint a fönnállót sirjába dönteni, csak a szükség igényeivel lépek föl, élnem kell, igényeim nem azok, mik a múltban voltak, fedezésüket követelem, s amennyiben a társadalom addigi formája evvel nem szolgálhat, annyiban kívánok a régi helyére újat léptetni. Avagy nem támogatja a természet is követeléseimet?

Ha a patak folyammá dagad, más medret, más patakot kíván, kíván gátat, kíván hidat, árkai kincsterhelte hajókat emelnek, hajjain városok pompája tükrözik. A példa szociális kérdés teljes ábrázolja. Nőttünk, sokban változtunk, életünkben új tényezők léptek föl, melyekkel számolnunk kell, a régi forma elégtelen, önként tülemkedünk rajta, s íme a kérdés új rend után, íme a szociális kérdés. - Röviden összefoglalva azt mondhatnám: a szociális kérdés a társadalom égető szüksége új rendszerre, új formára, mely változott viszonyainak megfelelt, mely viszonyok lassan fejlődve kiemelték a társadalmat élte kerékvágásából és következőképp új út megtörésére készítetik. A szociális kérdés tehát nem ábrándozók és holmi szabadságot, egyenlőséget rebesgető szabadoncok szeszélye, korántsem, hanem bír alappal és létokkal az emberiség életében; innen van, hogy az egyház nem zárja el magát igényei elől, hanem helyeselve törekszik azokat keresztény szellemben megvalósítani; mert amint a népek meglehetősen belőle eredett a polgárosodás, úgy új változatok beálltakor is érvényesíti befolyását.

Lássuk most a tényezőket, melyek a társadalmi rend szabályozását követelik. A munka és birtokviszony alapítja meg a társadalmi viszonyokat, éppúgy a munka és birtok fölfordulása már a társadalmi viszonyok fölfordulása. Elvontan eszmélődvé hihetetlennek látszik állításunk, mely a társadalom súlypontját a munka és birtok viszonyba helyezi. - Megvallom t.i. az eszmék világában teremteni a társadalmakat Plató köztársasága alakjára, nem annyit tesz, mint jó munka és birtokviszonyt létesíteni; sokkal magasabbról kell kiindulnunk az ember társításának nemes tervrajzánál mint a kapa és fejsze, arany és váltó eszményeiből, nagyobb lendületben kell az emberek alkotmányos életének épületében a boltozatokat és ívhajlásokat terveznünk, mint hogy a rög és a gyomor szükségletei előírnák, de mindamellett igaz marad és igazolható is, hogy a munka és birtokviszony elmellőzhetlen láncszem, melynek megszakadásával bomlásnak indul, amit addig a szervezet egészben összetartott. - A test nem fürésze az embernek, nincs is mérvadó szerepe fensőbb kötelmének, fensőbb rendeltetésének meghatározásában, de befolyása és beszólása van mindenbe, és jóléte és egészsége dönteni fog sokat mindazon kérdésekben, melyek ha lelkiek, ha eszményiek is, mindig az embert illetik. Hasonlóan áll a dolog a munka és birtokviszonyokkal, melyek alsóbb helyen állva az emberiség rendeltetésének bölcsészeti szemlélésében visszamaradhatlan hatás- és ellenhatásban vetetik észre hatalmukat és döntőleg befolyanak az egész társadalmi rend fennállásának változásainak kérdéseibe. Ezért bátran vallhatjuk, hogy a munka és birtokviszony egyszerűen megállapítja a társadalmi viszonyokat, fölfordulásuk pedig maga után vonja a társadalomnak, ha nem vesztét, de megrendülését.

Már pedig elvitázhatatlan tény, hogy a munka és birtokviszonyok változtak, hogy más arányokat öltöttek jelenleg, mint melyekkel előbb bírtak, ennek következtében pedig más társadalmi rendet sürgetnek. A sürgetés komolyan és fenyegetően irányul a társadalmat uraló hatalmakhoz, és szakítástól sem fél, olyannyira fölkavarta már az előbb csendesen elfolyó elemeket.

Aki most a beállandó társadalmi változás okait kutatni indulna, elsöben azon kérdést vetné föl: mi okozza az említett viszonyok fölforgatását és összeköttetésben velök miért inognak a társadalmi rend többi jogintézményei. Ezen mindent átfogó kérdésre a szocialista mozgalomnak egyik hordozója, ha nem hordára helyesen megfelelt: Lasalle a gépet a megtestesült forradalomnak nevezte. - A gép legyen tehát a társadalmi viszonyok megváltoztatója? Ki hihetné: szemeink előtt emelkednek a gyárak, külsejükben az építészet minden ízlésin és styljain túltesznek, hosszú széles körakatok, több ablakot képező lyukakkal mint tömör szilárd falakkal emelkednek föl, belsejükben pedig valódi pokoltáncz, zúg, bűg, csikorog, ott perdül, ott forog, itt habzik, ott gőzölög, annyi a kerék, annyi a szíj, hogy az ember akaratlanul is összefogja ruháit, nehogy a kerék forgásába ragadjon; s mindenütt kéz, mindenütt szem, mozdulatlanul áll a munkások száza, ezere, csak szeme és keze jár! Itt látjuk a fennálló productio és jogi rendnek fölforgatóját. Kövessük figyelemmel, mint létesíti a gép e fölforgatást? A gépek, mint mindnyájan tudjuk, túlszárnyalnak minden mérvet és módot, úgy a productio gvorsasága tömérdek mennyiségében, mint az árak olcsóságában, melyet az emberi munka és szorgalom magának valaha kitűzhet; foglalkoztatnak ezer meg ezer kezet, s minél nagyobb gőzerővel dolgoznak, annál nagyobb az arány, melyben a kézi ipar és munka mögöttük elmarad. Ily módon lábrakap a tömeges productio, mely a kézimunkát elnyomja, de a készítmények nem maradnak fölhalmozva a raktárakban, a kereskedés piacára lépnek; de a piac szűk lett nekik, tágabbat nyitnak tehát, a megye, a kerület, az ország piaczával be nem érik, és ekként föllép azon különös nagy jelenet, mely a közlekedés és kereskedés netovábbja, hogy az egész világ ipara egy nagy vásárra hordja áruit, mely nem országos vásár, mint a nép nyelve mondani szokta, hanem tulajdonképp világvásár. E vásáron összefut minden, itt mérkőzik az országok és egyesek ipara, az emberi fortély találmányaival, a haladás vívmányaival, át vannak lépve a közlekedés és kereskedés szabályzó védgátai, szabadon hullámoz az országok gazdagsága, termelése, productioja hol ki, hol be, s beáll a második új tünemény, mely oly sokban megváltoztatja a múltnak iparos világát, melynek neve: a szabadkereskedés.

De uraim, kövessük kíváncsi tekintettel a gép foglalásait. A világpiacz, a szabadkereskedés mellett egő fáklyát vet azon körökbe, melyek már közelebbről határosak az erkölcsösséggel. Igenis t.i. e térre érve mily pusztítást látunk az új iparmód nyomában, nem ők rontanak, de őket követi a pénzuralom, a tőkehatalmaskodásnak minden átka; a gyárak teremtik a pénz centralizációját, mert nagytőkéket kívánnak, a tőkék elnyomják a szerényebb módú iparost, ki velök nem versenyezhet. Egyik oldalról a pénz halmaza, másíkról az alacsonyabb sorsuak egész tömege; a győzelem pedig a pénz részére dől. - Ily képpen a tőke önálló hatalom lesz, a munkától különválva, mely munkát ad, de maga nem dolgozik.

A tőke mindent elnyomó hatalma azért szakadást szül a kisebb iparosokban, szövetkeznek és tőkéiket összevetik; e manipuláció szüli a bankot; most megindul a tőkés fogásainak és remekműveleteinek szakadatlan láncolata, melyeket az avatlan a tőzsde rémmeséiben és az actiotársulatok hol szerencsés, hol szerencsétlen élményeiben elbeszélni hall. A pénz ekként hatalmában tartja a munkát; nem az iparos, nem a dolgozó osztály rendelkezik a munkával, melynek urai csak élő gépként működnek, pedig a természet világosan megkívánja, hogy a munkásember, kire átok gyanánt szállt a munka szüksége, ura legyen a szerves erő más által pótolhatlan iparkodásának. Innen a protestatio jogával szabadkozott, habár tévútra terelt szocializmus követelménye: le a pénz uralmával! a munkásé a hatalom, nem a zsarnok élettelen tőkéé. Az ember e szent rendeltetése, hogy az átoksújtotta világ töviseit hatásokba, tüskéit gerezdékbe változtassa, mely a paradicsom elvesztése után megmaradt neki, hogy a kopár földön az éden elhintett nyomait, a jobb haza áldásait előteremtse, a kézi munka, az emberi ipar ne hajtassék a gazdag önkény járma alá. A munka szabad jogait és szentségét hirdetik e rossz irányban haladó törekvések, éppúgy mint a középkor keresztény fölfogása, mely a munkát oly magasra becsülte és tekintélyét és jogait ovtá és védelmezte; új korunk túladdott a középkori keresztény elveken, de a természet nem feledte azokat. Követeléseit az istentelen s mindennek rontására törő szocializmus véres ajkaira adta, hogy a középkori jog és fölfogás visszhangja a vele merő ellentétben álló hitelenség puszta meredező szikláiról verődjek vissza.

Ki bírná pedig egész kihatásában előállítani mindazon átkos eredményt, melyeket a pénz és a munka ilyen elválasztása szült, ez elválasztás elég lenne arra, hogy a múlt intézményeinek részbeni romlását előidézze, amint tényleg elég volt arra, hogy az iparos polgári osztályát eltüntette, a szabadlábban álló mesterségeket megsemmisítette. A gyárak túlsúlya a középosztály velejét emészti, egymás után szedi fennállása biztosítékait, s elvonva drága kenyerét, sirba dönti a csendes műhelyt, s a hallgatag romokon büszke palotákat rak. Mit hoztak, mit állítottak a gyárak az áldásos ipar helyére? Rabszolga, családtalan vagy családhagyott proletárius csordát, melynek szűkenfolyó jövedelme a szétrongvult család fenntartására elégtelen, mely a tőkés önkényének porázán vezetve nemcsak munkájának, de minden polgári jogának szabadságát veszíti. Mily seb ez t. i. a társadalom testén, mily iszonyú métel, mely a családokat föloszlatja és éppen az életerős középosztályt szemeli ki prédájának, mely a jövő nemzedékekkel bölcsőjökben érezteti az élet keménységét, megtagadja tőlök nevelésöket, s holt dermedt szívvel állítja a munkást a gyár valamely zugába.

A gyárak uralmának negvedik méregghajtása a productio anarchiája; a gváripar roppant mérvénél fogva nincs korlátozva, eltekintve egyes kiváltságoktól gvárat építhet bárki, ha pénze van; egyenlő szabadalom nyílik minden tőkésnek; hogy azután a többi hason iparú gyárak fennállhatnak-e vagy nem, avval nem törődik senki. A munka korlátlan, elárasztthat mindent, szabadon kalandozhatnak a szabadság téerein; hogy összegázol-e másokat vagy nem avval nincs gondja ki a haladó iparral versenyezni nem bír. Kidől s koldusként állhat az út szélén, melyen a becsületes kereset szép jövőt nyitott szorgalmának.

Ki bírná azonban részletesen fölszámlálni a változások és a gyászos jelenetek láncolatát, mely a társadalmi élet minden rétegein keresztül pusztító vonul, kiindulását pedig a gépben bírja? Megelégszem e káros hatások összefoglalását előállítani, ha oda nyilatkozom, hogy a gyárak az általános centralizálás eszközei, melyek központosítják a productiot, elvonva azt szabad mesterektől, bérbefogadva szervezetlen munkáscsoportokat, központosítja a pénzt, s általa a birtokot, elvonva azt az egyesektől, fölhalmozva azt szívtelen dúsgazdagok javaiban. Központosítja a munkát, szűk lakásokba szorítva ezeket testi-lelki romlásukra. Ime a gép uralmának tényezői, melyek magokba zárnak annyi mérget, annyi bünt és romlást, hogy lehetetlen a társadalom régi formáival megfértiök. E formák elégtelenek lettek az új helyzet uralására, messze túlemelkedtek gátain, azért más korlátok után néz a keresztény socialista, mert korlát kell a munkának, a pénznek, az önkénynek, a szolgaságnak, az erkölestelenségnek, mint kellett a múltban, csakhogy magasabbat, erősebbet, hatalmasabbat kell emelnünk, mely fölött a garázda szenvedélytől hajtott és fölhasznált óriási természeti erők össze ne csapjanak. Ezen kinőtt társadalmi igények kielégítését a társadalom rendezése által a szociális kérdés megoldásától várjuk. Az új romboló tényezőknek megfelelő formákba való öntését s korlátozását kell a keresztény socialistának megkísérlnie.

A. M. D. G.

Prohászka Ottokár
(Róma, 1880)

A szöveget az eredeti római kézirattal egyeztette és leírta Kiss Józsefné, a Prohászka-Szeminárium munkatársa.

*

Aki elmélyedve olvassa és tanulmányozza ezt az önképzőkori dolgozatot, bizonyára elgondolkozik azon, hogy írója, Prohászka Ottokár még nincs is felszentelve. De tény, hogy mint a teológia és a filozófia doktora a társadalmi válság "kórokozóit" akarja feltárni. Mielőtt ítéletet mondana, tisztázni akarja a fogalmakat, - nem kárhoztatja az új utak keresőit. Sőt meglepő nyitottsággal megérti és sürgeti a reformot: "a régi forma elégtelen!... A szociális kérdés a társadalom égető szüksége". - Azt is világosan látja, hogy az egyház nem mondhat le a szociális kérdés megvitatásáról és új utak kereséséről, mert akkor szükségképpen átengedi a kezdeményezést másoknak, különösen a tőke urainak. A dolgozat utolsó mondata jelzi, hogy az új utak keresését a keresztény szocialistáknak kell megkísérlniök.

*

Mielőtt figyelemmel kísérnök az esztergomi években folytatott szociális olvasmányait és e kérdések iránt tanúsított állásfoglalásait, néhány alapvető kérdést szeretnék tisztázni. Már a kezdet kezdetén le kell szögeznünk, hogy a **közélet problémáival** foglalkozó paptípust nem lehet a mi mostani tapasztalataink és elvárásaink alapján megítélni. Először tehát azt kell megvizsgálnunk, hogy miért vetette bele magát Prohászka a társadalmi kérdések, szociális problémák ily mérvű elemzésébe. Lényegét tekintve itt van a gyökere mindannak, ami miatt őt később a **közélet apostolának** is nevezték!

A mi agyunkban - különösen a félévszázad "agymosása" eredményeként - a közélet, a közéleti szavak, kifejezések igencsak meg vannak terhelve profán töltettel, vulgáris felhanggal, sőt legtöbbször azonosítják a politikával. Ezt a csúsztatást a kommunista rendszer tudatosan vitte bele a köztudatba azzal a céllal, hogy legfeljebb csak a párttagok elit rétege foglalkozzék politikával, közélettel; a plebs, a nép, a "massa damnata" maradjon a maga "kaptafájánál". Az Értelmező Szótár címszavai azonban minden fogalmat a maguk helyére tesznek, csúsztatás nélkül. Míg a politika a társadalom, az állam vezetésére és a hatalom megszerzésére irányuló törekvéseket jelenti, addig a **közélet az összes közérdekű tevékenység rendszere, összessége**. Ilyen értelemben a "közélet" fogalmába beletartozik a szociális gondoskodás, egyesületi, közösségi szerveződés, igazgatás és mivel az ember azon politicon = közösségi lény, szükségképpen beletartozik a politizálás is. (Mindezt Aristoteles kétfézer évvel ezelőtt már tudta és tanította!) Csak megjegyzésként fűzöm ehhez a gondolatsorhoz, hogy legtöbbször éppen azért ítélték súlyos börtönbüntetésre, mert a fiatalság nevelését, hitoktatását, táboroztatását közéleti = politikai tevékenységnek ítélték. Így "léptettek elő" például engem - a politikai porondon senkit - az ún. "Népidemokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetőjévé", melyért őt éviől kötél általi halálbüntetés volt kiszabható!

Nos, mindezt azért vagyok kénytelen hangsúlyozottan említeni, mert teljesen ki kell szakítanunk magunkat ebből a velejéig torz, tudatosan hazug, tényeknek ellentmondó szemléletből, ha egyáltalán megközelíteni szeretnők a múlt század közéleti világát és benne egy kereszténynek, egy önmagát teljesen Istennek átadó, **Őt az élet minden területén szolgálni akaró papnak, Prohászka Ottokárnak** életszemléletét.

A fent említett beidegződések mindmáig bennünk élnek, sőt "égnek" és égetnek. Különösen napjainkban nehéz írni, beszélni Prohászka közéleti elkötelezettségéről (olvasmányairól, értekezéseiről, vezércikkeiről, sőt politikai, parlamenti tevékenységeiről), mert az új egyházi jogi törvények igen szigorúan tiltják a papok aktív részvételét a politikában (parlamenti képviselőség). Az említett fogalomcsúsztatás miatt még komoly egyházi személyek is értetlenül állnak Prohászka közéleti élete száz és ezer megnyilvánulásának hallatán és olvasatán. Nem véletlenül került ÁEII + egyházi "indexre" a Vass-Belon szerkesztette Prohászka-életmű közreadása.

Prohászka hiába is akarnánk - úgymond "ébreszteni" (Prohászka ébresztése!) -, ha a fent analizált beteges görccstől előbb nem szabadítjuk ki szellemi világunkat és nem tesszük magunkat szabaddá, olyan szabaddá, mint amilyenben Prohászka élt, és ami számára természetes közeg volt. Ezek a PÉÁ-ban közreadott szövegelemzések, előtanulmányok épp azt célozzák, hogy legalább most, halála után hetven évvel végre próbáljuk felidézni őt, és ha kell - mert biztosan sok esetben fog kelleni - kíséreljük meg újraértékelni mindazt, amit ránk hagyott. Különböző értetlenül állunk az "Apostolus et praeceptor Hungariae" sírja és szobra előtt. Hiszen az ezután következő elemzésekkel kezdődik annak felmérése, hogy Prohászka miért és miként vált a száz évvel ezelőtti Hungariannak = egész Magyarországnak, a Trianon előttinek, a csonkának is, közéleti apostolává és tanítómesterévé - mindmáig!

*

Még mielőtt konkrét tényeket sorakoztatnék fel Prohászkanak a társadalmi válsággal kapcsolatban írt tanulmányairól, úgy gondolom, hogy egy körképet kellene megrajzolnunk a századvégi válság-helyzet lényegéről.

A társadalmi ellentétek Magyarországon megoldásért kiáltottak. A Szentszék úgy vélte, hogy a magyarországi egyház képes lesz arra, hogy ezt a válságot megfelelő reformok révén megoldja. Az új helyzetben új eszközöket és módszereket kellett kidolgozni. Ebben az összefüggésben lehet és kell kijelölni Prohászka szerepét és hivatását. Ő már esztergomi évei alatt teljes határozottsággal a **liberalizmust jelöli meg a magyar politikai és társadalmi élet rákfenéjének** (ÖM 25. 70). Érdemes megjegyezni, hogy némiképp így látták ezt többen a főrendiek és miniszterek közül is. A még mérsékelt liberalizmussal is szembefordulók között találjuk Trefort Ágoston kultuszminisztert.

Az 1890-as évek elején újabb megrázkódtatás érte az egyházi és főnemesi köröket a hazai szociáldemokrata párt megalakulásakor. A szocializmus, az Internacionálé, a vörös rém stb. kifejezések ekkor olvashatók először a Magyar Sion hasábjain. És valóban Prohászka csaknem elsőnek ismerte fel egész jelentőségében azt a szociális mozgalmat, mely Marx zászlaja alatt indult el, nemcsak hódítani, de rombolni is. Ekkor kezd Prohászka széles körű politikai és közéleti tevékenységbe. 1893-ban írt cikkeiben már észrevehető, hogy a szocializmus terjedése főként a dúsgazdag kapitalista országokban élő munkások nyomorában látja. A kapitalista fejlődés a nyomor elkeseredettségével tüzezi az elnyomottakat. **A szocializmus másik forrása a vallástalan materializmus.** Mindkettő ellen teljes erejével és tudásával harcol. - Mivel több rétegű problémával, problémaköteggel áll szembe, érthető, hogy egyszerre támad több irányba is: hol a liberálisok, hol a gátlástalan kapitalisták, hol a szociáldemokraták, hol a zsidó nagy tőke ellen hallatja kemény, olykor igen éles szavakkal megírt vagy elmondott támadásait. Néhány kifejezést hadd ragadjak ki: "A munkások a gép napszámosai; a munka, az ipar most nem emberhez méltó; A tőke az úr, - a munka rabszolga lett; a tőke rafinált gonosztevő, mely maga után zúdítja a kenyeret kereső népet és földönfutóvá teszi azt."

Észrevehető gondolatai között az a félelem, hogy a kapitalizmus kegyetlen kizsákmányolása, munkások életét megnyomorító módszere miatt olyan forradalmi megmozdulások robbanhatnak ki, melyek elsöprik a vallást, az egyházat is. Ezért találunk ilyen kijelentéseket is írásaiban: "A kapitalizmus ostobaság és nemtelen pénzvágy gyümölcse; félre vele..." (Kultúra és terror. 95. 1.).

Mindezt természetesen csak "általános bevezetésnek" szántam, hogy annál jobban értékelni tudjuk a most következő elemzéseket, melyek bemutatják azt a Prohászka, aki mielőtt ilyen mondatokat fogalmaz, a kor szakirodalmába merül el, és **eredeti művekből** meríti felkészültségét és a jogot ahhoz, hogy érdemben szóljon a világot mozgató eszmékhez!

Prohászka tanulmányozza Marx Das Kapital című művét

Esztergom, 1896-ot írunk. Prohászka már két folyóirat szerkesztésében is tevékenyen részt vesz: a **Magyar Sionban** folytatja a hazai és külföldi tudományos sajtótermékek ismertetését, és ebben jelenteti meg természettudománnyal és szociológiával foglalkozó értekezéseinek egész sorát, - de 1895-ben létrehozza, majd főszerkesztője lesz az **Esztergom** című politikai és társadalmi hetilapnak is. Nem elégszik meg a tudományos jellegű közlésekkel, a mindennapok közéleti és politikai élet harcaiban is tevékeny részt kíván venni. Ennek legfőbb oka, hogy látja a krisztusi értékrendet alapjaiban megrázó és megsemmisíteni akaró filozófiai és társadalomtudományi teóriák, praktikák előrenyomulását. Így egyszerre két fronton vívja titáni harcát az Evangéliumért, Jézusért. Ezekben az években határozza el, hogy a német keresztény szocialistákhoz hasonló Katolikus Néppárt létrehozásában is aktív részt vesz.

Ez az a szemináriumi-közéleti-újságírói keret, melyben a 38 éves Prohászka él és dolgozik minden elképzelést felülmúló energiával. Miközben lenyűgözi hallgatóit a dogmaórákon és közel száz kispapnak lelkiatyja és példaképe, van ideje, ereje és képessége, hogy belekezdjen annak a korszaknak legforradalmibb könyvébe, Marx Das Kapital analizisébe. Megkerülhetetlennek ítéli ezt a kemény tudományos műveletet, hiszen 1891-ben ő maga fordította le XIII. Leó pápa kort meghatározó enciklikáját, a munkáskérdésről szóló keresztény tanítást. Elméletben és gyakorlatban látta, hogyan nyomul előre a szociáldemokrácia, melynek alapelveit Marxtól vették át. Nincs tehát más választás: teljesen tisztába akar jönni a világot lázba hozó Das Kapital minden egyes tételével.

A Magyar Sion 1896. évfolyamában előbb két részben ismertetést közöl Marx művének köteteiről: 613-618 és 859-862 oldalakon, - majd a következő évben: 1897-ben összefoglaló értekezést ír **Marx Károly nemzet-gazdasági alapelvei** címen 33 oldalon. Ez a magyar egyház és egyháziak számára az első vészjel-adás: vegye tudomásul mindenki - a hierarchia éppúgy mint a munkásokkal foglalkozó papság, hogy forradalmi tanok nyomulnak be a világ átalakítására. A kérdést nem lehet és nem szabad félvállról kezelni, közelelről kell megismerni az eszmei és a gyakorlati konzekvenciákat.

*

Prohászka elismeri Marx "hatalmas analytikus tehetségét", hogy a gazdaság alkotóelemeit tisztázza és behatoljon a modern kapitalista termelésnek struktúrájába. Marx munkájának valóban az a lényege, hogy a termelés tényezőinek valódi értékét és kihatását akarja meghatározni, s mint mondani szokta, meg akarja tisztítani az egyes alkatrészeket fétis-szerűségüktől. Fejtegetése világos, de maga a kérdés annyira elvont, hogy kifárasztja az olvasót. "Kevés ember van a világon, ki e művel megbirkózik", vallja Prohászka. Ennek ellenére ő az eredeti német kiadást elejétől végig elolvasta és tanulmányozta. - Értekezésében Marx nézeteit ismerteti az áúról, a munkáról és az értékről, és a "konkrét fejlődés nyomán akarja ismertetni a termelésnek elemeit" (1897. 745. 1.).

Először bonckés alá vesszük az **árut**. Marx szerint az árut fétisként kezelik... Valójában mi az áru? A magyar szó tökéletesen útba igazít. "Az áru az, amit árulnak, amit vesznek és eladnak." Ha nincs adás-vevés, ha nincs piac és eladás, akkor természetesen még lesz termék, de nem lesz áru. Ha Robinson Crusoe egymaga él egy szigeten élete végéig, termeljen bár reggeltől estig, termékei árukká soha nem lesznek. Az áru lényegéhez tehát hozzátartozik egy **társadalmi vonatkozás**. De ha Robinson szigetéről a mi modern világunkba lépünk, észrevesszük, hogy itt az áruszerűség minden terméknek jellege, sőt magának a munkának legbelsőbb titkaiba nyúlik vissza! Ezért a legfontosabb szociális kérdés annak kiderítése, hogy az áru mily viszonyban áll a munkához; hiszen ettől függ az igazságos részesedés ("részesülés") a munka termékeiben. Mindezt azért jó és szükséges tisztán látnunk, mert különben a "suum cuique" törvénye száműzetik a társadalomból. És most jön Marx! aki kinevet minket, mert be akarja bizonyítani, hogy a viszony az áru és a munka között, bár létezik, de az egy helytelenül átvitt, csinált, mesterkélt viszony, mert a személyek közti viszony át van módosítva tárgyi viszonyrá! (1897. 748.) "Marx neveti üres fejünket." Ezt nevezi ő fétisnek, mert amit mondunk erről a viszonyról csak a mi fejünkben létezik. Valójában a viszony a termelőnek viszonya más termelőhöz, mondja Marx! "Ez ugyancsak revoluczionárius gondolat", válaszolja Prohászka Ottokár!!! A mondatról mondatra haladó elemzésből kitűnik, hogy Prohászka rátapint a lényegre: észreveszi, hogy itt kezdődik az önámítás játéka (1897. 749.). Marx figyelmeztet is: Uraim, tartsák szemmel, hogy az ár, a csereérték nem más, mint a mi rossz szellemünk! A termelő munkája és termékei közé belefurakodik az ár, a csereérték és ezáltal létrejön a d o l o g i viszony a termékek között. Prohászka méltányolja, hogy Marx ezután ismerteti a történelem folyamán történő változásokat. A középkorban még nincs kifejlett árutermelés-, de van jobbágy és földesúr, - hűbéres és főúr. Itt idézi a Das Kapital 43. lapját, melynek okfejtését igaznak minősíti. Marx ugyanis ismerteti nemcsak a mi középkori viszonyainkat, hanem a földművelésen alapuló ó-indiai község zárt produktív szövetkezetét, melyet az angolok robbantottak fel. De példaként Marx jól fel tudja használni teóriájának illusztrálására (1897. 752-4).

Ha most előre megyünk a történelemben, egyre jobban kiderül, hogy a termelés vonalán a személyes viszony a tárgyaknak viszonyává változik; a tárgyak mint csereértékek határoznak meg mindent, és a termelés fölött álló hatalommá válnak.

A főbaj abban van, hogy a munkások viszonyainak meghatározása már nem a munkásoktól függ; a társadalmi történet fejük fölé nőtt s nyomorgatta az emberiséget, és Marx szerint ez mindaddig így lesz, míg új társadalmi alakulások számára nem érnek meg a föltételek. Összefoglalva az eddigieket: Marx szerint az árutermelés nem a tárgyaknak, hanem az embereknek társadalmi viszonya; a tárgyaknak objektív értéket tulajdonítani nem lehet (1897. 760).

Az értekezés második részében (1897. 817-932. 1.) Marx tanainak másik fő tételét, az értéket elemzi. Előljáróban kijelenti: "A legtöbb nehézség Marx világfelforgató nézetei ellen az érték körül tornyosul". Óriási fogalomzavarról beszél, de vita helyett magának Marxnak tételeit sorakoztatja fel, úgy ahogy az értekezés címe megköveteli: beszámol Marx nemzetgazdasági alapelveiről. - A csereárunak értékét nem a használhatóság alkotja, mert a csere feltételezi, hogy a dolgok különbözők és más más célra szolgálnak. Marx szerint a munka határozza meg a csereáru értékét: "munka nélkül érték nincs". Ő tehát az értéket az emberi munka kvantitásának mondja, - ezt pedig az idő méri.

Ezután rátér Marx egy lényeges tételének bemutatására: a munka kettős karakterére ("Doppelcharakter"). Ebben a vonatkozásban is merész teóriát gyártott; szerinte ugyanis a munkának fizikai mennyisége határozza meg az árucikk értékét (1897. 827).

Az utolsó oldalakon Prohászka összefoglalja ellenvetéseit, és kitart az evidensnek mondott tétel állítása mellett: "az érték magának a dolognak a belső mivoltában van fektetve a munka által s nem függhet attól, hogy ki mit ad érte" (831. 1.). Nincs más hátra, mint újból elővenni és alkalmazni a skolasztika legfontosabb módszerét: abstrahálni és jól distinguálni; a téma természeténél fogva oly kusza, hogy erre ugyancsak nagy szükség van.

*

Míg a fent közölt írás Marx tőkéjének első kötetét elemezte, vagyis a tőke termelési processusát ismertette, addig a Magyar Sion 1896. évfolyamban a harmadik kötet első és második részét taglaló ismertetés olvasható Prohászka tollából. Említi, hogy eddig alig mert valaki is hozzányúlni ennek ismertetéséhez, mert "a modern társadalom úgy van vele, mint egy égő kanóczú bombával" (1896. 614.1). Ebben ugyanis Marx a kapitalista üzletvilág piacára viszi az olvasót, és a főtéma a nyereségi részlet problémájának megoldása. Feltárja, hogyan képződik a nyereségi ráta, még hozzá az egyes üzletemberek háta mögött (617. 1.). Rámutat a tőkések munkamoráljára: a gyáros a munka által megteremtett értéknek csak egy részét fizeti ki a munkabérben! Innét van biztosítva nyeresége.

A III. kötet második részében Marx még nyiltabban tárja fel a tőkés világnak anomáliáit. Úgy biztosítják nyereségüket, hogy még lejjebb nyomják a munkabért, a munka intenzitását fokozzák és a női munkacserőt is felhasználják (1896. 860. 1.). A visszaélések egész sorát tárgyalja: a nyereség miatt sokszor kevesebb élelmiszert termelnek, mint ami szükséges lenne ahhoz, hogy a tömeg tisztességesen és emberileg éljen; nem termelnek elegendő termelési eszközt arra, hogy a népesség munkabíró részét foglalkoztatni lehessen...

Más szóval: a gazdasági fejlődést a pénz, a tőke vezeti, zsarolja és foglalja le; minden a pénzért történik és nem az emberiségért, mindent az önzés miatt igazítanak el és nem az emberi társadalom létérdeke s boldogulása miatt.

Nem hiányzik a végső konklúzió, mely oly jellemző Prohászka-ra, hiszen nem más ok miatt foglalkozik ő Marx Das Kapitaljával: - **"Szeretet, jöjjön el a te országod: de látni való, hogy a szeretettől legtávolabb esett a liberális gazdasági rendszer"** (862. l.).

Prohászka értekezései a Magyar Sionban

1893 - 1905

(Folytatás)

- 1893** XIII. Leó pápa püspöki jubileumára. 81-107.
Uj szekta. 335-362.
Zsidóreczepezió a morális szempontjából. 414-429.
Katholikusok teendői Magyarországon. 481-492.
Ósegyház szervezete. 721-741, 801-812, 881-893.
- 1894** Mi az a szociális kérdés? 3-25.
Papság földadata a szociális kérdések körül. 161-176.
Az anarkia logikája. 321-331.
Keresztény szocialista akció. 481-499.
Samassa érsek beszédének filozófiája. 733-746.
Uj katolikus napilap? 773-775.
- 1895** Szent Ignác lelki gyakorlatainak szelleme. 22-43, **123-139, 192-212, 596-611.**
Nemzetgazdaság és coelibatus. 270-299.
Kell-e mégis csak a coelibatus? 345-360.
Egy eszme, egy férfiú. 736-749.
Improduktív szellemi munka. 801-817.
- 1896** Tradíció elve nemzetben és egyházban. 81-110.
Tájékoztató a modern természettudományban. **452-463.**
Szocialista teória hadi állása. 721-747.
Liberalizmus - utópia. 881-896.
- 1897** Frakcio Panis. 81-95.
Az egyház demokráciája. 321-339.
Az autonómiai mozgalmak pszichológiája. 481-498.
Marx Károly nemzetgazdasági alapelvei. 744-760, 817-832.
- 1898** Az Egyház veszélyeztetett szabadsága. 5-23, 81-96, 161-171.
Híveket az egyháznak. 321-335.
Pénzgazdaság tarthatatlansága. 721-735, 801-818, 888-894.
- 1899** Mire kell ma a teológiában súlyt fektetni? 24-43, 104-113, 166-188, 329-345.
A XX. század szociális irányzata. 843-863, 901-921.
- 1900** Modern geológia. 41-60, 112-134, 205-223, 260-297, 441-461, 503-523, 576-592, **681-700,**
766-784.
Geológiai katasztrófák és a vízdőz. 826-848, 900-935.
- 1901** Föld és élet. 17-46.
Égi világok. 116-139.
Fejlődő világok. 205-220, 267-281.
Ember és evolúció. 337-358.
A föld korszakai. 430-457, 521-545, 593-624.
A mózesi teremtetés-történetnek értelme. 691-708, 762-779.
A modern ember vallásossága. 821-842.
- 1902** Két világnézet. 437-458, 485-514, 564-584, 645-666, 734-774, 827-856, 898-928.
- 1904** Utak az Istenhez. 3-18, 81-96.
X. Pius pápa encyklikája a Szeplőtelen fogantatás jubileumáról. 161-170.
Az evolúció erkölcstana. 481-491.

Busa/Barlay

Prohászka Ottokár recenziói a Magyar Sion című folyóiratban 1893 - 1904

(Folytatás)

- 1893** Hock János: Imakönyv. 55-57.
Majer I.: Cruces artificiales. Mille sextum. 153.
Ambrus J.: Az 1848/49 paphonvédek albuma. 230.
Fényi Gy. SJ.: A nap protuberanciái. 312-315.
Minasi: La dottrina dei 12 apostoli. 688-692.
J. Roussel: Directorium asceticum. 703-704.
Dudek J.: A keresztény vallás apologiája. 783-786.
- 1894** I. Schnitz: De effectibus Sacramenti extremae unctionis. 64-66.
Pázmány Péter: Keresztény imádságos könyv. 144-145.
Sullay R.: Az evangelista munkája. 145, 463, 795.
Prohászka Ottokár: A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat. Ism. Fischer-Colbrie Á. 225.
Balogh F.: Dogma-történelmi mozzanatok a német hittudósok körében a 18. és 19. században. 378-380.
Hellenbach: Die Lösung der Social-Frage. 697-702.
Ernst Rust: Ernste Thatsachen. Leipzig, 1893. 704.
H. Haug: Auch ein Kulturbild. Gotha, 1894. 705.
R. Meyer: Der Capitalismus fin de siècle. Wien-Leipzig. 776-780.
H. Varley: Der Fluch der Mannheit. 783-785.
Ch. Pesch SJ.: Praelectiones Dogmaticae. 858-860.
Balogh Ferenc: Kellő világítás Kanyaró F. unitárius történetéhez. 962-963.
Dickens: Az elátkozott. Ford. Mutschenbacher Gy. Nagyszombat, 1894. 963-964.
- 1895** A. Steinhuber SJ.: Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom. 49-56.
Székely I.: Erő és anyag. 148-150.
Ch. Pesch SJ.: Praelectiones dogmaticae II. pars. 469-471, III. 875-876.
A. Koch: Der heilige Faustus. 529.
L. Szilvek: Darwin állatpsychológiája. 873-874.
Steéc Gy.: Helyzetmennyiségtudomány és a mennyiségtan alapjainak revíziója Aristoteles és Aquinói Szent Tamás nyomán. 932.
Dickens: Válogatott elbeszélések. Ford. Mutschenbacher Gy. 943-944.
H. Bollo: A Kálvária tragédiája. Ford. Schmiedt F. 947.
Kiss J.: Bölcséleti folyóirat. 950-951.
- 1896** Guy de Pierrefeu: Le Clergé Fin de Siècle. Paris. 230-231.
J. Stilger: Kleines Ablassbuch. 305-307.
P. Menyhárt SJ. - P. Fényi SJ.: Meteorologische Beobachtungen. 313-314.
P. Hummerauer SJ.: Meditationum et Contemplationum S. Ignatii de Loyola Puncta. 372-373.
J. Ernst: Die Lehre des hl. Paschasius. 608.
Vucskics Gy.: Munkabér és sztrájk. 611-613.
K. Marx: Das Kapital. Band III.-1. Theil. 613-618. III.-2. Theil. 859-862.
J. Stern: Der historische Materialismus und die Theorie des Mehrwerchs. 690-693.
V. Cathrein SJ.: Kirche und Volksschule. 863.
T. Villanova: Ein Büchlein von der göttlichen Liebe. 867.
P. Causette: Manresa für Priester. 868.
Vezérkönyvecske a szent szertartásokhoz. Esztergom Papnövelde. 869.
Charitas: Zeitschrift für die Werk der Nächstenliebe. 935.
Monatschrift für christl. Socialreform. St. Pölten. 935.
Astronomische Nachrichten. 938.

- 1897 Ch. Pesch SJ.: Praelectiones Dogmaticae. 51, 143, 690, 944.
De Waal: Der Campo Santo. 57-60.
Bäumer OSB.: Geschichte des Breviers. 138-143.
J. Sasse SJ.: Institutiones theologiae de Sacramentis Ecclesiae. 220-222.
Nogáll J. pk.: A szentek tudománya kispapoknak és misés papoknak. Nagyvárád. 313-314.
Turchányi SJ.: Tabellae chronographicae. 385-386.
Demény D.: Alapvető hittan. 442-444.
Weiss OP.: Apologie des Christenthums. 453.
Székely I.: Őszön és ész. 632-636.
P. Majunke: A porosz-német kulturharc története. Ford. a budapesti növendékpapság. 783-785.
Franciscy L.: A keresztény erények. 786-788.
H. Manning: Neun Hindernisse der Verbreitung der kath. Kirche in England. 849-850.
Funk: Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen. 851-852.
- 1898 N. Gilr: Die heilige Sakramente der kath. Kirche. 289-292.
Habenicht: Grundriss einer Schöpfungsgeschichte. 293.
Ph. Benoist: Die Lehre vom Staat. 295-298.
H. Schell: Katholische Dogmatik. I. Band. 386-391.
Demény D.: Ágazatos hittan a középiskolák felsőbb osztályai számára. 462-463.
A. Weisz OP.: Apologie des Christenthums VI. k. 473.
A. Baumgartner SJ.: Geschichte der Weltliteratur. 537-542.
Horváth Gy.: A szentmiseáldozat gyümölcseiről. Kalocsa, 1898. 543-545.
Kozáry Gy.: Wundt rendszerének ismertetése és kritikája. 689-693.
Ch. Pesch SJ.: Praelectiones theologiae. 693-696.
J. Scheeben - L. Atzberger: Handbuch der kath. Dogmatik. 697-699.
T. Lucretius Carus: De rerum natura. (Mutschenbacher Gy.) 786-788.
Fejér Gy.: A bűnök megkülönböztetése faj és szám szerint. 792-794.
Tóth M. SJ.: Hajdan és most Jézus Szent Szívének tisztelete Magyarországon. 795.
Huttkey L.: Samassa, a politikus. 936-941.
Kováts S.: Hitvédelem és alapvető hittan. I. kötet. 941-947.
Szemző J.: Az igazság világossága. Hitvédelmi népirat. 948.
Hennig A. SJ.: A három kassai vértanú. 948-949.
- 1899 Sasse SJ.: Institutiones theol. de Sacramentis Ecclesiae. 43-45.
Zubriczky A.: A szándék szerepe a hitéletben. 134.
Baudon-Pesch: Keresztény élet vagy kisebb tökéletlenségek. 150.
Sankovics I.: A papság és a mai társadalom. 155.
Dvoreczky J.: Krisztus kereszty és a vörös szocializmus. Ford. Huszka E. 222-224.
Camus J. pk.: Szalézi Szent Ferencz szelleme. Ford. Benisek I. 224.
Th. H. Simar: Lehrbuch der Dogmatik. I-II. 455-458.
Ch. Pesch SJ.: Praelectiones Dogmaticae. 459-460.
Márton J.: Magyar Voltaire. 704-707.
Romaizs F.: A népmissziók kézikönyve. 872-874.
Lagerlöf: Die Wunder des Antichristus. 932-935.
- 1900 Janssens OSB.: Summa Theologica ad modum commentarii in Aquin. 784-788.
Strassburger Theologische Studien, 1884-1900. A. Erhrard. 848-854.
- 1901 Schiffini: Tractatus de divina Gratia. 221-223.
Janssens OSB.: Summa Theologica. Tom. III. 223-227. Tom. IV. 943-946.
O. Hamann: Entwicklungslehre und Darwinismus. 227-230.
Márton J.: Magyar Voltaire. Magyar encyklopedisták. Nagyszombat. 230-232.
M. J. Scheeben: Handbuch der Kath. Dogmatik. IV. band. II. Abth. 387-389.
Hudyna E.: A virágok és rovarok kölcsönösségének titkai. 789-791.
Götzmann: Der eucharistische Opfer nach der Lehre den älteren Scholastik. 860-862.
Buchberger: Die Wirkungen des Buss-Sacramentes nach der Lehre des hl. Thomas v. Aqu. 871-875.
Ch. Pesch SJ.: Theologische Zeitfragen. 940-942.

- 1902** Siebengartner: Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geuſt. 143-160.
 Bossouet beſzédei. 458-461.
 Békefi R.: A zirczi, pilisi ſtb. apátſágok története. 468-469.
 Weber S.: Der Gottesbeweis aus der Bewegung bei Thomas Aqu. 531.
 Márton J.: A kath. papság a magyar irodalomban. 634.
 Pázmány P.: Opera... V. k. 713-714.
 Lings: Die innere Schönheit des Chriſtenthums. 714-715.
 Frick: Logica in uſum ſchol. 793-794.
- 1903** L. Janssens: Summa Theologica ad modum commentarii. 66-68.
 A. Franz: Die Meſſe in deuiſchen Mittelalter. 70-73.
 Boros A. OSB.: Zſoltárfordítás a kodexek korában. 630-631.
 A pécsi püſpöki hittudományi intézet évkönyve (1902-3). 631-633.
 J. Huck: Ubertin von Caſale. Ein Beitrag zum Zeitalter Dantes. 708-711.
 M. Höhler: Für und Wider in Sachen der kath. Reformbewegung der Neuzeit. 713-715.
 H. Weinelt: Jeſus im Neunzehnten Jahrhundert. 782-786.
 J. Scheeben: Handbuch der kath. Dogmatik. IV. Band. 862-864.
 Trikál J.: Proháſzka O. A diadalmas világnézet. 865-870.
 G. Dieſſel: Munka a hit világoſságában. Ford. Erdöſſy I. 871-873.
- 1904** Ch. Peſch SJ.: Theologiſche Zeitfragen. 393.
 P. Schiffini: Tractatus de virtutibus infuſis. 460-463.
 Mihályfi Á.: A túlvilág. 470-471.
 Jeſzenák G.: A katholikui ſkolák jogi terméſzete. 471-472.
 C. Frick: Ontologia. 549-550.
 P. Hilgers SJ.: Der Index der verbotenen Bücher. 780-783.
 Weiss: Apologie des Chriſtentums. 867-869.
 Erdöſi K.: Szociális vezérkönyv. 927-929.
 Werdenich E.: Terméſzetes Iſtentan. 932-933.

Proháſzka Ottokár aláírása és betűjelel:

In: Gulyás Pál: Magyar írói álnév lexikon. Bp. 1956. 615. l.

Petheő dr.

Petheő Rudolf

P. O.

P. O. dr.

Nem nyilvántartott betűjelek:

1903-ban (-r)

1903-ban П

1902-ben P. I.

Dr. P.

Dr. П

1903-ban XxX

Busa/Barlay

Prohászka Ottokár hírneve külföldön és egyéb idegennyelvű írások

Arad

- 1915

Was wir unsere Kriegern schulden. (Konferenciabeszéd a pécsi Erzsébet Tudományegyetem ifjúsága részére.) = Kelet Népe. jan. 8. 22.

Wien

- 1927

Bischof dr. Ottokar Prohászka. Versuch einer Würdigung seiner religiösen Persönlichkeit von dr. Johann Triebel, St. Pölten. Die Quelle. ápr. 24.

Bordeaux - Paris

- 1932

La mort de Mgr. Ottokar Prohászka. In La vie sociale. okt. 9., okt. 18.

Cleveland

- 1956

Meditations on the Gospels = Catholic Hungarian's Sunday. - Katholikus Magyarok Vasárnapja. dec. 30.

Felvinc (Torda-Aranyos megye) - Unirea (cikkek)

- 1912

Heruvinul nopții de crăciun. (A karácsonyjéj cherubja.) Trad. Delacruce. 2.

- 1913

Duplicitatea moralei moderne. (A modern erkölcs kettőssége.) Trad. Iuliu Maior. 2.

- 1913

Spre Emaus. Din Meditațiile Evangheliei. (Emmaus felé. Elmélkedések az evangéliumról.) Trad. Dela cruce. 44.

- 1916

Idealismul obiectiv. Reviziunea. (Az objektív idealizmus. Az eszmék revíziója.) Trad. C. Pavel. 2-4.

Firenze

-1952

Schütz, Antonio: Ottokár Prohászka. = Corvina (folyóirat). Maggio. I/5. 355-361.

Fogaras - Fagaras

- 1932

Concepția superioară a vietii. (A diadalmas világnézet.) în românește de Ioan Rănea. Tip. Ioan Lazăr. 352 p. f. 1. (kötet)

Ismertetés periodikumokban:

- 1933. XXX - Observatorul, 7-8. sz. 354-357.

- 1934. nn. - Patria, 20.

- 1934. Al. B. L.: - Tara Barsei. 2. sz. 178-179.

- 1935. Racovița, Teodor, - Blajul. 4. sz. 232-234.

Hamburg

- 1920

Die Judenfrage in Ungarn von Bischof Ottokar Prohászka. Verlag Deutschvölkischen Schutz- und Trutzbund. Verlag-Anstalt. 20 p. - Hamner Schläge 21 - (Vö.: 2 füzet. Hága. 35. l.)

Kempten-München

- 1915

Die Quelle lebendigen Wassers (adatokat vö.: 2 füzet 36. l. ua. 1916)

- 1930

Ottokar Prohászka. Ein grosser Bischof der Gegenwart. Von Anton Schütz. (A Prohászka-kötetsorozat címeinek felsorolása és részletes ismertetése.) = Hochland. júl 10.

Klagenfurt

- é. n.

Christliche Moral und moderne Kultur, von Ottokar Prohászka Bischof von Stulzeissenburg. 32 p. - Volksaufklärung 137

Kolozsvár - Cluj

- 1906

Isus Christos și viața modernă. (Dominus Iesus.) Conferință pentru inteligenți. Traducere de E. Dăianu.

- 1907

Apostolatul modern. (Modern apostolság.) Traducere de E. Dăianu.

- 1911

Macaveiu, Victor: În jurul unui articol al episcopului Prohászka. (Prohászka püspök egy cikkének vizsgálata.) = Cultura creștină 3. sz. 65-68.

- 1930-1931

Ardeleanu, R.: Salturi uriașe. Episcopul Prohászka, scriitorul Szabó Dezső și românitatea. (Mérőföldes ugrások. Prohászka püspök, Szabó Dezső író és románsága.) = Observatorul. 9-10. sz. 524-529.

- 1933

Rănea, I.: Veacul nostru și O. Prohászka. (Századunk és Prohászka Ottokár.) = Observatorul. 9-10. sz. 402-404.

Cultura creștină című folyóirat cikkei:

- 1914

Rasboiu și religiune. (Hárobú és vallás.) Trad. 17-18. sz. 465-472.

- 1925

In Nazaret. Meditațiile asupra Evangheliei. "(És jöve Názáretbe és engedelmes vala nekik)." Trad. I. Crisan. 2. sz. 50-51.

- 1925

Parasirea lui Isus. (Krisztus elhagyatottsága.) Trad. E. Bodocan. 4. sz. 144-145.

- 1926

Sa traim ca filiunei mari familii avind același tata. Din Meditațiile asupra Evangheliei. (Éljünk mint egy nagy család gyermekei, akiknek egy atyánk van. Elmélkedések az evangéliumról.) Trad. I. Crisan. 1-3. sz. 319-323.

Kösel

- 1916

Die Quelle lebendigen Wasser. (Az élő vizek forrása.) Die Bibelstellen nach Arndt-Allioli. Köselchen Buchhandlung. VIII. 180 p.

Kösel - Pustel

- é. n.

Betrachtungen über das Evangelium. (Elmélkedések az evangéliumról.) Trad. Roza, Wense. Tip. Kösel - Pustel. I-III. Band. ÖM VIx.

Krakow

- 1926

Elmélkedések az evangéliumról. Trad. H. Idbinski S. J. - "Az angol, francia, olasz és spanyol kiadás előkészületben". in ÖMx VI. 346.

- 1931

Ottokar Prohászka: Roznyslania o ewangelji. 310 (Könyv, nincs több adat.)

- 1932

Ślowa Żywota. (Az élet igéi.) Előszó, dr. E. Libinski S. J. (A Prohászka-sorozatból.) Trad. Tumaczyz Eugeniusz Machay i Robert Clear. Wstęp Napisał ks. Ferdinand Machay. Tip. Pedzichow-Boczna. 4. XIII. 269. 3 p. (vö.: 2 füzet 36. l.)

- Džela biskupa Ottokara Prohászki I. - (sorozat)

Ismeretetés vö.: 2 füzethez, 36. p.:

- 1927 Pesti Hírlap kwiétnia 3.

- 1927. Nemzeti Újság kwiétnia 3.

- 1927. Bangha Béla, Magyar Kultúra. Zeszyt majowy.

Leuven

- 1934

Bron van levende Wateren. (Élő vizek forrása.) *Overwegingen over het h. Hart van Jesus. Uit het hongaarsch vertaald door. E. H. dr. A. Cardyn. - N. V. Vlaamsche. Drukkerij Leuven. 200 p.*

London

- 1979

Meditations on the Gospels. (Elmékedések az Evangéliuinról.) Trans. Margaret de Pál. Vol. 1. The nativity and infancy. Vol. 2. The public ministry. Vol. 3. The passion, death and resurrection. - Sheed and Ward.

Westminster - London

- 1951

Meditations on the Gospels - Hungarian by M. de Pál. Foreword by C. C. Martindale. ed. Westminster. Md. Newman Press. 2 v. in 2 port.

Madrid - Buenos Aires

- 1944

Huellas de Senior. (Az Úr követése.) 51 p. - Említve Antal Schütz: Dios en la Historia. 59 p.

- Edition Studium de Cultura -

- 1947

Anno Liturgico. Esta obra estatraducida directamente del Hungaro por el M. J. SJ. Antonia Sancto Magistral de Palma. Ediciones Studium Madrid - Edición Poblet Buenos Aires. Impreso en la Argentina. Printed in Argentina.

- Obras de Monsenior Prohászka -

Kötetceimek: - Pande Vida. (Meditaciones sobre la Eucaristia.) - Fuente de Aguas Vivas. (Meditaciones sobre el Sacratissimo Corazón de Jesus.) - Camino hacia Cristo. (Concepcion espiritualista del Mundo.) - Cartas Sociales. - Concepcion Triunfal del Mundo. - Meditaciones Sobre el Evangelio. - An/n/o Liturgico. - Soliloquia. - Recuerdos de Adolescente. - Huellas del Senior. (Cuentos y Paisajes.) - Pequena Teologia. A spanyol bibliográfiái adatokat vö.: PÉA 2 füzet 36-37. l.

München

- 1910

Gedanken über die hl. Euchariste. Baronin Rosa von der Wense. 124 p.

- 1915

Die Quelle lebendige Wasser. Gedanken über das göttliche Herz Jesu. Baronin Rosa von der Wense. 180 p.

- 1918

Auferstechung, Ein Hirtenbrief Ottokar Prohászka. 77 p.

New York

- 1920

The Jewish Question in Hungary. Special for Daily American Tribune by Bishop Ottokar Prohászka. = Daily American Tribune. nov. 3., nov. 4. - Fejezetceimek: The growth of Jewy. - Jewy Supported by Liberalism. - Jewy Form the Middle Classes. - Escaped war Service. - Jewy Form a Community in a Community. - Inflated Jewish conscioness. - Assimilation an Impossibility. - Not Harted for Jewy, But Protection for Own People. - Jewy Must an Isolated Nation and Become Christians. - (vö.: PÉA 2 füzet 35. l.)

Paderborn

- 1980

Der erneuere des modernen ungarischen Katholizismus Bischof Ottokar Prohászka. Sein Briefwechsel mit dem Collegium Germanicum et Hungaricum in Rom. (Levelezés a római - magyar kollégiummal.) = Adrianyi Gabriel: = Schöngigh. 911-931.

Paris

- 1935

Prohászka-est Párizsban. Rendezte az Institut Catholique, előadója Louis Chaigne, aki többször hazánk vendége volt, riportban ígérte, hogy "legközelebb megjelenik A katolicizmusnak egy óriása Mgr. Prohászka". Értékelése = Új Fehérvár 1935. jan. 20. - Valóban Chaigne a párisi Prohászka esten az előadó, "Prohászka püspök működése válasza a modern ember vágyaira" címmel. Részletek hangzottak el Prohászka munkáiból. Jelen voltak a legmagasabb rangú francia egyházi személyiségek.

- 1936

Mgr. Prohászka: Meditations pour l'année liturgique L'Avent - Noël - L'enfance du Christ. Traduit du hongrois par M(aria) Bacsa et M(aria) Genthon. (Lettre de recommandation par A. D. Scrittanges.) Paris - Tournai, 1936.

Pozsony - Pressburg

- 1898

Die Mode der Gewalt. (A hatalom divatja.) - Felolvasás a pozsonyi Katolikus Körben. = Pressburger Tageblatt. jan. 25. (A cikket azonos címmel ismerteti név nélkül.) = Alkotmány jan. 27.

Québec - Laval Egyetem

- "1980-as években"

Pintér, E. Alexander.: Prohászka lelkisége. (Hittudományi doktori értekezés.) Gépírat, lektori példány. (Székesfehérvár PK.) 163. p. Közte Elmélkedések az Evangéliumról. 8 p. "1950-60-as években több kiadásban megjelent" angolul ford. M. de Pál. Kiadó, Newman Press USA 83-111. p.

Salzburg

- 1936

Der Apostel Ungares. Bischof Dr. Ottokar Prohászka. Lebensskizze von Kirchenrechtsprofessor Dr. Johann v. Luttor. - Salzburger Katholische Zeitung. Márc. 12., márc. 19., márc. 26. - Luttor cikket ismerteti (Újlaki Wölfi Géza) U-g.: Prohászka Ottokár méltatása németül címmel. Megjelent kly is.

Split

- 1964

Ljubov do kraja. Misli o presvetoj Euharistiji. Napisao dr. Otokar!! Prohászka biskup a Székesfehérváru. Društvo svecenika klanjalaca splitske i maharske biskupije. Tipografija Dakovo 88.

Torino

- 1937

Márfy Oszkár: Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura. Pref. di Arturo Farinelli e di János Hankiss. Paravia. 331 p. (Antológia. Magyar szerzők között: Ottokár Prohászka. = Ld. Pálkás László: Bibliografia Italiana... Roma. 1943.)

Triest

- 1939

Misdarys Anna Rosa, Preti poete d'Ungheria e d'Italia. Poesia classica ungherese. Borsatti. 78 p. (Antológia. Magyar szerzők között: Ottokár Prohászka. - Ld. Pálkás László: Biografia Italiana... Roma. 1972. !/)

Youngston

- 1966

Meditations von the Gospels. I-II. (Elmélkedések az Evangéliumról.) = Catholic Hungarian's Sunday. nov. 13.

Rusa Margit

Mgr PROHÁSZKA

MÉDITATIONS

POUR

L'ANNÉE LITURGIQUE

**L'AVENT - NOËL
L'ENFANCE DU CHRIST**

Traduit du hongrois par
M. BACSA et M. GENTHON

CASTERMAN — PARIS — TOURNAI

Közljük annak a francia domonkos tudósnek, A. D. Sertillanges-nak bevezető sorait, melyeket Prohászka Ottokár elmélkedéseinek francia fordítása elé írt 1936. nov. 10-én. A címzett M. Louis Chaigne, aki segítette a *Meditations pour L'année liturgique* kiadását. Sertillanges a század első felének neotomista tudósa, aki az Institut és a Francia Akadémia tagja volt. Az ajánló levél magyar fordítását Sulyok Ignác zirci perjel úr végezte el, gazdagítva ezzel a PÉA forrásgyűjteményét. Hálás köszönet érte.

*

Uram!

Rendkívül fontos, hogy a keresztények között létrejöjjön a szellemi értékek szabad áramlása. A politikusok ehhez kevésbé értenek, sőt vitáikkal képesek olykor még egymás ellen is ugrasztani a feldühödt népeket! Legalább a vallásos lelkek egyesüljenek és teremtsék meg azt a szabadságot, mely az országhatárokon csupán egyazon kaptár sejtjeinek válaszfalait tekintik, mely kaptár egyazon méhcsalád otthona. Ezért örvendek, hogy közönségünk elé olyan személyiség kerül bemutatásra, aki hazájában rendkívüli hírnévnek örvend, minálunk azonban nem ismerik. Prohászka püspökről, a kitűnő magyar szónokról természetesen mi nem tudunk közvetlen benyomást szerezni. De ő kiváló író és gazdag, mélylelkű misztikus is. Erről minden bizonnyal e kötet olvasói meggyőződhetnek, annak ellenére, hogy fordításról van szó, mely szükségképpen hátrányt is jelent, bármilyen kitűnő legyen is.

Szerzünk azt szeretné, ha minden egyes hívő hallaná a keresztény misztériumokról szóló elmélkedései közben az élő vizek hegyi patakjának csobogását. Ezt ő maga át is éli, és az ő segítségével a mi lelkünkben is megvalósulhat. Úgy véli, hogy Istenről valójában nem az emberi érzelmek mintájára alkotunk fogalmat, hanem ellenkezőleg az Isten iránti érzék az első és alapvető, és igazán akkor tudjuk őt felismerni, amikor a hozzá hasonló lelkek ráébredésnek bennünket önmagunkra azáltal, hogy saját gazdag élményüket megosztják velünk.

Prohászka püspök lírikus a szó legnemesebb értelmében, azaz ért a Baudelaire-től emlegetett "szimbolum-erdő" kibogozásához. E helyesen értelmezett jelképeken keresztül be tud hatolni az életnek és a természetfeletti világban magának Istennek titkaiba is. Ez a szenvedélyes lírikus mindig érintkezésben marad a valósággal, bármiről szóljon is, a konkrét világban él. Mintha ellensége lenne a puszta fogalmaknak, az elvont kifejezéseknek, ennek ellenére mindig meglátja a valóságban a lelket, és állhatatos abban, hogy meglátassa velünk is a szellemeit. Van valami szenvedély lobogó meggyőződésének sodró erejében mindenfajta válaszfallal szemben, melyet a tudatalatti és az emberi gyávaság emel minduntalan szellemi életünk elé. Kiérződik, hogy szíve számára az élethen minden a végtelen növekedés és öröm irányába mutat, és bennünket is ebbe a távlatba szeretne beállítani.

Az imádságról azt vallja, hogy "a természetfelettihez hoz közelebb bennünket, a végtelen peremére sodor". De az ima hatékonyságát egy testvéri szó is segítheti, mert felkelti bennünk az imádság szellemét és ragyogóvá teszi azt, akihez imádkozunk és azt, amiért imádkozunk. És ezt a mi tüzes lelkű misztikusunk el is éri. Ebben a meleg hangulatú Adventben bőségesen találhat az olvasó lelki felemelkedésre serkentő felhívásokat, melyek talán a mi nyugati érzelmi világunk számára a képzeleti elemek bősége miatt túlzottnak tűnnek, de segítenek meglátni az ideig valóban is ott feszülő örökkévalóságot és azt, hogy a lét legjelentéktelenebb mozzanatain keresztül is a végtelenbe nőjünk. A látnokok az emberiség vezetői. Jócskán földből és porból gyúrt emberek lévén, könnyen megfélelkezünk arról, hogy szellemi lények is vagyunk, és hogy maga a minden szellemet hordozó Ige a mi emberi családukból született. Az Advent szolgálatában áll, aki azt mondta: "Senki sem ismeri jobban a mennyország titkait, mint az, aki a mennyből jött, az Emberfia, aki a mennyben van".

Mit használna, ha le is szállna közénk az ég, de szemünk nem nyílnék ki a világosságára? De egy testvéri biztatás, egy jó példa, egy fénysugár, mint amely e könyv lapjait is megvilágítja, igen alkalmas arra, hogy megnyissa szemünket. Olyan jótétemény ez, melyet minden biztonnyal élvezni fog a hitből élő ember, a kíváncsi érdeklődő, az irodalmár pedig örömmel lép kapcsolatba egy kitűnő gondolkodóval, aki azt a benyomást kelti bennünk, hogy legalább egy órára átélhetjük a szellem mindenütt jelenvalóságát.

**A. D. Sertillanges, O. P.
az Institut tagja**

Adatok Prohászka Ottokár franciaországi hírnevének témájához

A Trianoni Békediktátum után a francia katolikus értelmiségnek egy része feltűnő érdeklődést mutatott a magyarországi egyházi reformtörekvések iránt. Érthető, hogy elsősorban a francia műveltségű Prohászka szellemi öröksége került az érdeklődés központjába. Az említett Méditationſ pour l'année liturgique, vagyis Elmélkedések az Evangélium első részének kiadásáról imént beszámoltunk. Az ajánló sorokat a neves Sertillanges írta, és Louis Chaigne-nek, a francia fordítás sajtó alá rendezőjéhez intézte. Az alábbiakban beszámolunk arról, hogy Louis Chaigne úr személyesen járt Magyarországon, sőt az Új Fehérvár című napilap 1935.jan. 20., vasárnapi számában vezércikkeket is írt. Ennek rövid tartalmát közlöm; a cikk címe:

A katolicizmusnak egy óriása Mgr. Prohászka.

Mi azért szeretjük Magyarországot, Prohászka püspök hazáját, mert ez az ország egyike azoknak, ahol a francia műveltség becsben áll. Ezt nemcsak én vettem észre, hanem Jérôme Tharand, Jules Romain, Louis Villat urak is, akik legutóbb itt jártak. Prohászka püspök emléke után kutatva különösen székhelyén, Székesfehérvárott találtam sok adatot. Jártam a szemináriumában, ahol megcsodálhattam a kápolna nagy kincset, Maulbertsch freskóját: Krisztust a keresztfán. A püspöki palotában láthattam könyvtárát, és boldogan lapozgathattam kedvenc francia könyveiben, nevezetesen Peguy műveiben, melyek eredeti kiadásban vannak meg. Jártam Budapesten az Egyetemi Templomban, melynek szószerzőjénél kaptam agyvérzést. Lelki szemem előtt láttam alakját, szerettetre méltó egyéniségét, melyből diszkréció és erő sugárzott; és az a szintézis, melyet sikerült létrehoznia egy Newman finomra csiszolt elméje és egy Claudel vidám szellemisége között.

Prohászka mint teológus, csillagász, geológus, történész, költő, író több más művén kívül írt egy olyan munkát, mely legjobban mutatja hitének, lelkeségének kimeríthetetlen gazdagságát: A diadalmas világnézet című könyvére gondolok. - És láttam a befejezés előtt álló nagy kupolás templomot püspöki székhelyén, ahol hamvai rövidesen pihenni fognak szeretett népe és hívei körében, akiket annyira szeretett.

*

Két hónappal később, 1935. márc. 10-én újabb cikk jelent meg az említett fehérvári napilapban, a 3. oldalon Francia-magyar szellemi kapcsolatok címmel. Ebben hivatkoznak Louis Chaigne levelére, mely hírül adja, hogy elkészült az említett Méditationſ című fordítás, - másrészt örömmel tudatja, hogy Párizsban megalakult a francia-magyar baráti társaság, a Groupe d'amitié franco - hongroise. Elgondolkodtató, hogy ezt a tervet Prohászka Méditationſ című könyvének párizsi kiadása idején valósították meg.

**Laczkó Gábor: Prohászka Ottokár pályája és szellemisége
magánkönyvtára tükrében. A székesfehérvári Prohászka - gyűjtemény.**

A későbbi kutatás számára fontos és kiváló szintézist kapunk Laczkó G. szakdolgozatában a gazdag Prohászka-gyűjtemény elemzése révén. A 102 oldalnyi dolgozatból mi most különösen az 5. fejezetet emeljük ki: **Prohászka Ottokár könyvtára** (45-90.1).

Bár ennek a fejezetnek teljesebb megértéséhez szervesen hozzátartozik mindaz, amit Prohászka életéről, esztergomi éveiről, különösen pedig, amit a székesfehérvári püspökségéről ír, mégis a kutatás szempontjából a szakdolgozat utolsó része a legértékesebb. Ebben találunk ui. sok olyan adatot, bibliográfiai utalást, ami sok "fehér foltot" szüntet meg.

A dolgozat pontosan körvonalazza, mi tartozott a püspöki könyvtár állagához (48.1), és külön tárgyalja az Esztergomból magával hozott "magán" könyvtár anyagát: "Nagyító alatt" a Prohászka-gyűjtemény (53.1). Ennek a fejezetnek összeállításában nagy segítségére volt Kuthy István könyvtáros leltári jegyzőkönyve, mely 26 témakörbe sorolta a fehérvári püspök könyvhagyatékát (53-54.1). Mindebből kitűnik, hogy Prohászka egyetemes műveltségű, rendkívül tájékozott szellem volt. A 2800 kötet 21% teológia témájú, 18% társadalomtudományú, ezen szakcsoport gerincét is a szociológiai munkák jelentik. 37 könyve foglalkozik a nőkérdéssel, 16 a földreformmal. Dicséretes a fiatal szerző elemzése a filozófiával foglalkozó könyvanyaggal kapcsolatban (62-67.1), valamint a Prohászka és Bergson fejezet témája. - Érdemes felhívni a figyelmet, hogy az egész könyvhagyaték mintegy 14% a szépirodalom köréhez tartozik (összesen 328 kötet). - Laczkó Gábor nemcsak könyveivel foglalkozik, de elemzi Prohászka folyóirat-állagát is. Hagyatékának valóban ez a legnagyobb kuriozuma: 210 kötetnyi folyóirat: 46 magyar, 28 német, 5 francia, 8 olasz nyelvű. Külön fejezet foglalkozik azokkal a művekkel, melyekben dedikációk találhatók: pl. Pályi Ede: Az új ember erkölcstana, Wenninger Mátyás: A magyar föld, H. Bergson: A nevetés, ford. Dienes Valéria stb. A dolgozat külön foglalkozik a könyvhagyaték utóéletével, vagyis a Székesfehérvári Egyházmegyei Prohászka Ottokár Kölcsonkönyvtár működésével (90-93.1).

Néhány észrevétel: A dolgozat nyomdába küldése előtt érdemes lenne megfontolni, hogy szükség van-e az első 26 oldalon található életrajzi "tájékoztatóra". Ez ugyanis közismert és nem tartozik szervesen a dolgozathoz. Ha mégis, akkor pontosítani kell a most megjelent Barlay-Szabó-Frenyó három kötetes Naplójegyzetekben található adatokkal. (Például téves a 18. oldalon az 1893 dátum: Simor érsek ui. ekkor már nem élt (+1891), és Prohászka 1891-ben lett spirituális stb.

Mindent egybevetve, Laczkó Gábor szakdolgozata jelzi, hogy milyen "kincseshánya" rejlik a Prohászka kutatásban! Külön köszönet Dr. Voit Krisztinának, a konzulens tanárnak, aki szaktanácsaival irányította a fiatal kutató munkáját.

Barlay

Prohászka és az Eucharisztia.

- "Isten mit csinálsz?" -

A Prohászka kutatás sok mindennel adós. Többek között annak feltárásával, hogy mikor és hogyan alakult ki lelkében az a mindent átható eucharisztias lelkiség, mely egész életét valósággal izzásban tartotta. Azt ugyanis tudjuk és jól ismerjük, hogy ezzel kapcsolatban milyen elmélkedései és könyvei jelentek meg, - de vajon hol kezdődik ez az Eucharisztia felé fordulás, - meg tudható-e ennek genezise? Van-e a naplókban utalás erre?

Nos erre igyekszünk választ keresni. És mint minden témánál, ezen a téren is a most újra kiadott és új részletekkel bővített Naplójegyzetek első kötete sok új szempontra hívja fel figyelmünket.

*

A magyar egyháztörténészek, lelkiség-clemzők számára Prohászka a szó szoros értelmében megmagyarázhatatlan jelenség: novum, miraculum. Ti. magyar földön sem előtte, sem utána nem ismerünk olyan lelki embert, de még spiritulist sem, akinek lelki életében ennyire központi helyet kapna az Oltáriszentség. Nincs előzménye! Nem volt számára "modell", nem volt kitől elsajátítani ezt a lelkiséget.

Mielőtt Rómába ment volna, az esztergomi ún. Kísszemináriumban ismeretlen volt a gyakori áldozás, - az adorációt sem gyakorolták. Római évei alatt elsősorban a szent Ignác-i lelkigyakorlat mélységeibe merült el, a meditáció vált mindennapi kenyerévé, a meditáció, de nem az adoráció! Amikor most elemezni kezdjük első megnyilvánulásait, eleinte alig fogjuk észrevenni a kettő közötti különbséget. De előbb-utóbb látni vagy inkább "érezni" fogjuk, hogy más a hangja, amikor adorál és más, amikor medítál. Más elgondolkodni valamiről vagy valakiről, - és más beszélni a jelenlévőhöz! - Olykor ő maga le is írja, hogy most adorál...

A következő fejlődési fokozatokat lehet megkülönböztetni:

1.) Feltűnő áhitat: már gimnazista korában ott van mindenütt, ahol imádkozni lehet. A nyitrai és kalocsai gimnazista Ottokár a Mária Kongregáció tagjaként buzgón imádkozik, kezében rózsafüzérrel. Összeszedettségére felfigyelnek tanárai.

2.) Az első írásos jelet római naplójegyzetében lehet felfedezni. 1878. július 7.: "Édes Jegyesem! bennem **hajlékodka találj**... "Vagyis ő maga szeretne tabernákulum lenni. - A húsz éves teológus jegyesének nevezi Jézust! Ezután egyre sűrűbben találunk olyan sorokat, melyek az Eucharisztia iránt érzett intimitására utalnak. Szeretne mindig Jézussal lenni: "soli Jesu uniri! mindig Veled legyek Édesem" (okt. 17.). Rádöbben, hogy mindene Jézusé, - ezért mindenben "Isten rendelkezésére akarok állni" (1879. jan. 5.). - A februári Gyertyaszentelőkor ő is akar valami ajándékot adni. "Mit adhatnék az isteni Kisdednek?". A válasz egészen konkrét: időt! **Az adorációhoz ugyanis mindenekelőtt időre van szükség!** - Ezekhez a római adorációkhoz kell visszamennünk, hogy megértsük, miért tudott órákat tölteni a Tabernákulum előtt még legelfoglaltabb éveiben is...

*

Feljegyzéseiben egyre gyakrabban szerepel az adoráció kifejezés. Kezd otthonossá válni lelkében maga a fogalom. Megszereti, mert "ebben mindig más és más gyakorlatot végezhetek" (aug. 31.). Szentáldozásait "alázattal és hő vággyal" végzi (szept. 28.). Október hetedikén váratlanul annak az antiochiai Szent Ignácnak vallomását írja le latinul emlékezetből, aki vértanúságára készülve az Eucharisziára gondol: Panem Dei volo quod est caro Jesu Christi, ...et potum volo sanguinem ipsius, quod est caritas incorruptibilis... Érdemes hosszabban időzni a vértanúságára készülő Ignác megrázó szavainál, hogy megértsük az összefüggést: - "Kérjetelek számomra lelki-testi erőt, hogy ne csak beszéljek, de úgy is tegyek, hogy ne csak kereszténynek hívjanak, de azzá is váljak... **Semmi sem jó, ami csak látszat...** Engedjetelek, hadd legyek vadállatok eledele, mert ezáltal juthatok Istenhez. **Isten búzája vagyok én, és meg kell hogy örömljenek a vadállatok fogai, hogy Krisztus tiszta kenyérének bizonyuljak...** Most kezdek csak tanítvány lenni... **Jöjjön rám bármi:** tűz, kereszt, bestiák hada, szétdarabolás, szétmarcangolás, csontjaim megtörése, tagjaim levágása, az egész test összezúzása, az ördög minden vad kínszája: **csak eljussak Jézus Krisztushoz**".

Rómában vagyunk, abban a városban él most ez a fiatal teológus, melynek keresztényeihez írta egykoron élete utolsó levelét antiochiai Ignác. Prohászka gyakran gondolkodik, érez ugyanúgy, mint ez a hős, mindenre elszánt vértanú. Éppen azért meditál Ignác eucharisztias kijelentéseiről, mert ő is Krisztus megörölt búzaszeme, kenyere és kisajtott vére kíván lenni!

*

1879. okt. 21-i feljegyzése újabb élményre utal. Ekkor kezd egyre mélyebben foglalkozni az Istennel való egyesülés ("istenülés") gondolatával. **Ennek keretében a názáreti házban szemeli ki magának.** "A názáreti házban rejtőző Jézusom példát szolgáltat, mint kell mindenben az alázatot gyakorolnom". Követni akarja Jézust, akinek élete Názáretben folytonos egyesülés volt az Atyával. Ami Jézusnak Názáret, az Prohászka számára a Tabernákulum: átélni a közelséget, mély vonzalmat ébresztteni az Eucharisztia iránt, - fontolgatni Urunk szeretetét... Vajon miért a kenyér színe alatt éli velünk rejtett életét? **"Hogy ölelhessük, hogy csókolhassuk, mi több, hogy véle összeforrjunk..."** Már ez a néhány megnyilatkozás is elegendő ahhoz, hogy felfigyeljünk erre a különös hangvételű és nemcsak értelemmel, hanem szívvel, érzélemmel is telített vallomásra. Ennek a fiatal teológusnak köszönhetjük, hogy ne tartsuk "nőiesnek", ha férfi szívünket megrázza Jézus barátsága. Nem beteges ömlengés az, ha egy kemény aszkézisben megedzett férfi ilyen szavakat ír le naplójába: **"Vágyódom kell e végtelenül jó barátom, megváltóm után... kíváncsi vagyok utána..."** Ez nem más, mint a misztikusoknál használt stílus, amikor szavakkal nehezen kifejezhető módon szeretnék érzékeltetni: szerelmesen szeretik az Istent! Prohászka ezt így próbálja szavakba önteni: "Buzduljak e gondolatoknál Jézus szeretetére, és kívánjak érte tűrni, őt nehézségek közt is imádni, neki áldozatokkal is **szolgálni ily s z e r e l m é é r t**". Érthető, hogy ez párbeszéd nélkül nem valósítható meg: "mind a szentmise, mind az adoratio alatt colloquiumot tartok Jézussal"...

Ez a kollokvium azonban nemcsak értelmi aktusok, igazságok átbeszélése, hanem átélése annak, hogy **"Jézus aggódott értem az Olajfák kertjében... azonosította magát velem és szenvedett helyettem"**. Mivel ennek a lelakiségnek sehol nem olvashatta magyar nyelven írt szövegét, mélyen elgondolkoztató, hogy milyen szavakat, jelzőket és igéket alkotott saját lelki állapotának, legbensőbb élményeinek kifejezésére! Amikor például az Istennel való egyesülést akarja megfogalmazni, ezt írja: **"Tartsuk mindig ez életmeleget** magunkban, hogy el ne tűnjék". Egészen "egyedi", jellegzetesen "prohászka" kifejezés ez, melyet élete végéig legnagyobb kincsként őrzött szíve mélyén. Környezete épp ezt a Jézushoz, a Dominus Jesus-hoz fűződő barátságát érezte kisugározni személyéből, épp azt, amit oly szemléletesen **"életmelegnek"** nevezett. Másfél év választja el még a szenteléstől, de naplóiban egyre többször ír élete legnagyobb - várva várt - élményéről, már előre beleéli magát mindabba, amit az Istennek szentelt élet jelent. A kép, a keret most nem Názáret, hanem Bctánia (1880. máj. 5.). Ellesi az Úr baráti körének magatartását, - figyeli Mária Magdolna ragaszkodását. Így akar élni ő is: **"Jézusod elébe árasztva szívedet, lelkedet"**... Rómában átélni a májust, mindenki számára felejtethetetlen élmény, különösen a Teremtő Istent Jézus szemével csodáló Prohászka-típusú teológus számára, aki már számolja a hónapokat: **"Egy év még!"** A május kilencedikén megörökített kijelentése oly megrázó, hogy kegyelmi életének **"ars poctikájaként"** szemlélhetjük: **"Mint egy cherub, úgy kell testemben, lelkemben Uram előtt állnom"**. (Mint később látni fogjuk, ez vezérelte Esztergomban is, és ezzel az anyagi lelkülettel érkezett Székesfehérvárra is: sicut Angelus Albaregalensis).

*

Új fejezet kezdődik lelkiéletében, amikor a Szentáldozásban, szentmise közben egy mélységes teológiai titokra csodálkozik rá: **"A teljes Szentháromság valami csodálatos és megsemmisítő módon nyújtja nekünk a Szentáldozást. Az Atya a Fiát, a Fiú lángolva önmagát, a Szentlélek pedig hív és sürget. Mindennapi kenyérként ajánlja magát az Isten, önti, kommunikálja magát, valami összehúzó módon, a megdöbben, az ájulódo ember étke ez... I s t e n m i t c s i n á l s z ?** Ember, felelősség rémitő. A végtelen, örök Isten szubstanciája belénk forr, ő Jézusom." (1880. máj. 26.) - Kezd egyre erősebbé válni lelkében az empathia az Eucharisziában köztünk élő Jézussal, akinek érző szíve van: **"Jézus egyesíti bánatunkat bánatával"** (jún. 2.). Éppen abban rejlik lelki életének misztikus "stílusa", hogy meditációi átlendülnek az adoráció intimitásába. Egy példa a sok közül, mi kerekedik ki a Jó pásztor témájából? Nem elég, ha általánosítunk, neki életszükséglet a személyes átélés: szinte ő áll a Jó Pásztor előtt, és intim párbeszéd alakul ki közöttük: **"hozzásimulva melegíthetjük lábait, helyezzük fejünket pásztorunk térdeire, lábaihoz omolva kérjük, hogy szent kezével simítsa el gondjainkat"**... (szept. 4.). ...Minden konkrétummá, reális léletté, élménnyé válik. Úgy szeretne Krisztusé lenni, mintahogy a pecsét belenyomódik a viaszba (szept. 19.). De nem mindig él lelkében ez a felhőtlen, ragyogó égbolt. Sokszor megrémül a maga és a világ bűnössége miatt, és szinte **"félti"** az Istent.

"Az Isten mit csinálsz"? kérdés mögött épp ez a gondolat húzódik meg. Valóban igaz, amit Pál apostol ír: Jézus nem ragaszkodik isteni hatalmához, képes a legnagyobb bűnöshöz is betérni. "Et tu venis ad me?... ő ki ez, kit itt hívunk?" (okt. 11.). Teljesen tisztában van kicsiségével: ezt alázatosan tudomásul akarja venni, és nem bánkodik, hogy ő "csak" ilyen gyarló. "Bár oly kis szív és kis lélek, mégis én és senki más az, ki neked e csekélységemben szolgálhatok... ily kicsinységben vagyok a tiéd és szolgállok neked" (okt. 19./XXIV). Azért nem esik kétségbe a szentelés előtti hónapokban, mert épp ebben az időben döbben rá, hogy Jézus a gyenge egyszerű embereket választja ki munkatársainak. A konklúzió fölséges alázatban fogalmazódik meg: **"Elég nyomorult vagyok arra, hogy az Úr papjának válasszon"** (nov. 24.).

*

1881 a szentelés éve. Minden ennek jegyében zajlik. Már számolgatja a napokat. A 23 éves Ottokár oly mélységek felé halad, hogy megrendülve szemléljük lelakiságának csúcsait. "Őszinte vágyam van Istent szeretni, és ez a dolog nagyon gyakorlati (jan. 30.), mert nem elegendő az értelmi belátás, a szívnek is megvan a maga élete. Úgy szeretne tenni, mint Mária Magdolna: keresni kell Jézust! A szeretet nem hagy neki nyugtot, - addig keres, addig kutat, míg meg nem találja, - hiába lát angyalokat, "semmi teremtményen nincs megakadása..." (ápr. 25.). - Ahogy közeledik az októberi dátum, egyre jobban átérzi, hogy ő "az Isten jósága". Ezért "gyermeki szívvel és bizalommal fontolgom mindig e szavakat: Isten és én ...nem keresek semmi mást, semmit csak őt... mindent eszközként használlok, mert ez a szentek tudománya és ereje, **ők nem mozdultak, csak mikor az örökkévalóság követelte**" (aug. 11.). Három nappal diákonná szentelése előtt ezeket jegyzi fel naplójába: "Ismét a kikötőbe hajóztam, csendesesen megpihenek, édesen megnyugszom. Ó, kedves Jézusom, lángoló szívvel karollak át téged... Ó hogyha szerethetnélek, hogyha érted élhetnék és halhatnék, Kedvesem". Három héttel szentelése előtt - okt. 9-én - egyértelműen kijelenti életének egyetlen célját: szent akar lenni. Sőt nyugodtan leírja: "én nyugodt vagyok... bonus est Jesus Dominus meus... boldog vagyok... higgyek és reméljek... **én szent és tiszta vagyok** (okt. 9.)! A szentelés előtt tartott lelkigyakorlat első napjának első gondolata a következő: **"Szent akarok lenni minden áron... Istenemért valami nagyot akarok tenni, s egészen érte élni...** A jó Istenhez simulok, mily jó téged mindenben szolgálhatni". (okt. 18.) A szentelés előtti szentgyónás után, okt. 21-én elhatározza, hogy ezentúl Jézus lábaihoz húzódik és figyel minden sugallatára, "és szívembe térve élek neked". Hogy mennyire Eucharisztia-centrikus kíván lenni, mutatja, hogy szentelése előtt egy héttel elhatározza, hogy egy életen át **"mindent visszaviszek a szentmisére, mely forrásom lesz mindenre, az ima embernek kell lennem, hogy Jézus érzelmeit magamra öltsem"** (okt. 24.)... Ilyen lelkülettel lépett az oltárhoz 1881. okt. 30-án: "félhétől tízig pappá szenteltettem..."

*

A bevezetőben említettem, hogy a most közreadott és kritikai kiadásnak szánt Naplójegyzetek meglepetéseket tartogatnak a témával foglalkozók számára. Épp az okt. 30-i pappászenteléskor írt szavai tartogatnak ilyen egészen meglepő fordulatot. Ebben ugyanis olyan megfogalmazásban fejezi ki örömet, melyet a különben igen pontos Schütz Antal átirta, gondolván, hogy maga Prohászka is tévesen írta le gondolatait. Ő ugyanis a "Jézus, csókolom lábaidat földre terülve" szavak után ezt nyomtatta ki: "csókolom kezeidet, e szentelt kezeket (vö.: 23.25.1.). Pedig a kéziratban Prohászka nem ezt írta, hanem a valóban szokatlannak tűnő "csókolom kezeimet"... **Tehát a szentelés után saját kezét csókolta meg!**

Nem ok nélkül mondtam, hogy Prohászka egészen új utakon járt, és sehol senkitől nem olvasott ilyen, vagy ehhez hasonló szöveget. Az ember általában nem a saját kezét szokta csókolni, hanem másét. Schütz is ezért változtatott az eredeti szövegen. Tévedett, mert az újból és újból átvizsgált eredeti szöveg félreérthetetlenül a **k e z e m e t** rögzíti. Én ehhez ragaszkodtam, bár számomra is különös mondatnak tűnt a 23 éves fiatal presbiter első megnyilatkozása. És most jön a váratlan fordulat, illetve a magyarázat. Horváth Kálmán váli plébános: Ottokár püspök a szívekben. Prohászka riportok című kéziratában (1972. I. 39. l.) ugyanis megörökítette egy szemtanú vallomását, mely épp az akkor már idős püspök hasonló kézcsókjáról szól. - "Egyszer a vendégszobában pihent. Amikor bementem, azt láttam, hogy a kezét mindkétfelől megcsókolja. Kérdeztem, miért tette ezt drága Püspök atya? - Tudja - válaszolta - én már annyi éve misézek és olyan sokszor áldoztam, hogy a kezemet is úgy csókolom meg, mintha Krisztusét csókolnám". Ez a vallomás adta meg a rejtélyes mondat igazi értelmét. Az viszont mélyen elgondolkoztatja az embert, hogy mindezt már első miséjekor gyakorolta. Ennél jobban aligha tudom bemutatni, hogy mit jelentett Prohászka számára az Eucharisztia. Az a kéz, mely az Oltáriszentséget érinti, a misztika világában magának Krisztusnak keze.

Elhangzott a Papi Otthon júniusi rekollekcióján.

Barlay

Prohászka püspök utolsó szentbeszéde 1927. ápr. 1.

Nem fogalmakat adok, - a lelkeket öntöm Önökre. Beszélek, nagyot mondok, nagyot! Istenit! Azokat becsülöm, akik meg is halnak azért, amire lelkesítenek. A Végtelenhez, Istenhez vagyok kapcsolva. A láncot el nem szakítom. - Imádkozni annyit tesz, mint repülni, emelkedni, belekapaszkodni Istenbe. Isten felé orientálok, és azután feltétlen hódolattal borulok eléje és vele élek, vele szenvedek. Feltétlen tisztelettel, hűséggel vagyok hozzá és ebben megnyugszom. Békém van, boldogságom csak a másvilágon. Isten erőt ad. Szeret mint Atyám. Budapest terein és a Vérmezőn a sok kis fűszál napról-napra zöldül a klorofil hatására a napsugárban. Tetszik tudni, ha egy kis fűszálnak öntudata volna, boldogan látná, hogy neki 140 millió km távolságból dukál a nap energiája. Nekem a végtelen kegyelmei járnak, mert az Isten szeret engem. Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja. Mindnyájunk lelke egymaga többet ér az egész világnál. - Kedves Hallgatóim, azt hiszem, egyikünk sem kételkedik abban, hogy neki hivatása van. Hivatása, hogy Isten gyermeke legyen. A harang lent a pocsolyában néma, - fel kell húzni a toronyba, hogy csendüljön, lendüljön. Ha elektromos áramok keringenek egy vasdarab körül, úgy rendeződnek el részecskéi, hogy a patkószeg a sarkcsillag felé fordul, belekapaszkodik. A mi lelkünk a végtelen Istenhez fordul és Őbelé kapaszkodik. Lelkiszegények azok, akiknek lelke nincs tele, - üres edény, mely az Istennel telhet meg. Le kell vetnünk mindazt, ami elmélkedésünket gátolja. - Grosse Gedanken, bedeutende Taten, Freuden! Öröm nélkül nem megy. Amikor valakiből élete miatt kicsik a realitások iránt való érzék, a fonction du régle, az valóban paralisz, modern beteg. Istennek annyival tartozunk, hogy meg nem fizethetjük, ha megszakadunk sem. Jaj, ha egy ilyen adóshoz segítő kéz nyúlik, és azt mondja: mind semmi, semmivel sem tartozom!

Egy asszony mondta egyszer: Püspökatyám! Tudja hány éves vagyok? Hatvan. Ugye nem látszik, pedig kilenc gyermeket neveltem fel, de tudom, hogyha elhajtottam volna, nem volnék ilyen ép!

Különösen fiatal barátaimnak mondom: Nincs más kódex, mint az Evangélium. Amikor Pestre jöttem, Baracskán az állomáson jaj de csúnya káromkodást hallottam. De azután egy kis cserkész, mikor észrevett, talpra ugrott, és úgy köszöntött: Dicsértessék a Jézus Krisztus! Van benne mély tisztelet! És ez biztató jel a jövődő magyar nemzedékre.

Egy német írónál olvastam, hogy bécsi jogász korában, hát tetszik tudni: "végzett a hitével", mert azzal könnyen végeznek. De amikor később atyját esténként térdénállva látta imádkozni, - gondolhatni, hogy gúnyolódó fiáért - gondolkodni kezdett és ez a példa-megmentette hitét későbbi éveiben. - Beethoven a Missa Solemnis Credo-jában 116 taktust szentelt a "vitam venturi saeculi" kifejezésre...

A püspök, miután az Evangéliummal kapcsolatban azt mondta, hogy nincs más kódex, két kézzel a szószékbe kapaszkodott, és mély, de nehezen érthető hangon folytatta: Örök sorsunk itt dől el. Az élet nem noviciátus, nincs reinkarnáció.

Poklot én nem teremtenék, de van, hiszem, mert az Úr Jézus mondta. A bánat nem érzélem, a bánat nem fájdalom, hanem vágy, bár a bűnt el nem követtem volna. A bűn nem a vérben van, nem az idegekben van, a bűn nem szenvedély. A bűn akarat, - amit nem akarok, nem bűn. A kísértés, ha bűn nem követi, dicsőségemre válik... Ekkor kínos mozdulattal a kendője után nyúlt. Azt hittük, elesik... Letörölte verejtékét... "Bánjátok meg bűncitket", mondotta még. Aztán Némethy Ernő megjelenik a szószéken, - egy pohár vizet nyújt neki. A püspök kiissza. Kissé felfrissül és tovább akar beszélni, de megroskad, a karfához támaszkodik... már nem lehet érteni szavait, de áll és hallatlan erőfeszítéssel küzd nagy lelke szélütött testével. Némethy imádkozni kezd mellette... Répássy is ért meg... A hallgatóság megdöbbenve figyeli a félelmes, fölséges, emberfeletti jelenetet. A püspök jobb kezében kendőjével már bizonytalan mozdulattal kapkod szívéhez. Eszmélete borult, de marad... balkarja bénultan lóg. Kétoldalt tartják a püspököt, miközben a hivek felé fordul és áldást ad. Most felemelik és a vörös sapkával a fején eltűnik a szószék kis ajtaján utoljára.

Negyedórát beszélt kb. szélütötten, a karfához támaszkodva, jobbra fordult tartással. Úgy látszik az egész katasztrófát fájós lábának tulajdonította. Testi gyengeségét megvetve öntötte ki ránk a lelkét. Villámtól sújtott tölgy, mely ki nem dől. Szárnyaló sas, mely fél szárnyal vergődve is fenntartja magát, amíg missziója tart.

A szombati (ápr. 2.) konferencia elmaradt. Ezen valószínűleg az Úr Jézussal való egyesülésről beszélt volna. A vágyról, amit ő az emberi lelkek után érez. Arról, hogy a megkeresztelt ember, ha elbukott, álljon fel, töltekezék Istennel az élet küzdelmeire.

- Mindezt az egyetemi templomban Dr. Csapodi István orvosprofesszor jegyezte le, és naplójában örököltette meg. (Vö.: Horváth Kálmán váli plébános: Ottokár püspök a szívekben. Prohászka riportok. 1972. I. 68-70.)

Szószéken

Prohászka püspök emlékezetére

A halál aznap azt súgta neki:
A szószéken ma nem állsz egyedül,
A szószéken ma én állok veled,
És amikor legjobban tündököl,
Elmetszem szavad aranyfonalát.

Ő visszanézett napsugár-szemével
A néma szónok éjsötét szemébe:
Jól van, halál, ma ketten prédikálunk
De harmadiknak Isten is beszél.

1927. április 1.

Reményik Sándor

Prohászka - Emlékkiállítás Székesfehérvárott (1997. április 2 - 15.)

A Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka Ottokár halálának hetvenedik évfordulóján élettrajzi kiállítással is tisztelgett hajdani püspöke emlékének.

A püspökség Prohászka-gyűjteményéből válogattam össze Szabó Ferenc SJ segítségével a püspök pályáját legjobban illusztráló dokumentumokat. A kiállítás rövid időtartama miatt lehetőség nyílt arra is, hogy az anyagok többségét - ahol ezt állományvédelmi szempontok nem gátolták - eredetiben tárjuk a nagyközönség elé: korábban ugyanis csak a kutatók szűk köre láthatta ezeket.

Egyik fő törekvésem az volt, hogy Prohászka Ottokár ismeretlen arcát mutassam be az érdeklődőknek. Ezért helyeztem különös súlyt családjának és tanulóveinek bemutatására (fényképekkel illetve iskolai bizonyítványokkal, egyetemi jegyzetekkel). A fotóanyag összeválogatásakor is igyekeztem előnyben részesíteni a kevésbé ismert, eddig még nem közölt fényképeket.

Egy ilyen, 1906 májusában készült, a püspököt papi civilben, esernyővel és keménykalappal ábrázoló kép ihletésére fogalmazódott meg a másik fő célja a kiállításnak, hogy személyes tárgyak segítségével próbáljam megidézni azok használoját.

A kiállítás installálásában nagy segítségemre lévő Heilauf Zsuzsával berendeztük hát a püspök írópultját, mely a tudós akademikust volt hivatva megidézni, kiállítottuk kedves kelyhét, gyóntatóstóláját, breviáriumát, egyik rózsafüzérét - melyek reményeink szerint a papot segítettek elképzelni, mindennapos megjelenését a fotókon túl sétatálcájának, esernyőjének, kalapjának bemutatásával szándékoztunk megidézni. Talán a személyes közelség érzetét is sikerült keltenünk egy irattárca, egy bicska, vagy borotva kiállításával.

Különleges látványosságként bemutattuk a püspökké kinevezés pápai bulláját, s Prohászka néhány kitüntetésének oklevelét, köztük a megkapó szépségű szecessziós díszpolgári kitüntetést, melyet Székesfehérvár városa adományozott a püspöknek 1912-ben.

Ízelítőt igyekeztünk adni Prohászka Ottokár utóéletéből is: a szellemi örökség feldolgozására tett első lépéseknek, tudományos méltatásoknak éppúgy helyet adtunk, mint a ledöntött, ám már virágokkal borított budapesti Prohászka-szobor 1947-es fényképének.

Nem szakadhattunk el a halálozási évfordulótól sem. A kiállítást ezért a püspök halotti maszkjának gipszlenomata, és a Székesfehérvár városát 1927-ben elborító, a gyászünnepek rendjéről tájékoztató plakátok egyike zárta le.

Mózesy Gergely

Függelék

Egy ismeretlen Prohászka vers 1895-ből

A Prohászka-kutatás minduntalan vissza-visszatérő témája: miért nem írt ez a lelke legmélyéig költői alkat verset? A kérdés szakemberei, különösen Sik Sándor, rámutatnak arra, hogy beszédeiben, írásaiban az ún. szóritmus oldalakon keresztül megtalálható. Sik Sándor maga is összeállított ilyeneket és egyetemi előadásain, Szegeden ezeket a szabadvers kategóriájába sorolta...

Időközönként terjesztenek Prohászkanak tulajdonított verseket, - de hamar kiderül, hogy eredete bizonytalan, sőt téves. Talán Kő az úton című mondható biztosnak (?), de forrás-megjelölését eddig hiába kerestem...

Halála után nyolc évvel, 1935-ben a Prohászka-relikviák között találtak egy régi emlékkönyvet, ennek egyik oldalán saját kézírásával egy kötött formában írt vers található. Íme:

A könny hazug, a szó sivár,
Jól tudom én, hogy rám mi vár:
Valóság lesz minden remény
S a fájdalomból költemény;
Óh milyen üdv, ó mennyi fény,
A végtelenben élek én.
A könnyeken s a harcokon át
Zengem a megváltó dalát:
Küzdj s ne féld az enyészetet,
Hogy megtaláld az életet

Örökre!

A megtalált verset az újból megindított Magyar Sion 1935. január 1. számában közreadták hasonmás (fakszimile) kiadásban. Az Új Ember 1978. ápr. 23. számában hosszabban ír e témáról; legutóbb itt Székesfehérvárott a Szent István városa 1997. márc. 30. száma közli az Új Ember említett cikkét a verssel együtt.

Számomra különösen azért fontos ez a vers, mert újabb bizonyítékot találok benne eddigi elemzéseim állításához: az esztergomi évek igen sok nehézséget: "könnyet... sivár szót... fájdalmat... harcokat" is okoztak a lelki egyensúlyáért küzdő fiatal teológiai tanárnak. Tudjuk, hogy mindezekben úrrá lett, mintahogy ez a vers is épp ennek a benső folyamatnak egy gyöngyszemeként bukkan elő. Más hasonlattal élve: úgy húzódik meg életművének óriási boltívei alatt, mint a százados tölgyek tövében egyetlen szál kis virág.

Bár jelen esetben minden szükséges feltétel megvan annak bizonyítására, hogy a vers Prohászka-tól való, az irodalomtörténész mégis egy halvány kérdőjelet megkockáztat még saját cikkében is. Mert bár Prohászka kezeírása vitathatatlan, de elképzelhető, hogy másolta valahonnét. Ilyenmel nemegyszer találkozunk Naplójegyzeteiben. Legtöbbször azonban jelezni szokta a vers szerzőjét, vagy azt, hogy hol, melyik könyvben találta.

Ennek ellenére én magam is úgy gondolom, hogy mind tartalma, mind a megadott időpont miatt ez a tíz sornyi vers valóban Prohászka költeménye.

Barlay

*

Beszámoló egy Dobogókő-i kirándulásról.

Winkler József, a későbbi s.püspök a harmincas években Esztergomban kutatott Prohászka hagyatékában. Ugyanaz az alkalmazott takarított szobájában, aki annak idején Prohászka és a tanári kar inasa volt. Winkler feljegyezte a tőle hallott történetet, 1932 őszén.

Prohászka mint spirituális kispapjaival minden évben kirándult. 1900-ban Dobogókőre mentek, és engem, mint a tanárok inasát is magával vitt, hogy segítsék az étkeztetést. Jókedvűen koccintott mindegyik kispappal, beszélgettek, tréfálkoztak. De aztán komolyra vette a szót, és ezt mondta: Volt idő, amikor a papok fakchelyből miséztek, de arany volt a szájuk, és bátran hirdették az Evangéliumot; sőt ha kellett szembefordultak még a császárokkal is. - Ma viszont aranykehelyből misézünk, de fából van a szánk. Nem emelünk szót még a szegények érdekében sem. Meg vagyok győződve, hogy ezért meg fog az Isten büntetni minket, és ránk küldi a kommunizmust". -

Én akkor nem értettem és nem is ismertem a szót: kommunizmus! De aztán 1919-ben megtudtam mindent, és eszembe jutott, hogy a Spirituális úr mindezt húsz évvel előbb már látta, és megmondta.

A történetet Horváth Kálmán plébános kéziratában találtam: Prohászka a szíveken. I. 45. l.

**Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár.
(PÉA)**

**Szemináriumi műhelymunka
Szövegelemzések
-
Előtanulmányok**

negyedik füzet

Tájékoztató

E negyedik füzet anyagát is - a lehetőségekhez képest - időrendben csoportosítottuk.

Elsőként Prohászka Ottokár római dolgozatát közöljük. Az eredeti kézirat másolatát, olykor alig kibetűzhető szövegét Kiss Józsefné fejtette meg. A gót betűvel írt német levelet és egy római bíboroshoz küldött levél magyarra fordítását Skripecz Erika tanárnőnek köszönjük. - Mivel ma már nehezen lehet hozzájutni Hünya Dániel S. J. által szerkesztett Papi Lelkiség köteteihez, ezért közöljük Prohászka „búcsúzó” írását: Papnevelői utasításait dr. Erdős Mátyás, a későbbi esztergomi spirituális közlése alapján!

Kutatásaim legújabb adatait és összefüggéseit külön tanulmányban adom közre: Prohászka és a politika - Háttér elemzés - (1892-1900). Folytatását az ötödik füzetben szeretném közzé tenni. Külön felhívom kutatóink figyelmét a rozsnýói pástorlevél teljes szövegközlésére, melyet kordokumentumnak szánok. Ez az a „kiáltvány”, mely Prohászka az aktív politizálásra készítette. Ezzel szerves összefüggésben van az Esztergom című hetilap bibliográfiája, melyet eddig nem állított össze senki. Az úttörő, igen fárasztó munkáért Dr. Busa Margit OSZK főmunkatársnak mondunk köszönetet.

Végül Bella Lászlóné közreadásában Stoffer Mária két levelét közöljük és ezzel egészítjük ki Bella Lászlóné előadásait, melyeket az ún. Prohászka-szemináriumban tartott.

Kiadványunk utolsó oldalán fontos információt nyújtok egy kiadvánnyal kapcsolatban.

Kelt Székesfehérvárott, 1998. Vízkereszt ünnepén

Barlay Ö. Szabolcs

A MAGYAR BIBLIAFORDÍTÁS PÁZMÁNY KORÁIG

Prohászka Ottokár előadása a római magyar Szent Imre Körben.

Ki mondhatná, hogy a természet törvényei közt élő nép írtózott volna a kereszténységtől, hogy ez összeegyeztethetetlen elemre akadt volna keblében? S mégis óriási mű egy nép egy nemzet megtérítése, oly mű, mely isteni erőket kíván, mely soha elég végrehajtott nem talál. Valóban kevés volt azon áldott barátaink száma, kik az ördöggel egy színvonalra helyezett nemzet tanyáin átvonultak, kik elveték a magot - kevesen egy egész nép, egy szilaj nép között. Ily körülmények közt meg kellett ragadni minden mentőszálat, felhasználni a kínálkozott alkalmakat, ily körülmények közt különösen kézhez kellett venni az ellentállást nem tűrő hatalmat: a hazai nyelvet is.

A nemzetnek múltja van, s e múlt pogány vala, s e pogány múlt szülötte s már bölcsőjében társa; a nemzet nyelve volt. Általános keresztény elv: meghagyni minden népnek azt, ami őt elkülönbözötté, önállóvá teszi: meghagyni nyelvét, s ezzel hordozójaként múlt s jelenben az egyház tűnik ki. Mert a nyelv a nemzet lelke szelleme, melynek elfojtása roppant nehézséggel, úgyszólván tehetetlenséggel jár; s a cél elérése ezután sem áll biztos alapon, mert ha nem gyűlölet - úgy elaltatott emlékezetre van győzelme vetve. - A nyelvet tehát, mi égető szükség vala, az egyház kitűnő közegévé tette, s ezt ismét a legszükségesebb életbehozatalára a bibliafordításra fordítá. Tekintsünk fel e téren Pázmány koráig fel nem bontva azon kapcsot, mely mi s kor közt szükségképpen feláll; kölcsönös megvilágítására a homályban derengőnek kitalálására a lappangónak.

Irodalmi történetünk első szakából egy bibliafordítás sem maradt ránk. De ha meggondoljuk első szent királyunk a keresztény hit terjesztése körül kifejtett buzgalmát, ha meggondoljuk Pannonhalma, Pécsvárad, Bakonybél, Zobor a hit mind megannyi védfalának munkásságát, lehetetlen kételkednünk, hogy minden irányban oly nagy buzgalom, nagy munkásság terjedt volna ki; csak a fő az első cél tévesztette volna szem előtt, csak a szentírás fordításának szerepét hagyta volna parlagon heverni. - Bizonyára le volt fordítva már a szentírás, ha nem is egészen, egyes részeiben, ha azonban nem maradt ránk egy fia emlék sem; akkor megfejtí ezt nekünk a tatárpusztítás, megfejtik a mindent rombadöntő századok viszontagságai. Mert a polgárosodásnak a tatárpusztítást megelőző évei egy úgy szólunk - a magyarra nézve ókornak tekinthetők s valamint megszakadt akkor a nemzet élete nyomtalan nyomoron vezet keresztül s annál inkább elvesztjük az amúgy is gyér irodalom fonalát. Urrá lőn az élet, s így a vallási irodalomban is csak romok után indulhatunk. E "romok" egyike (lehet, hogy valamelyik zsolttárok fordítása) püspöki könyvtárban őrzetik - ez a régi bibliafordítás maradványa, melyen azonban mint másolaton nemcsak a papír, de a nyelv is újabb, a második időszak nyelve lesz.

Kétséget tehát teljesen kizár, már azért is, mert mihelyt jobb s biztosabb idők köszöntek be, azonnal nyomát látjuk, kétséget kizár, mert már a második időszakban, midőn az Anjou-ház ült a négy tenger mosta ország trónján, midőn a nemzet bár sokszor megzavarta békéjét hódító hadjárat biztonsággal tekinthetett a jövőbe a királyi méltóság mint bel- mint külföldön nagy tekintélynek örvendő hatalma miatt azonnal biztosabb alapon vonul fel a vallási irodalom, melynek

legszebb díszre a ferencesek által fordított, s a Révay s Jászai codexben fenntartott biblia, mely első s legrégebb. Ide tartozik vagyis e korban másolatott nem egyedüli ókori emlék, mely mint már említém az első századok bibliájának maradványa. Nem maradt azonban soká egyedül e téren a ferencesek bibliája. Még hazánkban a kereszténységnek fejlődése szabad folyásnak örvendett s a szellemi (?) mozgalom meg nem zavarta még a szomszéd birodalmat: addig tagadhatatlan, egyházi férfiak s testületek után gyökeret vert a keresztény vallás a főurak házaiban, melyekben a mindennapi életbe is áthatott éltető elemök, lelkök lőn. S különös, úgy látszik mintha a biblia fordítása körül kifejtett tevékenység is e menetet kívánta volna megtartani, s a főúri udvari szellem a zárdák által felmutatott biblián vérszemet kapott volna. Feltűnik egy új biblia fordítása: a jeles pálosé, Báthory Lászlóé. - Igaz a fordító szinte azon intézmények férfja volt, melyek munkásságának a háládatlan utóvilág oly sokat köszönhet, de az indító ok, azon benső szellemi ösztönző irány a főúri udvarból szívárgott lelkébe. - Báthory László az épp oly vallásos mint legnagyobb magyarnak Hunyadi Jánosnak udvarában lelkesült föl e műre. - Méltán nem hagyhatjuk megfontolatlanul e helyen a dicső hazafinak udvarát. Vallásos volt az legmélyebb alapjában, midőn az ott lengő szellem Báthoryt a bibliafordításra tüzelé, de legtisztább nemzeti érzületű is, midőn az űrt érte, melyet a bibliának a honi nyelvre való gyér fordítása a vallásos nemzetnél okoz. Hunyadi Jánosnak köszönhetjük tehát közvetve, hogy a keresztény polgárosodás négy évszázadában élő nemzet egy második bibliát is felmutathat, mely az utóvilágra szállt, közvetlenül a jeles pálosnak, ki művét a XV. század első felében végezte, reánk azonban sajnos csak egy XVI. században vett másolatban maradt fenn. Eltekintve attól, mely előnyös s hasznos volt megjelenésekor, eltekintve attól, hogy nemcsak a nemzet hite, de úgyszólván a méltányosság elvárta megjelenését már azért is nevezetes, mert az ő s újabb magyar nyelv válaszfalát óráról az újabbra átmenetet képez. - Kettős tanu, kettős bizonyosága a szent hit iránti lelkesülést s szeretetet bizonyítja egyrésztől, másrésztől pedig mintegy útmutató a nyelvészet terén az akkor nyelv-változás biztos fonala. A nagy atyát dicső fia: Mátyás követé. Lajos s Mátyás kezdet és vég. A magyar középkor a hősi keresztény vitézség kora Mátyás alatt érte tetőpontját, hogy aminek már nemzetek oly soká örvendtek, az nálunk Mátyással csakhamar sírba szálljon. Nem hiába említém a fénykort, hanem azért, hogy midőn tények hiányoznak a megfontolás s következtetés pótolja némileg azokat. Tekintsünk felvett tárgyunkra. Sötétség borong épp e jeles király alatt üres de remélhetőleg hűlt helyén. De nem úgy a szándékozó előtt. Most valóban nemcsak nem sorolható fel, de nem is képzelhető hogy míg a munkás kolostorok falain kívül Mátyás az igazságos dicső uralkodása alatt a magyar mind műveltség, mind tudományosság tekintetében az európai nemzeteknél hírt s tekintélyt vívott ki magának, addig a vallásos korban a vallási Múzsza új tevékenység új munkásságra nem buzdult volna fel. El kell itt természetesen tekintenünk a másolatoktól, melyek épp e korban a szerzetesek s szerzetesnők főfoglalkozását képezték, csak az önálló fordításokra kell szemüggel lennünk. - Mert valóban azon véleményen lehetnénk, hogy ahány kolostort számlált az akkori korszak, annyi bibliának is örvendett.

E kor tehát két bibliát mutat fel s zárkövét újólág pusztítás képezi. Ezen emlékek azok, melyek dacára a középkor véres harcainak, dacára a mindent

romboló pogány dühének kikerülték az enyészet sorsát. Vajmi sok becses emlék veszett el, midőn annyi zárda, annyi könyvtár hamvadt el a vészteljes mohácsi ütközet után az egész országot elárasztó török csordák áradása alatt. - Bármily nagy volt is a kor, mely e szomorú évtizedek alatt a vallási munkákra, tehát a bibliafordításokra is áramlott, kipótolta azt bőven a szellemi mozgalom százada a XVI. század, megnyitá az egyszerre a szunnyadó erőket, mely élő, mozgalmas világba vezetett be, mely elfelejteti a múltat.

A reformáció nálunk is lábra kapott, s hosszú (?) örvényt vágott az amúgy is szorongatott ország pártjai között, s e seb, mely annyi éven át oly fölötté sajtzott, mely a haza fényét s haladását tekintélyét leginkább a jövőre nézve oly érezhetően csonkítja - élesztetnie (?) kellett. Az irodalom itt is mint minden pártoskodásnál soha szem előtt nem tévesztetett. Megtámadott mindenben mindent, hisz épp ez a párttűző szellem, de az új vallás alapján (ul-?) a támadó működés elegendő nem lett volna, alapul tehát mint mondatik, a nyomdák a bibliát szolgálának (?) s így a vallásirodalomnak ez lőn újra központja. Jóllehet ez csak szomorú jelenet, mégis külszíne tág és termékeny tért mutatott, bizonyítá azon lázadó szellem makacsságát mely önmunkája által kívánja helyreütni azt, ami elvesztett, s elhithetni magával, hogy megtalálta. - Mondhatjuk: megosztak a hazának erői, s mégis e megosztás az irodalomnak művelésére s nem gyöngítésére szolgált, nagyobb munkálkodásra hívott fel. - Versenyzett mindkét fél, egy sem akart hátramaradni: innen van, hogy míg az előbb csak két szentírást mutatunk fel, most mintegy kitör a lappangó erő s katolikus részről három jeles férfiúval találkozunk, kik a szentírás fordítása körül buzgolkodtak: Szántó István jezsuita egész bibliájával, mely azonban kiadástan maradt. Komjáthy B. Szent Pál leveleinek s Pesti Gábor a négy evangélium fordításával. - Nagyobb munkásság fejlődött ki azonban protestáns részről, mit a lángra kapott vallási buzgalomból könnyen megsejthetünk, mert itt az egy katolikus fordításra 2 protestáns felel: t. i. Heltai G. eredetiből fordított bibliájával és Károlyi, ki a vulgátát fordítá folyékony ugyan, de erő s szépség nélkül. Ezeknél azonban különösebb érdemet vívtak ki magoknak Erdősy, ki az újszövetséget görögből és Székely, ki a Zsoltárokat zsidó eredetiből az eddieknél sokkal hívebben a tiszai nyelvjáráson tették át nyelvünkre. Sokan nem méltányolják a katolikusok e korbéli szorgalmát, pedig a mérleg karja valóban inog. Erdősyt mindkét párt magáénak mondja, a biztos nyomozás azonban a katolikusok javára dönti el a kérdést, mert eltekintve attól, hogy a szigorú Ferdinánd császártól a bécsi egyetem tanára, mely hivatala kivétel nélkül katolikusok számára tartatott fön, nevezetett, bibliája második kiadója előszavában nyíltan kijelenti, miszerint azért fordítá Erdősy a bibliát "... (olvashatatlan szövegrész) ... (tehát nem heterodoxae). S az ügyek ily állásánál e korszakról sem mondható el, hogy a katolikusok nem állták meg helyöket; sőt ellenkezőleg a protestantizmus szükségképp e munkásságra volt utalva, míg a katolikus egyház századok fáradalma gyümölcsének s műveinek örvendett. De ha tágítanánk is e vita kérdésben, szégyenérzet mégsem foghat el. Meddig tartott e túlsúly! a próza szüntelenül művelte előbbi mibe sem vett állását csakhamar a virágzás magas polcával cserélé föl - s ha valamiben úgy leginkább ebben vívott ki magának érdemet a különben dülő mozgalom. - Az eddigi irodalmi viták egyengették az utat, hogy hála az Úrnak a katolicizmus haladását könnyítve ez csakhamar jogos

méltányos állását visszanyerje. - Nem múlt ugyan a protestáló hősökön e dicső emelkedés, mert igyekezettük, szorgalmuk mi kívánni való sem hagyott hátra; de ez egyszer győzelem sorsa el vala döntve. - Pázmány kora, mert ezen korról szólunk, a katolikus egyháznak megadá ismét azon fényt s erőt, mely ideig-óráig elhomályosult. - Nem volt ez már vetélkedés, hanem egyrészt, az újítók részéről elkeseredés, érezték a súlyt, a megvitathatatlan érvek erejét, s elkeseredetten támadók vagy fogadók a katolikus írók legyőző műveit, - minden bizonnyal voltak részükön is jeles erők s tehetségek, úgy hogy munkáik többségét latra vetve túlsúlyban vannak, de vajon képesek voltak-e összevéve is ellensúlyozni a bíboros érsek gátat nem ismerő dialecticáját. - Mindenben érezte e kor a halhatatlan férfiú hatásos működését, jogos lenne, hogy e szakban is fedezzük fel munkálkodása nyomát. Nem is csalatkozunk e várakozásunkban, mert ha nem is közvetlenül, de közvetve folyt be működése az irodalom e terére. Ezt bizonyítja Káldi Gy. Jezsuitának, ki csak is Pázmány buzdításainak engedve fogott nagy művéhez, az eddigieknél sokkal tökéletesebb bibliája. - Ez azon hit-irodalmi viták koronáját képezi, oly mű, mely legméltóbb volt időnkig mindig érvényben, közös kedvelés, s hozzá való ragaszkodásban részesülni. - "Az újabb nyelvtudomány is igazolta mindazon előnyöket, melyek a Pázmány korának velős erőteljes magyarságával fordított Káldi-féle Szentírást valamint a többi magyar fordítások fölött kiemelték, így méltóvá is tették azon tekintélyre, mellyel azt a több mint kétszázados használat a katolikus magyaroknál megtisztelte." S valóban mi lehetne erőteljesebb biztosíték valamely mű jó sikerülte iránt, mint azon ragaszkodás, azon kedvelés, melyet más ugyanefféle feltűnő művek nemcsak meg nem ingathattak, de sőt növeltek. Másrészt a mindig becsülendő törekvésnek gyümölcseit. Károlyi s Csipkés bibliájában bírjuk mely utóbbi daczára több előnyinek a Károlyié mellett mellőzve lőn. Ezzel befejeződik prózánk fénykora, s egyszersmind fölvetett tárgyunk végére értünk. Ne is kutassunk tovább, mintegy kielégítve szebb reményre jogosítva ne vessük pillantásunkat előre; hanem inkább tekintsünk mindent összefoglalva az elmúlt hat századra.

Mire való? sőt sokak előtt hiábavalónak látszik a nemzet bibliairodalmának is tanulmányozása! - Nem úgy uraim. Kegyelettel kell lennünk az ősök e ránk szállott művei iránt, mert oly emlékek azok, melyek nem mint más dicsőséget hirdető romok holtak s élettelenek, hanem melyekben folyton leng az élet a szellem. De másrészt, s ez a fő ok. - Az irodalom a nemzet története, ez szellemi élte nyilvánítója s épp ezért: történelem és irodalom a polgárosult népeknél szoros kapcsolatban áll egyik a másik kiegészítésének tekinthető. Akarjuk tanulni a nemzet történelmét forrásul szolgálván az irodalom is; akarjuk ismerni a vallás mozgalmakat, a biztos fonalat ez után az irodalom s nagyrészt a bibliafordítás is nyújtja. Tekintsünk (?) csak tárgyunkra s már is látjuk, mily szoros összefüggésben áll a vallásos ... (olvashatatlan szövegrész) ... s mennyivel inkább a XVI. századbeni mozgalmat a felsorolt művekkel. - Értették, előzték s követték, viszont ezek léptek fel úttörőik gyanánt. Valamint azért az általános irodalom a közérzeten s gondolkozásmód, úgy a bibliairodalom is a hitbuzgóság örök időkre szánt kristályodása.

Prohászka O.

Az eredeti szöveg másolatát megfejtette és közli Kiss Józsefné.

Prohászka németül írt leveleiből

I.

Tisztelendő Atyám,

Egy rövid, érdekes hírt szeretnék T. Atyával közölni arról a kéziratról, amelyről említést tettem utolsó levelemben: P. Arator (Szántó) kéziratáról. Ezt a bíboros úr őrzi szobájában, és ki tudja, mikor lehetne azt kézhez kapni. Ezért fordultam Winkler úrhoz, mert a Kollégium történetének hatalmas kézírata állítólag az Akadémiai Könyvtárban megtalálható; a Jordánszky kézirat (kódex) csupán egy kivonata annak a műnek. Ezirányú kérdésekre Winkler úr azt válaszolta, hogy ez a mű két másolatban is fennmaradt. Egyik Pesten, a másik a Vatikáni Levéltárban Cod. Vat. 6205 szám alatt. Címe: *Ex Tomo II. Hevenesianae Bibliothecae ad Gregorium XIII. Pont. Max. de statu totius Pannoniae et de Collegio Hungarico in Urbe excitando oratio*. Nekem ugyan kissé kétesnek tűnik az „oratio” kifejezés, de hát ez a történet jellegétől függhet.

Eddig két monográfiában néztem utána: Koller, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis*, amely jóformán ott ér véget, ahol a kérdés minket érdekelne, - a másik *Deseriritől a Historia Episcopatus vaciensis*, mely több fontos eseményt jegyez fel. A török megszállás miatti megpróbáltatások az egyházmegyéket még a 17. században is szörnyű állapotba sodorták. Így azt látom, hogy a germanista Püsky váci püspök utóda, Tarnóczy azt kéri Lippaytól, hogy egyházmegyéje számára küldjön néhány kispapot a nyitrai szemináriumba. (Hosszú latin mondat következik Lippay érsek válaszából.) *Deseriri* 1717-ből való munkájában 30 plébánia neve található Vácon kívül. Ebben a műben remélhetőleg több adatot fogok találni Kolonichról, Migazziról, Eszterházyról, - ezekről majd T. Atyának be fogok számolni.

Én különben Kalocsára utazom lelkigyakorlatra; Szuchy és Sándorffy urakat is meghívtam. Tudok róla, hogy T. Atyám is sok mindenféle híresztelést hallott Szuchy úrról; nagyon kérem, hogy ezeket maximális fenntartással tessék fogadni: Ugyanis sok olyan ember van, és szerintem ezen „jól értesült” hírterjesztők is olyanok, akik nem szavahihetők. Ezek mindent elhisznek és színtiszta igazságnak tartanak, hogy aztán jótanácsaik özönével végképp elkeserítsék a vélt delikvenszeket. Érdeklődtem Szuchy úrnál is, és ő biztosított engem arról, hogy semmi olyan nem történt, amiért ekkora úrmát kellene csapni. Azt viszont megállapította, hogy azok a félreértések, melyeken jómagam csöppet sem csodálkozom - ismervén a magyarországi ügyek állását - tárt ajtót nyitnak a gyanúsítgatásoknak. Amint látom, Szuchy úrról még cifrábbakat híresztelnek, mintha ő egynesen aposztata lett volna; erről én semmit sem tudok. Furcsa, hogy a németországi germanisták „tudják” azt, amit mi nem tudunk! Én sajnálom a magyar germanistákat, mert nehéz helyzetben vannak. Valahogy ugyan ki lehet bírni, ha sok mindent lenyelünk, ráérvén szemléldünk, és közben megőrizzük higgadt értelmünket. De ez nem adatik meg mindenkinek! Ez is az egyik oka annak, hogy számosan, talán mindegyikük, néhány évre vidékre vonulnak és hátat fordítanak ennek az egész nagy ostobaságnak.

Mostani szabadságom alatt talán Wildfeuer úrral is összejöhetek. - Ez évben nincs megfelelő hírvivőnk a Kollégium számára.

Maradok Tisztelendő Atyának hűséges szolgája:

Esztergom, 1886. július 2.

Prohászka Ottokár

II.

Eminenciás Uram,

Soha nem gyengülő szeretet és tisztelet érzelmével köszöntöm Eminenciádat névnapja alkalmából. A Mindenható Isten adja áldását, világosságát, és tartsa meg Önt nekünk mindnyájunknak még sokáig!

Ilyen őszinte érzéseim ellenére ezúttal nem minden szorongás nélkül fordulok Eminenciádhoz, éppen velem kapcsolatban. Személyem körül valami nagy dolog történt, ami felbolygat és nem hagy nyugodni: ez Székesfehérvár püspökévé történt kinevezésem. Ebben természetesen Isten akaratát kell látnom és imádnom, mégis időnként szorongás fog el, s irigykedve gondolok hajdani szabadságomra és függetlenségemre. Hogy ezt nem én akartam, abban senki sem kételkedik. Ez egyben vigasztalásom is, mert úgy vélem, hogy Isten megsegít, hiszen ez számomra szemmel láthatóan az ő műve. Azt tudom, hogy minden lehetőt meg fogok tenni, és minden erőmmel azon leszek, hogy jóakaróim bizalmát kiérdemeljem, bár Magyarországon a jelenlegi viszonyok hétszeresen nehezek, rosszak és a politika teljesen kusza, úgyhogy kiutat látni nem lehet, találni még kevésbé. Közvetlenül mit sem lehet tenni a nemzeti szenvedélyek ellen, a hullámok magasra csapnak; indirekt módon azonban mégis sokat tehetünk. Hiszen gyakran megváltozhatnak a nézetek, különösen ha a gazdasági érdekek előtérbe kerülnek és az idealizáló irányzatokat háttérbe szorítják. Egyelőre azonban közeli változás nem igen várható. Sokan úgy vélekednek, hogy a királynak engednie kell!

Majláth püspök fog szentelni; az időpont még nincs rögzítve. Ma viszont olyan hírt is lehetett hallani, hogy mindannyiunkat Rómában fognak felszentelni. Bárhol is lesz, kegyelmet hozzon! Ebben a gondolatban kérem imádságát és maradok egy közeli viszontlátás reményében Eminenciád tisztelő hive:

Budapest, 1905. nov. 27.

Prohászka Ottokár

A német nyelvű leveleket Skripecz Erika tanárnő fordította magyarra.

Prohászka papnevelői utasításai

1904. április 3. Húsvétnapján. Alleluja!

A búcsúzás nehéz óráiban írom e jegyzeteket; néhány vonás ez mindössze, mely nem ad teljes képet, de a léleknek elég, hogy rajtuk eligazodjék s a szellemet fölismerje.

Teljesen a hitből s a kegyelemből akarunk élni s a kispapokat a természetfölötti életre nevelni; azért mindenekfölött sürgetjük a hitből való életet, s ami arra vezet, az elmélkedést, önmagábatérést, összeszedettséget, bensőséget, áhítatot, ön-fegyelmezést, önmegtörést s örvendező, készséges Jézus-szeretetet.

A spirituálisnak kell a kispapokban e szellemet nevelnie.

Hivatás kevés van, értem ezalatt a határozott, igaz, 13-próbás hivatást; a hivatást itt neveljük. Azért meg kell nyernie és föl kell lelkesítenie a kispapokat. Bánják jól az I. évekkel; verjen beléjük lelket, mert ingadoznak is és kellettlen is az életük; a tanulmányok, kivált a latin nyelv miatt ízetlenek. Legyen irántuk jószívű; értse meg elszontyorodásukat, csüggedésüket értse meg, hogy elhagyatottaknak érzik magukat, tele hon- és világ-vágygal. Ne bizalmatlankodjék irántuk, s ne adjon sokat leveleikre, melyeket írnak s kapnak, ha esetleg megtudja tartalmukat. Ők chaotikus, rendezetlen, fájós lelkek. A betyárokat ne tartogassa vissza, ha ki akarak mindjárt menni, de a jóézésű ifjakat tartogassa; higgye el, van az egyházmegyének most több kitűnő papja, kik ki akartak lépni s én nem engedtem nekik; biztattam őket, szeretettel, nyájasan bántam velük, s íme most örvendek neki.

A reverendát néhány jó szó kíséretében szentelje meg s adja át nekik, s azután hívja magához egyenkint s ismerkedjék meg velük. Az újoncoknak, valamennyinek, teológusnak és gimnazistának vasárnap este 1/2 7-kor konferenciákat tart az aulában, s tanítja őket mindenre: gyónni (általános gyónás!), imádkozni, olvasót s keresztutat, megismerteti Jézus Szíve tiszteletét, a skapulárét; kiterjeszkedik az észszerű testnevelésre, pl. Hufeland Makrobiotika révén; a tisztaságot, fegyelmet még e részről is ajánlja, az önfertőzést üldözi; az aktus heroikust, a szentmishallgatást minden csínja-bínja szerint ismerteti; az Oltáriszentség-látogatást, a gyakori áldozást, a lelkiolvasást ajánlja!

Nem nyugszunk addig, míg a kispapok a kegyelem állapotában nem élnek habitualiter. Gyónásra buzdítani s nekik azt megkönnyíteni iparkodjunk. A teológusokat arra kell nevelni, hogy hetenkint járuljanak a szentáldozáshoz.* A közös szentáldozásokat tartsuk meg (lajstromuk ki van függesztve a kápolna mellett), csak ha több áldozási nap torlódnék össze, pl. Jézus Szíve péntekje s más ünnep, akkor nem kell valamennyi áldozást szorgalmazni. Szokásban van itt az engesztelő szentáldozás, s azt egy kispap rendezi, s átadja azután munusát másnak; ugyancsak ő rendezi a "tiszteletőrséget" s az adorációkat.

Az Oltáriszentség iránti tiszteletet tőlünk telhetőleg mozdítsuk elő; maga a szentmishallgatás s annak jó módja mily fontos a keresztényi életben. Sanctusig énekelni szoktak (de nem nagyon szépen), kommunio után szintén. Vigyázzon,

* Akkor ez is nagy dolog volt. A gyakori szentáldozás jóval ezután kezdődött.

hogy lehetőleg pontosan jöjjenek misére (ebben is van több bibe; többen kikijárnak a meditáció végén; nem akartam megtiltani, hogy ne tegyék, lehet okuk rá, de módjával); ne orgonáljon mindig ugyanaz, mert akkor sokat veszít; a mise utáni imákat ne hadarják... S a papok szépen misézzenek. A kispapok jól ministrálnak.

Nagy súlyt fektetni a rítusra is. A Ceremoniarum Magister igen fontos személy a házban. Most ez igen jól van berendezve. Ügyes, buzgó ifjakat kell erre kiszemelni. Vigyázzunk a bazilikában is, még arra is, hogy hogyan állnak s tartják a kezüket, s mit olvasnak s hogy ne szórakozzanak. A sekrestyében fölöltözködve ne beszélgessenek, forduljanak a credenz felé s legyenek csendben.

A kispapok sorban segítik a sekrestyéseket itthon, hogy tanulják meg a ruha-kezelést s a pap-öltöztetést, ezért ők öltöztetik a spirituálist.

A ceremóniák már képzik a jövődő misézőket, azért arra is nagyon figyelni, hogy hogyan állnak, járnak, forognak; nagy gonddal tanítani a IV. éveseket a liturgiára s rítusra. Ezért hetenkint két órája van a spirituálisnak, melyben rítust tanít; breviáriumot, misét, misszálét és rituálét: sorban átvenni. (Bona, Gühr, Chaignon, Maning jó szolgálatot tehetnek.) A breviáriumban ne tanítsa külön a rubrikákat, hanem vegye át practice az officiumot. A misét illetőleg vegye át először Gühr "Das hl. Messopfer"-t, azután szintén practice mutasson meg mindent s gyakorolja az egyesekkel. A rituálét vegye át; mindent mutasson meg, hogy kell purifikálni, hogy kell a szentostyát a lanulába tenni, hogy kell betegnél viselkedni, hogy kell absolválni ab excommunicatione etc....! Figyelmeztetni, hány teljes búcsút nyerhetnek, ha hetenkint gyónnak majd mint papok s bizonyos imákat recitálnak; kitűnő erre "Der Priester am Altar" gyűjteménye a függvényekben!

A gyóntatók kiválasztásában vigyázzon, de a kispapoknak nagy szabadságot adjon; beszéljen néha a gyóntatókkal, hogy mit sürgessenek: tisztaságot, önmegtagadást, szeretetet. A fölszentelendőktől habituális megmaradást és életet a grátiában; ebben hajthatatlanok legyünk. A máshonnan jött fölszentelendők, szinte jobb, ha illetékes papjaiknál gyónnak, mert mit csináljunk ily jöttmentekkel az utolsó órákban az ordináció előtt?

Status gratiae habitualis és absentia vitii gravis: e nélkül ordinálni nem lehet!

Az ordinációra készüljön, s vigyázzon a püspökre is, kivált a kézkiterjesztést illetőleg!

S ó, mi mindent tegyen a IV. évesek buzdítására, kivált az utolsó húsvéti és az ordinációbeli szent lelkigyakorlatokban!

Itt elhallgatok, mert ide proféták kellene.

*

A meditációt mindenekelőtt sürgesse. Tanítsa az I. éveseket külön meditálni (kitűnő P. Rothaas: De arte meditandi, megvan magyarul is P. Tóth Mikétdől); tartson erről néha exhortációt. Az I. éveseket legjobb külön a IV. múzeumba gyűjteni reggel 1/2 6-6-ig, mialatt a többiek meditálnak a kápolnában; este addig a múzeumban végezzék az imát is; ne jöjjenek pontokra. Főleg kezdetben, mikor

este valamennyinek a pontokat adjuk, legyünk világosak, s egyszerű tárgyakat vegyünk föl. Nem baj, ha jegyzik maguknak a pontokat.

Sürgesse az úgynevezett kollokviumokban is a meditációt; ezeket a kollokviumokat mindegyikkel tartsa meg külön-külön; s mondassa el magának, hogyan medítálnak, imádkoznak, éreznek, mily önmegtagadásokat végeznek, hogy érintkeznek egymással, hogy beszélgetnek, s mindegyikkel-e? mily röpmákat, adorációkat tartanak? értenek-e a búcsúnyeréshez, jószándék fölkeltéséhez?!

Kollokviumokat tartson, elsősorban az I. évesekkel, de azután mindegyikkel; egyiket mindjárt kezdetben; a többit, ahogy lehet.

Figyelmébe ajánlom a fürdőt. Ne használjanak nagyon meleg vizet. Használjanak úszó nadrágot. Legyen gondja, hogy ne rongyolódjanak el. Csavarják ki, akasszák föl, hogy száradjanak. Ne legyen ez a hely bűnvesztély!

Lelkigyakorlatok mindjárt októberben tartatnak. Okt. 4-e körül. Olvasmányokat jelöljön ki azokra, a refectoriumba s a kápolnába, a rendet pedig írassa le; a húsvéti exerciciumokra a rend nyomtatva van.

*

Lelkiolvasmányokat ajánlja s használja a Rodriguezt, Scaramellit (megvan most magyarul is), Philotheát, Lelki harcot, Jézus Szíve követését (Arnold-Szombathy), a Szentek magyar életrajzát, s gyarapíttassa az új e nemű publikációkkal a könyvtárt. Ismertesse meg a kispapokkal is a jó könyveket, hogy legyen meg nekik a Kempis Tamás, Philothea s valami meditációs könyv. Legyen gondja, hogy jó imakönyveik legyenek, kivált mindjárt újonckorukban; Caeleste Palmarium, Keresztény Ifjúság imakönyve, Schlör Clericus orans, Adjutorium, Wolkenberg: Jézus Szíve a kegyelmek napja s hasonlók. -

Esténként 3/4 7-kor több napon lelkiolvasmány van a múzeumokban; én olvastam. Más is olvashat; sőt külön-külön is az egyes múzeumokban lehet a lelkiolvasás. Ami jobb, az győzzön mindig!

Az áhítatos bensőséget neveljük bennük mindenekfölött; a szentáldozást nagy szeretettel végezzék s a grat. actiót 7-ig húzzák ki; menjenek ki egyszerre. Magyarázzon nekik néha imákat is (ezt már az újoncoknak való esti konferenciákban is ajánlom), pl. Memoráret, O domina mea, Transfige dulcissime Jesu, Adoro Te devote, Salve regina s másokat. A tiszteletőrséget mint az összeszedettség s az engesztelés gyakorlatát ajánlja. - Vasár- s ünnepnap egy-egy órai adorációt tartanak sokan; a farsang három napján s zöldcsütörtök éjjel is (mily fölséges látvány!). Vegye föl őket a Jézus Szíve Társulatba, a skapuláréba (akik a tiszteletőrségbe fölvételnek, azokat külön Jézus Szíve Társulatba nem kell fölvenni).

Jézus Szíve péntekén sürgesse a közös szentáldozást, s tartson nekik Jézus Szívről többször meditációt, kivált az első pénteken. - Minden csütörtökön szentséges-mise van, de az első péntek előtti csütörtökön nincs, hanem a péntekre tétetik át. Este pedig 3/4 7-kor van litánia s engesztelő ima Jézus Szívéhez!

Az első pénteken, hacsak nem duplex I., II. classis, Jézus Szívéről misézhet, cum Glor. et Credo; ajánlja föl talán épp ezt a misét a kispapokért s mondja meg azt nekik. Pünkösdi napján este fényes litánia s a szemináriumnak följajánlása Jézus szívének.

A Szent Szűz iránti áhítatot is sürgesse nagyon. Kezdetben gondja legyen rá, hogy legyenek olvasók s azokat ne hevertessék a padban, hanem zsebükben hordják. Olvasót minden szombaton közösen imádkoznak (ne hadarva!), s jelezzük s hirdetessük ki az intenciót a főduktor által az olvasó előtt, pl. az Egyházért, az ifjúságért, szüleinkért, a húsvéti gyónókért, a családokért...

Májusban minden este litánia van 3/4 7-kor. Április 30-án, május 31-én, valamint szombatokon s esetleges ünnepek előtti estéken ünnepélyes litánia van vagy 1/2 7-kor vagy fél 9-kor, amint lehet.

Májusban a meditáció többször a Szent Szűzről legyen; s üljék meg nagyon a Szeplőtlen Fogantatás ünnepét is. Ezt oktávával üljük. Dec. 8-tól fogva este mindig litánia van, s 14-én solemnis Vespera este 1/2 7-kor; ezt, valamint másnap, dec. 15-én a misét a Rektor tartja.

Szent József napja előtt novénát ülünk; Szent József oltárán litánia van s utána a főoltáron áldás! Márc. 19-én nagymise! A spirituális tartja.

Szent Imre napján, Szent Tamás napján, Veni Sanctén nagymise, a Rektor tartja. Szent Tamásnak vecsernyéjét is ünnepélyesen tartjuk 12-kor délben; ezt is a Rektor végzi.

Május elsején nagymise van; a spirituális celebrál!

*

A vakációra lássa el jó tanácsokkal. Hasznos erre fölhasználni a Szent Alajos-ájtatosságot, melyet a hat utolsó vasárnapon tartunk. Adjon nekik olvasni jó könyveket vagy ajánljon nekik.

Az újmisések iránt nagyon érdeklődjék: "esto illis pater et sacerdos". Bár lehetne befolyunk a dispoziciókba, hogy ne egy idegen ember rázza ki a kalapból a neveket, hanem olyan, ki a lelkek javát, mindenekelőtt az újmisések lelkének biztosításában gondolja.

*

A betegeket szeresse, s látogassa meg minél többször az infirmáriát. Tudakozódjék hogylétük s kívánságaik után, ha netalán valamire rászorulnának. - Legyen gondja, hogy imádkozzanak, s hogy a duktor is végezze az imákat. - Ha hosszabb ideig betegek, gyóntassa meg őket, hogy áldozzanak. Oly csúnya dolog az, ha a papok vagy kispapok soká betegek, s kevészer vagy egyáltalán nem áldoznak. Vajjon nem lehetne-e az infirmáriában, ha többen vannak, lelkiolvasmányt tartani, s hangosan egy félóraig fölolvastatni pl. Skupoliból a betegség idejére való hangulatokról, azt utódomnak figyelmébe ajánlom.

Kívánja meg, hogy értesülése legyen az infirmáriában lévő betegekről, márcsak azért is, hogy a reggeli meditációról hiányzókat ellenőrizhesse. Ez egy pont,

melyet szigorúbban kell venni, mint ahogy én vettem, - belátom s mea-culpát mondok. Aki rosszul érzi magát vagy elalszik, s a meditáción meg nem jelenhet, az köteles a spirituálisnál ezt bejelenteni. De ellenőrzés is kell hozzá. - Jobb ellenőrzés volna, ha mindegyik a saját maga meghatározott helyén tartaná a meditációt a kápolnában s ha azt a duktorok is ellenőriznék!

Legyen gondja arra is, hogy a betegeskedők, kik könnyen tehetik, az infirmáriából is a misére, pl. hét órákor járjanak.

A spirituális vezeti valamiképp a szemináriumi alapítványos miséket is; különösen annyiban, amennyiben a tanárok közt való esetleges új felosztásukra ügyel. Az alapítványos nagymiséket ő végzi; ilyeneket (itt felsorolja az alapítványos miséket)... Misézzék többször a kispapokért, s azt, valamint ezeket az alapítványos nagymiséket hirdesse ki mindig a kápolnában s értesítse a ceremónáriust s a sekrestyést s az orgonistát.

(A szöveget dr. Erdős Mátyás esztergomi spirituális közölte a Papi Lelkiség 1947/48 18. számában a 137-141. lapon.)

Prohászka és a politika

- Háttér elemzés -

(1892-1900)

Az egyik legjobban vitatott témája a Prohászka életműnek a politikához való viszonyulása. Ismervén az immár száz éve boncolgatott vélemények-ellenvélemények, elemzések egész tárházát, egyre világosabbá válik számomra, hogy mindegyik abban az óriási tévedésben leledzik, hogy egyrészt tévedhetetlennek gondolja állításait, másrészt mindenki a "középén" vagy a "végén" ragadja meg a fonalat. Érthető, hogy így az összkép torzítva félreérthetően, sőt - ellenfél esetében - határozottan rosszindulatúan jelenik meg a köztudatban. Ezzel pedig mérhetetlen kárt okoznak magának a "főszereplőnek": Prohászka Ottokárnak, a magyarországi közélet legnagyobb keresztény apostolának.

Azt mindenképpen hangoztatnom kell, hogy ezek az elemzések nélkülözhetetlenek az egész életmű tárgyilagos mérlegeléséhez, másrészt fel kell készítenem legalább a kutatócsoport tagjait, hogy igyekezzenek kilépni a mi mostani közéleti és politikai "közegünkből". Prohászka Ottokárról éppen azért nehéz elfogadható, "szimpatikus" képet festeni a mai olvasó, sőt a mai hierarchia és papság számára, mert sok területen homlokegyenest a mi mostani világunkkal, felfogásunkkal és elvárásainkkal ellentétes, a mienkétől idegen hangot üt meg. Éppen ezért életbevágóan fontosnak tartom, hogy legelőlről kezdjem felgöngyölni a hazai kereszténység legtöbb sebből vérző politikusának közéleti szereplését, indokait, céljait és sokat vitatott módszereit.

*

Mint eddig már több tanulmányomban egyértelműen feltártam: Prohászka Ottokár tudatosan és visszavonhatatlanul egyedül az Istennek, Jézus Krisztusnak és Egyházának akart élni, - ezért vállalt mindent, függetlenül attól, hogy ezek a vállalkozások sikerrel, vagy kudarccal végződtek, netán előjáróinak kemény bírálatát váltották ki. Enélkül az "alapozás" nélkül eleve torzónak válik mindaz, amit ez az elemzés tartalmaz! A fundamentum lerakásáról bőségesen találunk adatokat, oldalszámra írt vallomásokat a Naplójegyzetekben. Különösen a római és esztergomi évek célkitűzéseit, elhatározásait és harciasságát kell jól ismernie annak, aki ehhez a témához nyúl. Egyértelműen állítható, hogy Prohászka közéleti szereplése a Tabernákulum előtti adorációk ismerete nélkül egyszerűen érthetlenné és hitelétvesztetté válik!

Általános körkép

A magyar püspöki kar az 1867 utáni kormányokkal minél zavartalanabb együttélésre törekedett. Ennek eleinte az volt a magyarázata, hogy Deák és Eötvös igen mérsékelt egyházpolitikai reformot terveztek. A kormányoknak szükségük volt az egyházi vezetők támogatására a dualista rendszer megszilárdításához. Éppen ezért kezdetben lemondtak saját liberális szemléletük érvényesítéséről a jogalkotásban. A másik oldalról, az egyháziról nézve a kérdést, a hierarchia azért is járt el a kormányok szándéka szerint, mert így birtokait harminc év alatt csaknem megkétszerezte. Az egyházi birtokállomány 1887 és 1895 között - tehát az egyház és állam között megromlott viszony ellenére is - kétszázezer holddal növekedett. (A római katolikus egyház birtoka a századfordulón közel kétmillió hold volt!) Az állam mégis évi százmillió koronával támogatta az egyházat. Ez a kulisszák mögötti kölcsönös "segélynyújtás", taktikázás csak elődázta, de nem oldotta meg a problémákat. A főpapok legtöbbje elviselte volna ezt a helyzetet, de az alsópapság jó része nem ok nélkül zúgolódott, és követelte a kongrua szabályozását. Érthető, hogy a szegény papok az egyházi vagyonból a megélhetésükhöz szükséges részt igényelték. A szűkösen élő alsópapság emiatt is fogékony volt a liberális kormányzattal békésen együttélő főpapok elleni hangulatkeltésre, a túlzók szélsőségeségére. Nehezen tudták elfogadni a legfelsőbb körök érdekeinek összefonódását. Szóvá is tették, hogy Tisza Kálmán a kritikus pillanatokban kérte a püspöki kar támogatását. Magyarán: az egyház hatalma a rendszer megszilárdulását segítette.

Ennek az egyre erősödő elégedetlenségnek, az alsópapságnak és az általa vezetett hiveknek szócsöve volt a Magyar Állam című napilap. Minél jobban kiéleződött az egymás követő liberális kormányok támadása a keresztény értékrendszer ellen, annál keményebb hangot ütött meg a Magyar Állam írógárdája. Az 1890. ápr. 24. szám vezércikke például így fogalmaz: "Magunk vagyunk minden bajunk oka. Amikor a liberalizmus még csak nyafogó kis kutya volt nálunk, kiírtás helyett még katolikus kegyekkel dédelgettük, mikor aztán nagyra nőtt s mérges harapásokra lett képes, követelni kezdte a katolikus koncokat". Az ellenállás különösen akkor éleződött ki, amikor újra napirendre került a vegyesházassággal és reverzálissal kapcsolatos törvények tárgyalása. Az 1868: LIII. törvénycikk 12. paragrafusa évtizedeken át fölborzolta a katolikus és a protestáns egyházak papságát, mert érvénytelenítette a rendelkezéseivel ellentétes reverzálisokat. A Tisza-kormány kultuszminisztere, Trefort Ágoston 1884-ben a protestánsok háborgása miatt szankciókkal egészítette ki a sok zavart okozó paragrafust; csakhogy a püspöki kar ezeket nem továbbította a papsághoz, a bíróságok pedig nem büntették meg a törvény ellenére keresztelő ("elkeresztelő") papokat. Tisza és Trefort ezt is tudomásul vették. Csak az új kormánynak, a liberális elveket harciasabban képviselő kultuszminisztere, gr. Csáky Albin állt elő azzal, hogy az a pap, aki ellenszegül a törvénynek, megbüntetésre van ítélve. Ez olaj volt a

tűzre! És amíg a hierarchia tétovázott és nem volt egységes, addig a Magyar Állam április végétől "revíziós hadjáratot" indított és a papokat Csáky rendeletének megszegésére buzdította. Néhány cím: "A harc előtt", "Katolikusok ébredjetek", "Szószékre, papok!" Közben ügyes "kiszivárogatással" közli a lap Hornig Károly veszprémi püspök rendeletét, Simor János két levelét Csáky miniszterhez, majd május negyedikén a nagyvárad esperesi kerület határozatát, - mindegyik a tarthatatlan helyzetre utal. E naptól kezdve **"Tiltakozunk, revíziót követelünk!"** fejléccel közlik az engedetlenségi mozgalomra utaló megnyilatkozásokat. A két szerkesztő, dr. Hortoványi és Szemnecz 1890. jún. 15-én keményen visszavág a liberális sajtónak: "Kilencmillió hívő oly tábor, melytől megremeg az állami mindenhatóság. ...Tömörölnünk, egyesülnünk kell". Büszkén állítják, hogy a Magyar Állam napilap egyedül képviseli a politikai küzdelemben a magyar katolicizmust. Tény, hogy Csáky kultuszminiszter a Magyar Állam keretei között kibontakozó tiltakozó akciót az alsópapság forradalmának nevezte.

A lap szerkesztői büszkéek erre a szerepre, és azt sem rejtik véka alá, hogy akciójukat "fentről", vagyis a hierarchia, a "magas klérus" nem támogatja. A meghasonlás jelei egyre nyilvánvalóbbá váltak, különösen akkor, amikor a lap szerkesztő gárdájának tudomására jutott, hogy a magyar püspöki kar nem hozta nyilvánosságra XIII. Leó pápa üzenetét, vagyis azt a tilalmat, melyért az alsópapság maga is küzdött. A pápai leirat szószerint ezt mondja: "a katolikus lelkészek évenként nem küldhetnek kimutatásokat más felekezeti lelkészeknek". Sem az 1890. július 7-én, sem a szeptember 26-án keltezett vatikáni dokumentumot így nem ismerhette meg a különben is forrongó alsópapság; így azt a pápai tilalmat sem, mely nem engedélyezi, hogy a püspökök felmentést adhassanak a vegyes házasságok esetében megkövetelt reverzális alól. Róma tehát a katolikus papság kötelelességével összeegyeztethetetlennek ítélte a liberális kormány ún. elkeresztelési rendeletének végrehajtását. Érthető, hogy a Magyar Állam szerkesztősége igazolva látta mindazt, amit eddig tett! Hiszen május 4-e és július 4-e között 132 esperesi kerület tiltakozását és ellenállásra szólító felhívását tette közzé! Vagyis azt tette, amit a pápa is akart! Közben a püspöki kar sem maradt tétlen. A miniszterelnökkel és a kultuszminiszterrel, gr. Csákyval folytatott tárgyalást egy bizonyos status quo, egy normális modus vivendi létrejöttéért. A tárgyalás hatására 1890. december 16-án püspöki konferenciára gyűltek össze a magyarországi főpapok, akiknek többsége a további kompromisszum-keresés mellett szavazott, - a kisebbség viszont, ismervén a pápa szándékát, egy tiltakozó pásztorlevelet szeretett volna kibocsátani, éppen az alsópapság egyre hevesebb tiltakozása miatt.

A Magyar Állam szerkesztősége elérkezettnek látta az időt, hogy nyilvánosságra hozza az illegálisan megszerzett vatikáni állásfoglalást. Elképzelhető, hogy a püspöki kar többsége nyílt ellenszegülésnek ítélte ezt az akciót, mely újabb biztatást adott az ellenszegülőknek, vagyis a hierarchia békülékenységet megalkuvásnak minősítő és azt hevesen elutasító alsópapságnak. 1891 januárjától kezdve új rovatot indított a szerkesztőség **"A vallásüldözés**

16

Magyarországon" cím alatt. Az elsők között olvashatták az óriási vihart kavaró első jogerős ítéletet, melynek áldozata épp az a Molnár János komáromi apátplébános volt, aki nemsokára a Néppárt alapító tagja lesz. Könnyű volt lemérni a kompromisszum keresés csődjét, hiszen a kultuszminiszter rendelete hatálybalépett: a renitenskedő papokat jogerős ítélettel kell megbüntetni!

Közben Simor János hercegprímás 1891. jan. 23-án elhunyt, - okt. 27-én a király aláírta az új hercegprímásnak, Vaszary Kolos pannonhalmi főapátnak kinevezését. A dolgok bizonyára másként alakultak volna, ha az ország első főpapjának, és legfőbb közjogi méltóságának nem a békülékeny szellemű, a legkisebb kellemetlenségtől is irtózó főapátot nevezik ki Esztergomba. A Magyar Állam mindkét főszerkesztője üdvözlő táviratot küldött Esztergomba; dr. Hortoványi személyesen is köszöntötte a prímást, bizton remélve lapja kultúrharcos irányvonalának megerősítését. Következő nap Szemecz Emil felelős szerkesztővel is tárgyalt, és közölte vele: a kormány teljesíteni fogja a katolikusok kívánságait, de ennek előfeltétele, hogy a tiltakozási mozgalmat lecsillapítsák. Magyarán arra kérte a felelős szerkesztőt, hogy a Magyar Állam is némuljon el. - Később (1894. aug. 20.) maguk a szerkesztők írták le, hogy három feltételhez kötötték a hercegprímás kérésének teljesítését: 1. ha a kormány a közvélemény előtt biztosítékot ad erről a modus virendiről, 2. ha ezt a Szentszék már elfogadta, 3. ha a kormány záros határidő alatt megteszi a római Kúria által approbált intézkedéseket. Mivel azonban „Öhercegsége e három pont egyikére sem adván határozott választ, kijelentettük, hogy a Magyar Állam nem változtatja meg politikai irányát” (Vö.: Dersi Tamás: Századvégi üzenet. Sajtótörténeti tanulmányok. Bp. 1973. 317.1). Vaszary természetesen tisztában volt azzal, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül a pápa határozott figyelmeztetését, - ugyanakkor nem akart nyílt "kultúrharcot" sem az itthoni liberális kormányzattal. Ezt a dilemmát igyekezett úgy megoldani, hogy állandó kapcsolatot tartott fenn Rampolla bíboros államtitkárral; lényegét tekintve tőle várta a hazai egyház ügyeinek, kényes problémáinak a megoldását, vagy legalábbis mindig megvárta a vatikáni véleményezést, tanácsot. Kinevezését, az ahhoz szükséges kormányzati felterjesztést, javaslatot aligha lehet véletlennek nevezni. Az egyre agresszívabb liberális kormánynak és országgyűlésnek éppen ilyen békülékeny, "kezelhető" hercegprímásra volt szüksége. (Mentségére legyen mondvá, hogy beteges ember volt, és 1912-ben le is mondott érseki és prímási tisztéről.)

Közben felgyorsultak az események. Az 1892. január 4-én tartott képviselőházi gyűlés után a király feloszlatta az országgyűlést és új választásokat írt ki. Az alsópapság által irányított keresztény hívek bőrukön tapasztalták, hogy a liberális kormányzat minden eszközt fel fog használni, hogy lepénzelje a kiszolgáltatott népet, és ha kell durva eszközökkel is meg fogja akadályozni a keresztény ellenzék aktív részvételét a választáson. A teljes igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a legfelsőbb körökben sem volt mindenki kompromisszum-párti. A püspöki karnak néhány tagja nem vállalt közösséget azokkal a társaikkal, akik nem tudták

vagy nem akarták észrevenni a népnek és saját papjaiknak egyre fokozódó keserűségét és lázadó hangulatát.

Bár az országgyűlést csak 1892. jan. 4-én oszlatták fel, és a választások hónap végén voltak esedékesek, többen úgy érezték, hogy elérkezett az utolsó pillanat, és szólni kell a nép lelkiismeretéhez még időben. Oly nyíltan támadták a keresztény elveket a liberálisok, hogy megalkuvásnak tűnt volna a hallgatás. (Qui tacet consentire videtur!)

Ezt az egyházellenes légkört akarta leleplezni a papságnak az a része, mely **Schopper György rozsnyói püspök körlevelén felbuzdulva ellentámadásba lendült!**

Ide kell visszanyúlni ahhoz, hogy megértsük Prohászkanak 1892-ben írt cikkeit és egyre határozottabb kiállását a közéletben. A rozsnyói püspök körlevelének egész szövegét a Függelékben kordokumentumként közlöm, - itt most a legfontosabb részekre utalok:

1.) "A szabadság fénykorában Magyarországon sokkal **előnyösebb izraelitának lenni**, mint katolikus papnak. Mert a rabbi lelkiismeretét nem szabad erőszakolni, de a katolikus pap irányában erre minden falusi bíró és végrehajtó föl van jogosítva..."

2.) A magyarországi katolicizmus egét veszélyes felhők borítják és **szomorú események fenyegetik az egyház láthatárát**. Ennek igazolására elégséges lesz a rajtunk ejtett sérelmek egyszerű felsorolása: - „Jogainkat biztosító hazai törvényeink figyelmen kívül hagyatnak; a **katolikus egyetem**, melynek katolikus eredetét maga a kormány sem merte soha tagadni, **elkoboztatott**; az egyetemi katolikus főgimnáziumból a "gleiches Recht für alle"-féle jogi elvnel fogva a **katolikus paptanárok kizárattak**; a vallás és tanulmányi alapot a **kormány saját rendelkezésére lefoglalta**; a katolikus iskolák államosíttatnak; a katolikus autonómia és papi kongrua ügye évről-évre **elódáztatik**; minden katolikus mozgalom **elnyomatik**; a pápai rendeletek kihirdetését és a püspöki kar **közös körlevelének kibocsátását megakasztották**; a szülők Isten-adta természeti jogát egyszerűen **konfiskálták**; a katolikusok ezreinek kérvényeit **figyelemre sem méltatták**."

3.) Magyarországot a héber **Disraeli álliberalizmusának szellemében** kormányozza a kormányfő, aki kijelentette: "nem engedheti meg az állam, hogy az oly vagyonnal bíró korporáció, mint a katolikus egyház, független legyen". E liberalizmusra ráillenek Szent Ágoston szavai: "litterae illae, quas variarum servi libidinum liberales vocant". (Ezek azok a szenvedélyekkel létrehozott rendelkezések, melyeket "libarálisoknak" csúfolnak.)

4.) **Megmarad-e Magyarország kereszténynek**, vagy megszűnik annak lenni? Ma a harc a hitüket védő keresztények és a **szabadkőművességgel szövetségelt szekták** között folyik... A katolikusok nem kiváltságot kérnek, hanem az alkotmány biztosította szabadsággal élnek: **a lelkiismeret szabadságát védik az elnyomatás ellen!**

5.) A küszöbön álló választásokon ne a bor, a pálinka, a júdás-fillérek szabják meg, hogy kit küldenek a parlamentbe. A következő utasításokkal látja el a püspök a hiveket: időben induljanak szavazni. A lelkészek világosítsák fel a hiveket lelkiismeretbeli kötelelességeikre: ne csábíttassák el magukat holmi cifra ígéretekkel. Nem vezeti a püspököt semmiféle személyes pártérdek, ezért csupán általános utasítást ad: a fellépő jelölttől soha se kérdezzék azt, hogy melyik párthoz csatlakozik, - helyette azt kérdezzék tőle, vajon kész-e üldözött egyházunk érdekeit, jogait megvédeni? A hiveknek kötelelessége megtagadni a szavazatot olyan jelöltektől, akiknek pártja a keresztény, katolikus nép ellenségeként viselkedett az elmúlt időkben. Liberális jelöltet egy valódi keresztény sohasem választhat! Mert a liberális ember sem nem igazságos, sem nem méltányos, hanem mindenkor az opportunizmusnak hódol.

6.) De válasszanak bárkit is, mindegyiktől kérjék, hogy nyilvánosan, becsületszárára kötelezze magát - és ígéretét a papság előtt írásba is foglalja -, hogy minden ügyünket mindenkor támogatni fogja. El az egyéni érdekeiket kereső, megvesztegetésekkel választott képviselőkkel! A képviselőnek különben is szoros kötelelessége, hogy választóinak és ne saját érdekeit képviselje.

*

Vaszaryt, aki ekkor még nem is volt beiktatva a hercegprímási székbe, kellemetlenül érintette a rozsnýói "kiáltvány", és biztonság kedvéért megbízottja, Haudek útján a Szentszéknak jelentette Schopper püspök pásztorlevelét. Rómában nem tetszett a keményhangú szózat, mely megelőzte a magyar kormánnyal tervezett tárgyalást. Itthon azonban óriási visszahangja támadt a bátor felszólításnak. Az elsők között voltak Prohászka Ottokár vezetésével az esztergomi teológiai tanárok, akik alig néhány nap múlva 1892. jan. 4-én a Magyar Állam hasábján közzé tették a rozsnýói püspökhöz írt levelüket:

Nagyméltóságú Püspök úr!

Excellenciád szózata a választások ügyében oly fényt árasztott a magyar katolicizmus vigasztalan éjébe, mint az Epifánia csillaga a pogányság sötétségébe. Égi jelt látunk benne. Megvilágítja az egyház süllyedésének lejtőjét, felriasztja az alvókat, öntudatára hozza a magyar katolicizmusnak szégyenét! Hálaival tartozunk, hogy e fényt ránk derítette, hogy a szégyenpírt - bár ez fáj - arcunkba kergette, hogy annak a mély bánatnak, keservünknek s a jogtalanság nyomása által kisajtolt panaszainknak a püspöki tekintély nyomatékával kifejezést adott. E szózat lelkünk mélyébe hatolt s visszhangra kelti szabadságunk önérzetét s az egyház jogaiért való lelkesedést, mely bízik abban, hogy az Isten győzelmet is ad azoknak, kiknek előbb már vezért, zászlót, fegyvert adott és parancsot, hogy álljanak ellen a rossznak.

Mi tehát csatlakozunk Excellenciádhoz, mert nem egy egyházmegye, hanem az egész magyar katolikus egyház sértett öntudata és panasza nyer

kifejezést szavaiban, s kérjük Istent, hogy az apostoli szó osztatlan elismerést váltson ki az egyháziakban s keresztény tetterőt és bátorságot a laikus világban.

Fogadja Excellenciád mély hódolatunkat, mellyel maradtunk alázatos tisztelői, az esztergomi szeminárium theológiai tanárai.

Kelt Esztergomban, 1892. jan. 4-én.

*Dr. Prohászka Ottokár, Dr. Krammer György, Dr. Walter Gyula,
Dr. Horváth Ferenc, Dr. Kereszty Viktor, Dr. Halmos Ignác*

A levél szövegezője minden bizonnyal Prohászka Ottokár spirituális volt, aki nagyon jól tudta, hogy a hierarchia legtöbb tagja, maga Vaszary prímás sem helyeselte a nyílt konfrontációt. A rozsnyói püspök azonban világosan látta, hogy az ország több milliós katolikusa számára nincs külön keresztény párt, ezért kötelességének érezte a színvallást. A katolikusok egyik szellemi vezére, Zichy Nándor is úgy nyilatkozott a Magyar Állam január 6-án kelt számában, hogy katolikus választó semmi szín alatt nem járulhat hozzá a szabadelvű párt fenntartásához s így a katolikus választópolgárok akciójának szükségképpen ellenzékinek kell lennie. Az ország kormányzásának status quója ugyanis a katolikus egyházzal szemben gyökeresen megromlott.

A Prohászka mögé felsorakozó alsópapság és a hívek megdöbbenve figyelték a fejleményeket, - különösen akkor, amikor kiderült, hogy Vaszary hercegprímás a liberális kormánypárt jelöltje, Timon Ákost pártfogolja. Saját egyházmegyéjének papsága viszont az Apponyi-párti Frey Ferenc mellett állt ki, aki elsőnek ígérte meg, hogy követelni fogja - megválasztása esetén - a hirhedt 12. §. egyházat sértő törvényének eltörlését.

*

A fentiek ismerete szükséges ahhoz, hogy beelássunk abba a közéleti légkörbe, mely Prohászka-ból politikust formált. A következőkben épp ezt a több évig tartó folyamatot igyekszem elemezni.

Az 1892-es országgyűlési választások során kendőzetlen nyíltsággal folyt a liberális kormányzat szabadságtipró kampányharca. A kortesbeszédék egyértelművé tették, hogy mindenáron győzni akarnak, és nem riadtak vissza az ellenzék elnémításától.

Prohászka Ottokár már évekkel előbb tanulmányozta - egyelőre elvi síkon - a korszellemet irányító politikai áramlatokat. Nem találunk a Magyar Sionban olyan évfolyamot, melyben ne írna recenziót egy-egy külföldi író ilyen jellegű művéről, - vagy ő maga ne írna a szociális témáról. Még mielőtt a rozsnyói "kiáltvány" megjelent volna, tanulmányozta J. Scheicher Der Clerus und die sociale Frage című művét (Vö.: Új Magyar Sion 1884. 854-857), - élénken foglalkoztatta a francia forradalom, melynek 1889-ben volt századik évfordulója (Vö.: K. Freppel művének recenzióját M. S. 1889. 392-395). Legfőképp pedig XIII. Leó pápa

szociális levelei, enciklikái, megnyilatkozásai foglalkoztatták, hiszen éppen ezeknek szellemében akarta nevelni kispapjait. Közvetlenül Schopper püspök körlevele előtti hónapokban fejezte be a szociális problémák megoldását sürgető pápa írásainak magyarra fordítását, melyet a Szent István Társulat jelentetett meg.

Összegezve az eddigieket, azt kell mondanunk, hogy Prohászka már Rómában folytatott tanulmányaitól kezdve élénk figyelemmel kísérte a századforduló legaktuálisabb kérdését tárgyaló társadalomtudományt; tisztában volt az egyház, a papság mérhetetlen felelősségével ("nem elég a karitás, ide jog kell" vö.: PÉA II. 31.), és sokat foglalkozott a németországi Kulturkampf ellen sikeresen küzdő Josef Görres mozgalmával és politikájával; **de a rozsnyói kiáltvány megjelenéséig az aktuál politika porondjára nem lépett.** Ennek egyik oka az volt, hogy már ekkor felismerte, hogy nem politikus alkat ("félénk, túlszerény..." 1886.júl. 8.), másrészt egyelőre nem volt olyan párt Magyarországon, mely a német Centrumhoz hasonlóan lehetőséget adott volna számára, hogy legalább kipróbálja, mit kell tennie, hogyan kell viselkednie pl. egy képviselőnek... Néhány év múlva majd erre is lehetősége nyílik. - Addig elméleti síkon tisztázza magában és a rábizottakban, hogy mit követel az egyháztól a munkásosztály, az egyszerű, kismizmizett nép, a magyar falu parasztja. Hogy mennyire foglalkoztatták őt ezek a kérdések, mutatják Naplójegyzetei és a legkülönbözőbb oldalról megközelített tudományos cikkei a szociális kérdésekről. Ezek olvasása közben egyre inkább arra a következtetésre jut az ember, hogy csak az alkalmat várja, mikor lépjen az elméleti síkjáról a tettek mezejére. Nem tagadja, hogy forradalmárnak érzi magát, mert "fönntartás, kivonás nélkül Isten szent ügyének akarja szentelni magát... Ami erő van karodban s ahol maroknyi tér nyílik: jaj, karold át, ne engedj... Az ilyen ember nem ismer kíméletet! Nem sínyli, nem bánja, ha nincs nyugalma! **Csak az eszmét érezze kezei alatt testet öltetni,** akkor mindenütt föltalálja magát. **Ilyenkor aztán mindig társadalmi tér nyílik meg szemeim előtt.** Kell tudni s kell beszélni... mindkettőnek határozottan s elszántan életet, létet teremteni" (1886. márc. 16.).

Vagyis a politikussá formálódásnak eme szakaszát, a folyamatnak ezt a fázisát így lehetne megfogalmazni: **már tisztán látja a "mit", de még keresi a "hogyan"**. Szavaiból ugyanis világosan kitűnik, hogy a keresztény hitnek, az egyháznak, Isten ügyének veszélyeztetett érdeke előbb-utóbb a napi politika porondjára állítja. Schopper György rozsnyói püspök bátor kiállása fordulópontot jelentett Prohászka életében. Most már van valaki, méghozzá a hierarchiából, akihez csatlakozhat: "Mi tehát csatlakozunk Excellenciához". Ennek a kijelentő mondatnak átültetése a konkrétumba, a reális világba mostantól kezdve erkölcsi követelmény önmaga számára. Idézve saját szavait: "a társadalmi tér megnyílt szemei előtt, és kezd kezei alatt testet öltetni az eszme".

A napi politikában 1892 januárjától vállal szerepet. A rozsnyói körlevél nem véletlenül jelent meg Újév napján, hiszen mindössze négy hét és országos választás lesz! Az egyházpolitikai törvények körüli harc miatt a magyar egyház számára létkérdés, hogy meg tudja-e szervezni ily rövid idő alatt a liberális kormányzat megbuktatásának feltételeit. A Schopper-Zichy és a kezdő Prohászka-

irány képes lesz-e létrehozni és csatasorba állítani egy ütőképes ellenzéket akkor, amikor az ország első "zászlósur", Vaszary Kolos hercegprímás nem velük, hanem ellenük politizál?

Ilyen felállásban érthető, hogy csakis veszteni lehetett. Vagyis az 1892. január 28-i választást megint az egyházat megalázó liberálisok nyerték meg. Ez annyiban jelentett fordulatot Prohászka és a magyar keresztények életében, hogy belátták, eljött annak az ideje, hogy külön katolikus pártot hozzanak létre. A Katolikus Néppárt szervezése közel két évet vett igénybe. Az alapítótagek: gróf Zichy Nándor és Molnár János komáromi apát-plébános; de munkájukat minden erejével Prohászka Ottokár is segítette! A "minden erejével" nem frázis, hanem igen lényeges momentumra utal, annak felismerésére, hogy saját sajtó nélkül képtelenség pártot szervezni, szimpatizánsokat toborozni egy olyan országban, melynek minden valamire való napilapja a keresztény elveket megvető, elferdítő, álcázottan vagy nyíltan támadó modorban van szerkesztve. Prohászka éles szeme észrevette, hogy azok a napilapok, melyek úgynevezett "keresztény sajtóorganumoknak" vannak elkönyvelve, lényegében nem mindig "tisztá források", vagyis legtöbbször a legfelsőbb egyházi körök, a prímás és a hierarchia szócsövei, melyekre úgysem tudna befolyást gyakorolni. Ezért **határozta el, hogy a saját elveinek és a Katolikus Néppárt eszméinek népszerűsítésére létrehozza az Esztergom névvel fémjelzett politikai hetilapot.**

Hogy miért vállalkozott Prohászka a Néppárt megalakulásában akkora munkára? Azért mert éveken keresztül csak beszéltek róla, de ténylegesen semmi sem történt. Pedig 1892 óta a protestánsok és a szabadkőművesek támogatását élvező Wekerle-kormány nyílt támadást intézett a katolikus házassági törvények ellen, és a zömében vallástalan képviselőkkel álló országgyűléssel el is fogadtatta azokat. Ferenc József egy ideig megkísérelte jobb belátásra bírni a kormányt, de végül a monarchia hatalmi érdekeit elébe helyezte lelkiismerete parancsának. Attól tartott ugyanis, hogy egyedül a zsidó emancipációt és szabadelvűséget hirdető Wekerle-kormány politikája biztosítja a K. u. K. fennmaradását. Az egymást követő liberális kormányok taktikája mindezt elhitette Ferenc Józseffel. Így pusztá illúzióknak bizonyult XIII. Leó pápának és a magyarországi egyházi köröknek az a hiedelme, hogy a bécsi udvar majd levéteti a napirendről az ún. egyházpolitikai törvényjavaslatokat. Közismertté vált egyházi körökben a pápa mondata, melyet a monarchia vatikáni nagykövetének, Revertera-nak mondott Ferenc Józsefről: "Minden reményemet beléhelyezem.(...) Azt szeretném, ha abszolút uralkodó lehetne és úgy cselekedhetnék, mint szíve diktálja".

Néhány püspök (többek között Schopper rozsnyói, Steiner székesfehérvári, Hidassy Kornél szombathelyi) többször kérte Vaszary hercegprímást, hogy erélyesebben álljon ki a püspöki kar az egyház hitelveinek védelmében, és többször hívjon össze külön e kérdéssel foglalkozó püspöki konferenciát, úgy ahogy azt a pápa is szorgalmazta; sőt közös tiltakozó pásztorlevél kibocsátását is kérték. A prímás halogató, félénk, bátoratlan magatartásával különben is elégedetlenkedni kezdtek már a katolikus körök, és nem értették, hogy Schlauch nagyváradi bíboros

hosszú tiltakozó és a királyhoz is elküldött feliratához hasonló miatt nem közölt a hercegprímás is? A Magyar Állam ugyanis Schlauch bíboros tiltakozását 1893. nov. 14-én délután megjelenő számában külön mellékletként közölte.

Prohászka Ottokár természetesen minderről tudott, úgy mint az ország minden papja és hívő kereszténye. Keményen bíralták a prímást, hogy március másodikára nem hívta össze a püspökkari konferenciát. Végül nov. 30-án sorakerült a tanácskozás, és a prímás csak ekkor hozta püspöktársai tudomására a Vatikánnak még a szeptemberi enciklikával egyidejűleg küldött utasítását.

Eszerint a püspöki kar az egyházpolitikai törvényjavaslatokkal kapcsolatban adjon ki közös pásztorlevelet, melyben mutasson rá a fenyegető veszélyre, - és hasson oda, hogy jöjjenek létre katolikus körök és hírlapok, hogy a képviselő választások alkalmával hitükhöz ragaszkodó férfiak kerüljenek a parlamentbe.

A közös pásztorlevelet csak 1894. jan. 6-án, Vízkeresztkor hirdették ki a templomokban, holott a kormány egy hónappal előbb, 1893. dec. 2-án a még tervbe vett utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslatot is benyújtotta az országgyűlésen: a házasságit és a gyermekek vallásáról szóló javaslatot. Magyarán: a püspöki kar elkésett!

Egyesek még abban reménykedtek, hogy a főrendiház majd leszavazza az országgyűlés alsóházának katolikus ellenes törvényeit; de ebben is csalatkozniuk kellett. A király ugyanis a fent említett okok miatt tudott, nem akart a túlsúlyban lévő liberális kormányzattal és parlamenti többséggel szembehelyezkedni, és oly főrendiházi tagokat nevezett ki, akikről tudta, hogy szabadelvűek. A dualizmus megszilárdításának óhaja és a politikai érdek elnyomta a király személyes meggyőződését: az uralkodó 1894. december 9-én aláírásával szentesíti a polgári házasságról szóló törvényt!

*

És mit tett ezekben az egyházat alapjaiban megtámadott években Prohászka Ottokár?

Mindenekelőtt igyekezett mindent az Isten szemével nézni: mindent a "helyére" tett egyéni adorációiban és a kispapjainak adott ún. punktáiban. Ennek számtalan bizonyítéka van, amint ezt figyelemmel kísérhetjük a Naplójegyzetek első és második kötetének ezekre az évekre vonatkozó írásaiban. Hű maradt önmagához! Azt vallotta, hogy előbb önmagunkat kell szentté tenni, - **külső intézkedésekkel nem lehet országot, hiveket Krisztus követőivé tenni!** Szent papságra van szükség: a nép követi a példás életet élő papját. Ennek jegyében hajtotta végre Esztergomban a szeminárium és a teológia-tanítás reformját. (Vagyis épp a másik pólusról közelítette meg a kérdést! Míg a hierarchia diplomáciai kompromisszumokban, konferenciák és pásztorlevelek kibocsátásában kereste a megoldást, addig Prohászka a lelki megújulásban: az Isten- és egyházélmény elmélyítésében, az életszentségben!).

"Csak amennyit égek, annyit égetek... Tenni mindent Isten nagyobb dicsőségére... Ajánlani főnek-fának a lelkigyakorlatokat!... És más papokat rávezeti a jóra" (1891. aug. 7.). - "Aki hatni akar, annak eszményi irányban kell a dolgokhoz látni" (aug. 9.). - A legfőbb és a legelső kérdés nem a politika, hanem ez a kérdés: Quid hoc ad aeternitatem... és ut salvem animam"... - Teljesen tisztán látja, hogy mi van és mi készül kint az életben, a közéletben és a politika boszorkányműhelyében. Elsőként mégsem ezzel kell foglalkoznia és nem erre kell felkészítenie az új papi generációt, hanem a belső, kegyelmi élet kifejlesztésére. Meg kell értetnie a rábizottakkal, hogy minden elmúlik: "a világi és egyházi pályák, tevékenység, tervezgetés, működés, Pázmány tolla... a Collegium Germanicum, a Jézustársasága... de ez mind semmi, ez mind vaktöltény... a tiara, mitra, biretum, - a csákó, a tisztí sapka, a generális kalpag, - a paraszt zsíros kalapja, vagy a főnemes bogláros kucsmája - mind elmúlik! (aug. 7.).

Szintézisben látja és látatja az eseményeket: minden, még a francia forradalom, még a szociáldemokrácia is végső fokon kénytelen az Isten ügyét szolgálni. **"De a rossz szellem és nem a jó lépteti érvényre az evangéliumot!"** (1891. nov. 12. Naplójegyzetek II. kötet!) **"Az erény más utakon győz, nem az erőszakén", ezt a végső következtetést vonja le Keresztelő Szent János lefejeztetésének ünnepén** (1891. nov. 28.).

Az elvek tisztázása mellett azonban egyre jobban látja, hogy az eszméket nekünk, embereknek kell átültetni az életbe. A rozsnyói püspök megrázó körlevelére adott válasza után néhány hónappal nyári, szokásos lelkigyakorlatát ezekkel a szavakkal kezdi: "Lüktet bennem, dübörög a gőz... tele vagyok tettvágygal, tele lelkesüléssel. Kivált pedig tenni akarnék; hatni magamon kívül. Látom az óriási szükségét s okvetlenül azt kérdelem önmagam felől **"hic autem quid?"** (1892. aug. 12.). A kérdés azonban nem olyan egyszerű, - ugyanis ismeri annyira önmagát, hogy felmérje az eléje tornyosuló feladat nagyságát, összetettségét és a maga alkalmasságát. Szent Klára napján megvilágosodik sok minden a lelkigyakorlat csendjében: **"Ma tehát - in 'die clara - ...' ezeket írja: "Mondják, nem való nekem; én is úgy vettem többször észre, hogy nekem inkább cella való, de az agitáció nem. De nem is agitálni akarok én, hanem dolgozni a nép szellemi és anyagi javán, s azt agitáció nélkül is lehet". - Addig is, míg kijelöli számára az Úr a konkrét feladatot, egyet már most is elvár tőle: minél többet áldozni, áldozatot hozni! "Tehát ne felejtse el: minél többet áldozni! Van áldozatod Esztergomban? emberekkel... körülményekkel... sikertelenségekkel... avval a kopár nagy Ázsiával szemben, melyben élsz?"**

Ez a lelkigyakorlat más, mint a többi! Konkrét feladatokat tűz maga elé, melyek közéleti, politikai jellegük miatt a mindennapi életre vonatkoznak. Felméri, hogy Krisztus már nem úr a világban, "elfordul tőle és más gondolatok uralma alatt áll... a világ üres és hideg; mi lesz vele? Föl kell azt rázni s praktikus kereszténységet kezdeni, kimutatván, hogy erkölcs nincs: vegye tehát Krisztustól... Gondolom, hogy másképp lehetetlen meghódítani a világot". Szerinte legnagyobb tekintélyük a jezsuitáknak van és "nincs az a püspök,

24

aki a jezsuitával felvehetné a kesztyűt, de ők elzárkóztak... Én tehát keresem a kereszténységnek jelenleg elfogadható s elfogadásra számítható kurzusát. Molnár apáttal beszélnek, hogy mit kellene tenni; hogyan lehetne az embereket angazszírozni, minő táncot járnának" (1892. aug. 14.).

Prohászka ekkor 34 éves! És miután önmagát, belső világát teljesen átadta Istennek, felajánlotta szolgálatát a külső világ megszenteléséért. S mivel ma a gazdasági élet, a munkásság sanyarú sorsa a legkézzelfoghatóbb téma, **"úgy látszik, hogy a kereszténységnek ez oldalról kellene főrnia...** ha ezt a keresztény elvek által emelhetnénk, ha az emberek látnák, hogy ez segít, hogy ez jóbarát, kezet fognának vele. **Úgy látszik, hogy egy keresztény szociális programnak és lapnak volna legnagyobb kilátása sikerre"** (aug. 14.).

A kalocsai lelkigyakorlat harmadik napján már azt is látja, hogy ez a fajta apostoli feladat egészen új kihívást jelent a papság számára, - hiszen a közéleti szereplés, újságírás, a világi életben való állandó forgolódás, az emberek gondozása, ügyeikkel való bajlódás "farkasszemét néz a szív menyasszonyi elvonultságával"! Mégis azt mondom - írja aug. 14-én este - hogy a benső összeszedettség keretében nekünk ezt a külső munkásságot el kell végeznünk! Ehhez valóban életszentségre és mélységes alázatra van szükség. **"Aki az Úr alázatát magán ki nem fejezi, az nem fog sokat lendíteni mások üdvén".** - Ehhez a feladathoz minden természetfeletti erőt igénybe kell venniök a papoknak, - ő maga is ezt teszi: "Imádkozzam buzgón, mély bensőséggel s lelkesen; vonjam bele gondolataimba a germanisokat első sorban is a (római) Szent Imre együletet... buzgó világiak megragadása által". Természetesen **a legerősebb támaszt és segítséget a Szent Szűztől remél, akinek kedvébe akar járni: "Istenem, van-e gyönyörködtetőbb indító ok a föld hátán, - s volt-e valahol valamikor lovag, aki ily hölgynek kegyelméért tört lándzsát? Nem volt; hát leszek én!"** (aug. 15.).

Ha a kalocsai lelkigyakorlat mérlegét megvonjuk, azt vesszük észre, hogy a belső csendet követelő, a cella magányát, a "szív menyasszonyi elvonultságát" igénylő magatartás és az egyházat külső munkával, közéleti-politikai szerepvállalással segítő szándék közötti választás az utóbbi javára billenti el a mérleg serpenyőjét: **"nem akarok maradni abban a csendben, ő az megölne; az embereknek akarok segíteni, a csendben csak szívemet kívánom fölemelni az Úr Jézus Szent Szívéhez!"**... De mindjárt hozzáfűzi, hogy elhatározásában az volt egyetlen reménye és biztos tudata, hogy szívének legbensőbb, legcsodálatosabb labirintjába Jézus belélt: "csak Te ismered ki magad benne". Tudja, hogy döntése helyes és igaz: **"Édes Jézusom, tudom, hogy értesz engem; ő nem érzélgősség, hanem tiszta, tetteire pattanó vágy beszél belőlem"** (1892. aug. 16.).

(folytatjuk)

Barlay Ö. Szabolcs

Függelék

Religio. 1892. 51. évf. jan. 6.

Schopper György rozsnói püspök körlevele a kath. egyház helyzetéről hazánkban, tekintettel a közelgő képviselő-választásokra.

Krisztusban szeretett Testvéreim!

Egy szomorú év tört le az örökkévalóság tengerébe, melyről a részrehajlatlan történet-írást azt fogja följegyezni, hogy ez év folytán nemcsak számtalan elemi csapás érte hazánkat, hanem ami csaknem hihetetlen, Mária országában a honalapító és fenntartó katolicizmus, néhány ember kedvéért indokolatlanul üldözött. - És ez a XIX.-ik század utolsó tizedében, az úgynevezett fölvilágosodás, szabadság és egyenlőség korszakában, egy magát mindenhatónak képzelő, magát álnokul felekezetlennek nevező államban történik. - Szomorú, de nem sértjük az igazságot, ha azt állítjuk, hogy a szabadság fénykorában Magyarországon sokkal előnyösebb izraelitának lenni, mint kath. papnak. Mert a rabbi meggyőződését, lelkiismeretét nem szabad erőszakolni, de a kath. pap irányában erre minden falusi bíró és végrehajtó föl van jogosítva, a kiképzett egyenlőség nagyobb dicsőségére!

Szomorúsággal telik el szívünk, midőn a magyarországi kath. egyháznak mai állapotára gondolunk. De szomorúságunkban nem hagyott minket a jó Isten vigasztalás nélkül. E vigasztalást szeretett Testvéreink, egyházmegyei papjaink jellemes, tántoríthatlan hithű magatartásából merítettük. Igaz, hogy ez kötelességük volt, de vajon hányan teljesítik ma kötelességeiket? - Fogadják ezen dicséretes maguktartásáért megérdemelt elismerésünket azon atyai intelmünkkel: ne tereltessek el magukat az igazság útjáról, melyet az apostoli szent-szék számunkra kitűzött; ne lankadjanak egy percig sem a jobban, hanem Istenben vetett bizalommal haladjanak nyugodtan az igazság útján s ne törődjenek a liberálisizmus által eljárásuk ellen szőtt rágalmakkal, szöferdítésekkel. - Forradalmároknak nevezettek, mert törvénybiztosította jogukkal éltek és kérelmeztek. Vakondok munkával gyanúsítottak. - Ha a bajtól való szabadulás érdekében folyamodunk: ez - szerintük - egyértelmű a forradalommal; de akkor aztán minden ember forradalmár, mert naponta így imádkozunk a mennyei Atyához: „szabadíts minket a gonosztól”, mire ő maga tanított minket. És midőn 600 kerületnek folyamodványai képviselő urak által terjesztetnek be az országgyűléshez: miképp lehet ezen nyílt sisakkal föllépő cselekményt vakondok, akna-munkának nevezni? azt magyarázza meg, aki tudja. Mi erre képtelenek vagyunk. Szolgáljanak e tekintetben szeretett Testvéreinknek vigasztalásul és biztatásul az „Apostoli cselekedetek” ama szavai: „ezek örvendezve menének el a gyülekezet elől, mivelhogy méltókká lettek Jézus nevéért gyalázatot szenvedni.”

És most mit mondjunk a jövőre nézve? A magyarországi katolicizmus egét veszélyes felhők borítják és szomorú események fenyegetik az egyház láthatárát. Ennek beigazolására elégséges lesz a rajtunk ejtett sérelmek egyszerű felsorolása.

Jogainkat biztosító hazai törvényeink és kir. legk. szabályrendeletek figyelmen kívül hagyatnak; más törvénybe mindenféle belemagyaráztatnak, csak hogy egy gyanús rendelet igazságának látszatja megmentessék: - a kath. tudomány-egyetem, melynek katolikus eredetét maga a magas kormány sem merte soha tagadni, elkoboztatott; - az egyetemi kath. főgymnasiunmból, valószínűleg a „gleiches Recht für alle”-féle jogi elvvel fogva a kath. paptanárok kizárattak, - a vallás és tanulmányi alapot - melyek természetét az országgyűlés már ismétellen megvizsgáltatta és mindannyiszor katolikusnak bizonyultak - a kormány saját rendelkezésére lefoglalta; a kath. iskolák államosítottak és e tekintetben egy protestáns szuperintendens azon bátorságot vette magának, hogy a katolikusoknak azt merte szemükbe dobni, hogy nincsenek középiskoláik; - a kath. autonomia és a pápi kongrua ügye évről-évre elodáztatik; - minden kath. mozgalom - habár csak közvetve is - elnyomatik; - a pápai rendeletek kihirdetését és a püspöki kar közös körlevelének kibocsátását megakasztották, a szűlők Isten-adta természeti jogát egyszerűen konfiskálták; - a katolikusok ezreinek kérvényeit figyelemre sem méltatták, válasza sem érdemesítették.

És hogy mindez tervszerűleg történik és a volt kormányelnök fuziójával nálunk is meghonosított álliberálisizmus szüleménye, melynek a tapasztalás bizonyítéka szerint nemcsak Magyarország, hanem a világ ama részei, a melyekben uralkodik, nyomorúságokat köszönhetik; - világosan kitűnik az említett kormányelnöknek a főrendiházban egykoron tartott beszédjéből, midőn ugyanis hivatkozva a héber Disraelira úgy nyilatkozott, hogy nem engedheti meg az állam, (ki ez?) hogy oly vagyonnal bíró korporenczió, mint a kath. egyház, független legyen. Világos szó, de mindenesetre érdekes volna megtudni, hogy a szabadság, egyenlőség vagy testvériség magasztalt elveiből lettek-e a consequentiák

levonva. - E liberalizmusra ráillenek bizonyos értelemben sz. Ágostonnak ama szavai: litterae illae, quas variorum servi libidinum liberales vocant.

Az egyház és állam közti ellentéték fölállítására nem nemzeti érdek, nem jog, nem igazság, de még csak a liberalizmusnak sem érdeke, hanem protestáns igazság, mely minden perczen kész a kath. egyház minden ellenségével szövetségre lépni. Azért híjába kérkednek az evangéliumi szeretettel, mit hallva, akaratlanul is eszünkbe jut sz. Pál apostolnak „zengő reze, vagy pengő czimbalma.” De megfelelt erre már igen régen sz. Ágoston mondva: dilectio proximi malum non operatur, quam si haberent non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia.

Egyházunknak esetelt szomorú mai helyzete nyugtalanítja nemcsak a papokat, hanem jó lelki világi hűveinket is, kik oda törekednek, hogy kettős kötelességüknek, a haza és egyház iránti szeretetnek eleget tegyenek, mint ez oly szépen megszabta dicsőségesen uralkodó XIII. LEO pápa „Sapientiae christianae” körlevélben. - Azért nem érezzük magunkat meglepetve, midőn a társadalmi kötelességek teljesítése tekintetében hűveink hozzánk fordulnak tanácsért; és feleletünket szívesen megadjuk kérdéseikre.

Mindenek előtt csak annyit kívántunk megjegyezni, hogy a bajok - mint ezt a fölsorolt tények bizonyítják - léteznek. Eltekintve minden egyébtől, már a fönntartási őszön sürget bennünket, hogy a bajok elhárítására törekedjünk. E célra nem elég a sopánkodás, a panaszos jajgatás, hanem minden törvényesen megengedett becstelés fegyver felhasználandó azon ismeretes közmondás értelme szerint: „segíts magadon és Isten is megsegít.” Isten kedvünkért nem mivel csodákat!

Csak a magyar ember imádjá hazáját, jóllehet e szólam is a mai korca, anyagimádó embereknél, kik minden eszményiségből kivetköztek, már csak pusztá frázissá válik. De mi szívünk mélyéből szeretjük szép hazánkat és semmi áron sem mondunk le a honpolgár jogairól és kötelességeiről. Mert ezek a katolikus pap és püspök jogaival és kötelességeivel igen szépen összeférnek. Szent Pál a kereszténység kezdetén büszkén hivatkozott polgári jogaira mondván: „Civis romanus sum”. - Midőn törvénybiztosította jogunkkal élünk, érezzük helyzetünknek kényes voltát, de azért őszinte nyíltsággal szólalunk föl, mert ez kötelességünk.

Figyelemmel kísérve törvényhozásuk működését és a kormánynak gyakrabban hangoztatott nyilatkozatát, hogy az állam (ki ez?) felekezeten, önkényt merül föl bennünk azon kérdés „megmarad-e Magyarországi kereszténynek” vagy megszűnik annak lenni? mert komolyan véve, ma a harc a hitőket védő keresztények és szabadkőművességgel szövetséget kötő keresztényellenes szekták között folyik. Azért éppenséggel nem csodálkozhatunk, sőt természetesnek találjuk a jóllehet emberek aggodalmát, kik egyaránt óhajtanak az egyháznak és a hazának hűvei maradni. Mert hála az égnek, még nem csekély hazánkban azok száma, kik felfogják XIII. LEO pápának azon szép szavait: „ha tartozunk szeretni azon földet, amelyen születünk s azt úgy vagyunk kötelesek szeretni, hogy mint jó hazafiak készek legyünk azért meghalni.” - a keresztény embernek kötelessége, hogy ugyan azon szeretettel sőt talán nagyobb is viselkedjék egyháza iránt. Az egyház nem fél el semmiféle kormányformát, mely a vallást és a keresztény morált tiszteletben tartja; és nem elegendik a politikai tusákba, melyekben indokolt véleményeltérések lehetnek és csak azt óhajítja, hogy azon esetben, ha a vallás, a hit forog veszélyben, szűnjék meg minden véleménykülönbség, és egyetértve sorakozzanak a vallás védelmére, mely az emberi társadalom legfőbb javát képezi.

Midőn a katolikusok egyházuk lefoglalt jogait visszahódítani törekednek, nem kiváltságot kérnek, hanem az alkotmány biztosította szabadsággal élnek; - a lelkiismeret szabadságát védik az elnyomatás ellen. Kíváncsú természetesen, hogy ez mindenkor törvényes eszközökkel, nyugodtan, erélyesen és kitartással történjék. Így aztán senki sem gyanúsíthat bennünket, hogy akna-munkát végzünk és a kormánnyal ellenösszeesküszünk, - és mi leszünk a közjónak leghatalmasabb támaszai. Amint mindenkor is azok voltunk.

De miként segíthetünk a tagadhatatlanul létező bajokon? Ezek célba vett eltávolításában mi a kötelességünk? Kihez forduljunk? - A fuzió keletkezéssel a protestantizmus és annak iker testvére a szabadkőművesség vergődött uralomra, melyet a közvélemény-gyártó, részben szubvencionált napilapok teljes erejükből támogatnak; joggal, szeméremmel, tisztességgel édeskeveset törődve. Érezzük is ezen nemes szövetségnek keserű gyümölcseit. Midőn az Isten, a vallás, az egyház, az erkölcs iránti köteles tiszteletet rendszeresen lerontják, nem csodálkozhatunk azon hajmeresztő korrupción, melyet a társadalom minden rétegeiben szomorúan tapasztalunk. Ezen szellem juttatta fölszínre a mai egyházüldöző rendszert is: a ma is uralkodó fuzió szelleme és érdektársai.

Ha ezen bajon kötelességünk szerint, a társadalom és egyházunk érdekében segíteni kívánunk, akkor minden erővel oda kell törekednünk, hogy a bajnak forrását betömve, hazánkat a pogányság útjáról, melyre elűvédt, a keresztény talajra visszaterejlük - mert csak ezen talajon fejlődik a boldogság. - E célra igen kedvező alkalmul szolgálnak a folyó évben megejtendő képviselő választások, melyekre nézve azt mondom: recedant vetera, nova sint omnia. El az egyéni érdekeket kereső, erkölcstelen

megvesztegetésekkel választott képviselőkkel! Ne a bor, pálinka, a füstölő pecsenye, a judás-fillérek szabják meg képviselőinket. Válaszszunk komoly, képzett, önérzetes, jellemes, nem saját, hanem a haza érdekét szívükön hordó honpolgárokat, kiknek hazaszeretetőik nem ámtító frázis, hanem szíveikben gyökereznek.

A küszöbön álló ezen választásokra nézve szükségesnek láttam szeretett testvéreimet a következő utasításokkal ellátni.

Mindenek előtt igyekezzenek közsegeiknek választó polgárait összehívni, és pedig minél előbb, nehogy a leabán álló néprontók a választókat elcsábítsák. - Figyelmeztessék hiveiket a helyzet komolyságára; magyarázzák meg nekik azon szép jogot, melyet a törvény által nyertek, melynél fogva az ország sorsának intézésére - habár csak közvetve is - befolyhatnak; fejtsek ki, hogy mennyire bencocoklják ezen joggal járó méltóságukat, midőn nem a meggyőződés, hanem a pálinka, a pecsenye szaga vagy a pénz csengése dönti el a szavazatukat. - Jó lesz ezáltal hiveiket azon felelősségre is figyelmeztetni, melyet lelkiismeretlen szavazataikkal magukra vonnak, megfosztván magukat, azon esetre ha képviselőjük nem az ő érdeket képviselné - a jogosult panasztól. Azért ne csábítsassák és ne ámtíttassák magukat holmi cifra ígéretekkel, melyekből eddig eleget hallottak. Sőt ha ily kísértő kortes a közsegen mutatkozik, jelentsék ezt azonnal lelkészüknek, hogy hiveivel egyetértve a község területéről való eltávolításáról gondoskodhassék. - Bírják rá hiveiket, hogy alkotmányos választói jogukkal mindnyájan éljenek; mert a haza és a vallás érdeke forog kockán. Mindkettő javát megvédeni, biztosítani minden keresztény embernek szigorú kötelessége.

De kit választszanak tehát? Hic Rhodus, hic salta! Ezen kérdésre csak általános elvi utasításokat adhatok, mi egyszersmind azt bizonyítja, hogy semmiféle személyes érdek vagy ellenzéki viszketeg nem vezet. És azért mindenek előtt azon általános utasítást adom: a fellépő jelöltől soha se kérdezzék azt, hogy melyik párthoz csatlakozik. Mert a szomorú tapasztalás már eléggé megtaníthatott bennünket, hogy minden párt egyaránt ellenséges indulattal viseltetik egyházunk irányában és minden pártban egyaránt csak egyesek tudnak felemelkedni az igazság és méltányosság színvonalára. A párfegyelem lealázó nyúge - különösen a szabadelvűnek gúnyolt pártnál - fojtja el nagyobb részt a meggyőződést, melyről a pártban belépve köteles lemondani. Ez a dicsőített parlamentarizmus quintessenciája. Mindenesetre szomorú és nem tiszteletré méltó jelenség, midőn egy eszes ember engedelmet kénytelen kérni, hogy meggyőződését nyilváníthassa. Pedig mennyire gúnyolják a liberális urak a szerzetesek obedienciáját!

Azért nem sokat törődve avval, hogy mely párt felé hajol a képviselőjelölt, azon kérdést intézzék hozzá: vajon késznek nyilatkozni-e üldözött egyházunk érdekeit, jogait megvédeni? Hajlandó-e sérelmeink orvoslása végett benyújtandó törvényes alapon nyugvó kérelmeinket támogatni? - Ezt annál szükségesebbnek tartjuk, mivel nem rég történt, hogy egy országos képviselő nyíltan kijelentette, hogy kath. ügyet sohasem pártol. - Ezt érdemelték viszonzásul a katolikusok a Patens korában kifejtett támogatásért! De mindazonáltal sokkal többre becsüljük a képviselő urnak nyílt őszinteségét, mint azon urak ígéréseit, kik mindent ígértek és semmit sem tettek. Legfőlebb az ellenséges szavazástól mardtak el és nem szavaztak nyíltan ellenünk. Értjük itt az 1890. november 28-iki szavazást, melylyel - a budget tárgyalása közben, anélkül, hogy a kérvényi-bizottság, melynek kiadattak, véleménye meghallgattatott volna - parlamentáris részrehajlatlanság dicsőségére, a sok százra menő kérvényeink sutba dobattak. - Mellesleg kívántuk csak még illusztrálni a kifejezett közvéleményt. Ellenünk szavazott 213, mellettünk 47, kikhez szabad még számítanunk az elmaradtakat, mire az illetők nevei és állásaik jogosítanak föl bennünket. A közvélemény tehát eképp néz ki: 213x198.

De fölitélenül kötelességünk szavazatunkat azon jelöltektől megtagadni, kik oly párthoz tartoznak, mely már évek hosszú során a kereszténység, a katolicizmus és a keresztény nép ellensége gyanánt viselkedett, azon párthoz, mely káros intézkedései által az országot szerencsétlenségre viszi. - Liberális jelöltet egy valódi keresztény ember sohasem választhat. Mert a liberális ember sem nem igazságos, sem nem méltányos, hanem mindenkor az opportunizmusnak hódol!

Kit válasszunk tehát? Midőn a liberálisokat keresztény kötelességünk szerint mellőzzük, a túlsó oldalon olyan embereket pillantunk meg, kik a kereszténység talaján állnak, mely talajon egyedül remélhető országos bajaink valódi, gyökeres orvoslása. Bizonyítja ezt maga a sz. frás is, mondva: „nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam.” Isten és vallásellenes törekvések csak a bábeli torony építésének sorsára vezetnek.

Midőn az említett csoportot szemügyre vesszük, azt tapasztaljuk, hogy ennek egy része szép vallási buzgalmat tanusít; a másik része pedig nem áll még a vallásosság e magas fokán, kikben azonban becsléletes, komoly, jellemes, áldozatkész embereket tisztelünk. - Ezen két osztályból szabad választanunk, az előbbieket örömmel, az utóbbiakat bizalommal.

Ha e két osztályból senki sem áll rendelkezésünkre, akkor szükséges és kötelességünk oly férfiakat is választani, kik nem állnak ugyan tökéletesen a kereszténység talaján, de nem ellenségei a

kereszténységnek és kath. egyházunknak, kiktől tehát remélhető, hogy nem fogják politikai, opportunistai indokokból a kereszténység ellenségeit, a kereszténység üldözésében támogatni; mert elvök fiat justitia aut pectus mundus. - Egy oly képviselő is, ki nem oly szerencsés, hogy meggyőződésből keresztény volna, igen sokat segíthet az egyházon és a keresztény népen, ha általában igazságos és nemes elvektől vezéreltetik és nem ellensége a vallásnak. - De választásának bárkit is az ajánlott csoportokból, mindegyiktől kérjük, hogy nyilvánosan, becsületszárára kötelezze magát és ez ígérését a választókerületi papság előtt írásba is foglalja, hogy minden törvényen alapuló, igazságos ügyeinket mindenkor támogatni fogja, de ne csak negative, elmaradása által az ellenséggel nem szavazva, mint tett a fentírt 151 képviselő; ne pozitíve, mellettünk felszólalva, mellettünk szavazzanak is. Képviselőnek különben is szoros kötelessége levén, hogy választóinak és ne saját érdekeit képviselje.

És ezzel befejeztük a választásokra vonatkozó, szükségesnek tartott, keresztény elvekből merített utasításainkat. Tettük ezt a legnagyobb őszinteséggel és nyíltsággal és távol volt tőlünk azon szándék, hogy bárkit is sérteni akartunk volna. - Ha van mégis talán a mondottakban valami sérelmes, az csak a tényekben rejthetik, melyeket nem mi végeztünk, - és nem azok elsorolásában.

Szölvünk hozzátok szeretett Testvérek mint püspök, mint magyar püspök, ki egyaránt szereti hazáját és egyházát; mint püspök, kit egykoron felszentelésünk alkalmával a felszentelő boldogult hgprimás az egyház nevében arra kötelezett, hogy: soha rosszat jónak ne mondjak, mely intelem mai liberális napjainkban szegény hazánkban igen megszívlelendő. Dixi et salvavi animam meam!

Most már tehát egyházunk és a haza nevében kérve-kérem szeretett testvéreimet, hogy tekintve mindkettőnek komoly helyzetét, senki és semmi által ne zavartassák magukat, hanem a szavazási urnához való járulást szoros honpolgári kötelességüknek ismerve, az ámtás és aljas vesztegetésekről megóvott hveiktől környezve, adott tanácsaim értelmében, azon öntudattal lépjenek a választó urnához, hogy egy igen fontos kötelességet teljesítenek nemcsak ránk, de gyermekeik, unokáik és a jövő nemzedékre nézve is.

Minden jó felülről a világosság Atyjától származván, kérem a mennyei Atyát, hogy mindnyájokat felvilágosítsa, igazgassa, bátorítsa, és az óhajtott eredményt előmozdítandó szívem mélyéből küldöm mindnyájoknak püspök atyai áldásomat!

És midőn egy szomorú évtől búcsút véve egy új évnek küszöbén állunk, melyről nem is gyaníthatjuk, hogy mit rejt méhében; mindenekelőtt szeretett testvéreinknek szívünkkel boldogabb évet kívánnok a tavalyinál. Istennek bőséges áldása kövesse és támogassa mindnyájokat jóra való törekvéseikben, vigasztalja és bátorítsa netalán előforduló bajaikban, vértelje a keresztény erősség és állhatatosság kegyelmével, hogy az év leteltével nyugodt lélekkel mondhasák: opus quod dedisti mihi Domine consummavi, fidem servavi.

Kelt Rozsnyón, 1892-ik év január 1-én.

György
püspök.

Prohászka Ottokár tanulmányai, cikkei az ESZTERGOM című hetilapban

1896

Csallagok között. jan. 12.
A liberális filiszterek. febr. 2.
Az inasakadt Pulszky. febr. 26.
Esztergom város költségvetése. febr. 26.
Önálló vagy közös vámterület. márc. 1.
A tradíció elve nemzetben s egyházban. márc. 8.
(ld. Magyar Sion febr. sz.-ban. PÉA 3. füzet 17.)
Bíróságaink függetlensége. márc. 15.
Új "spanyol inkvizíció". márc. 22.
A kongrua. márc. 29.
Általános szavazati jog és titkos szavazás. ápr. 12.
A hitbizományok és az inség. máj. 3.
A hecckáplán. máj. 10.
Szabadság, alkotmányosság, törvénytisztelet. máj. 17.
Nyomott hangulat. máj. 24.
A szabadság mint monopólium. máj. 31.
Az egyház a kiállításon. jún. 7.
A néppárt Esztergom megyében. jún. 14.
Kuriai bíráskodás. jún. 21.
Milleniumi koronák. jún. 28.
A szövetségesek. júl. 6.
A miniszter úr igazi vallásossága. júl. 19.
A papok mint liberális képviselőjelöltek. júl. 26.
A kongrua. aug. 2.
Mi nyomja a jegyzőket? aug. 9.
Az országgyűlés megnyitása előtt. aug. 30.
Határtalan szabadságserzetet. szept. 6.
Horánszky beszámolója. szept. 13.
Kongresszus a szabadkőművesek ellen. szept. 27.
A haldokló parlament. szept. 27.
Törvénytisztelet. nov. 22.
A püspökségek betöltése. nov. 29.
Az államosításról. dec. 6.
Mikor kapunk autonómiát? dec. 25.

1897

A költségvetési vita. jan. 17.
A kultuszminisztérium és az egyházi ügyek. jan. 31.
Még egyszer a Majláth-ügy. febr. 7.
A néppárt elleni támadások. febr. 21.
Gazdasági érdekeink. febr. 28.
A kultuszminiszter programja. márc. 7.
A liberalizmus bukása Ausztriában. márc. 14.
A pénzügyi költségvetés. márc. 21.
Egyházpolitikai mérleg. márc. 28.
Fölforgató irány. ápr. 4.
Népiskoláink veszélyben. ápr. 11.
A múlt és jelen. ápr. 18.
Sérelmi politika. ápr. 26.
Revízió. máj. 2.
Harc a hitvallásos iskolákért. máj. 9.
Legyünk résen. máj. 16.
Autonómiai képviselők. máj. 23.
Kormány és az autonómia. júl. 4.
Autonómiai kilátásaink. júl. 11.

1898

Az autonómiai választások. aug. 1.
 Koldusvilág Esztergomban. Folytatásos cikk. szept. 20., okt. 4., nov. 8.
 A létért való küzdelem. okt. 3.
 Papság és a hírlapírás. okt. 24.
 Eskütétel és autonómia. nov. 28.
 Katholikus egyetem. dec. 5.
 A vallásalapú plébániák betöltése. dec. 12.
 Autonómiai eszméizavar. dec. 19.

Városaink polgársága. jan. 9.
 Nyilatkozat. (szerkesztői). jan. 16.
 Tartsunk össze. jan. 16.
 (P. O. hozzászólása) Roszivál kanonok.... jan. 23.
 Harcaink. jan. 23.
 Az inség és a szocializmus. jan. 23.
 Szomorú, de való. febr. 13.
 Wrack. febr. 13.
 A főpásztor a papsághoz. febr. 27.
 Új szabadságharc. márc. 6.
 A praktikus Magyarország. márc. 10.
 Mi lesz holnapután. márc. 13.
 Piszkolódás és ököljog. márc. 27.
 A pápa és a néppárt. márc. 27.
 Mese egy emberről és egy kutyáról. ápr. 3.
 Föltámadt Krisztus e napon! ápr. 10.
 Szekularizáció. ápr. 24.
 Vörösek és feketék. máj. 1.
 A malmok öröme. máj. 1.
 A hitelszövetkezeti törvényjavaslat. máj. 8.
 Azok az idealisták! máj. 15.
 Koncertek. máj. 22.
 Pünkösdi gondolat. máj. 29.
 Mi jobb? jún. 5.
 A gutai óvoda. jún. 19.
 Kvota és kongura. jún. 26.
 Szabadság! itten hordozzák... júl. 3.
 Iskola és élet. júl. 10.
 Virágos koldusbot. júl. 10.
 Magyarország közjótékonyága. júl. 24.
 Kánikulás jelenségek. júl. 31.
 A pálinkás Felvidék. aug. 14.
 A papnevelésről. (Válaszul a Budapesti Hírlap "kitűnőségének") aug. 14.
 Szent István király. aug. 20.
 A magyar szalamander. szept. 11.
 Erzsébet királyné. (nekrológ) szept. 18.
 Luccheni iskolája. szept. 25.
 Rongyos faluk és városok. okt. 9.
 Ötven év egyházpolitikája. okt. 16.
 Vámpolitikánk. okt. 23.
 Visszhang a vészkiáltásra. nov. 6.
 Mi lesz tehát? nov. 20.
 Önkény és törvény. nov. 27.
 Samassa és a néppárt. dec. 4.
 Elül a néppárt. dec. 18.

1899

1899. jan. 1.
 Magyarország sötét csillaga. jan. 8.
 Farsang. febr. 12.
 Az alkudozások legfontosabb tárgya. febr. 26.
 Elveket s nem személyeket. márc. 5.

A szabadelvű vulkán. márc. 12.
 Politikai fönttartások. márc. 25.
 Föltámadunk. ápr. 2.
 A helyzet és a katolikusok. ápr. 9.
 Magyar stílus. máj. 14.
 Pünkösdi tűz. máj. 21.
 Város-hiány. máj. 28.
 Találkozások. júl. 9.
 Az ütött-kopott paraszt. júl. 23.
 Liberális törvénytisztelet. aug. 13.
 Katolikus autonómia. okt. 22.
 Komoly munkásság. nov. 5.
 Az egyházi kinevezések és a liberális sajtó. nov. 12.
 A polgárok mestere. nov. 26.
 Méreg és ellenszer. dec. 3.
 Bur-angol tanulások. dec. 10.
 "In altissimis"?! dec. 24.

Ismertetés:

Könyv az autonómiáról. (Dudek János munkája). dec. 17.

1900

Boldog új évszázadot. jan. 1.
 Írás és kenyérkereset. jan. 1.
 Sajtó és papság. jan. 14., jan. 21., febr. 4.,
 "Körök, kaszinók stb." jan. 14.
 Puhányok. febr. 4.
 Okosan, de tehetetlenül. márc. 10.
 A kisipar pártolása. márc. 11.
 Az ötvenkét éves "félistenek". márc. 18.
 Harc és diadal. ápr. 15.
 Helytelen címzések. jún. 10.
 A legújabb szállóige. jún. 24.
 Papi lelkiyakorlatok. (P. O. az esztergomi szemináriumban). júl. 1.
 Valóságot mindenütt! júl. 8.
 Epizód a kéméndi népgyűlésről. júl. 15.
 A drezdai wrack. júl. 29.
 Szent István napján. aug. 15.
 Hogy állunk? szept. 2.
 Papagály-korszak. szept. 9.
 Papírban utazunk. szept. 16.
 Politikai kádárok. szept. 30.
 Ardet Ucalegon. nov. 4.

1901

Új év és évszázad. jan. 1.
 Ki az Úr? jan. 6.
 Miért gazdag a zsidó és koldus a magyar! jan. 13.
 Üres püspöki székek. febr. 3.
 Az esztergomi tanítóképző ünnepe. febr. 10.
 Humana comoedia. febr. 17.
 Személyes politika. febr. 24.
 Nagyböjt az országgyűlésen. márc. 3.
 Templomszámadási nyugtabélyeg. márc. 10.
 A kereszt az egyetemen. márc. 17.
 Kisfaludy Béla... budapesti rektor... a "kereszt-kérdést" szemléli. márc. 24.
 Az egyetem keresztje. márc. 31.
 Lesz-e nekünk föltámadásunk? ápr. 7.
 Mázslás. ápr. 21.
 Az új főispán. ápr. 28.
 Májusi fagyok. máj. 19.
 Liliomos leányok. jún. 2.

Nézetrostálás. jún. 16., jún. 23.,
 A mi erőnk. jún. 23.
 Felelet a nehézségekre. júl. 7.
 Még egy kifogás. júl. 14.
 Törvényhatóságunk figyelmébe. júl. 28.
 Tisztul az ég. aug. 18.
 Néppárti képviselők Esztergom megyében. szept. 15.
 Be van fejezve. okt. 27.
 Tisztességtelen pénzkérés. nov. 24.
 Válasz az "autonómiára". dec. 1.
 Montes pietatis és a papzsák. dec. 1.
 Szilánkok a közönség köréből. dec. 1.
 Reklámos jótékonyosság. dec. 8.
 Létezik magyar liberalizmus is? dec. 15.
 Az örök Betlehem. dec. 25.

1902

1902. jan. 1.
 Őszinte szó a katolikus képviselőhöz. jan. 19.
 Püspöki kar és kultuszminister. febr. 2.
 Műipar. febr. 23.
 Miért késik az autonómiánk? márc. 2.
 Mi a Krisztus? márc. 9.
 Nemzeti stratégia. máj. 4.
 Szent Imre leventéi. máj. 11.
 Végre-valahára. máj. 25.
 Szél és Láng. jún. 8.
 Mi az a "klerikalizmus"? jún. 15.
 Országos veszedelem. jún. 22.
 A nyugtalanító nyugdíj. júl. 6.
 Az egységes Magyarország. aug. 17.
 Társadalmi népmentés. aug. 31.
 Az ütött-kopott nép. szept. 14.
 Jól dolgozunk. szept. 28.
 Érdekes jelenség. okt. 26.
 Hogyan vagyunk? nov. 1.
 A protestantizmus veszélyben? nov. 16.
 Meddig még. nov. 16.
 Szocialisták s antiszemiták. nov. 23.
 Kisiparos rabszolgák. dec. 7.
 Pucho - Illava. dec. 14.
 Esztelen lovagiasság. dec. 21.
 Karácsony és újév. dec. 28.

1903

A középiskolák túlszűfolttsága. jan. 4.
 Alkotmányos szemfényvesztés. jan. 11.
 Alkotmányosság papíron. jan. 25.
 A válaszójel. febr. 1.
 Tisztelegj! febr. 1.
 Erőnk forrásai. febr. 8.
 XIII. Leo 1878-1903. febr. 15.
 A dologtalanság. febr. 22.
 Politikai közömbösség. márc. 1.
 Liberális papok. márc. 8.
 Szellemi proletárok. márc. 15.
 Csak egy föltétel alatt. márc. 22.
 Az intelligenciához. márc. 29.
 Lagymatag, paklizó politika. márc. 29.
 Duhajkodás. ápr. 5.
 Alakosság. ápr. 19.

Csuhások és frakkosoknak. ápr. 26.
 A nép tiltakozik. máj. 3.
 A hamis jelszó. máj. 17.
 Óh, ti leányok! máj. 24.
 Az új Pünkösöd. máj. 3.
 A legjobb világítószersz. jún. 7.
 Három apostola a romániai magyaroknak. jún. 14.
 Új pártalakulások. júl. 5.
 Hozomány. júl. 12.
 A szociáldemokrácia. júl. 12.
 Politikai jellemtelenség. aug. 2.
 A szabadkőművesek beszélnek. aug. 2.
 A jövő politikája. szept. 13.
 Hol az igazság? szept. 27.
 Biztató tünet. szept. 27.
 A néppárt szervezése (1). okt. 4.
 Mik a katolikus nagygyűlések. okt. 11.
 A néppárt szervezése (2). okt. 11.
 Egy protestáns és egy zsidó. nov. 1.
 A hecc végén. nov. 8.
 Lojális ellenzék. nov. 15.
 A legnépszerűbb mozgalom. nov. 22.
 Mi kellene a néppártnak? nov. 29.
 Ki a sekrestyéből. nov. 22.
 A népmentés munkája. dec. 6.
 Nemzeti követelmények. dec. 20.
 A régi pogányok az új pogányoknak. dec. 27.

1904 A mi eszméink. jan. 3.
 A "tettekkel tényezők". febr. 7.
 Lesznek-e választások? febr. 14.
 Választási jelszavak. febr. 28.
 Lesz-e világháború? márc. 13.
 Igazságot Krisztusnak is! ápr. 3.
 Kavarodás. ápr. 10.
 Az "Esztergom" m. t. közönségének. ápr. 10.
 A néppárt alapja. ápr. 17.
 Május elseje. máj. 1.
 Liechtenstein herceg. máj. 8.
 Lelket a világnak. máj. 22.
 A népoktatás-ügy reformja. jún. 5.
 Állam és gyermeknevelés. jún. 12.
 Tanfőink kenyere. júl. 24.
 Kegyelet. aug. 20.
 Vagyonközösség. aug. 28.
 Okuljunk. szept. 11.
 Amerikai misszióból hazafelé. szept. 18.
 A szabadkőművesek szociális programja. okt. 9.
 Klotür a látóhatáron. okt. 16.
 Három kultúra. okt. 23.
 Az Immaculata hetében. dec. 4.
 Világosság és sötétség. dec. 25.

1905 A törekvés útja 1905-ben. jan. 1.
 Papok a politikában. jan. 8.
 Egy pásztorlevél. jan. 15.
 A választások után. febr. 5.
 A győri körlevél. febr. 10.
 A gyöngye szó ereje. febr. 26.
 A magyar katolikus sajtó mulasztásai. márc. 12.

A politikai válság. ápr. 2.
 Ellenzéki koalíciót kérünk. ápr. 9.
 A föltámadás gyermekei. ápr. 23.
 Katholikus érzék a nemzetiségi kérdésben. máj. 7.
 Rovás? máj. 14.
 Magánügy-e a vallás? máj. 14.
 Amerikai munkásviszonyok. jún. 11.
 A pártkeretek a válságban. okt. 1.
 Arany középút a nemzetiségi kérdésben. nov. 26.
 Népvándorlás a betlehemi barlanghoz. dec. 24.

ESZTERGOM (1895-1905)

Alcím: Politikai és társadalmi hetilap. Megj. Esztergom. 1895. dec. 25. - 1905. dec. 24.

Fel. szerk. Keményfy Kálmán Dániel,
 1898. jan. 16.: Prohászka Ottokár,
 1898. febr. 13.: Okányi Lajos,
 1899. júl. 9.: Horák Ede,
 1901. jan. 1.: Dr. Csajka Ernő,
 1902. jan. 1.: Dvihally Géza,
 1904. jan. 3.: Batura László,
 1905. jan. 1.: Pécsi Gusztáv.

Fel. szerk. lapfőlapadonos és kiadó:
 1898. jan. 16.: Prohászka Ottokár,
 1905. okt. 29-től az Esztergom lapcím alatt Prohászka Ottokár neve nélkül „Alapító” szóval.

Ny. Buzárovits Gusztáv

Busa Margit

Kiegészítés

Esztergom. 1896.

**Koldus-világ Esztergomban •
 folytatásos közlemény:**

szept.20. 38.sz. 1-5.rész.

okt.4. 40.sz. 6-9.rész.

nov.8. 45.sz. 10.rész.

dec.13. 50.rész. 11.rész.

dec.20. 51.sz. 12.rész.

Levelek

Stoffer Mária emlékezése Prohászka Ottokárra

Stoffer Mária lelkilánya volt Prohászka püspöknek. Megismerkedésük történetét Ő maga írja le az itt közlésre kerülő emlékezőekben. Farkas Edit, aki későbbiekben a Szociális Missziótársulatot alapította, s haláláig annak Alapító Főnökhasszonya volt, vitte el 1900. december 8-án a Sacré Coeurbe, ahol akkoriban gyónatott Prohászka. Stoffer Mária hűséges követője lett Prohászka tanításának, 1908-ban kültagként csatlakozott a Szociális Missziótársulathoz. Az itt közölt „emlékiratok” szerint is mindvégig tanuja és csodálója volt Prohászka Ottokár és Farkas Edit között kialakult nagy lelki-szellemi barátságnak. Az emlékezésében megörökített élmények, reflexiók nagyon mélyérzésűnek, érzékeny lelkűnek, éles ítélőképességűnek mutatják be magát Stoffer Máriát, akire valóban ráillik saját megállapítása önmagáról: „én tudok másba élni.”

Az itt közölt levelek egy részének nincs, vagy nem maradt fent a címzése, egy részét pedig Némethy Ernőnek, Prohászka volt titkárának írta.

Bella Lászlóné: Prohászka Ottokár a nőnek írt levelek fényében. Prohászka ébresztése. Bp. 1996. 254-255

1928. jan. 3.

Csak úgy irok, ahogy eszembe jut, - hol sürgöny stílusban, hol részletesen. Most, hogy annyit olvasunk, hallunk szeretett, felejtethetetlen Püspök Atyánkról, feltétlenül új megvilágításokat nyerek. Oly sokat tudnak mondani az indiszkrétek! hogy sokszor egészen megzavarodom, s szinte elvesztem az egyensúlyt. Ha viszont összegezem új benyomásaimat, megint csak azt kell mondanom: „mindenkinek mindene volt”. Nem akarok rajongani, csak azt mondom: ezt teljesen értem, mert olyan varázsos, bámulatos stb. egyéniséget - ha Isten kegyelméből meg nem ismerjük Őt - hát senki a világon el nem képzelhet.

Olyan érdekes volna megtudni, kire mi által hatott a legjobban? Ma mikor nők között annyi féltékenység belefűlt a mérhetetlen fájdalomba, sokkal inkább megnyílnak a lelkek, s mintegy összefogódkodnak, s meghallgatva a másikat, megtudja annak emlékét, objektívebben is ítélhetünk, - mert hiába, nőnél vezet az érzelem.

Ismétlem, sokat olvasok róla. Legújabb: Prohászka Tanulmányok. Összeállította Brisis Frigyes (Kiadja a Szoc. Missziótársulat). Nem tudom volt-e már ideje ezt elolvasni? Remek. Olyan érdekes, nemcsak e műben, mely róla szól, de mindenütt, minden tele van az Ő műveinek idézetével. Meg vagyok róla győződve, hogy ez lesz a II. evangélium. Kivülről fogjuk tudni az idézeteket, melyek köztudatba mennek át. Csak az a nehéz, miként lehet a megszámlálhatatlan igaz gyöngyökből választani? Mit idézzon az ember?

Nem egyszer mondtam is, irtam is Neki, hogy legjobban szeretnék állandóan egy arany kelyhet v. tálacsát ajka elé tartani, hogy minden lepergő gyöngyszemet felfoghassak. - Visszatérek arra, mit olvasok? „Tanulmányok”. Gyönyörű cikkek; akinek dolgozatát elolvastam s az a lelkemhez szólt, annak irni szeretnék. Némethy Ernőnek irtam, - s most Sik Sándornak szeretnék irni, majd Potyondinak, s így tovább. Sik Sándor, - óh Istenem, mennyire igazat mond, mikor ismételtén kiemeli: „átéli, átélte”. Prohászka a költő. „Átéli”, ez az alapja minden lelki győzelmének. Mert akinél az ember ezt kiérzi, annak hisz, abban hisz, és vágyik vezetésére, irányítására. Jó magam is így éreztem: Ő volt az első pap életemben, kinek tudtam hinni. Elhittem, hogy amit mond, azt ő maga hiszi. Később tudtam: hiszek Neki, mert amit mond, azt átélte! Ez volt az alap. Olyan jól éreztem magam, mikor ilyen biztonságban éreztem magam. S értettem, hogy mások mennyire vágyódtak ez után! Tudatosan, vagy öntudatlanul. Ugy szerettem volna beszélni mindegyikkel, kiknek szemeiből, lelkületükből ezt kiéreztem.

Igen, igen! Ki kell emelni tehát ezt: *át é l t e* és *átéltetett* nyújtott stb.

*

1928. június 12.

Edit szerintem nemcsak a Misszió Társulatot alapította, de többször kilépett önalkotta világából és új irányt tudott teremteni, - új felfogásokat és új irányt mutatott nekünk is. Atmoszférát tudott teremteni, új felfogásokat és érintkezéseket állított be.

Különös bravúrja volt és van papokkal érintkezni, ami engem 1900 és még egy pár évben rá ámulatba ejtett. Mert én úgy szoktam meg (s azelőtt valószínűleg úgy is volt), hogy a papok (számomra) egy külön világot képeztek konzervativizmusukkal körülbástyázva. Ők azon belül, mi kívül. Nemcsak hogy semmi vágyam nem volt velük érintkezni, de fogalmam, sejtelmem sem volt ennek lehetőségéről.

Amint akkor L. Atyánk (Prohászka) felrázta az alvó lelkeket, s már-már lázba is hozta, úgy ugyanazon időben E. hidat mutatott nekünk, miként lehet a papokkal érintkezni? Vagyis bámulatos biztonsággal nemcsak mozgott azok világában, de nagy tudásával, lelki vágyával megértette őket.

És éppen mert ő a legszebb értelemben ismerte, megértette és szerette őket = vagyis a világukban lelke felragyogott, otthont talált.

Igy akarva, nem akarva, bekerültem papi körökbe, és Atyánkhoz is eljutottam. De meggyőződésemm maradt, ha E. nem visz oda, vagyis őt nem kísérem el, magamtól soha, soha nem ébredt volna fel a vágy közelebb jutni Hozzá. Sőt később is igen sokszor gondoltam: be kár, hogy olyan könnyen el lehet jutni Hozzá. Láttam azt a sokadalmat, főleg nőket, kiknek már igényük volt Vele beszélni, - kik azt hitték, nekik arra természetes joguk van s Nélküle már elvesztik az egyensúlyt, - mikor láttam, Ő mennyire elkényesztette őket, - hányszor, de hányszor gondoltam: mennyivel szebb volna, ha egy elérhetetlen piedestálon látnók. Elég ha lenyúl hozzánk, hogy hozzánk szóljon. -

De miután E. leimádkozta őt nekünk, úgy az utat is megteremtette Hozzá. S ezért nem lehetünk eléggé hálásak. Hogy E. leimádkozta Őt = ez hitem. Vagyis

hogy arra az útra lépjen, mely őt hozzánk hozta, - vagyis hogy nemcsak nem lépett a Jezsuita rendbe, de felséges tehetségeit és szent voltát nem az elvont tudományokban, magányban kamatoztatta, de a társadalom öntudatlan sóvárgására hallgatott, hozzánk jött. Ha mindig a természetfelettségben élt is, lejött hozzánk, mint Isten-ember(e) lejött s természetes, egyszerű, szeretetteljes volt, s vonzotta a lelkeket. Egy fellélegzést, egy felébredést = új életet és lendületet jelentett az Ő lejötte.

És ismétlem, ezt E.-nek köszönjük, mert E. olyan világot nyújtott neki, melyet Ő eddig nem ismert: a ragyogó, vonzó, fehér lelkű, fiatal leány teljes báját, odaadását, varázsát.

Azt mondhatnám: el lehet képzelni, - de azt is, elképzelhetetlen, miként hatott az a fiatal férfi lélekre, egyéniségére, mikor az addig tudományában elszigetelve s világgal csak apostolkodás- és charitással érintkezve látta, hogy Isten az Ő útjára állított egy csodálatos női lelket. Talán eleinte nem is tudott vele bánni, - mintegy félt hozzá nyúlni!? De a leány feltárta és odaadta lelkét és a két lélek találkozott! S amilyen mérvben szitta magába a bűbájt az Isten egyik remekének illata, olyan arányban olvadt le az elzárkozottság, illetve önmaga iránti fegyelmezett szigorúság kérge. S napsugaras lelki hatásban megindult az átalakulása. A szatirikus szellem szelidebb lett. A gúny, a szigor helyébe léptek a csodálkozás, az új, meleg világban való tapogatózás, míg otthonosabb lett ebben. Magába szíva a tiszta lélek bűbáját, megszületett a poézis. Új hűrok kerültek a lantra. Új dalok zengettek. Szinte kiéreztem a varázsos változást, melyet most határozottan állítok... És ez átalakulás kincseit kaptuk mi is.

Ki tudja ezeket? S ki tudja, mit köszönhetünk Editnek? Én tudom! Az átalakult lélekhez már könnyű volt eljutni. Az út várta a vágyakozókat. S megindult a maga fenségében az „egyszerű” érintkezés. Természetessé vált, hogy a természetfelettinak képviselőjéhez menjünk s merítsünk az „Élő vizek forrásából”.

Ha hitem az, hogy E.-nek köszönhetjük, hogy hozzánk lejött, köztünk maradt, úgy hálátelt szívem nem gondolhatott mást, minthogy csakis E.-en át lehet Hozzá jutni. Mindent, mi Vele kapcsolatos volt: ha elmehettem Hozzá, ha beszélt velem, ha irt nekem, mindig megköszöntem E.-nek, mert lelkemben mindig ott rezgett a húr, mely azt suttogta: köszönd E.-nek! Évek hosszú során át változatlan maradt felfogásom, hálám. És később minden alkalommal csodálkoztam, ha valaki közvetlen eljutott Hozzá: hogyan lehet ez E. nélkül? Miként találta meg az illető a Hozzá vezető utat? S akkor is az volt a felelet: Edit fiatal éveinek feláldozásával megépitette az utat.

Mind inkább megváltozott Atyánk! Lelkének mintha jól esett volna az egyszerű gyermekded lelkek melege. Kegyesen leereszkedett, lenyúlt hozzánk. Beszédeiben is iparkodott egyszerűbb lenni, vagyis olyan, aki akarja, hogy Őt megértsék; és lett egy meleg-meleg, kegyelemteljes, otthonos légkör és érintkezés. Lavina szerűen nőtt a hivek, a rajongó tanítványoknak, hallgatóinak száma. Edit, aki Őt felfedezte, leimádkozta, legvágyóbb, leghűségesebb, legiparkodóbb lelki leánya lett. - És bámulatos, annak dacára, hogy E. egy sötét aszkézis vezető hatása alatt mintegy elfordult a világtól, s szeme csak lefelé tekintett, s nem látta a természet csodáit, szépségeit, - Atyánk tanította meg őt lát ni, észre venni és élvezni a szépét -,

mégis az ő lelke aranyozta be az Assisi-lelkületűt s tanította arra, hogy egy nő lélekben kutasson! és ássa kis a kincseket!

Bámulatos volt E. akaratereje, világtól való függetlenítése, a lelkiélet utáni vágya, az átadás igénye. Minden szokás, társadalmi rend, konzervatizmussal tudatosan vagy öntudatlanul szakított, és így önalkotta világot teremtett, melynek komplikált szempontokból rendjétől (törvény?) el nem tért. Mindig olyan milieuban élt, mely teljesen egyéni alkotás volt, jóllehet az Isten mindig megküldte neki azt a képzelt vezetőt, kire szüksége volt. Voltakép neki a vezető csak megnyugtatására kellett, mert igen hamar ő vezette a vezetőt s önámítás nélkül úgy szuggerálta őket, hogy azok azt irták elő neki mire ép igénye volt. Átgúrta az embereket, és azt hitte, ő vezetés után vágyik, - neki vezető kell! Azt hitte, ő engedelmes és alázatos. Bizonyos értelemben igen, ami képzelt erénygyakorlatok körébe tartozik, - de az életben? (későbbi betoldás: Ő azt hitte, hogy alázatos, - és mindig ő volt a győzdő!).

Nem tudom mit mondjak? Dante Beatrice? Ki vezette őt? Mert igenis annyira hatott Rá (ti. Prohászka), hogy merem mondani: 15 éven át vezette. (Később változott a helyzet) s meg vagyok róla győződve, hogy nem volt semmi, amit meg nem beszéltek volna. És a legnagyobb kérdésekben, mint a legmélyebb gondolatokban, beleértve a lelki ügyek és kérdések skáláját, E. nemcsak inspirálta, de hozzászólt s sok kérdésben döntött.

Igy tehát kibontakozik E. alakja, hogy Istennek szándékai voltak kettőjük találkozásában! Istennek akarata volt, hogy E. az ő napsugara legyen! Isten egy angyalt állított melléje, hogy az segítse Őt vinni a lelkek terhére, folyton felvillanyozni nagy Szentünk énjét... A legfelségesebb, legideálisabb beállítással kell ezt megörökíteni.

Láttam: mikor bántották, miként keresett és talált melegséget Edit lelkében. E. valóban a legihletettebb lelki érintésével játszott Lelke hárfáján, - s az utolsó akkord mindig lelki béke, mosoly és öröm volt. És ebben a harmóniában erősödtek lelkeik, és együtt nőttek és szárnyaltak! - És én ezt láttam. Én ennek tanúja vagyok. Mi gazdagságot adott életemnek...

Magamról is kellene írni, hogy több bizalmat nyernének állításaim. - Annyit tehát legyen szabad mondanom: teljesen szabad voltam. Nem kívántam semmit. Foglalkozik-e velem? Kapok-e időt? Látom-e? Semmi sem izgatott. Így lelkem, hogy azt mondjam, teljes fölényében, szabadon nyerte a benyomásokat, melyekre igen nagy befogadó képessége volt. És éltem e felséges világban, - mottóm az lett: „és hogy ez van!” (Enyém-e? vagy másé? de hogy létezik) És nem kellett nekem semmi egyéb, - könny, poézis, a legszebb képek sorakoztak egymásmellé, mikben gyönyörködnöm lehetett; s lelkem hangossá vált, és énekeltem, csakhogy elhiggyem: és ez való! - itt játszódik le előttem! - megfoghatom, mert ragyogó alakjaim felé nyúlhattam: éltek! S azon sajátságom, hogy soha senki sem kér tőlem akár jellemzést valakiről, akár definíciót valamiről, ezek bennem kialakulnak s készek. Így tudom, hogy amikor megjelentek az Elmélkedések, a Szűz Máriáról szóló énekeknél, megmutattam Neki = - „itt Editet jellemzi”, - „itt E. állt lelki szemei előtt, mikor Mária alakját véste márványba” - És elfogadta, mosolygott, de nagyon csodálkozott, hogy ezt így kitaláltam s kimondottam!

Óh Istenem, hogy látom felséges alakját és meleg tekintetét, - mikor olyan egyszerűen, de bátran ráolvastam. Mód felett csodálkozott minden alkalommal. Én tudok másban élni - ez a nyitja az egésznek.

*

Válasz Szij Rezsőnek!

Sok baj van napjainkban az „Írástudók” felelősségével! Pedig épp most jelent meg újból J. Benda híres könyve Az Írástudók árulása, mely hadat üzen Babits Mihállyal együtt a felelőtlen írók manipulációinak.

Ennek egyik, minket is közelről érintő „példája” a Szenci Molnár Társaság kiadásában megjelent Prohászka O. Kultúra és Terror című kötet. A református kiadó Új Kincstár című sorozatának hetedik kötete veszélyes csúsztatásokkal van tele. Néhány a sok közül: 1./ A borítón Prohászka fényképével illusztráltan csak a Kultúra és Terror cím olvasható. Ebből a hiszékeny olvasó csakis arra gondolhat, hogy íme megjelent új kiadásban Prohászka Ottokárnak ez a legtöbb vihart felkorbácsoló kötete. 2./ Pedig ez nem így van! Mindössze előre megszerkesztett, megkonstruált terv szerinti részleteket közöl: válogat a kötet szerkesztője, Szij Rezső. Ez a módszer megtévesztő! Ezért vállalkozott rá a legtöbb egyházi, katolikus könyvesbolt az árusítására. 3./ A legelítélendőbb manipuláció azonban még ennél is súlyosabb, és a magam részéről a Babits-J. Benda féle „írástudói árulásnak” minősítem. Ti. az Utószó negyven oldala elárulja, hogy itt miről is van szó: Szij Rezső a maga, szelídnek semmiképpen sem nevezhető, sőt szélsőséges nézeteit nem külön és nem a maga nevével ellátott kötetben adja közre, hanem felhasználja Prohászka „köpenyét”. Itt most az idézetek tucatját kellene felsorolnom a Francia forradalom, majd a magyarországi Lenin fiúk, Jászi Oszkár stb. kiragadott, hiteles bibliográfiával alá nem támasztott idézeteitől kezdve egészen addig a félrevezető megállapításáig, - idézem - „A püspököknek igaza volt, amikor azt állította, hogy a keresztény erkölcs által képviselt eszmék, amiket a keresztény ember elé tűztek, megvalósíthatatlanok.” Ennél félrevezetőbb, igaztalanabb kijelentést - még hozzá az idézet forrásának megjelölése nélkül! - Prohászkaára fogni aligha lehet! (vö.: Utószó XXXVI. oldal). Javasolnám, hogy a Szenci Molnár Társaság inkább a saját értékeit adja közre, de azokat is pontosan, hitelesen. A tudományos Prohászka kutatást inkább ránk hagyja.

Barlay Ö. Szabolcs

**Prohászka-dolgozatok. Életrajzi Adattár.
(PÉA)**

**Szemináriumi műhelymunka
Szövegelemzések
-
Előtanulmányok**

ötödik füzet

Tájékoztató

A jelen füzet sok olyan dokumentumot tartalmaz, mely itt jelenik meg először. Különösen a Rómába küldött gót betűkkel írt német levelekre hívom fel a figyelmet, melyeket Skripecz Erika tanárnő magyar tolmácsolásában közlünk. Az 1890. nov. 27-én keltezett levél alapján végleg eldőlt a vita Prohászka spirituális kinevezésével kapcsolatban. Soraiból egyértelműen megtudhatjuk, hogy Simor János bíborosnak köszönhető, hogy - Prohászka szavai szerint - „most szabad kezet adott nekem” a szeminárium lelkiségének kialakításában. Bizonyára csak így tudta visszatartani az idős főpásztor, hogy nagyra becsült papja ne hagyja el Esztergomot, és ne lépjen be a jezsuita rendbe. Ez a téma a többi levélben is többször visszatér.

Szándékosan foglalkozom Prohászkanak a Magyar Sionban közölt szociális témájú tanulmányaival, mert ezzel lehet legjobban feltárni azt a szellemi horizontot, melyben egyre élesebben kirajzolódik Prohászka végleges döntésének megokolása. Az 1892. augusztusi lelkigyakorlata óta belső indíttatás alapján, sőt lelki kényszer hatására tudatosan akarja kivenni részét a hazai közéletből. Mielőtt azonban in actu vállalna bármit is, tanulmányozza a külföldi szakirodalmat, olvas, ír, felkészül! Bár ezeket a tanulmányokat közölte Schütz Antal az ÖM kötetében, szükséges ezeknek elemzése, hogy annál pontosabban fel tudjuk vázolni azt a változást, mely végbe megy az esztergomi spirituális lelkében. Így válik hitelessé „háttér elemzésem”, melynek második részét itt közlöm: Prohászka és a politika 1892-1900 cím alatt.

Ennek szerves része az a bátor és szinte meghökkentő tanulmány, mely Samassa egri érsek 1894-ben elmondott felsőházi beszédének vitriollal leöntött kritikája. Itt és ezzel kezdődött az a szellemi párbaj, mely ország-világ előtt zajlott, és előkészítette azt a tilalmat, mely az egri egyházmegye minden papjának és hívének megparancsolta, hogy Prohászka egyetlen írását sem olvashatja!

Végül felhívom a figyelmet a tanulmányomban tárgyaltaknak alátámasztása miatt a füzet végén közölt igen fontos levél-dokumentumra, arra az 1892. ápr. 11-én keltezett levélre, mely jól érezteti a liberális gondolkozású Vaszary primás iránti ellenszenvet.

Különben az ötödik füzetben közölt tanulmányok, szövegelemzések, levéldokumentumok igazolják sokszor hangoztatott véleményemet, hogy hiteles életrajzot megírni addig igen kockázatos lenne, míg legalább körvonalaiban nem ismerjük ennek a grandiózus életműnek legfontosabb adatait.

Székesfehérvár, 1998. Pünkösdlén

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka németül írt leveleiből

I.

Főtisztelendő Úr!

András napja alkalmából szeretném biztosítani Főtisztelendőségedet változatlanul sok jókívánságaimról és imáimról. További magyarázkodásra e tekintetben nincs is szükség. Münsterben voltam a katolikus nagygyűlésen; sok minden nagyon tetszett, és fölkeltette szándékomat: Isten dicsőségére dolgozni. A münsteri út olyan volt, mint egy hatalmas lelkigyakorlat; amely azonban csak oly esetben hat igazán üdvösen, hogyha a jó lelkiületet az imádságból és a jótettekből merítjük.

Ez évben Horatiust tanítom, a Müller-féle tankönyv alapján; ez azért tetszik nekem, mert a növendékek így valamit hallanak az erényekről, amire nagyon nagy szükségük van; hiszen ezen kívül fogalmuk sincs az erényekről és ennek következtében az erényen alapuló tettekről. Egyébként mindent tanítok - filozófiát, dogmatikát -, amikor erre csak alkalom kínálkozik. És ez gyakran kínálkozik! Az általános mizéria Magyarországon tovább tart: "aombok között csend!" (Göthe).

Két püspök széke üres; a püspökök olyan öregek, betegek, magatehetetlenek voltak, hogy távozásukat nem érezzük és nem is hiányoljuk őket. Természetesen folyik már a találgatás. A váci püspök minden valószínűség szerint P. Hornig lenne, miniszteri tanácsos a Kultuszminisztériumban; igen helyes gondolkodású, ügyes ember; különösen kedveli a germanistákat, a jezsuitákról nem is beszélve. Ismerem, mivel azelőtt a prímási kancellária vezetője volt.

Rovnyán úr Sáriban - egy kis falu Pest alatt - káplán; nem tudom, mivel foglalkozik különösen. Fatális dolog, hogy egy nyelvet sem beszél jól; nos van, akit zavar, hogy magyarul jól beszél; a mi világunk tősgyökeresen magyar, és minden évben rosszabb lesz a helyzet.

Winkler úr Pesten van; most abszolválja vizsgáit, hogy utána mit választ, még nem lehet előre tudni; professzor vagy az antiszemita pártnak képviselője. Bognár úr a fakultás dékánja, engem meghívott, hogy most nosztrifikáltassam magam; én azonban nem akarok egyetemi tanár lenni, kár is lenne a pénzért: ennyit kiadni a honosításért. Majdnem mindig úgy tűnik nekem, hogy egy pesti egyetemi tanár nem sokat tehet a klérus felemelkedéséért, legfeljebb némi befolyást és hatáskört harcolhat ki a laikus körökben.

Most a klerikusokkal lefordítatom Labatori atya könyvecskéjét a gyóntató atyák részére, meg is fog jelenni.

Dankó kanonok a napokban megemlítette, hogy az Arator (Szántó) nevű régi jezsuita műve a Kollégium történetéről kivonatolva a birtokában van (Jordánszky kézírata az elmúlt évszázadból). Ismeri-e Főtisztelendőség Arator atyának e történetét, amelyet azután P. Hevenessy kivonatolva leírt és ezt Jordánszky kanonok újra kivonatolta? Nos, ez itt található!

Most a mi fiúszemináriumunk is velünk van; kár, hogy a fiúknál minden közös a teológusokkal! Elkélne itt egy külön spirituális. A kalocsai kollégium dec. 8-án 25. jubileumát ünnepli.

Ajánlom magam Főtisztelendőségnek, ne feledkezzék meg rólam imáiban. Jézus és Mária szentséges szívében alázatos híve

Prohászka Ottokár

Esztergom, 1885. nov. 26.

II.

Főtisztelendő Rektor Atya,

Nagyon remélem, hogy Főtisztelendőség meg van győződve ragaszkodásomról és hálámról, melyet névnapjára írt mostani levelemmel is ki szeretnék mutatni. Főtisztelendőségnek szívből minden jót kívánok, és kérem a Jó Istent, hogy az Ön által vezetett Kollégium továbbra is sikereket érjen el.

A katalógusokért igen hálás vagyok Főtisztelendőségnek. Hengen úr címét majd Kalocsán nyomozom ki, ahová lelkigyakorlatok miatt készülök. Stéecz és Wildfeuer uraknak személyesen fogom átadni a katalógust, mert ott találkozni fogok velük. Néhányan azonban kimaradtak, - például nem találtam Mészáros urat.

Főtisztelendő Meszlényi rektor úrnak és nekem is nagy örömmre szolgált, hogy Anhaupel úr olyan jól beválik. A bíboros úr ismét szándékozik valakit a Kollégiumba küldeni, de nem tudom, hogy ki lesz az. A vélemények ugyanis megoszlanak; mert vannak ugyan jó diákjainak, de közülük csak egy akar kimenni, ő viszont gyenge egészségű. Mások telve vannak jó akarattal, de nem olyan tehetségesek. Lehet, hogy az lesz a vége, hogy most senki sem fog menni.

Ezer köszönet a vendégszerető római meghívásért a Kollégiumba, - majd későbbi időpontban eleget is fogok tenni ennek -. A bíboros úr nagy örömmel fogadta a szép kötésű katalógust, és szíves köszönetét küldi Főtisztelendőségnek. Nálunk most fejeződnek be a vizsgák. Nekem és Horváth úrnak jól sikerültek, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a Kardinális úr kedvező véleménnyel van rólunk.

Kevészet hallottam a többi germanikusról. Szuchy úr panaszkodva írta nekem, hogy rossz véleménnyel vannak róla összetűzések, félreértések miatt. Nos, valóban könnyen lehet előljárókkal ellentmondásba keveredni, és nem mindenki hajlandó mindent zsebre vágni. Írja, hogy sokan még rágalmazták is... Én különben mindenkivel ki tudok jönni, és békésen élek. Ennek fő oka, hogy annyit teszek, amivel megbíznak.

Mihelyst megtudom, hogy kit javasolnak Rómába, megírom Önnek tájékoztatásul. Magamat imáiba ajánlom Főtisztelendőség legodaadóbb híve

Prohászka Ottokár

Esztergom, 1886. júl. 14.

Utóirat Kalocsából

A lelkigyakorlatokat most fejeztem be. Bizonyára elkésve írok a jeles népnapra, szeretném azonban, hogy a jókívánságok annál forróbban szálljanak lelkemből.

Itt találkoztam Hengen úrral; már jobban van valammivel. Talán gyógyfürdőt fognak neki javasolni. Most az érsekre vár, aki Ensben tartózkodik, és aki kissé kedvetlenül fogadta azt, hogy Főtisztelendőséged a katalógust nem levél kíséretében küldte el neki; az is bántotta - gondolom én - hogy Hengen urat felszentelték anélkül, hogy neki is értesítést küldtek volna. Quidquid sit; van egy magyar közmondás: nem jó nagyurakkal egy tálból cseresznyét enni. De a mi kardinálisunk nem törődik a formaságokkal.

Főtisztelendő Rektor úrnak ismételten ajánlom magamat

P. O.

III.

Főtisztelendő Rektor Atya!

Kérem Jézus legszentebb Szívét, árássa Főtisztelendőségedre a kegyelem fényeit és Önnek minden jóságáért, amellyel engem is megajándékozott, isteni jóságával jutalmazza meg - ez legyen jókívánságom neve napjára.

Beszámolok egypár eseményről, ami engem és minket germanistákat érint. Engem áthelyeztek az erkölcsstanról a dogmatikához; ez persze csak egy kis kirándulás az élet nagy harcai és törekvései közepette; a spiritualitás, amelyről Rektor Atya említést tett, így kútba esett. Nos, így is bizonyára jó lesz, hiszen ez Isten akarata. Abból a tényből kell kiindulni, hogy ameddig mi germanisták csak ilyen rendkívül kevesen vagyunk, senmit sem tudunk véghez vinni; de boldogok lehetünk, ha az "első szerelem lelkét" el nem veszítjük. - Mindig azon buzgólkodom, hogy valakit, legalább egyet évente Rómába küldhessek. Ebben az évben senki sem mehet, bármennyire is vágyódik erre két nagyszerű fiatalember. Részemről még az újonnan kinevezett két Püspöknek (a veszpréminek és a szatmárinak) - mindkettő nagy tisztelője Jézus társaságának - említést tettem a kollégiumról és erre ígéretet is tettem; kérem tehát Főtisztelendőségedet, ne utasítsa vissza ajánlatukat, annál inkább, mivel ez az első eset, hogy ilyen kéréssel fordultunk hozzájuk. Szuchy Atya valahol Abrudbányán plébános, egy erdélyi falucskában. Winkler úr egy könyvet írt a pesti egyetemről, ami feltűnést keltett. Hasonló módon nyúlt a filozófiához Sándorffy úr, és egy Logikával gazdagította a magyar irodalmat, de kevés sikerrel; most már szívesen túladna 50 kr.-ért is első művét; de ki tudja, megveszi-e valaki. Rovnyán úr hatalmas jövedelemmel, kb. évi 60 forinttal él Nógrádban, szennel láthatóan azonban nagyon jól csinálja; csak azt kell kívánnunk, hogy legalább addig maradjon a faluban, amíg meg nem tanulja rendesen a magyar nyelvet. Ezek volnának híreink.

Jövő héten Kalocsára utazom a lelkigyakorlatokra; ezért most különösen kérem Főtisztelendőséged imáit. Az Úr Jézus szeretetében maradok Főtisztelendőséged hálásan tisztelő hive

Prohászka Ottokár

Esztergom, 1888. júl. 15.

IV.

L. J. C.!

Esztergom, 1889. júl. 14.

Főtisztelendő Uram!

Első ízben köszöntöm Főtisztelendőségedet nyugállományában és kívánom, hogy a belső nyugalom és béke áldásaiban és kegyelmeiben Főtisztelendőséged gazdagon részesüljön. Valóban örvendek annak, hogy most pihenni is tud és habár Főtisztelendőséged nem fél a munkától, mégis javára fog szolgálni, hogy visszavonulhat relatív magányába. Az Úristen jutalmazza meg gazdagon áldásaival, amiért közvetlenül és közvetve is hatalmas szellemi munkával Isten nagyobb dicsőségére munkálkodott. Az egészséget sem akarjuk imáinkból kihagyni; hiszen úgy vélem, ez volt az oka, hogy Főtisztelendőségedet a rektorságtól fölmentették.

Jelenleg Krammer urat várom; azt írta, hogy június 18-án bevonul Esztergomba; én azonban aligha leszek akkor otthon, mivel másutt kell kisegítenem. Majd azért bőven fogunk találkozni, szinte azt mondhatnám, nagyon is sűrűn. Gondolom, hogy Krammer úr a szemináriumban kap majd alkalmazást morális-professzori minőségben.

Vakációnk nemsokára félig letelik; mert nálunk az év júniusban végződik. Legközelebb Kalocsára utazom a lelkigyakorlatok végzésére: tavaly meg kellett szakítani, mert a harmadik napon táviratot kaptam: Édesanyám meghalt; tehát el kellett utaznom a temetésre. Remélem, hogy ezúttal semmiféle váratlan esemény nem fog történni. Kalocsán Rovnyán úrral találkozom, Winkler úr is velem fog jönni 3 napra a lelkigyakorlatokra. Ennek egészen különösen örülök.

Ő Főtisztelendőségedre nagyon sokat gondol. Úgy látom jókedve megmaradt. Hogy jövőre elmegye-e valaki Rómába a szemináriumba, azt még nem tudni; egy bizonyos Remeját (?) akarnak odaküldeni; nagyon jó feje van, azonban eléggé különc. Nálunk azonban éppen a megbízható, egyenes, szeretetreméltó és emellett erős karakterekben van hiány. Nem tudom őt ajánlani. Különcökkel magyarjaink között bőven el vagyunk látva!

Most be szeretném fejezni azzal, hogy a legjobb kívánságokkal ajánlom magam Főtisztelendő úrnak és kérem, foglaljon bele a Szent Áldozatba.

Szívélyes üdvözet az összes Atyáknak!

Nagyon tisztelő hive

Prohászka Ottokár

V.

L. I. C.!

Esztergom, 1889. aug. 23.

Főtisztelendő Úr!

Tulajdonképpen az új Rektor úrnak kellett volna írnom, de nem tudom a keresztnévét, ezért fordulok Főtisztelendőségéhez azzal a kéréssel, hogy tolmácsolja neki ügyemet, és kérem, hogy egy pár jó szót is fűzzön az ajánláshoz. A kollégiumban levő magyarok kihalóban vannak, ezért volna jó, hogy a Főtisztelendő Rektor Atya egyet felvenne az esztergomi egyházmegyéből; mi az esztergomi Bíboros úrnál nagyon jó hírben állunk, Pázmány és társai ellenére. Így hát bizonyos, hogy egyet újból felvehetnének. Csak attól félek, hogy mindez túl későn történne, mint minden minálunk, - gondolok a jelentkezésre és hogy a helyek már be volnának töltve; ezért nagyon kérem Főtisztelendőségedet, hasson rá a Rektor Atyára: legyen kegyes hozzánk. Ezekkel a mi nagyurainkkal nem lehet egy tálból cseresznyét enni, *sed patientia opus perfectum habet*. Tehát kérem, hogy várjanak Rómában mindaddig, míg Esztergomból befut tőlem egy jelentés és egyszersmind felvételre való kérés. A fiatalemberért, akit kiválasztottunk, felelősséget vállallok; ő olyan jó, akárcsak Anhaupel úr. - Krammer úr jelenleg Budán káplán; azonban csak egy hónapig marad ott, mivel kinevezik az esztergomi Szemináriumba az erkölcstan professzorának. Sándorffy úr is most éppen Esztergomban tartózkodik; át szeretne lépni a mi egyházmegyéinkbe, mivel Erdélyben sok szenvedésben volt része. A Bíboros úr fel fogja venni. Mi lassan, de folytonosan elől járunk; Steécz úr még Kalocsán van, sokszor gyötri a mígrén. Én ott lelkiyakorlatot tartottam és Winkler urat is belevontam. Derekasán tartja magát. Egy pesti úrtól, aki konvertálni készül, hallottam, hogy Esterházy úr egyetemi tanár óhajt lenni. Ez azonban nehéz vállalkozás. Bocsásson meg Főtisztelendő Atya csúf írásomért, dehát én a "Magyar Sion" szerkesztője vagyok.

Kérem átadni a Főtisztelendő Atyáknak legszívesebb üdvözleteimet; Főtisztelendőséged imáiba ajánlva magam, maradok az Ön hűséges hive

Prohászka Ottokár

VI.

Főtisztelendő Úr!

Fogadja kérem jókívánságomat névnapja alkalmával; és biztosítom: jótetteire gondolva gyakran imádkozom és ezentúl is imádkozni fogok Önért.

Nálunk a vallási disputák igen kemények; semmiképpen sem szabad alábecsülni, hogy mindegyik párt a legnagyobb buzgalommal veti be magát a parlamenti vitákba, és ha valamilyen kicsit is jelentkezik a szolid katolicizmus, és mindenütt a vígasztalan liberalizmus szorít: akkor még a "szintén-katolikusok" kedélye is felborzolódik... már a kálvinisták bosszantására is. - A püspököknek ez teljesen kijut! Magyarországon jelenleg az alsó klérus a hazaszeretet hordozója.

Most én is spirituális vagyok; 166 klerikussal foglalkozom; 86 teológussal, a többiek gimnazisták. Isten segítsen továbbra is, mint eddig! A folyosókon sokszor tartunk szilenciumot; esténként a teológusoknak megadom a szempontokat a következő elmélkedéshez, azután 10 perces lelkiismeret-vizsgálat következik; reggelenként fél 6-kor fél óra elmélkedés, utána szentmise. Lelki olvasmány illetve Szentírás-olvasás ebéd és vacsora előtt egy negyedórát. Direkciót is tartunk. Az én teológusaim mindezen intézkedéssel meg vannak elégedve, azt mondják: e három hónap alatt többet haladtak, mint eddig 2-3 év folyamán. Én tehát tökéletesen meg vagyok elégedve és eléggé nem is tudom méltányolni azt a veszélyt, amelyet komoly papi képzéssel így el tudunk kerülni. Minden attól függ, hogy kíváló klérusokat tudunk-e kiképezni.

Másrészt ez bizonyos szorongást jelent számomra. Mert ha ez csak tőlem függött volna, akkor most már nem itt lennék, hanem a Társaságban, de a bíboros úr egyszerűen hallani sem akart erről, és most szabad kezet adott nekem. Csak azt nem tudom még határozottan, mi legyen belőlem. Egy pénzzel kapcsolatos ügy is nyugtalanít fivérem részéről - aki üzletember -, akadályt gördítene az utamba. Szóval jelen pillanatban nem tudom, mi az Úristen szándéka énvelem. - Máskülönben jókedélyű vagyok, és nem félek semmitől; azelőtt félttem a spirituálisoktól; most már nem. A klerikusok nagyon ragaszkodnak hozzám és nyíltan, őszintén beszélgetnek velem, - ez a magyar jellem alapvető tulajdonsága.

Hogyha Főtisztelendőséged "az én" ügyemről közölné gondolatait, nagy örömet szerezne ezzel nekem... A parlamenti beszédeket - persze csak a jobbakat, reflektorfényben hagyom, - erről a bíboros úrnak nem szabad tudnia.

A gimnazisták külön tartják az esti és reggeli imát. Mi ezután vagy lelki olvasmánnyal vagy egy félórás megbeszéléssel foglalkozunk. Kérem Főtisztelendő urat és az Atyákat mind, hogy szívüikön viseljék ezen szemlélődéseinket és imáikban tárják fel Istennek.

A Főtisztelendő Atyákat köszöntve maradok az Ön tisztelő hive

Prohászka Ottokár

Esztergom, 1890. nov. 27.

VII.

L. I. C.!

Eminenciás Uram!

Megint jelentkezem lelkiismereti aggályommal: vagyis a Jézus Szíve Társaságba való belépésem ügyében tanácsát kérem. Arról meg vagyok győződve, hogy ez a belépés valóban jó, és Isten nagyobb dicsőségét szolgáló elhatározás; boldog is lennék ezért és hosszú éveket szentelhetnék e munkának, - jó példaadás is lenne és aligha okozna csalódást tanítványaimnak, - vágyakozom is minél teljesebben Istennek szolgálni és semmiféle áldozattól meg ne riadni. Mégis szeretném Eminenciádat megkérdezni, habár tudom, hogy a tulajdonképpeni döntés engem kötelez. Semmit sem képelek be magammak, - különleges eredményeket sincs módomban felmutatni, - gondolom, bárki megtehetné ugyanezt, - még az is bizonytalan, mennyi időre szólna ez a megbízatás.

Egy rend tagjai is bárhol többet tehetnek, mint a világi papok; habár úgy látom, hogy a nép tulajdonképpeni, következetes nevelése utóbbiakra hárul. - Hogyha Majláth gróf vagy Molnár apát úr kolostorba szeretnének vonulni, azt mondanám nekik: Önök bünt követnek el, ha ezt teszik; nálam azonban más a helyzet. Különben is az én munkaköröm tudományos szempontból szétaprózódik. - Ha én egy magyar faluban plébános lennék, én ezt kicsinyes életmódnak tartanám. Persze e gondolatokban sok a képzelgés és büszkeség. Más valakit is meg fogok kérdezni, aki e dolgokat közeliről látja, és azután döntenék; mindamellettt kérni fogom Eminenciád véleményét. Kérem tehát ezt lehetőleg mielőbb közölni velem.

Tiszteletteljes kézcsokkal Eminenciád nagyon tisztelő hive

Prohászka Ottokár

Esztergom, 1899. júl. 16.

Harc a félszepségek ellen.

Az újkori ember jellemének vonásai inkább a tehetetlenség, a tengődés, a kihalás jelképévé szövődnek. Egy francia rab karjába tetovált mondat jellemző a legtöbb mai ember állapotára: "le passé m'a trompé; le présent me tourmente; l'avenir m'épouvante". Vagyis: "múltam megcsalt; jelenem gyötör; jövőm borzaszt".

Mi pedig Pál apostollal szétnézünk, és keresünk *férfiakat*! "Viri fratres", férfiakat, akik testvérek is! Hol teremnek hithű, jellemes, egész emberek? Ha a katolikus hitélet földjén nem: akkor sehol!

Nem szününk meg keresni, mert fel akarjuk támasztani azt a nemzedéket, mely tud valamit szeretni. Ő nem is hisszük, hogy hányan keresnek egyetemeken, közélet terén, törvényhozásban! Egész embereket a családi tűzhelyhez, egészeket a bolti pulthoz, - egészeket a csákók, cilinderek, főkötők, párták, de a koronák, papi süvegek alá is!

Egész ember, ez a jelszó! - A magyar szó különösen jól fejezi ki a lényeget: egész ember annyi mint *e g é s z s é g e s* ember. Ezzel máris megbélyegzi azt, aki nem egész, hanem "fél". De ebből a fogalomból nem félséget, hanem *f é l s z e g s é g e t* csinál. A magyarban "félség" nincs, csak félszepség létezik! Fél ember mindig félszeg ember, - olyan mint az antik mitológiában: feje ló- vagy számarfej, testének többi része ember formájú. Az evangélium szerint az ilyen kívül ember, de belül farkas!... Mindenki ilyen, akinek nincs elszánt, következetes jellege. S miután rólunk van szó, mondjuk ki: **közöttünk az a félszeg, aki magyar katolikusnak nevezi magát, de katolikus elvek és katolikus hitélet nélkül él!**

Ilyen ember csak a jelennek él, ahogy Arany János írja: "Jelennek él, aki közöttünk él, aki közöttünk hisz, szeret, remél" ...Se hús, se hal ...félnek. Desperatus alakok... Másoknak lelke pedig olyan, mint egy száz éves bolt küszöbje: úgy van kitaposva, kikopva, hogy nem hisznek semmit, nem remélnek és nem tisztelnek semmit, senkit. - Ha az ember szélkakas módjára forgatja nézeteit: félemler, szélkakas. Mit ér a mélységes hit, ha azt fenséges hit nem koronázza meg. Hitvallásunk semmi; márpedig **semmiből nem lesz semmi!**

Hát szegény magyarom, légy egész, ha élni akarsz! Egész ember, egész keresztény... A könyvespolcokra katolikus könyvek kerüljenek és olyan újságok, melyek nemcsak a harangszentelésről, bérnálási ebédekről regélnek, hanem amelyek szolgálják a keresztény ember hitéletét, érzelmi gazdagságát, szórakozását. Egészen katolikus családok kellene, hol a feleséget a férj úgy fogadja, mint ahogy Ádám fogadta Évát, - és úgy szereti, ahogy Krisztus szereti az anyaszentegyházat.

Keresztény kereskedői, ipari életre van szükség, mely megállítja a süllyedést és minél több önálló szabad polgárt ad a béres és napszámos, gyári munkás ezrei helyett. Ehhez a katolikus társadalomhoz bevallott katolikus "egészség" kell:

észben, jellemben, életben... Összeesküdött ellenünk a divat, a szokás, az illem, az írók nagy részének piszkos, becsstelen keze. Érveinkre vállat vonnak... Valóban ma nehéz egész, teljes, tevékeny katolikusnak lenni, de még becsületes embernek is lenni. De ne hátráljunk. Ne hagyjuk magunkat lágyítani, tompítani annyira, hogy aztán szétmálljunk, és jellemtelen, bágyadt reményű félférfiak és félasszonyok lézengjenek a földön!

Tehát Viri fratres, Testvéreim férfiak! harc a félszepségek ellen. Ne szajkózzuk azt, amit milliók mondanak és tesznek. A közvéleménynek mindenütt roppant hatalma van mindazok fölött, akik önállóan nem gondolkoznak. Az egész katolikus mindenekelőtt harcol a közvéleménnyel. E férfiakkal fogjanak kezét az egész asszonyok. Talán lehetnek nagyok a ház körén kívül is, de egész nők nem lesztek máshol, csak otthon. Óriás hatalom képviselői vagytok...

Ellenfeleink minduntalan ezt szajkózzák = "félre a papi obskurantizmussal, elvakultsággal, elfogultsággal. Vallásunk, hitünk, erkölcsünk ezentúl egy legyen: a szeretet". A korszellem épp azt akarja elérni, hogy csak puhán, nesztelenül, ujjhegyen és négykézláb mozogjon a papság, - ne emlegessen dogmákat, erkölcsöt, egyházat. Mert aki azt mondja: én keresztény vagyok, de szabadkőműves is, az félszeg ember, és az nem tudja, hogy a titkos szekták igazgató tanácsa ott van a londoni zsinagógában, mely tanácsba keresztényt soha föl nem vesznek. A pápa minduntalan figyelmeztet minket: Vigyázzatok! A szabadkőműves-zsidó szociális sajtó magatartásából világos, hogy ez a három ugyanazzal a gyűlölettel viseltetik az egyház és a kereszténység ellen. ...Németországban is addig tettek különbséget a kereszténység és a jezsuitizmus között, míg végre ki kellett tűzni a zászlót ezzel a felirattal: mentsük meg a kereszténységet! Ezt a zászlót kell ma mindenütt, hazánkban is magasra mutatni. Félre tehát a félszepséggel az iskolában, mert ostoba gödgtől felfuvalkodva hajtogatják, hogy ne hozzuk be a hitvallást, hitoktatást az iskolába. Ne tanítsák a fiataloknak se a Miatyánkot, se az Üdvözlégyet, - csak fohászokra tanítsuk őket, melyeket nyögdecselhet török, zsidó, tatár. Szégyenletes, nyomorult s másrészt hazaáruló gondolat. Aki keresztény, azt kereszténynak kell nevelni! Ha nem szabad így nevelni, nem is kell megkeresztelni. Ha zsidók és pogányok miatt nem nevelhetik a szülők gyermekeiket őseik hitére, nincs értelme, hogy megkereszteljék őket. Szégyen az oly társadalomra, mely először volapük nyelvre tanítja gyermekeit, s azután a hazai nyelvre, - először világpolgárt nevel gyermekéből s azután hazafit. S szégyen az oly törvényes intézkedésre, mely először hitközönyt önt a gyermekekbe üres fohászokat mondatva velük az "öslényhez", a "világszellemhez", a "nagy építőmesterhez" és megzavarja ezzel a gyermek szívét!

Félre a félkeresztény iskolákkal, a félkeresztény erkölcstannal. Félre a félszepséggel! Aki nem egészen keresztény, az pogány!

Ugyanez áll a sajtóra! Igen sokan hangoztatják, hogy ők keresztények, de nem vesznek kezükbe keresztény lapot, mondván, hogy abban nincs semmi érdekes.

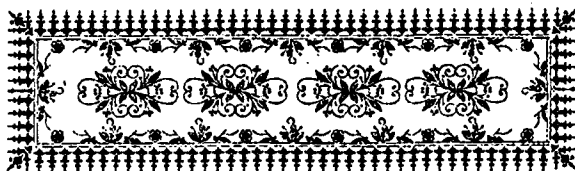
Hány katolikus lelkész fordult az Egyetértéstől kezdve az összes lapig helyreigazítás végett az ún. elkeresztelési ügyben. Egyik sem fogadta el!! Kiket altatnak el az ilyen lapok? A félszeg katolikusokat! akik már hitetlenek, vagy közönyösek.

A mi harcunk a félszegségek ellen nem mások jogainak eltiprására vonatkozik. Mi nem akarunk másokat megenni, csak azt kívánjuk, hogy mások se egyenek meg minket!

Miért, mikor, hogyan, honnan nyerték őseink az igaz, jóakarátú nézeteket, az egyéni és társadalmi biztonságot? A kereszténységből! Hát ezt a kereszténységet tiszteljük, szeretjük és újjászületésünket is tőle, belőle várjuk. A tények, a történelem meghamisíthatatlan tanúsága mellettünk bizonyít. Az emberek Krisztus előtt évezredekken keresztül nem tudtak mást felmutatni mint igazságtalanságot, rabszolgaságot, nyomorult társaséleti intézményeket. Már csak joga van a léthez a kereszténységnek, mely egy jobb világot és egy összehasonlíthatatlanul jobb társadalmat teremtett. Ne pártoljunk el tőle üres szavakért, hamis elvekért, hanem tegyük számára lehetővé, hogy amit elkezdett a teljes kifejlődés áldásával koszorúzza.

Magyar Sion, 1892. 481-502.

Dr. Pethő

MI AZ A SOCZIÁLIS KÉRDÉS?)

Ista DR. PETHŐ.

Az emberiség a „facilis descensus Averno“ lejtőjén rohamosan sülyed, s a sebesedés törvénye szerint rövidebb idők alatt futja be a romlás gyászos pályáját.

Az egész középkor az „Isten jogait“ hangoztatva rendezte a világ ügyeit, s mondhatni, hogy mindent összevéve, jól rendezte és sokáig fõntartotta. A reformáció óta pedig pirkadt az „ember jogainak“ öntudata, mely véres, biboros hajnallal hasadt a fejesztett s a guillotine alatt fejjel megkurtított emberre. S mióta az hasadt, azóta már nem századokkal mérjük az idők folyamát; hanem csak egy, számtalan vészjel által nyugtalanított századdal, s hogy hány tized jön utána, azt ugyan ne nagyon vérmes álmok-

*) A vörös és fekete zászlót csak az imént lobogtatták a kath. nagygyűlés alkalmából a zsidó szurnalisták; maguknak viadikálva természetesen a vörös zászlót. — A vörös zászlónak van valami létjoga s ezt a létjogát a társadalmi kérdése alapítja meg. — Ez a két zászló most is, de különösen a legközelebb jövőben mérí majd össze erejét, amikor más zászlók nem lesznek, mert más kérdés egyáltalában nincs, mint ezek: rend vagy rendtelenség, — élet vagy halál, — kereszt vagy vakolat, ember vagy állat. De mivel e kérdésnek aktuális jellegű kiadása a szocializmus, azért a »Sion«-ban tüzetesen foglalkozunk majd e tárggyal s előre is felhívjuk e kérdésekre az olvasó közönség figyelmét.

1*

Mi az a szociális kérdés?

Gyors tempóban siklik le a történelem színvonala az "ember jogainak" magaslátáról az "állat jogainak" lápjába. - Most az "állat jogainak" korszakát éljük. Az állati ember emancipáltatott az emberben; az az ember lépett föl a világ színpadán, aki korlát és tekintet nélkül, igazság és szeretet nélkül és a létért való küzdelem könyörtelen jogcímével szerezheti magának azt, ami jó neki: élelmet, hatalmat, élvezetet, mert nem ismer és nem kíván mást. - Eltaposhat minden gyengébbet, kiszípolyozhat minden vért, kiemelhet fészükéből ezeket s a társadalom proletárjaivá degradálhatja a kis embereket, mert az erősebb győz!

Nézzétek az "onorevoli"-k gyülekezetét a római bank botrányaiban, s lássátok: ezek uralkodnak rajtatok. - De az elkeseredésnek is egyre borzasztóbb megnyilatkozásai vannak. Az alsóbb társadalmi rétegek szervezkednek, hogy nekik is jusson abból, amiben azok ott fönt vájkálnak, s az ember-állat bennük is bődül, élvezni kíván. S mert nagyon kíván, azért neki iramodik, száguld, tipor, tapos (...) A negyedik rend megismerte nyomorát és erejét, s kilépve a társadalom örvényeiből kiemeli és romba dönti a fönnálló társadalmat. Az Isten-jogokból tehát ember-jogok, s az ember-jogokból állat-jogok lettek, - s miután az ember állattá lett, feldúlja azt a társadalmat, mely az Isten országa, Civitas Dei s az Isten fiainak háza volt, s alkot magának vagy egy vadont fenevadak számára az anarchizmusban, - vagy egy utópiát a szociáldemokratizmusban.

Ki ne érdeklődne az újkor legforrongóbb s új földi paradicsomot ígérő mozgalma iránt, melynek neve a **s z o c i a l i z m u s**?

A társadalom modern krízise abban áll, hogy a munkából élő nagy néprétegek társas szervezeteit vagy már összetörték vagy javában folyik bennük a bomlás; ezzel együtt föllép a szegénység vagyis a megneméltetés. A társadalom tehát szakít a régi alakokkal s teremt magának újakat. Azért hívják társadalmi kérdésnek, mert egy új társadalom megteremtéséről s a régiek szétbomlásáról van szó.

Alkossunk már most magunknak tüzetes fogalmat arról, hogy miképpen bomlik szét jelenleg a régi társadalmi szervezet. - Vegyük a legegyszerűbb példát: a szabó és a suszter túvel és árral dolgozik; saját kezük munkája és iparuk terén való tapasztalataik tartják el őket. A munkának bér jár s a bér táplálja és tartja fönn a munkást. A régi társadalomban a kézműves osztályt a kézműipar tartotta fönn, a remekelt mesternek önállóságot, családot és otthont biztosított. A gép föltalálásával és tökéletesítésével iszonyú fordulatot vett az ipar addig biztosított léte. A gép ugyanis jobban és gyorsan dolgozik, mint az ember; kevés munkaerő kell hozzá: sokat produkál és szállít a piacra s ezáltal kielégíti a fogyasztást. Akinek nincs gépe, nem konkurrálhat a géppel bíró munkással, s mindjobban leszorul állásáról. Mivel a gép sokat produkál, azért olcsóbban is adhatja terményeit, mint a kezemunkája után élő munkás. A következmény nem marad el; a fölületes közönség elfordul a dolgos, kézműparostól s a gép- és gyármunkát

pártolja! - A gép megteremti a gyárat. Bárki fölállíthat cipőgyárat, mégha nem is ért a cipővarráshoz, hogyha pénze van!

Mit csináljon már most az önálló mester? Miután meg nem élhet, beáll a gyárba és lesz b é r m u n k á s . Aki előbb önálló volt, most bérszolga lett! Aki előbb a munka teljes gyümölcsét élvezte, az most a haszonnak csak egy részét kapja; a többit elnyeli a tőke, megkapják a részvényesek vagy a bankok. Tehát az emberi munka szolgál a tőkének! Tőke az úr, - a munkás tőle függ. Így porladnak szét, így atomizálódnak a régi munkás rendek, s az önálló polgári harmadik rendből folyton szállnak lefelé a negyedik rendnek sötét és fanatikus dühről telített mélységeibe.

Minél jobban fejlődik tehát a korlátlan iparszabadság gyilkoló aerája alatt a gyári munka, annál több áldozatra, annál több bérmunkásra erőszakolja rá a tőke az ő vasjarmát s készíti elő számukra a társadalmi katasztrófát!

Mik tehát a munkások? A gép napszamosai! Akik ráadásul már csak részletmunkához értenek. A szövőgyárakba nem kellenek takácsok, - a cipőgyárakba nem kellenek cipőt előállítani tudó mesterek, hanem fiúk és lányok, akik az anyagot a gép tartóiba illesztik. Vagyis ez a szisztéma kiküszöböli a mestert és helyébe lép a gyári napszamos!

Vajon haladást jelent mindez az emberi munkában? A technikában minden bizonnyal igen, de az emberi munka szintjén óriási zuhanást von maga után, mert a gyári iparban a munka teljesen elveszti etnikus jelentését és értékét. És ami régen az egész társadalomnak, az önálló polgári rendnek privilégiuma és büszkesége volt, most a tőkének szolgáló rabok igájává lett! A munka, az ipar most nem emberhez méltó foglalkozás, hanem emberi jogokkal nem bíró ezerszeresen megdezsmálható emberi produktum. A munkás játéklabdája lett a nagy tőkének; rosszabb lett a sorsa a szabadság csillaga alatt mint a robotos, jobbágyos világban. Már nincs röghöz kötve igaz, de nincs otthona, családja. Nem csodálható, hogy lassanként odaér, hogy nincs hazája?! - A munkások létük fennmaradásáért özönlenek a falvakból a nagy gyártelepek felé. Így a bérkérdés vasszükségyszerűsége egyre lejjebb szorítja a béreket, aminek csak örül a tőke, a raffinált gonosztevő. Az egyik gyár már csak 36 krajcáros napszámot fizet; sőt már nálunk is megtörtént, hogy szabólegények bérfizetés követelés nélkül csakis lakás és ételmezés fejében fölajánlják munkájukat! S a gép mindezzel nem törődve tovább zakatol...

A szociális kérdéshez szervesen hozzátartozik egy másik jelenség, amely csak olaj az anarchisták által rakott tűzre, és ez a vállalatok krízise! Minél olcsóbb a munkaerő, minél több és nagyobb a termelés, annál zsúfoltabbak lesznek a raktárak, - ez pedig agyonnyomja és tönkreteszi a tőkét! Minden tőkés az önzés fúriájától kergetve nyakra-főre termel! Egymást rászedni, túllícitálni, - ez a cél. Senki nem tudja, hogy máról holnapra hol üt ki a nyeregből... Az erősebb mindig felfalja a gyengébbet. A piac korlátlansága szükségképpen a teljes káoszhoz, munkanélküliséghez, anarchiához vezet... Így jutottunk el odáig, hogy az esztergomi iparosok éhen-szomjan ládáikba rakhatják saját termékeiket: a városi

gyárak konkurrenciája leforrázta őket... A lavina megindult! Egy egész társadalmi rend fuldoklik és mind mélyebbre süllyed! Lényegét tekintve ebben keresendő a régi osztályok szétzilálásának és szétzúllásának magyarázata. A termelés- és a tőkekoncentrációja lesz a jelen társadalmi kelevény végső fázisa. Ez a koncentrált tőke az az újkori Mammon, mely a nyugati kereszténység társadalmi rendjének egére vészes viharfelhőkkel ront! Közben az agyonnyomorított negyedik rend milliói a teljes nyomorba süllyednek.

A forgó tőke, vagyis a pénz kiterjeszti terrorizmusát az ingatlan tőkére is. Mivel az ingatlan tőkét nem lehet befektetni a gépekbe, a mezőgazdaságnak nem igen jut tőke, vagy ha jut, oly magas kamattal, mely megfojtja. A mezőgazdaság elveszti régi értékét és jelentőségét. A nemzetgazdaság súlypontja máshol van! A földet birtokló nemzet kezéből a tényleges materiális hatalom a francia, angol, német zsidó nagy tőkések kezébe kerül Nyugaton éppúgy, mint Magyarországon. Így előbb a nagy- és kisbirtokok osztály, majd a parasztság és a törpebirtokosok leszoríttatnak a dobravertek, a föld- és háznélküli proletárok szintjére.

A termelés módjának gyökeres megváltoztatásával a politikai térkép is lényegesen megváltozott. A régi decentralizáció helyébe (kézművesek, céhek stb.) a centralizáció, - a sajátosság helyébe a lelketlen egyformaság, - a lekötöttség (egy helységhez tartozás) helyébe a földönfutás, - műhelyek helyébe a gyárak, - otthonok, családi (kertes) házak helyébe a munkáskaszárnyák kerültek! És miután a vidékek, rendek decentralizált társadalmát szétzilálták, megjelent a nemzetállam, melyben már nincs paraszt, mesterember, nemes, civil és pap, hanem csak polgár! A munkás is polgár, - de csak papíron, a szabadságjogok chartáján. Amikorra ugyanis a liberalizmus megadta a jognak egyenlőségét, addigra létrehozta a pénzben, a materiális hatalomban a minden elképzelést felülmúló egyenlőtlenséget. Még a fáraók és hozzájuk méltó utódjuk, a Khedive se kívánt ennyit a Fellahtól. Ahol pedig nem hódol be a kisémmizett, ott tőkebirtokosok, mint a lét és nemlét fölött rendelkező nagyhatalom, dobra verik a parasztnak, a "kisnemesnek", gentrynek a gazdaságát. Nem marad más hátra, mint elköltözni! Hová? Amerikába... (Ezekben az évtizedekben vándorolt ki sok százezer magyar az USA-ba!)

Az erkölcsi hanyatlást ezek után külön ecsetelni szinte felesleges, hiszen ez a rendszer épp azokat a forrásokat rombolta szét, melyek a mindenkori társadalmat szervezik és éltetik. A család, az otthon, a céh, az osztály szellemét az erkölcs élteti. Minden egyes szervezet eltűntetése a társas életforma erkölcsi oszlopainak egy-egy rombadöntése. Ahány oszlop ledől, annyi lépéssel haladunk az erkölcsök meglazulása, hiánya, majd pedig a teljes erkölcselenség felé.

A család felbomlása: apa, anya, gyerekek dolgoznak a gyárban, az otthon rideg; az asszony nem anya, hanem napszámos, így nem lehet feleség és nem nevelheti a gyermekeket; vagyis megszűnik az otthon centrális szerepe. A férfi tagok (apa, fiúk) a kocsmába gravitálnak, - a lányok nem tanulnak semmi háziasságot, semmi

szemérmet. Ilyenekből lesznek csak szülők, vagyis akik nem anyák-apák, akik gyermekeket szülnek, de nem nevelnek! - Az éjjel-nappal folytatott termelés nem respektál vasárnapot, nem különböztet éjt és napot; neki minden kéz jó, független attól, hogy több gyermekes felnőtt ember keze az, vagy egy kamasznak a keze. Mivel a fiatal munkás is "kész" állampolgár, korán házasodik; ennek számtalan következménye van: a zsúfolt lakások, hol ember ember hátán, egészségtelen, erkölcsileg is fertőzött légkörben élnek tízezrek, - a nemek szerint való elkülönülés hiánya, a szemérmetlenségek felsorolhatatlan tömege, - a szennyezett légkör ("a gyári olajos légkör vagy kártékony párolgású termények", írja Prohászka a Magyar Sion 1894. évf. 24. lapján!).

*

Összefoglalva az eddig elmondottakat: a szociális kérdés kiindulása a praxisban a nyomorkérdés. Ez magával rántja a politikai és erkölcsi egyensúly felbomlását, - és ez már társadalmi krízis: az eddig fennálló rendnek, a tiszteletben tartott elvek és jogi nézetek rendjének, a vallásnak, az erkölcsnek, tehát a nyugati civilizációnak, az emberiség eddigi életének krízise. Ez önmagában már magyarázatot nyújt arra, hogy miért kell erről elsősorban nekünk tárgyalnunk, sőt mindenütt napirendre tűznünk, hogy ez a robbanékony, "dinamitos tűz fel ne perzselje a keresztény társadalmat".

Magyar Sion 1894. 3-25.

Dr. Pethő

A PAPSÁG FÖLADATA A SZOCZIÁLIS KÉRDÉSEK KÖRÜL.

Irta Dr. PETHŐ.

Egy előkelő dáma értesülvén férjének haláláról, fölkiáltott: „mily borzasztó szerencsétlenség! hozzatok hamar egy pohár kávé.” A történetíró, ki a fájdalom e mélységes kitörését ideges korunk jellemzésére fölhozza, a legjobb reményben hagy az íránt, hogy a dámát a pohár kávé türethetően restaurálta...

Szakasztott ilyen a legtöbb ember viselkedése a szociális bajokkal szemben, melyek pusztítják és irtják a megélhetés lisztáin följegyzett nemzedéket s küzdelmes és elkeseredett éhenkórász ezredeket teremtenek, ezredeket, melyek bár maguk mezitlábuak, de nyomaikban jár a forradalom yas-sarús fúriája. Igen, szakasztott úgy viselkednek; egy keveset szörnyűködnek, óbégatnak, azután pedig idegeik a szokásos, normális egyensúlyba helyezkednek. Minél liberálisabb valaki, annál képtelenebb a helyzetet fölérteni; mert a liberalizmus a legbutább szisztéma, amely az erkölcsiség terén eddig megjelent, s elveivel egyrészt gondolatlanságot és fölületességet létesít, másrészt pedig fölzsabadítja a szenvedélyeket, az ember-állatot. Azért az az ügyvéd, aki nekem, midőn részvétet és biztatást keresve, előtte a szociális bajok rémitő nagyságát ecseteltem, „coronidis instar“ azt felelte: „tudja fene, mi lesz“, s evvel kimerítette az egész liberális

Magyar Sion. VIII. kötet. 3. füzet.

11

A papság föladata a szociális kérdések körül

"Mily borzasztó szerencsétlenség! Hozzatok hamar egy pohár kávé!"... Ezzel a mai korra annyira jellemző epizóddal kezdi elemezni azt a hozzáállást, magatartást, mellyel a jobb módú polgárok, köztük a papság nagy része kezeli az egyre jobban elmérgesedett szociális kérdést.

Mint már többször kifejtette, most újból és félreérthetetlenül kijelenti: "A hivatalos Magyarország egészen a liberalizmus szekere elé van fogva". Éppen az ő esztergomi közéleti harca mutatja legjobban, hogy még a főpapok közül is sokan voltak, akik szimpatizáltak a liberális kormányzattal; tehát a fenti kijelentést szó szerint érti: a hivatalos Magyarország, a hierarchiát is beleértve a liberalizmus szekere elé van fogva. Azért kezdi tanulmányát ezzel a kemény kritikával, mert többek között ebben látja egyik okát, hogy a papság miért ilyen érzéketlen az egyre elviselhetetlenebb szociális helyzet iránt. Kíméletlenül leleplezi az egyháziak és a keresztények viselkedését; idézi Gordon generális szavait: "Nem hiszek nekik... az ő kereszténységük elernyed... inkább törődnek ebédjükkel, mint bármi mással. Csak kevesen vannak, kik melegen érdeklődnek és dolgoznak... sopánkodni tudnak, de rögtön utána azt kérdezik: "nem vesz még a lazacból?"

A kismimizett nép pedig próféta után szomjazik, akinek elmondhatná baját! Pedig Mesterünk egykor ezt mondta: "Ha szeretsz engem, vezesd nyájamat". - A valóság lesújtó: "Kereken kimondom: a papság bizony seholsem tett eleget a szocializmust megteremtő gonoszság ellen, - sok helyen elkésett, máshol még most sem tesz semmit". - Kivételek vannak, de azok is "vándorsziklák gyanánt állnak társai körében". Magyarozatként megemlíti a papság konzervatív beállítottságát, előljárói iránti lojalitást; mindez oka annak, hogy különben sem fogékony a papok legnagyobb része annak észrevezésére, hogy az életben, a beköszöntött új korban mi mozgatja az embereket és mi bántja! Ebből fakad az a szomorú, de mégis igaz megállapítás, hogy sok esetben a szabadgondolkodók vagy az egyház legádázabb ellenségei hamarabb és eredményesebben karolják fel az elnyomottak ügyét, mint az egyháziak. Idézi Lange-t, az egyház nagy kritikusát: az Újszövetség morálisan ugyan mély benyomást gyakorolt a világra, de ez nem jelenti azt, hogy e morális mostani hirdetői és tanítói ma is ennek szellemében élnek és viselkednek. Pedig a munkások követelésének legnagyobb része közel áll az Újszövetség gondolataihoz, - mégis az a fonák helyzet állt elő, hogy az egyháziak ezt nemcsak nem veszik észre, hanem még az urak, a hatalmon lévők védelmére szállnak síkra.

Prohászka elfogadja ezt a kritikát! Annál inkább, mert valóban gyakran hallani a szószékről olyan beszédeket, melyeknek célja: elrettenteni az ifjabb generációt a század forradalmi eszméitől stb. - Pedig "a papságnak nincs privilégiuma ahhoz, hogy legjobban értse az evangéliumot, és nem is gondolhatja magáról, hogy a szociális alakulások tekintetében benne van a "status possidentis"-ben, mert ezt a statust tán éppen az evangéliumhoz közel álló eszmék ostromolják oly erővel, hogy máról holnapra romhalmazzá válik" (165.1).

Az egyháztörténelem igazolja, hogy a destrukció épp úgy mint a reformáció az egyház gyermekeiből s nem a tekintélyből indult ki. Amikor a tekintély, mint "nagy ágyú" megszólal, akkor már a harc régen folyt, vagy tán javarészen be is fejeződött. A tekintély különben sem segíthet a szociális bajokon hatalmas jelszavakkal. Előbb mindig "megpuhította" a szíveket az evangéliumi lelkület, és akkor ütött a tekintély órája. Föllépését csak így kísérheti siker. Vagyis: ne várjunk, hanem tegyünk, mert nincs kire hárítanunk a felelősséget.

A klérus tartózkodásának másik oka abban rejlik, hogy maga a szociális kérdés rendkívül komplikált és több rétegű. Addig míg nem születik meg egy részletes kifejtett programunk, addig mire irányuljon a papságunk szociális készülődése? Először arra, hogy lehetőleg érdeklődjék az iparosok és munkások s a föld népének szenvedései iránt, a társadalmi bajok pusztítása iránt, hogy okairól tiszta képet alkosson és a keresztény szocializmus útmutatásai szerint a reformeszméknek térhódítását elősegítse. Legyen részvétel a nagybeteg keresztény társadalom iránt, melynek lelke meg van mérgezve, vagyoniilag már most vagy rövid időn belül tönkre lesz téve. Ez nem jövődőlés, ez összeadás és kivonás. Ezért alkossunk a munkások kereseti és bérvizonyairól hű képet magunknak. Éppen mi papok vagyunk abban a helyzetben - "pauperes evangelizantur" -, hogy észrevegyük azt a gazdasági nyomasztó állapotot, mely lassan, fokozatosan kiöli szívükből az érzéket a vallás iránt. ...Gondoljanak egy kereskedőre, akit folyton lejáró váltói ijesztenek: némán bámul maga elé órák hosszát. Ennek hiányában próbálnak Isten szeretetéről szólni. Vagy tekintsék a szegény iparosokat, kiknek gyakran 30 krajcár napi keresetük van. Ezek, ha egyáltalában eljönnek a vasárnapi szentbeszédre, lelkük másutt jár és kimennek. Lelküket ugyanis nem a pap beszéde, hanem az élet borzalmas küzdelme köti le! Ebben a helyzetben az Evangélium a maga szenvedési és lemondási témáival nem lendít cseppet sem a nyomorultakon. Előbb helyezzük bele önmagunkat az ő állapotukba! A munkásosztály belépett már férfiaságának korába, önérzete túlságosan ki van fejlődve: eddig elhitte, mert elhitették vele, hogy mindennek úgy kell lennie, amint van. Most már felébredt gyermek álmaiból, és meg akarja változtatni a világot a maga javára. Ebben mi ne lássunk semmi megvetendőt! Inkább azon meditáljunk, hogy az Evangélium fogalmaihoz közelebb állhat egy új, most forrongva kibontakozó új világ, mint az eddigi és mostani megalázott helyzet! És gondolkozzunk el azon is, hogy amint az egyháznak nincs joga lelkesedni például a Bourbonokért, úgy nincs oka lelkesülni a zsidó aranyborjúért; vagy a politikai egyenlőség elérésére után el kell jönnie a birtoklásban is bizonyos egyenlőségnek, mely most még csak egyesek privilégiuma, de amelyből tudatosan ki van zárva a munkásosztály! És gondolkozzék el a papság azon is, hogy nem kell mindenre, ami a vagyonnak új felosztását illeti, azonnal a szociáldemokráciát okolni és elátkozni és bűnnek tartani! A papságnak legsürgősebb feladata épp az lenne, hogy minden erejével és szeretetével bebizonyítsa, hogy ő a munkásoknak, a népnek leghivebb barátja

és legbiztosabb oltalma. Ha ezt elmulasztaná, kockára tenné társadalom előtti létjogát! - Nem elengedőek az eddigi pasztorációs eszközök, módszerek alkalmazása, - az áhitatgyakorlatok mellett meg kell találni és egymástól eltanulni az új gyakorlatias módszerek alkalmazását; anyagi eszközök, egyesületi, társulati előnyökkel, szövetkezetekkel segíteni, talpra állítani a munkásokat, felébreszteni bennük az érzéket legalább az iránt, hogy a papság, az egyház rokonszenvez ezekkel a törekvésekkel. Saját tapasztalatából tudja, hogy mennyiszor beszélnek vele kórházakban és máshol, így: akár imádkozom, akár nem, attól még nem lesz munkám és nagyobb bérem. Ilyenkor ne filozofáljunk velük, hanem legalább azt igyekezzünk elhíttetni velük, hogy ismerjük problémáikat, és ne soroljon a többi "kabátos ember" közé, mert én nem vesztettem el kabátom alatt a szívemet, - sőt én csapok fel mindenütt védőjükké, egyesült erővel többre megyünk! ...Ezt megértik, mert ez a gyakorlati szeretetnek a nyelve. Ha nem ezt tesszük, átmennek a szociáldemokraták táborába, mert ott állandóan azt hallják, hogy szeretik őket és minden eszközzel harcolnak értük! És ők utánuk mennek. Ugyanígy állt az egyházhoz kétezer évvel ezelőtt a rabszolga társadalom a pogány imperium korában. Tehát ne kössük magunkat össze az uralkodó rendszerrel és a mindenkori hatalommal. Ne áruljunk egy gyékényen a liberális gazdasági rendszerrel. Persze igaz, hogy bizonyos vonatkozásban mi is szoros kapcsolatban vagyunk vele, hiszen például ennek a gazdálkodásnak kamataiból élünk, de ezt csak tűrjük; elveink mások. Ne feledjük, hogy evangéliumi elveinket átkozta, száműzte a liberális társadalom mind filozófiájában, mind gyakorlatban. Éppen ezért vonuljunk ki a városból a "szent hegyre"; a papoknak ott van a helyük!

A mi korunkban az erkölcsös élet zátonyai és szirtjei a hetedik parancs területén rejlenek: igazságtalanul elnyomni a szegényt, visszafogni a jogos bért, tönkretenni nyereszkeségből iparosok ezreit... és a mi lelkiismeretünk mégis nyugodt!? Ilyen a divat hatalma, mely a papságot is utoléri és befolyása alatt tartja. Különben nem hagyná cserben a hazai becsületes magyar iparosainkat, kereskedőinket és nem ülne fel a napilapok közben a "katolikus" Magyar Állam külföldi, bécsi hirdetéseihez és nem onnét rendelne reverendát, de még templomi felszereléseket is (gyertyát, örökmécsbe olajat stb.). ...Szóval Uraim, praktikus kereszténység kell! Különben igaza lesz Lange-nak, aki szerint a hivatalos, vagyis a mostani egyház képviselői távolabb állnak az Evangélium szellemétől, mint az egyház ellenségei!

A harmadik, igen megszívlelendő feladat a p o s t o l i j e l l e g ű. Igaz ugyan, hogy a papot nem szívesen látják a mai gyártulajdonosok a gyáraikban! Mégis sokat tehetünk! Sok helyen létesülnek, mert van rá igény, szövetkezetek, egyesületek, munkás társulások. Több paptestvérünk igen szép eredményt ért el ezen a téren. Kérem, írjanak ezekről nekünk, hogy közkinccsé tehessem. Győzni csak így tudunk a szociális vonalon.

Magyar Sion 1894. 161-176. 1.

Dr. Pethő

SAMASSA ÉRSEK BESZÉDÉNEK FILOZOFIÁJA.

Irta dr. PETHŐ.

A katolikusok érdeklődését szokatlan izgatottságba hozta dr. Samassa József, egri érsek beszéde, melyet a főrendiház hármass bizottságának szept. hó 25-én tartott ülésében mondott. A beszédet a lapok is mint filozófiai kitűnőséget emlegették s némelyek tüzetes megbeszélés tárgyául tűzték ki vezércikkeikben. Egy érsek beszéde ily válságos időben a legvitálisabb érdekektől tartva, méltán föl hívja a közfigyelmet s jőllehet csak bizottsági ülésről van szó, még sem gondolhattuk, hogy az a beszéd csak az előrs portyázása volt, mely a nagy ágyú későbbi megszólalását jelzi, vagyis nem gondoltuk, hogy Samassa érsek csak odavetöleg és izlettől akart valamit mondani, amit később majd kipótol és kibővit, hanem azt hittük, hogy ő e részben teljes érvényű és a valláserkölcsi szempontot méltán képviselő enunciaciót akart tenni. Mivel pedig beszédjében elvi kijelentésekkel találkozunk, nem mellőzhetjük, a jó ügy érdekében, annak megbeszélését.

7 Mi tőrés-tagadás benne, az érsek beszédjét a katolikusok meghökkenve fogadták; mintha idegen s nem kath. hangon és nyelven szólott volna; egyes állításait nyíltan kifogásolták s a tanítványok hibáztatták a tanítót, hogy oly elveket hirdet, melyek az egyházi tannal ellenkeznek. Kiváltképp *azon akadtak fön*, hogy a vallásról egyre csak mint vallási érzelemről szól, ami a vallást mintegy az érzelem és az ösztön fejletlen és bizonytalan régiójába utasítani látszik; *fönakadtak azon*, hogy a vallási érzelmeket az erkölcsi-érzelemtől nemcsak megkülönbözteti, hanem mint két önmagában álló alakot egymástól elválasztja s legalább elvben e kettőnek egymástól való függetlenségét elismeri; *fönakadtak azon*, hogy a magas szónok szerint a komoly tudományú emberek vallási érzelem nélkül

Samassa érsek beszédének filozófiája

Jóllehet az egri érsek "csak" egy felsőházi bizottsági ülésen mondta el beszédét, mégis az egész ország, különösen a liberális sajtó szenzáció számba vette. Mivel beszédében számos elvi kijelentés hangzott el, "nem mellőzhetjük annak megbeszélését", kezdi Prohászka a merész elemzést!

"Mi tűrés-tagadás benne, az érsek beszédét a katolikusok meghökkenve fogadták, mintha idegen s nem katolikus hangon szólott volna". Így érthető, hogy a tanítványok hibáztatták a tanítót, hogy elveket hirdet, melyek az egyházi tannal ellenkeznek.

Mín akadtak fent? 1./ A vallásról csupán mint vallási érzelemről szólt, és ezzel - az ellenség malmára hajtva a vizet - a vallást mintegy az érzelem és az ösztön fejletlen és bizonytalan régiójába utasította. 2./ Beszéde szerint a komoly tudományú emberek "vallási érzelem nélkül" is képesek erkölcsös életre, melyből azt a következtetést lehet levonni, hogy szigorú erkölcsös élet van vallás nélkül is. 3./ Megdöbbenő volt hallani, hogy a művelt emberek kevésbé szorulnak a vallásra, mint a műveletlenek. 4./ Márpedig mindaz, amit az érsek ezekkel eddig elmondani szándékozott azonosult - idézek - "a laibzurnálok és a kávéházak filozófiáján tengődő közönség frazeológiájával". Akik nem tudnak jól distinguálni, számukra ez a nyilatkozat olyan mint az egyik tojás, mely hasonlít a másikhoz.

Ami az érsek felsőházi beszédének érvelését s az érvelés közben kifejtett nézeteit illeti, Samassa csupán azért nem fogadja el a törvényjavaslatot, mert emiatt csorbát fognak szenvedni a nép vallásos érzelmei. És itt esik meg aztán a különböztetés, hogy egyes emberek lehetnek szigorúan erkölcsösek vallás nélkül is, de népek nem. (Ezzel szemben Schlauch bíboros egyértelműen kimondta ugyanezen a bizottsági ülésen, hogy ezek a törvényjavaslatok az egész ezeréves magyar állam alapjait romtják le és a kereszténység szétzüllését akarják elérni!) Prohászka szellemesen utal a Garam vasúti hídjának analógiájára: "kihajolni veszélyes". Csakhogy az a veszély annyira tényleges, hogy aki mégis kihajol (megtették már huszan!!), az a halál fia, mert ott marad a feje. De amint a Vasúttársaság sem ezt írja ki, hanem csak a "veszélyest", úgy a katolikus egyház egyik legnagyobb méltósága, az egri érsek is "csak" veszélyekről beszél. Nem mondja ki, hogy ez a javaslat aposztatál a kereszténységtől, s ezért azt senki el nem fogadhatja. Itt nem arról van szó, hogy a nép vallási érzelmeit kevésbé fogják ápolni.

Két hatalmas vallás erkölcsi érvet kellett volna felhoznia. Az egyik az, hogy a dogmával ellenkezik az a szabadság, mely elismeri a kereszténynek a zsidóságba való visszaesési kísérletét, méghozzá átlépésnek ismeri el, - a másik érv: a törvényjavaslattal szentesítik a felekezeti elzártság; ez a pogányság behozatala, és ez a keresztény társadalmunk fundamentumát robbantja fel. Erről semmit nem mondott az érsek, helyette elvont filozofálás hangzott el, amely ugyancsak

"szánandó existencia". Ezzel szemben Caprivi nyíltan megmondta: Kereszténység vagy atheizmus! Ez beszéd! Meg akarjátok tagadni a keresztény állam alapjait és elveit; amit csináltok az pontosan ez. Öntetek tiszta bort a pohárba. - A magyar parlamentben ez játszódik le: féligazságokkal, szemfényvesztéssel manővereznek; vallásszabadságról beszélnek, de úgy, hogy közben magunk az ezeréves jogainkat nem gyakorolhatjuk; befogadni a másét, s kidobni a magamét, minden nézetnek polgárjogot adni és ezáltal saját nézeteimben kétkedővé, szkeptikussá válni, - ez mind vallásszabadság? Más iránt való figyelemből önmagamát tönkretenni? A szabadság bizonyára nem arra való, hogy az ember és az egész társadalom elpusztuljon. A valláserkölcsi léttel szemben nincs szabadság, csak parancsoló szükségesség. Adni kell jogot zsidónak, töröknek, ateistának? De hogy annyit adjunk, hogy magunk elpusztuljunk, hogy a zsidó miatt a keresztény vesszen el? ez örület és abszurdum! - Itt a törvény fogalma is teljesen zavaros. Más a rend és más a törvény. Az erkölcsi törvényt az Isten diktálja rám.

Minden filozófia célja és koronája az etika, - az etikában pedig a cél a fő! Hogy hová megyünk és minek élünk. Amely etika - bárkitől való - nem ad választ ezekre a kérdésekre, nem érdemli meg az etika nevet, nem tudomány! A mai tudósok "ignoramus et ignorabimus"-a nem képes alapul szolgálni az etikának. A vallástalan morál, mint elv, határozottan erkölcstelen.

A második részben négy oldalon keresztül egy elvi kérdést kíván tisztázni, melyre az utóbbi időkben ködös válaszokat adnak még a papok is, amikor ugyanis a vallási érzelmet és az erkölcsöt ugyanannak tartják... Itt azért elemzi hosszan ezt a témát, mert hiszen Samassa is ugyanebbe a tévedésbe esett.

A szigorú fogalomkülönböztetés elmulasztása képtelenné teszi az embereket, hogy a frázisból (például Samassa beszéde) az igazságokat, az úgynevezett vallásszabadságból, zsidórecepcióból, felekezetiélküliségből a tájékoztató irányeszmét kihámozzák.

Ezért kellett a Magyar Sionban helyreigazítani az érsek beszédét annak a spirituálisnak, aki hét éven át a fogalmak, tézisek világos megfogalmazásának mestere lett Rómában, és azonnal észrevette, ha valaki "mellébeszél". Mindenesetre ez az írás érthetővé teszi, hogy Samassa érsek később, az indexre tétel után az egész egri egyházmegyében megtiltotta, hogy papjai nemcsak a három "tiltott művet", de Prohászka összes írását kezükbe merjék venni. El lehet azon gondolkodni, hogy ma hasonló esetben meg lehetne ezt tenni, vagy lenne-e bátorsága egy teológiai tanárnak, hogy a nyilvánosság előtt ilyen cikket írjon a hierarchia bármelyik tagja ellen?

1894. Magyar Sion 732-746. 1.

Dr. Pethő

Prohászka és a politika

- Háttér elemzés -
(1892-1900)

II. rész

Az 1892-es kalocsai lelkigyakorlat elemzéséből már kitűnt, hogy Prohászkát feltűnően sokat foglalkoztatja a szeminárium falain ("celláján" saját kifejezése) kívül zajló élet. Nem véletlenül mutattuk be a liberális kormányzat törvényjavaslatait és azok megszavaztatásának manipulációit a parlamentben, a felsőházban és végső fokon "az apostoli királynál". Itt valóban az egyház legbensőbb életébe való beavatkozásról van szó, melyre válaszolni kell minden hívő kereszténynek a pápától kezdve a vatikáni államtitkárságon, a magyar püspöki karon át az utolsó falu plébánosáig. Eleve elképzelhetetlen, hogy ilyen "szituációban", mely az egyház szabadságát még a szentségek kiszolgáltatásában is korlátozni, sőt szankciókkal büntetni akarja, ne szólalna meg Prohászka Ottokár is.

Természetesen ezt is, mint minden mást, jellegzetesen "prohászkás" stílusban teszi. Érdemes átnézni a kalocsai lelkigyakorlatot követő hónapok, évek szellemi horizontját, vagyis azokat az értekezéseket és recenziókat, melyek a Magyar Sionban 1893-tól kezdve foglalkoztatják. Az egyházpolitikai törvények parlamenti csatározásaiba közvetlenül, vagyis magába a politikába - in actu - egyelőre nem szól bele. Szellemi habitusát ismerve, őt most egyelőre nem a réalpolitika izgatja, hanem annak akar utánajárni, ami ezt a külföldi és hazai botrányt a parlamentbe lehetővé tette. Vagyis azokat a szellemi áramlatokat, azokat a filozófiai, társadalmi, sőt etnikai gyökereket kutatja, melyeknek "gyümölcse" = eredménye mindaz ami elérte a magyar parlamentet is. Éles szemével azonnal észrevette, hogy mindez Nyugaton, legutóbb Poroszországban, a bismarcki Kulturkampfban már kegyetlenül megtépázta a katolikus egyházat.

A történészek utólag dokumentumokkal igazolták, hogy a korabeli szenvedő alanyok pontosan és jól diagnosztizáltak, amikor egy titkos "triumvirátus" politikai érdekszövetségének tudták be az egyházat súlytó ún. magyarországi kultúrharc jól megszervezett akcióját. A hazai sajtó, élén a Magyar Állammal kendőzetlenül megírja, hogy a házassági, majd az elkeresztelési törvények kiharcolásában a liberális kormányzat és parlament legfőbb szövetsége a protestáns, különösen a református felekezet vezetősége volt, a polgári házasság és a zsidó emancipációs törvények esetében pedig a tömegfelvonulásokat és sajtóhadjáratokat rendező zsidóság ún. neológ ága volt a hangadó. Az ortodox zsidóság a rabbik vezetését elfogadva hűségesen megtartotta az ünnepeket és szertartásokat. Ezzel szemben a neológ zsidóság szabadabban kezelte a szabályokat és az erkölcsi előírásokat is negligálta. Erre a háttérben megszervezett, de országos viszonylatban feltűnő

kisebbséget képviselő "háromlábú" bázisra épített a keresztény szellemet, krisztusi lelkületet megsemmisíteni akaró szabadkőműves liberalizmus. Lényegét tekintve mindaz, ami történt, az a zömében hívő keresztény hazai lakosság feje fölött, annak beleegyezése nélkül zajlott le a mindig késlekedő, kompromisszumot kereső püspöki kar asszisztenciája mellett! Éppen ezért tűzte célul maga elé Prohászka Ottokár spirituális és egy új papi és értelmiségi generáció létrehozója, hogy mindenekelőtt a problémák gyökerét, szellemtörténeti háttérét vázolja fel rábízott hallgatói és egyre növekvő olvasói számára. Ha elővesszük a PÉA III/17-20 oldalait, észrevehetjük, hogy valóban minden idejét és tudását arra fordítja, hogy teljesen tisztán lássa a politikai történesek tudományos vagy áltudományos háttérét. Igyekszik tárgyilagos lenni, ezért sohasem "másodkézből", hanem eredeti szövegek alapján szerzi információit a francia, német, olasz szerzők műveiből. Észrevehető az is, hogy nem ő keresi a konfrontációt, legfeljebb "visszavág" a provokációkra - "de annak a büszke áramlat föl-fölborzadó taréjainak mindig odavágunk" (1886. júl. 9.) - és ezzel igyekszik mindent a helyére tenni, vagyis a krisztusi elvek alapján korrigálni. A kalocsai lelkigyakorlat elemzésénél már láttuk, hogy a felmerült problémák legmélyebb gyökere és egyben orvoslása szociális jellegű, ezért találunk egyre több tanulmányt, ismertetést a "szocialista teória hadi állásáról" (Magyar Sion 1896, 721-747), vagy megoldás kereséseként a "Keresztény szocialista akcióról" (M. S. 1894, 481-499). - De tisztán akarja látni és láttatni a hierarchia égbekiáltó "gyengeségeit" is: "Samassa érsek beszédének filozófiája" (Uo.: 733-746).

Hogy Prohászka mennyire tisztán látott és mennyire a közélet útőerén tartotta igen "érzékeny" s a pulzus zavarait azonnal észrevevő ujjait, mutatja, hogy a polgári házasság és a zsidó emancipáció parlamenti vitáiban azonnal a dolgok mélyére mutat rá: itt nem faji vagy vallási kérdéssről van szó, hanem erkölcsről: "Zsidórecepció a morális szempontjából" (M. S. 1893, 414-429).

*

Az elvi kérdések tisztázásával párhuzamosan egyre behatóbban foglalkozott a keresztény elvekért síkraszálló Néppárt megalakításának ügyével. Az említett kalocsai lelkigyakorlat közben már körvonalait is látni vélte ennek nélkülözhetetlen szerepét, - sőt már azt a "partnert" is megnevezte, akivel együtt tudna dolgozni: "Molnár apáttal beszélnék, hogy mit kellene tenni" (1892. aug. 14.). Később azonban kiderült, hogy a terv annyi akadályba ütközött, hogy hosszú hónapok teltek el, mire megvalósulhatott. A napilapok közül ismét a Magyar Állam ad megbízható tájékoztatót az évekig elhúzódó pártalapítás háttéréről. Már 1891. febr. 8-án írja: "ebben az akcióban kétségtávolan erősen akadályoz bennünket az úri osztály, mely nem tud lelkesedni az egyház érdekeiért". Ezt világosan látják a liberálisok: "A művelt osztály közömbösségében bízik a liberális sajtó, és az intelligencia támogatására alaposan számít, s erősen hiszi, hogy ez osztály tagjai képesek

lesznek a népet a katolikus párt jelöltjeitől eltántorítani, s azért fennen hirdeti, hogy hazánkban a felekezeti párt létesülése lehetetlen".

Prohászka azonban jól tudta, hogy XIII. Leó pápa mit írt a magyar püspököknek az 1893. szept. 2-án kelt Constanti Hungarorum kezdetű apostoli iratában, hiszen saját folyóirata, a Magyar Sion, Kereszty Viktor fordításában közölte is: "A szentatya körlevele a magyar főpásztorokhoz" (1893, 643-651). Ebben egyértelműen kifejezi a pápa, hogy minden eszközt ragadjanak meg a püspökök, papok az ország keresztény, katolikus múltjának, törvényeinek, szokásainak megőrzéséért; évenként katolikus nagygyűléseket tartsanak! Itt az ideje valami nagyobbat kezdeni a sajtó terén is. "Írásokkal szemben írásokat állítsatok... A parlamentbe kipróbált erényű, vallásos férfiakat választassatok be"... A szemináriumok életének megreformálását és az ifjúság vallásos szellemben történő nevelését követelte a magyarországi hierarchiától és a papságtól. - Prohászka számára mindez újabb bátorítást jelentett, - hiszen amit tett, nem volt más, mint a pápa szándékának megvalósítása.

A kormány radikalizmusára az volt a válasz, hogy országszerte szerveződni kezdtek a katolikus körök, falvakban a gazdasági körök, melyeknek az volt a feladatuk, hogy előkészítsék a híveket, a szimpatizánsokat egy német Centrumpárthoz hasonló mozgalom létrehozására. Pénz és újság nélkül mindez még illúzió, de az ország mégis felfigyelt a Magyar Állam 1893. aug. 6-i cikkére, mely elengedhetetlennek mondja a katolikusok politikai párttá tömörülését. Addig is minden pap lelkesítse a földműves, az iparos fiatalságot, hozzanak létre legényegyleteket. - Ezek azok az évek, amikor Prohászka ennek szellemében működik Esztergomban! Nemcsak a szeminárium életét reformálja meg, hanem járja a város szegénynegyedeit, új életet önt az egyesületekbe, asszonyokat, legényeket lelkesít. - Ilyenkor hazatérve előveszi jegyzeteit és ezeket írja: "Van bennem lázas, izgalmas tettvágy; modern idők gyermeke vagyok én is... A hatalmas kereszténységet felkelteni a világban, - ez a világ üdve! Isten segíts!" (1895. aug. 8.). "Mit tettem eddig a nyilvánosságban? Egyáltalában semmit! S mégis folyton ez feszít, ez hív. Ha ez nem volna, egészen megnyugodnám bármely cellácskában...Különösen a szegény embereken esik meg a szívem... Aki szenved, az érti... A kín, az edz! ...Azért ismét fel az elvvel: ego memet in ardua fixi" /én a keményet, a nehezit céloztam meg!/ (1895. aug. 4.)

*

„Lázíts!” Igen, szó szerint ezt írta 1895. jan. 11-én naplójába. Mintha nem ugyanaz a Prohászka Ottokár lenne, aki annak idején épp azt vetette önmaga szemére, hogy nagyon bátoratlan. Az előbb említett „lázíts” felkiáltás szövegösszefüggéséhez hozzátartozik egy érdekes epizód: Prohászka bement a kollégiumba és a befásított udvarban megdöbbenve lát valakit (P. B. szerepel a Soliloquiában), aki egy gallyon állt és fűrészelt a száraz ágakat. Megkérdezte az

illetőt: „Mit csinál?” - „Hát csak faricskállok”, válaszolta egykedvűen. - ez a jelenet annyira felbőszíthette az aktivitás lázától épp ezekben a hetekben túlfűtött spirituálist, hogy szükségét érezte a következő reflexió leírására: - „Ez az ember oly benyomást tett rám, mintha nem volna hivatása komoly dolgokra, hanem el kell pizmogni az életet. E képpel többször foglalkoztam...”

Ez a „faricskálással” csúfolt passzívítás épp az ellenkezőjét váltotta ki Prohászkból, és az imént leírtak után következik a valóban megrázó és fordulatos jelentő néhány sor: „Meggzáll az erély s a működés vágya: Menj ki a világba és lázíts; áldozd fel magad és mozgasd az embereket. Bejárhatnád a vidékeket s tarthatnál beszédeket az evangélium megújulásáról, a szellem föllevenedéséről...” Azután hirtelen - mintha saját maga is megijedne a „lázt” kifejezéstől? - arról elmélkedik, hogy az ő feladata inkább a lelki élet ébresztése, - „ez a fő, minden egyéb játék!” Ennek ellenére nem tud szabadulni a „faricskáló” passzívítás víziójától, és így fejezi be a jan. 11-i naplójegyzetet: „Úgy látszik nekem, hogy annak a P. B.-nek a fán még sincs nagyon igaza. Csak napról-napra mindent híven és pontosan megtenni!”

Annyit mindenképpen jó megjegyeznünk, hogy épp ezekben a hónapokban keresik fel egyre többen, hogy aktívan vegyen részt a közéletben. Az is tény, hogy eddig még elvéve is alig talált az ember olyan szívszaggató leírásokat a naplóban, mint amilyeneket most jegyez fel. Feltárul előtte az élet a maga kendőzetlen valóságában: - egy asszony kisfiával együtt le akart ugrani kétségbeesésében a bécsi Rathaus tetejéről, - a szobi gazdasszony kiült a fajkúrti erdőbe télen éjjel gyermekével, hogy megegyék a farkasok... - És ugyanezen a napon jegyzi fel konklúzióként: „nagyszerű fölvilágosításokat nyertem Z. s más gazemberek garázdálkodásáról. A felsőbbek még nagyobb és alávalóbb gazemberek, mocsárban áll a társadalom...” (1895. jan. 14.).

De vajon miben látta a megoldást Prohászka? Volt-e reális koncepciója a „mocsárban álló társadalom” megmentésére? - A kérdésre pontos választ tudunk adni, hiszen éveken keresztül érlelődött benne, hogy mit is kell tenniük a népért felelős vezetőknek, elsősorban a papságnak, élen a hierarchiával.

A Prohászkaival foglalkozó szakirodalom is csupán futólagosan említi meg a Magyar Sion 1893-ban megjelent tanulmányát: A katolikusok teendői Magyarországon címmel (VII. füzet 481-492.1). A hazai közélettel foglalkozó cikkei közül ez az első, melyben összefoglalja, mit tart a legsürgősebb és legfontosabb feladatnak. - Az alább közölt szöveg minden mondata Prohászkaétól származik, de természetesen csak a lényegét foglalja össze: Az egyes ember tehetetlen s csak a vállvetett törekvést koronázhatja siker. Aki tehát a keresztény eszméknek érvényét fönntartani akarja, annak minden mozgalmat az egyesületi térre kell átvinni. A gondolatokat a tömegek közé kell vetni, hogy ott dőljön el sorsuk, vajon az élet vagy a halál fia-e? Azért tehát egyesülni, szervezkedni. - Összes érdekeinket keresztény alapon akarjuk

fönntartani. Összes érdekeinket mondom, nemcsak a vallási és erkölcsi, hanem az anyagi érdekeinkről szölok. Egyesületek, társulatok, országos autonómia, keresztény országos pártok, - ezek megalakítása a mi létkérdésünk!

Ki az úr? A munka-e vagy a töke, - az ember vagy az anyag, más szóval: vajon az alap keresztény-e vagy pogány? - Mindenütt belejátszik ez a kérdés: pogányság vagy kereszténység. - Ha a kínálat óriási és a kereslet parányi, honnan van ez máshonnan, mint hogy egy pogány törvénykezés a szabadság örvé alatt letörte a gátakat, és egy keresztény szellemű ipar és munka-törvénykezés helyett odavetette a népet a piócák garázdálkodásának. - Mindenütt keresztény szellemű egyleteket, társulatokat, s főleg keresztény országos pártot kell alapítanunk. - Azért mozgunk és mozgatunk, azért kívánjuk szervezni a keresztény iparosokat önálló egyletekké, hogy így befolyást nyerhessünk az ipartörvényhozásra. Nemcsak a vallásnak szöl a mi védekezésünk. A kereszténység nem áhítatgyakorlat, hanem az életet, az embert fölkaröló világnézet!

A szocialisták sokkal okosabbak és logikusabbak, mint a liberálisok. Ők választanak a pogányság és a kereszténység között: a kereszténységet nem akarják. Ezzel szemben a liberálisok paktálnak, ahol és ahogy lehet alkudoznak. - A szocialisták következetességével mi a kereszténységet akarjuk, de mindennek védelmére csak egyesületi téren tehetünk valamit: más eszköz nincs! Nekünk magunknak kell tenni s ne várjunk senkitöl semmit. Ne várjunk az államtól tétlenül semmit. Az állam csak gépezet, a társadalom az szervezet. Az államba életet csak a társadalom önthet. "Az a legjobb kormány, mely ellesi a társadalomtól, hogy mi kell neki" (Bukle). Világos, hogy az állam és a kormány nem a társadalom. Mi ebben a békés átalakulást kívánjuk, vagyis hogy a félrevezetett társadalmi rétegek szervezkedési jogokkal éljenek és tömegük s jogaik súlyával lenyomják a polcrol a hetvenkedő zsidó liberalizmust.

Ami külön a katolikus egyház érdekeit illeti, ma már szinte kézzelfogható, hogy egy országos katolikus autonómiát kell létre hívni, mely megóvjá az egyházat a szolgaságtól. Míg eddig ugyanis az állam benső szövetségben állt az egyházzal, addig ma az állam felekezetlen lett, mely a katolikus egyházzal szemben áll, s az államhatalom kezelői kálvinista, lutheránus, unitárius, zsidó miniszterek. A régi állapotok eltűntek, de csak félig. Eltűntek az egyik félen, de a másikon nem. Az államnak ugyanis megmaradt a régi joga, és ilyen alapon úgy avatkozik be az egyház ügyeibe, mint régen tette, amikor még keresztény volt. Magában véve neveltséges, hogy egy felekezetlennel mondott állam mégis folyton "felekezeti" legyen a jogok gyakorlásában. A modern állam elvböl vallástalan! Törvényeiben nem ismer el semminemű kötelezettséget az Isten iránt. Ezért mondja a pápa (XIII. Leó), hogy a felekezetlen állam vagy azt teszi, hogy az egyházat teljesen száműzi, vagy bilincsekbe nyűgözi. Így az egyház a politika, az állam szolgálóleányává kényszerül, ezáltal természetesen ereje benu. Ez az egyik bilincs rajta: a politikai szolgaság. - A másik bilincs: az az erkölcsi pangás, mely a magyar társadalmat

szószert posványítja. Ez utóbbinak oka abban rejlik, hogy az egyház már nem szellemi hatalom. Ezt Polónyi így fogalmazta meg a budapesti városi közgyűlésen: "Ha a katolikus vallás és a haza érdekei ellentétbe jutnának, ők mindig a haza érdekei mellé sorakoznának", - s lőn óriási tapsvihar. Ezért van az, hogy a felekezeten állam minden keresztény mozgalmat, a püspökök elszánt föllépését már csirájában, magukban az intéző körökben elnyom, minden buzgalmat elsímít és vajaskenyeret nyújt a síró gyermeknek, akitől elveszi gyöngyeit. Így csak tönkre mehet az az egyház, mely a szellemi törekvéseket, a lelket írta zászlájára, s íme most uszályhordozójává válik a kormánynak.

Azon pedig ezek után ne csodálkozzunk, hogy a katolikus alapítványokat a felekezeten állam kezeli és fizet velük embereket, akik nyíltan az egyház ellen támadnak. Ha a lelkünket odaadjuk, azon ne szörnyűködünk, hogy a zsebünkbe is nyúlnak oly kezek, melyek tudnak simogatni, különben pedig lopni és erőszakoskodni szoktak!

Ezért kell eszméinket mindenütt hirdetni, és olyan férfiakat hadba állítani, akik nemcsak neki mennek a falnak, de át is törik azt. Egy szövetségesünk biztos nem hagy el, - neve: elszegényedés, elerkölcstelenedés, tönk, ...azután nekünk virrad!

*

Ezzel a tanulmányával azért kell a kutatásnak részletesen foglalkozni, mert Prohászka ilyen politikai elemzéssel és ilyen programtervezettel eddig nem állt elő. Ne feledjük, hogy az imént megfogalmazott diagnózis és vészkiáltás néhány hónappal a kalocsai lelkigyakorlat után fogalmazódott meg Prohászka lelkében. Ezekben a hetekben sebészorvosként felnyitja a magyar társadalom gennyes gócait, és megdöbbenő éleslátással "operál": megtalálja a bajok gyökereit és bemutatja ország-világ előtt, elsősorban az egyháziaknak, hogy ütött az utolsó óra! Ha nem akarjuk, hogy elrákosodjék az egyház teste és vele együtt a lelke, akkor össze kell fognunk, szervezkednünk kell, mert ezt az életünkre törő, halálos kórt másként legyőzni nem tudjuk.

- Az imént leírt diganózison kívül van még egy másik társadalmi elemzése, mely szintén a Magyar Sionban és ugyancsak 1893-ban jelent meg: A zsidó recepció a morális szempontjából (uo.: 414-429.1). Ezzel külön tanulmányban kívánok foglalkozni, mely Prohászka és a zsidókérdés ún. háttér elemzése lesz. -

A harmadik téma elemzésével azonban behatóan kell foglalkoznunk, mert egyrészt ezzel adós a Prohászka-kutatás, másrészt nélkülözhetetlen kordokumentumnak számít. Címe: Az új szekta, Magyar Sion 1893. 335-362. Tehát közel 30 oldalon boncolgatja a politikai, társadalmi áramlatok másik nagy jelenségét: a szocializmust. - Látni fogjuk, hogy ezzel kapcsolatban is némi korrigálásra szorul az az állítás, hogy Prohászka ezzel a kérdéssel is csak néhány év

elmúltával kezdett behatóan foglalkozni. - A hosszú tanulmány lényegét és egyes megdöbbentő megállapítását, jövőbe látását az alábbi összefoglalás Prohászka saját kifejezéseivel rögzíti:

A liberális sajtó szándékosan minden olyan irányzatot "szocialistának" deklarál, mely a liberális jogfosztó és zsaroló gazdasági rendszer ellen fölemeli szavát. Ezzel zűrzavart okoz és árt az igazságos, jogos ügynek. Ismernünk kell tehát a szocialista mozgalmakat, kiváltképpen tudnunk kell, hogy **milyen szellem élteti a szociáldemokráciát**. Élesen el kell választanunk egymástól a kettőt, vagyis a szociáldemokráciát a szocializmustól, mert a kettő nem egy!

A szocializmus lényegét tekintve ősi, emberi igényt elégít ki: szociális, societas szó mint fogalom közismert és együttműködést, társas jogokat, feladatokat követel. Elszórt erőket társaságokba szorítani! A középkor céhei is ebbe a körbe tartoznak. - A legújabb idők új tartalmat kölcsönöznek e fogalomnak. Van állami szocializmus, melynek végkifejlődése az lenne, hogy a munkás szövetkezés állammá növekednék. - A területi, corporatív szocializmus fő feladata, hogy az azonos foglalkozásukat szövetkezetekbe tömörítse és egymást segítse. De van egy harmadik is: a kollektív szocializmus, mely tagadja a magánbirtokot; közös birtoklást kíván a tőkének, a földnek, minden munkaeszköznek és a jövedelemnek érdem szerint való elosztását. Ennek híveit szociáldemokratáknak nevezik.

Az egyháznak világosan kell látnia, hogy mi zajlik körülötte a világban. Különben is hivatása, hogy segítse híveit az élet ezernyi bajában, és utat mutasson számukra az égi és földi boldogulás elérésére. Az utóbbival azért is kell foglalkoznia, mert íme mások már rendelkeznek új eszmékkel, új tervekkel. Épp a szociáldemokrácia a legveszélyesebb ezen a téren, mert olyan útra akarja vinni a rászorulókat millióit, mely út homlokegyenest Isten ellenére van. Követői ugyanis tagadják mindazt, amit eddig életről, emberről vallottunk. A szociáldemokraták nyíltan megvallják, hogy fődogmájuk az atheizmus! és nem tűrik meg a tízparancsolat és az egyház tanításán nyugvó világnézetet (340.1.).

Ezután felsorolás és számos idézet következik: Marx Károlytól, Bebeltól, aki a német országgyűlés 1878-i felszólalásában nyíltan kijelentette: **"tudományos meggyőződésünk alapján fogadtuk el az istentagadó nézeteket, s kötelezve érezzük magunkat, hogy azokat a tömegek közé átültessük (340.1.).** A Socialdemokrat című napilap 1884. júl. 17-i számából egy idézet: "Idealista Urak, ne fáradozzatok, mert a szocializmus atheista és materialista volt és marad."

Prohászka a kortárs Hertling alapján azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy "a szociáldemokrata párt programja tudatosan a fennálló társadalmi rend ellen irányul és nem kegyelmez a legszentebbnek sem" (342.1.).

A francia forradalom a harmadik rend érdekében hirdette meg új eszméit; akkor is nemcsak a szegénység, éhség, társadalmi igazságtalanság volt a fő ok, hanem az új eszmék alapjára építendő társadalom. Most sem közgazdasági válság a fő kérdés, bár a szociáldemokrácia a "negyedik rend", a nyomorgó munkásosztály

üggyvédjeként csapott fel. Mindkét esetben - vagyis 1789-ben és most 1893-ban - a keresztény elveken nyugvó társadalmi rend felforgatása és megszüntetése a cél.

Mivel csak az egyház képes az emberi társadalmat ismét kereszténnyé tenni, ezért az egyháznak igen nagy szociális feladata van. **"Csináljunk az intézőkből épp úgy, mint a munkásokból teoretikus és praktikus keresztényeket. Minden ettől elütő vagy éppen evvel ellenkező törekvés nem érinti a dolog magvát, hanem vagy a felületen marad vagy még hozzá ront"** (347.1.). Figyelmeztetésnek kell vennünk a külföldi, különösen a németországi statisztikai adatokat: akár eltiltják a hatóságok, akár engedélyezik a szociáldemokrata párt működését, világszerte egyre nagyobb tömegeket vonz zászlaja alá. Ahol a vallástalanság a nyomorral párosul, ott a szocializmus győzelmet arat! - Ezután két oldalon keresztül olvashatunk magyarországi, különösen budapesti statisztikai adatokat az elképesztő nyomorról. Az 1870-i népszámlálás 15.664 egyént talált pincékben, Pesten 13.000 oly személy van, ki tíz vagy még több egyénnel lakik egy szobában...

"Tagadhatatlan, hatalmas özönné női ki magát a negyedik rend mozgalma. Mély, kiapadhatatlan források vannak az emancipált ember s az istentelen társadalom életében és elveiben. Hódításai bizonyára éppoly sikeresek lesznek, mint a harmadik rendéi, csak hogy véresebbek" (357.1.).

Marx nem áll nemzeti alapon, - szerinte a nemzet, a nép rossz irányba terelt fejlődésnek fogalmai -, a szocialista világ nem fog népeket, nemzeteket ismerni, csak egyetlen nagy emberközösséget, melyet a proletárok egyesülésével fog létrehozni. Ezzel kapcsolatban idézi Prohászka Christoph Moreau mondatát a *Du probleme de la misere* című könyvből: *"On appelle ces citoyens proletaires, parce qu'ils n'étaient propres à rien qu'à faire des enfants, proles."* Vagyis Marx azért használja a proletár kifejezést, mert az a proles = a gyermek fogalmát juttatja eszünkbe, olyan embertípust, mely csekély díjért mindenre kész, - "proles, gyermek, ennek gondatlan nevelését mibe sem veszi" (359.1.).

Cikkét a kétféle "katolicitás" létéről és ellentétéről szóló gondolattal fejezi be. A szocialisták ugyanis nemzetközi egyesülésre, "egyetemességre = katolicitásra" törekszenek: március 18-a, a párisi kommune évfordulója volt az új szekta első, általános ünnepe" (361.1.). A szocializmus katolicitása azonban nem alkot, nem épít, hanem a bomlás, a fölfordulás csíráit hordozza magában... A gondolatátársítást az olvasóra bízta: van ugyanis egy másik, egy krisztusi egyetemesség, a kereszténység katolicitása.

*

Ezeknek a tanulmányoknak ismerete, elemzése azért fontos és nélkülözhetetlen, mert ebből tudjuk nyomon követni, hogy az említett kalocsai lelkigyakorlat (1892 augusztusa) valóban fordulópont Prohászka életében. Hiszen az említett három tanulmány mindegyike épp azokkal a problémákkal foglalkozik, melyeket majd képviselő-jelöltként faluról falura járva az egyszerű nép nyelvére kell lefordítania:

a szociáldemokraták "új szektájával", az amorális zsidó kizsákmányolással szemben egyetlen megoldás: tömörülni, új keresztény pártot alapítani! Ennek elméleti alapvetését kell a fent említett cikkekben látnunk. Vagyis Prohászka, mint mindenben, a közéleti, politikai hivatása terén is maximalista volt: igen komolyan készült új feladatára! Ezért nem üres demagógia az a bizonyos "lázíts!" felkiáltás a naplójában. Rá egy évre ugyanis így folytatja: "Legszívesebben mennék, járnék-kelnék szerteszéjjel, buzdítanék, dolgoznám, nem nyugodnám; faluról falura, papot s hívőt fölráznék. Ahhoz is kell mélységes, de önálló, s célját élesen felfogó s kivívó törekvés"(1896.szept. 1.).

*

Óriási siker? Erős képzelet, színes képekkel rendelkező fantázia szükségeltetik ahhoz, hogy magunk előtt lássuk az imént elméleti magaslatokban járó, francia, német művek, újságok fölé hajló "tudós" Prohászkat, amint faluról falura járva a nép számára érthetővé teszi például "az új szekta" téziseit...

Ritka esettel állunk szembe! "A szív menyasszonyi elvonultságából", a cella szent magányából, az esztergomi szemináriumban végzett éjszakai adorációból kilép egy "szellem-óriás", és elbűvöli a felvidéki emberek akcentusával beszélő kisenmizett nép tízezreit.

Szerencsére a napi sajtóban lapozva mindezt kézzelfogható tényként tudjuk igazolni. A gyűjtés még folyik, de "ízelítőként" néhány adat már rendelkezésünkre áll. Íme: 1896. aug. 2. A vágújhegyi népgyűlésen tízezer ember volt jelen. A protestánsok is nyíltan a néppárttal tartanak. "Nem adnak hitelt a liberálisok ama galád hazugságainak, hogy a néppárt nemzetiségi és kizárólagos katolikus párt." A szónokok között találjuk Zichy Nándort, Prohászka Ottokárt. - 1896. okt. 18. Cím: **Dr. Prohászka Ottokár körútja.** Mint a Néppárt jelöltje járja a gömöri falvakat. **Programbeszédet mondott Sopornyán, Sempten, Pattán, Köpösdön. Mindenhol lelkesedéssel fogadták.** Beszédét tót nyelven is tolmácsolták. "A lelkesedés óriási". Prohászkan kívül Molnár Lajos földbirtokos is jelöltje a Néppártnak. Körútja során felkereste saját kerületét Vágvecsén. Nagy lelkesedéssel fogadták és hallgatták beszédét. (Az adatok az Esztergom című hetilap 42. számában találhatók.)

Közben nem szabad elfelejtenünk, hogy Prohászka és képviselő társai egyszerre két fronton voltak kénytelenek harcolni. Ti.: nemcsak a kormánypárti liberálisok óriási ellenakcióival találták szembe magukat (csendörök, állami, községi tisztviselők nyílt provokációi napirenden voltak!), de saját főpapjuk, Vaszary Kolos hercegprímás és számos kanonok olykor leplezett, máskor nyílt kormánypártisága ellen is. A politikai "tudathasadás" egyre világosabbá vált nemcsak az alsópapság, de a Néppárt mellett felsorakozó falusi nép szemében is. Különösen akkor, amikor kiderült, például Esztergomban, vagyis a Magyar Sion szellemi, vallási centrumában, hogy a prímás jelöltje nem a néppárti Frey Ferenc, hanem a

kormánypárti Timon Ákos volt! - Érthető, hogy Prohászka lapja, az Esztergom rendkívüli számban jelentette meg 1896. okt. 15-én Frey programbeszédét, melynek végén elhangzott a korabeli híres kortesnóta: "Jaj, de magas ez a vendégfogadó / Van-e benne Frey Ferencre szavazó? / Ha nincs benne Frey Ferencre szavazó / Düljön össze ez a vendégfogadó." - Nemi kell sok fantázia ahhoz, hogy észre vegyük: ez a "vendégfogadó" jelen esetben a prímás aulája. Vagyis mindaz, amiről Shvoy Lajos az 1897/98. évben történt szemináriumi ún. "ostromállapotról" írt, annak már itt vannak előzményei, döbbenetes kihívásai!

Található azonban egy másik "nóta" is, melyet Frey Ferencen kívül, a másik néppárti jelöltre szavazók énekeltek a "Kossuth nóta" dallamára, a hét versszakos vers első két sora így hangzik:

Zsalazsomba kéne menni
Egy kis szőlőt kéne venni...

A kortesúton diadalt diadalra arató Prohászka, mint tudjuk, a liberális kormányzat minden demokratikus szabály felrúgása miatt nem nyerte el a képviselői mandátumot. A választási biztosok csalása felháborította a népet, Prohászkát pedig még elszántabbá tette, és az Esztergom hetilap hasábjain kegyetlen ironiával írta egyik vezércikkét a másik után. Mivel elkészítettük az 1895-1904 évtized bibliográfiáját, a kutatás számára most már nem lesz nehéz ezeknek az írásoknak elemzése.

Bár Prohászka, ismervén a nép szimpatiját, nem vette kudarc számba otromba és alkotmányellenes elgáncsolását, és más eszközökkel harcolt tovább, mégis a vereség megerősítette abban, amit lényegét tekintve maga is tudott: nem alkalmas az aktív politikai szereplésre. Naplójegyzeteiben ettől kezdve egészen 1920-ig minduntalan találunk erre vonatkozó kijelentéseket, felkiáltásokat: "én nem értek a politikához!" Lehet, hogy ez így igaz, de - mint mindjárt látni fogjuk - mégis ő győzött, ha nem is a parlamentben, de a politika egy másik, sokkal kényesebb területén. Az egyházpolitika igen veszélyes "zóna", hiszen ott más normák uralkodnak, és a hierarchiával szembefordulni pusztán az elvek zászlaját lobogatva, eleve magában rejt a biztos vereséget, sőt félreállítást akár egy életre. Prohászka bizonyára nem értett a "piszkos" politizáláshoz, annál nagyobb mestere volt a "tisztá" politikai elvek diadalra juttatásának. A következő fejezethez legmegfelelőbb lenne a Szent Ignác-i két zászló illusztrációja. A szomorú a történetben az, hogy itt két bíboros harcol egymással szemben. Az egyik a valódi: a Szent Szék és a Magyar egyház felkent bíborosa, a másik a fekete ruhás Prohászka, akit kispapjai neveztek ki és avattak fel ún. fekete bíborossá - a szívükben.

*

Sztrájkbizottság és ostromállapot a Szemináriumban? A vágvecsei kudarccal nem fejeződött be Prohászka "politikai pályafutása". Sőt akaratlanul is

főszereplőjévé vált egy újabb és még keményebb politikai hadjáratnak. Két évvel később (bár az időponttal kapcsolatban még sok bizonytalanság van!) 1898 körül bizonyára pótválasztásra kerülhetett sor. De itt most nem is ez a lényeges, hanem az, hogy a Néppárt egyik élharcosa, Prohászka Ottokár, akit a párt ideológiájának tekintett mindenki, szembe találta magát saját otthonában, magában az esztergomi szemináriumban felettesével, közvetlen előljárójával, rektorával, dr. Roszivál Istvánnal. Prohászka és tanártársai, csakúgy, mint az alsópapság legnagyobb része az elmúlt esztendő egyházpolitikai történeteiből pontosan tudták, hogy főpapjaik közül kikre számíthatnak néppárti törekvéseikben, és kik azok, akik színlelve vagy egész nyíltan a liberális kormányzattal lojálisan viselkednek. Rómában Rampolla bíboros, sőt maga XIII. Leó pápa is tudta, hogy Vaszary Kolos prímás a megengedett határon túlmenve keresi a kompromisszumot az egyház legbensőbb ügyeibe is beavatkozó kormány, illetve országgyűlés vezetőivel. Ezért még monitiot is kapott Rómából. Prohászka mindezt tudta, de arra mégsem számított, hogy saját rektora, Roszivál István a liberális párt oldalán áll, sőt képviselőséget is vállal. Ezt oly nagy és megbocsáthatatlan botránynak minősítette, hogy a gondolat, a szólás és az írás-szabadság minden megengedett eszközt felhasználta, hogy ez nyilvánosságra kerüljön mind bent a szemináriumban, mind pedig a Magyar Sion, a Magyar Állam, a Religio, különösen pedig a saját szerkesztésében megjelenő Esztergom hasábjain. Vállalkozása végeredményképpen nyílt provokációnak tűnt a hercegprímás és tekintélyes rangú és számú tábora szemében. Csakhamar kiderült, hogy Roszivál a prímás tudtával, sőt helyeslésével állt a szabadelvű pártjelöltek közé. A váratlan fordulat akkor következett, amikor az esztergomi szeminaristák tudomására jutott, hogy Roszival egyik kortesbeszédében rektorságára hivatkozva őket saját neveltjeinek nevezte. Mondatának lényege az volt, hogyha hallgatói akarják tudni, hogy voltaképpen ki is ő, menjenek Esztergomba, ahol ő a leendő papságot neveli. Ezzel nyilvánvaló azt akarta nyomatékoztatni, hogy összeegyeztethetőnek tartja ő is, Vaszary prímás is az egyháziasságot a liberálisokkal való kooperációval.

Amikor a szeminaristák erről értesültek, egy "bizottságot" hoztak létre, - méghozzá az ellenállást szervező II. évfolyamon belül Haliczky Zoltán teológus vezetésével. Elhatározták, hogy a Magyar Állam szerkesztőségéhez egy tiltakozó jegyzéket küldenek, melyben visszautasítják saját rektoruk állítását, kijelentvén, hogy ők nem Roszivalnak, hanem Prohászka Ottokár spirituálisuknak a neveltjei. Ezt a nyílt provokációt hallatlan lázadásnak tekintette a rektor, és azonnal Budapestre utazott, felkereste a Magyar Állam szerkesztőségét, és követelte az ominózus szöveg írójának nevét. Haza sietett Esztergomba, és bizonyára Vaszary prímás tudtával azonnal távozásra szólította fel Haliczky teológust. Arra azonban senki nem számított, talán maga Prohászka és a tanári kar sem, hogy előbb a Nagyszeminárium évfolyamai, majd a Kiszeminárium gimnazistái egy emberként álltak Haliczky nevű társuk mögé. Szolidaritásuk jeleként bojkottálták a tanítást,

majd az első számú múzeumban felállították - mai kifejezéssel élve - a sztrájkbizottságot, mondván, hogyha a rektor eltávolítja társukat a szemináriumból, akkor mindannyian távoznak. És miután megtudták, hogy prefektusuk, sőt az egész tanári testület Prohászkaival vállalt szolidaritást, és nem állnak szóba Roszival rektorral még az ebédlőben sem, tudták, hogy napokon belül el fog dőlni sorsuk. A tanárok közvetítőül egykori társukat, gr. Majláth Gusztávot kérték fel, aki igyekezett meggyőzni a primást, hogy egyetlen megoldás a rektor menesztése. Vaszary ugyanis Prohászkat akarta áthelyezni Esztergomból, mert őt tartotta felelősnek mindazért, ami a szemináriumban történt.

Mivel Rómában amúgysem rokonszenveztek Vaszary egyházpolitikai stílusával, a primás akarva, nem akarva nem tehetett mást, mint Roszival kanonokot leváltotta, és helyébe Wencell Antal kanonokot nevezte ki rektornak. Ellenkező esetben az országos botrány híre eljutott volna a pápáig.

Érdemes elgondolkozni azon, hogy az a bizonyos rozsnói "kiáltvány" (1892) hogyan hozta meg gyümölcsét; hiszen Prohászka és tanártársai ennek szellemében nevelték a 150 főt számláló szemináriumot. Aláírásukkal bizonyították, hogy a rozsnói püspökkel, nem pedig a liberálisokkal egyezkedni akaró hercegprimással és táborával azonosítják magukat. Magyarán: megmagyarázták a fiatal klerikusoknak, hogy "liberális jelöltet egy valódi keresztény sohasem választhat". Ez a szellem győzött! Egyetlen teológust sem távolítottak el a szemináriumból, nem menesztették a spirituálist, de távoznia kellett a libeárlis rektornak!

*

Vajon, hogy viszonyult mindehhez Prohászka? Lehetetlen lett volna, hogy ne élvezze neveltjeinek, tanítványainak, különösen pedig tanártársainak bátor kiállását. Ennek adott hangot, amikor az új rektor beiktatása alkalmával a szeminárium dísztermében fulmináns beszédet mondott arról, hogy végre kisütött a fekete viharfelhők mögül az áldott, éltető napsugár. - Ezzel azonban még nem fejeződött be a botránnyá fajult kényes incidens. Roszival ugyanis - bizonyára Vaszary Kolos primás beleegyezésével - nem távozott azonnal a szemináriumból. Érthető, hogy ez igen feszültté tette az amúgyis elmérgesedett helyzetet. A volt rektor további sorsáról ellentmondásos hírek láttak napvilágot a sajtóban, melyeket ma már ellenőrizni, illetve hitelesíteni alig lehet. Van mégis egy "fix-pont", és ez az Esztergomi nevű hetilap, mely minden alkalmat megragad, ha valamit megtud az ex-rektorról. Természetesen ezek a "Tollhegyel" írt cikkek mindegyike a szerkesztőtől, Prohászkatól származnak még akkor is, ha neve nem szerepel az írás végén. De a stílusa és a pontos információk forrása egyértelművé teszik a szerző kilétét. - Ezekből ízelítésként két cikkről számolok be, az 1898. febr. 6-i és ápr. 17-i számokban közzétett "leleplezésekről".

Roszivál a "pártonkívüliség" látszatával indult kortesútjára, de köztudott volt, hogy ez csak ún. fedőnév volt, mert valójában a kormányzó liberális párt jelöltje volt. Amikor bekerült a képviselőházba, a hercegprímástól felmentését kérte. (Bizonyára ez is csak "szépítő flastroniként" jutott eszébe, hiszen a fent leírt eseményekből tudjuk, hogy a szeminaristák ellenállása és "ostromállapota" miatt mindenképpen távoznia kellett.) A februári felmentési kérvényt Vaszary primás egyelőre (taktikából?) nem fogadta el. Ekkor terjesztette el magáról a hírt Roszivál kanonok, hogy még egy évig a szemináriumban marad. Az ápr. 17. szám második oldalán "A papnevelő-intézet régi és új rektora" című cikkből azonban kiderül, hogy a kulisszák mögött valami történt. Roszivál ugyanis csak márciusban olvastatta fel a primásnak 1897-ben írt elismerő levelét, melyben méltatja a szeminárium anyagi ügyeiért tett igen nagy aktivitását és érdemeit. "Ily körülmények között még furcsább az, hogy a rektor április végén távozik az intézettől", tehát még azt a "két hónapocskát sem húzta kis az év végéig"... "Kellett tehát valaminek történnie"... írja a cikk írója. Majd ügyes fordulattal a primás döntését magasztalja így: "Meg vagyunk győződve, hogy Ő Eminenciája elhatározása (vagyis Roszivál menesztése) a papnevelő-intézet iránt való meleg érdeklődésből származik"... A Vaszary-Roszivál "szimpatia" ismeretében, azt hiszem mindenki kiérezte e mondatból a finom, de leplezetlen csípős iróniát; hiszen Vaszary nem emiatt, hanem a helyzet diktálta kényszer miatt váltotta le kedvelt emberét. Mindenesetre Prohászka és az egész szemináriumi közösség örömmel vette a hírt, hogy a feszültség végre feloldódik Roszivál áprilisi távozásával. Prohászka - nem minden él és célzatosság nélkül - és még mindig a primás döntésének magyarázataként hozzáfűzi: "Az intézetben ugyanis katolikus szelleműnek kell lennie, melyből száműzni kell mindenfajta elvi meghasonlást, határozatlan, gyanút ébresztő eljárást" (lásd Roszival magatartását). - Majd rátér az új rektor, Wenczell kanonok feddhetetlen életére, elvhűségére és reméli, hogy "lecsendesíti a felzaklatott kedélyeket!... és nemcsak maga nem kompromittálja soha a keresztény összetartás fontos érdekét." Van még egy merész, megdöbbentő mondat a cikk végén, mely félreérthetetlenül a primás aulájára és liberális táborára vonatkozik. "Az új rektor bizonyára oly papokat fog nevelni, akik olyanok akarnak lenni, mint ő, s kiknek hálája ékesszólóbb mint bármilyen illetéktelen, liberális dicséret, mely akár a fővárosból, akár Esztergomból vagy vidékről zavarja föl a csendet." Tény, írja, hogy a szemináriumban általános az öröm! "Mi is szívből gratulálunk nemcsak az új rektornak, hanem a szemináriumnak is." Ez az utolsó mondat lényegében a rajongva szeretett spirituális elismerése, hálás köszönete a szeminárium minden tagja felé!

Prohászka azonban minden egyéb visszásságot megragad és ahol van rá mód és biztos értesülés húzódik meg mögötte, vagyis nem pletyka szinten, hanem tényeket közölve lerántja a leplet a megalkuvó ex-rektor jelleméről. Az Esztergom

1898. febr. 6-i szám második lapján döbbenetet keltő cikk olvasható Roszivál István "küldetése" címmel. Úgy gondolom, ez a cikk feltárja az imént érintett rejtélyt, hogy mi miatt kellett mégis gyorsan eltávoznia Rosziválnak az esztergomi szemináriumból. A budapesti liberális sajtó bizonyára a lejáratás szándékával magát a hercegprímást hozta rossz hírbe éppen saját elvbarátuk, Roszivál nevét felhasználva. Ti. azt a hírt terjesztették el, hogy Roszivál a bíboros érsek küldetése quasi megbízása alapján lépett fel Várnán képviselő-jelöltként a Néppárt ellen! Ezzel a hírrel egyszerre két legyet akartak leütni: rossz hírbe hozták az ország első egyházi és közjogi méltóságának személyét, másrészt halálos sebet akartak ütni a Néppárt egyre erősödő népszerűségén, mondván, hogy maga a prímás küldi hű emberét a katolikusok pártjának lejáratása ellen... Ismert módszer! - Persze az esztergomi aula azonnal "közhírré tette", hogy Ő Eminenciája semmiféle megbízást, pláne "küldetést" nem adott, hogy az ő nevében "menjen Várnára rendet csinálni és békét teremteni." Ezt állítólag egyik kortesbeszédében maga Roszivál mondta (gondoljunk arra, hogy ilyesfélét mondott saját kispapjairól is!). Ezt a hírt Prohászka alkalmul használta fel, hogy kissé moralizálva tudtára adja mindenkinek, nemcsak az átlag hívőnek, hanem a magas klérusnak is, hogy a hívő katolikusok már kezdettől fogva tudták, hogy az ilyen pártonkívüli, pláne liberális párti küldetés, megbízás vagy pártolás nem a Szentlélektől származó küldetés. Roszivál kanonok és a hozzá hasonló - nem ritka! - manőverek nemcsak az itthoni hiveket, de a külföldieket is megdöbbenettették. Prohászka idézi az osztrák testvérlapnak, a Vaterlandnak cikkét, mely a magyarországi liberális papok miatti megbotránkozásának adott kifejezést. De még tovább megy és ezt írja: "S ugyan mit szólnának Németországban, ha a Centrum ellen egy kölni kanonok lépne föl pártonkívüli programmal? Ily abszurdum ott elképzelhetetlen. No és mit szólnak Rómában, ha meghallják, hogy a Szent Istvánról nevezett ősrégi esztergomi szeminárium rektora (Roszivál István) a szentszék által kitüntetett keresztény néppárt ellen foglal állást?" - A támadás iránya még egyértelműbb, amikor befejezésül "a divatos pacifikáló próféták jelszavai" ellen lép fel. Tudta mindenki, hogy Vaszary Kolosra és Samassa egri érsekre történik itt finom, de egyértelmű célzás. - Ezek után nagyon is érthető, hogy miért szerette volna a prímás jó messze egy faluba "eltüntetni" ezt a szókimondó, kellemetlen spirituálist, Prohászka Ottokárt!

Az Esztergom című hetilapon kívül Prohászka más országos napilapba is nyíltan szellőztette Roszivál kétszínű, taktikázó ügyeit. Egyet említek a sok közül. Az Alkotmány 1897. márc. 26-i /68./8. oldalon/ Március 15-e Vág-sellyén című cikkben szóba hozza a szerkesztőség, hogy mily csalárd módon bántak el Prohászka szavazótáborával a legutóbbi képviselő-választáson. Most pedig az a hír járja, hogy a kormánypárti uraknak sikerült megzavarniok az egykori néppártra szavazók tömegeit... Mindezt azért hozzuk fel példaként, hogy még jobban érezzük a Roszivál-féle magatartás bomlasztó jellegét. Éppen ezért - befejezésül - utalok egy

igen elgondolkoztató cikke, mely 1898. jan. 16-án jelent meg az Esztergom című hetilapban: "Baráti kézről vettük a következő sorokat", kezdődik a beszámoló. Feltűnő volt, hogy a pápa jubileuma alkalmából rendezett nyitrai ünnepségről, ahová a szabadelvűségéről híres Bende püspök hívta, milyen gyorsan elutazott Várnára, a Néppárt egyik centrumába," tehát Roszivál lép fel a Néppárt ellen? Szép állapotok! Világi ember, vagyis liberális képviselő-jelölt nem bízik magában, tehát küldenek egy papot, apátot, kanonokot (Roszivált!), aki hozzá még rektor is. - Eddig a levél! És most következik Prohászka hozzászólása: "A szavazók többsége a Néppárt mellett foglal állást. Maradjunk elveink mellett. Ezt elvárjuk Roszivál úrtól is... Ki fog világítani, hogy csalódtunk-e?" És közben ne feledjük el, hogy ekkor Roszivál István még Prohászka közvetlen előjárója volt.

Prohászka és a politika!? Úgy gondolom, igen tanulságos volt ezt az ún. háttér elemzést elvégezni. Bele láthattunk Prohászka rendíthetetlen, sziklánál is keményebb elvhűségébe, amely nem ismer megalkuvást, nincs tekintettel senkire és semmire, nevezzék azt hercegprímásnak, érseknek, püspöknek, szemináriumi előjárónak, miniszterelnöknek vagy főispánnak. Ő ebben a kétes, mocsaras politikai színen is egyetlen tekintélyt ismer és szolgál: Jézus Krisztust és Egyházát. Ha olykor csóváljuk a fejünket, ne feledjük el a lényeget: Prohászka semmi mászt nem tett, mint amit az Egyház feje, Krisztus földi helytartója szóban, írásban hirdetett, sőt külön figyelmeztette a magyar egyház főpapjait, különösen a liberálisokkal egyezkedni akaró hercegprímást.

Barlay Ö. Szabolcs

Bibliográfia

Felhasznált irodalom és néhány megjegyzés

- Adriányi Gábor:** A magyar egyházpolitikai harc (1890-1895) a német külügyminiszteri iratok megítélése szerint. Protestáns Szemle, 1996/1.
- Bonitz Ferenc:** Gr. Zichy Nándor. Bp., 1912.
- Búsbach Péter:** Az utolsó öt év. Parlamenti visszaemlékezések. Bp., 1895.
- Csapodi Csaba:** Gr. Zichy Nándor élete és politikája. Bp., 1993.
- Dersi Tamás:** Századvégi üzenet. Sajtótörténeti tanulmányok. Bp., 1973.
- Galántai József:** Egyház és politika 1890-1918. Bp., 1960.
- Gergely Jenő:** A politikai katolicizmus Magyarországon. 1890-1950. Bp., 1977.
- Gergely Jenő:** Az egyházpolitikai törvények a főrendiházban (1894-5). Prot. Szemle 1996/1.
- Gergely Jenő:** Katolikus egyház, magyar társadalom. 1890-1986 (Prohászktól Lékaig). Bp., 1989.
- K. Török Mihály:** A magyar egyházpolitikai harc története. Bp., 1933.
- Mérei Gyula:** A magyar politikai pártok programjai (1867-1918). Bp., 1971.
- Salacz Gábor:** A magyar kultúrharc története 1890-1895. Bécs, 1938.
- Salacz Gábor:** Bárány Dezső római akciója a néppárt ellen. Regnum, Bp., 1943.
- Szabó Dániel:** A Néppárt megalakulása. Tört. Szemle 1977/2
- Szabó Miklós:** Prohászka Ottokár és a katolikus egyház reformtörekvések. T. Sz. 1973. 257-264
- T. Boros László:** Egyházpolitikai harcok (in: A magyar országgyűlés története 1867-1927). Bp., 1927

*

A tanulmányban említett hosszabb terjedelmű dokumentumokat a PÉA számaiban külön közlöm. Itt csak utalok rá.

Eddig nem figyeltek fel arra, hogy Prohászka annak a kiváló székesfehérvári püspöknek második utódja volt, aki hozzá hasonlóan vezette egyházmegyéjét. Neve: Steiner Fülöp, aki 1890-től állt az egyházmegye élén. Róla 1997-ben szakdolgozatot írt Gergely J. prof. tanszékén Györgyi Csaba. Az összefüggések megértéséhez és Székesfehérvár központi szerepéhez (az egyházpolitikai harcokban) nélkülözhetetlen ez a szakdolgozat.

Ugyancsak nélkülözhetetlen volt a tanulmány megírásánál Busa Margit bibliográfiája a Magyar Sion és az Esztergom című folyóiratokról. Ezekről is vö.: PÉA füzetek.

Barlay Ö. Szabolcs

Választ szóban!

Főtisztelendő Úr!

Mivel a mi prímásunk Rómába utazott, röviden szeretném Főtisztelendőségedet tájékoztatni nézeteinkről a kormány tevékenységével és a prímás ezzel kapcsolatos magatartásával illetően. Ő már többször hangoztatta: mit sem kezdhünk a kormánnyal - semmit sem érünk el vele - részvényeink rosszabbak mint valaha - ezek a prímás megállapításai. Ennek ellenére ide és oda utazgat, egyszer Pestre, utána Bécsbe és Rómába.

A kormány meg fog bukni, ha mi ragaszkodunk követeléseinkhez; talán ezért utazott a prímás Rómába, hogy a kormányt megmentse a bukástól? Ez fölösleges volna, ilyen féloldalas kormánnyal nincs mit kezdeni. Semmit nem veszítünk vele! Ki kériül a kormányrúdlhoz? Hogyan tovább, az ellentétek majd megmutatkoznak. Tehát minek kísérletezni? Ezzel semmit sem nyerünk. Csáky állítólag azt mondta: hogyha az 1868-as törvény revíziója megvalósul, akkor már a teljes vallásszabadságot és a polgári házasságkötést is be kell majd vezetni. Hát jó: semmire nem vágyunk most, mint erre. Nem akarjuk, hogy a miniszter nevezze ki a püspököket; ez a magyar egyház csődjét jelentené. És a polgári házasság? Talán revízió nélkül nem valósulna meg? Ki lenne ennyire rövidlátó? A házasság-jog mint ahogy az jelenleg Magyarországon van, tarthatatlan; ez valósággal provokálja az apostáziát!

Tehát a prímás mondhatnánk „furtim” (lopva) távozott Esztergomból; senki sem tudott róla az esztergomi Káptalan papjai közül; még tulajdon kancellárja, Csernoch dr. sem. Mindnyájan ezen bosszankodnak, különösen azért, hogy a prímás Húsvétkor nem lesz hazánkban. A bosszúság valódi oka azonban a gyanakvás, hogy a prímás most újabb nyomással kísérletezik Rómában a kormány érdekében. Ezért kérték meg igen jelentős személyiségek, hogy Főtisztelendőségedhez forduljak azon kéréssel: kompetens helyen járjon közbe ez ügyben; az egyetlen meggyőzés itt: nem engedni!; nekiünk nincs félnivalónk; kormányunk tehetetlen, soha nem fog az Egyházért bármit is tenni; kálvinizálódott: tehát meneküljön vagy pusztuljon innen, nekiünk át kell jutnunk ezen a féloldalon.

Zárom soraimat, mert különben nem éri el a levél.

A Szent Szívekben tisztelő híve

Prohászka Ottokár

Esztergom 92. ápr. 11.